T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

BİR DEMOKRASİ VE ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇISI: SADIK ALDOĞAN

Seher KANDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Cem KARAKILIÇ

Çankırı – 2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

BİR DEMOKRASİ VE ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇISI: SADIK ALDOĞAN

Seher KANDEMİR

ORCID:0000-0002-5393-7708

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Cem KARAKILIÇ

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ vi
TEZ KABUL VE ONAY vii
ÖNSÖZ viii
ÖZET ix
ABSTRACT x
KISALTMALAR xi

1. GİRİŞ 1

2. SADIK ALDOĞAN'IN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE BAZI KAVRAMLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ 4

2.1. Özel, Eğitim ve Askerlik Hayatı 4
2.2. Sadık Aldoğan'ın Kişiliği: Düşünce ve Eylemlerine Etkisi 6
2.3. Sadık Aldoğan'ın Demokrasi, Özgürlük, Politika ve Anayasa Hakkındaki Görüşleri 10
2.3.1. Demokrasi Anlayışı 10
2.3.2. Özgürlük Anlayışı 15
2.3.3. Politika Anlayışı 17
2.3.4. Anayasa Görüşü 19

3. SADIK ALDOĞAN'IN SİYASİ HAYATI 22

3.1. Demokrat Parti 22
3.1.1. Demokrat Parti'nin I. Büyük Kongresi 23
3.1.2. Demokrat Parti İçerisinde 12 Temmuz Beyannamesinin Etkileri ve Partide Meydana Gelen Bölünme 29
3.1.3. Sadık Aldoğan'ın DP'den Kopuşu: Aldoğan'ın 12 Temmuz Beyannamesine ve İnönü'ye Bakışı 37
3.2. Millet Partisi 44
3.2.1. Millet Partisi'nin Kuruluşu 44
3.2.2. Millet Partisi'nin Hedefleri ve Faaliyetleri 47
3.2.3. Millet Partisi'nin Kapatılması 50
3.2.4. Sadık Aldoğan'ın Millet Partisi'ndeki Faaliyetleri 52
3.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi 66
3.3.1. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Faaliyetleri 67
3.4. Sadık Aldoğan ve Suikast Olayı 72
3.4.1. Sadık Aldoğan'ın Milletvekili Dokunulmazlığı 77
3.4.2. Reşat Aydınlı'nın Durumu 78
3.4.3. Suikast İddiası ve Millet Partisi 80
3.4.4. Suikast İhbarının Sonucu 84

4. SADIK ALDOĞAN'IN MEVCUT SİSTEME AİT GÖRÜŞLERİ VE TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ 87

4.1. CHP İktidarı Hakkındaki Görüşleri 87
4.2. Günaltay Hükümeti Politikaları Hakkındaki Görüşleri 89
4.3. İdari Teşkilat ve Fırsat Eşitliği Hakkındaki Görüşleri 90
4.3.1. Bucak Teşkilat Yapısı 90
4.3.2. Devlet İşlerinin Yürütülmesi 91
4.3.3. Merkeziyetçi Yapı 92
4.3.4. Fırsat Eşitliği 93
4.4. Soru Önergeleri 94
4.5. Meclisten Uzaklaştırılması 98
4.6. Milletvekili Dokunulmazlık Dosyaları 101

5. SONUÇ 108

KAYNAKÇA 113

EKLER 120

ÖZGEÇMİŞ 150

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Bir Demokrasi ve Özgürlük Savaşçısı: Sadık Aldoğan* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… / … / 2022

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı

Seher Kandemir

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Seher KANDEMİR tarafından hazırlanan *Bir Demokrasi ve Özgürlük Savaşçısı: Sadık Aldoğan* başlıklı bu çalışma, *[Savunma Sınavı Tarihi]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Cem KARAKILIÇ	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Erol TURAN	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Gürbüz ÖZDEMİR	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvan Ad SOYAD

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışma Sadık Aldoğan hakkında yapılan ilk bilimsel araştırmadır. Sadık Aldoğan, Türkiye'nin bağımsızlığı adına Milli Mücadeleye ve diğer savaşlara katılmış, Türkiye'nin kuruluşuna şahitlik etmiş, özgürlüğün ve demokrasinin Türkiye'de yerleşmesi adına mücadele vermiş biridir. Ömrünün büyük bir kısmını asker olarak geçirdikten sonra siyasete atılmış, hem tek parti yönetimindeki CHP'ye hem de Milli Şef İsmet İnönü'ye sert eleştiriler yönelterek dikkatleri üstüne çekmeyi başarmıştır. Daha sonra mensubu olduğu DP'de anlaşmazlıklar yaşayınca ihraç edilmiş ve eleştirilerini DP'ye yöneltmiştir. Aldoğan kendisine has tarz ve üslubuyla yanlış gördüğü durumları eleştirmekten ve doğrusunu bildiğini savunmaktan geri durmamıştır. Bu çalışmayla amaçlanan, Aldoğan'ın siyasi hayatı çerçevesinde, savunmuş olduğu fikirleri ve siyasete katkılarını ortaya koymaktır. Yapılan bu biyografik çalışma, dönemin pek çok olayına değinerek, olayları farklı bir bakış açısıyla yeniden yorumlama fırsatı sağlamıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde, araştırma ve yazın aşamasında beni destekleyen, bana inanan ve güvenen, karşılaştığım zorluklara çözümler sunan, sabrını ve hoşgörüsünü esirgemeyen, değerli katkıları ve yönlendirmeleri sayesinde çalışmamı tamamlamamda yardımcı olan değerli hocam, tez tanışmanım Dr. Öğr. Üyesi Cem KALAKILIÇ'A, değerli tavsiyelerini benimle paylaşan Prof. Dr. Erol TURAN ve Prof. Dr. Gürbüz ÖZDEMİR hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans eğitimim sürecinde sabırla ve ilgiyle beni motive eden, maddi ve manevi desteklerini bir an olsun üzerimden eksik etmeyen aileme ve çalışmam boyunca beni destekleyerek güç veren değerli dostlarıma teşekkür ederim.

…./…./ 201..

Seher KANDEMİR

ÖZET

Tezin Başlığı : Bir Demokrasi ve Özgürlük Savaşçısı: Sadık Aldoğan
Tezin Yazarı : Seher KANDEMİR
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Cem KARAKILIÇ
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi :

1945 yılında dünya siyasetinde değişimler yaşanırken Türkiye'de bu değişimlerin etkisi altında kalmıştır. Yaşanan değişimlerin etkisiyle çok partili siyasi hayata geçen Türkiye'nin siyasi seyri de değişime uğramış, Demokrat Parti adında yeni bir parti kurulmuştur. O dönemde iktidar partisi olan CHP'ye karşı olanlar Demokrat Parti'ye katılmışlardır. Sadık Aldoğan, askerlik mesleğinden ayrıldıktan sonra DP saflarında siyasete katılan kişilerdendir. Milli Mücadele döneminde yapılan savaşlarda başarılar göstermiş olan Aldoğan, siyasi hayatta da kendisinden söz ettirmiştir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye'nin kuruluş aşamasında yaşanan sıkıntılara tanıklık etmiş, Türkiye'nin bağımsızlığı adına verilen savaşlarda görevler alarak mücadele vermiş ve daha sonra mücadelesini siyasete taşımış olan General Sadık Aldoğan'ın, demokrasi ve özgürlük uğruna harcadığı çabaları ortaya koymaktır. Bu çalışmayla Aldoğan'ın, askeri hayattaki hizmetleri, söylemleri ve Türk siyasal hayatına katkıları genel çerçevede analiz edilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda o dönemde görülen siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olaylar hakkında bilgi edinmemize olanak sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Siyasal Hayatı, Muhalefet, Demokrat Parti, Sadık Aldoğan

ABSTRACT

Thesis Title : A Democracy and Freedom Fighter: Sadik Aldogan
Author : Seher KANDEMİR
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Cem KARAKILIÇ
Department : Political Science and Public Administration
Thesis Type : Master's Thesis / Ph.D
Date :

While there were changes in World politics in 1945, Turkey was under the influence of these changes. The political course of Turkey, which has passerd into multi-party political life with the affect of the changes, has also changed and a new party called the Democrat Party has been establighed. Those who were against the CHP, which was the ruling party at that time, joined the Democrat Party. Sadık Aldoğan was are of the people who joined politics in the ranks of the DP after leaury the militory profession. Aldoğan who showed success in the wars during the National Struggle, also made a name for herself in political life. The aim of this study is to reveal the efforts of General Sadık Aldoğan who witnessed the troubles experienceced during there the establishment of Turkey, took part in the wars for Turkey's independence, and later brought his struggle to politics, for the sake of democracy and freedom. In this study, Aldoğan's services in military life, his discourses and his contributions to Turkish political life have been tried to be analyzed in a general framework. At the same time, it allowed us to obtain information about the political, social, cultural and economic events seen at that time.

Keywords: Turkish Political Life, Opposition, The Democrat Party, Sadık Aldoğan.

KISALTMALAR

CCA:	T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP:	Demokrat Parti
GİK:	Genel İdare Kurulu
G.L:	General
HP:	Hürriyet Partisi
MP:	Millet Partisi
TC:	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Partisi
s.:	Sayfa
y.t:	Yayın Tarihi
y.y.:	Yayın Yılı

1. GİRİŞ

Milli Şef dönemi olarak anılan 1938'li yıllar otoriter bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Türkiye'nin, tek partili otoriter siyasi rejimin etkisi altında olduğu yıllarda, mutlak hâkimiyet İsmet İnönü'nün elinde bulunmuş ve konu ne olursa olsun her şey Milli Şef İsmet İnönü'ye bağlı olarak yürütülmüştür. Ancak demokrasiyle bağdaşmayan bu durum sorunları da beraberinde getirmiştir. 1945'li yıllarda dünyada yaşanan olaylar sonucunda uluslararası alanda ortaya çıkan yeni güç dengesi, Türkiye siyasetini de doğrudan etkilemiştir. Müttefik devletler, otoriter ve tek partili rejimlere karşı savundukları demokrasi zaferini kazanmışlardır. Avrupa'da müttefiklerin zaferi sonucunda, çok partili hayat ve serbest seçime dayalı demokrasiler kurulmuştur. Değişen ve küreselleşen dünyayla eşzamanlı olarak Türkiye'de de demokratikleşme hareketleri başlamıştır. Ancak CHP, demokratikleşme hareketlerini kabul etmiş gözükse de parti başkanının etkisi ve sıkı denetimi altında kalmaktan kendini kurtaramamıştır.

Yaşanan bu değişimler hemen her alanda görülmekle beraber kendini en fazla siyasi alanda hissettirmiştir. Türkiye, demokrasinin hâkim olduğu Batı ittifakında yer alarak yalnızlık politikasından kurtulmayı amaçlamıştır. İsmet İnönü'nün 1945 yılında Türkiye'de siyaset ve fikir alanlarında demokrasi ilkelerinin hüküm süreceğini açıklaması, demokrasiye doğru adım atılacağının sinyalleri olarak sayılmıştır. CHP içinde zamanla Batılı müttefiklerin yanında yer alabilmek için siyasi alanda liberalleşmeyi savunan temayüller ortaya çıkmıştır. Bu temayüller kısa süre içinde yan bir siyasi yapılanmaya dönüşmüştür. Ayrıca Türkiye'nin demokrasiye geçişini sadece dış politikayla ilişkilendirmek doğru değildir. Tanzimat'la başlayan yarı anayasal süreç zamanla demokratik bir rejime doğru evirilmiştir.

Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra tek partili sistemle yönetilir olması Batılı müttefikler tarafından hoş karşılanmamıştı. Tek partili sistem CHP içerisinde de eleştiriliyordu. CHP içerisinde anlaşmazlık yaşayan muhalifler CHP'den ayrılarak yeni bir parti kurmak için harekete geçmişlerdir. Bu kişiler 7 Ocak 1946 yılında DP'yi kurmuşlardır. DP'nin kuruluşu kamuoyu tarafından olumlu karşılanmıştır. İnönü, DP'yi bir tabela partisi olarak görmüş fakat özellikle DP'nin 1. Büyük Kongresinden sonra bu fikrinde yanıldığını anlamıştır. Bunun üzerine CHP yöneticileri, DP'nin

yükselişini engellemeye çalışmışlardır. İktidar-muhalefet ilişkileri sürekli gerilmiş, bu durum Türkiye'de demokrasinin ve çok partili hayatın yerleşmesini geciktirmiştir. Ancak yine de DP'nin mücadelesi sonuçsuz kalmamış ve çok partili hayat zor şartlara rağmen hayatta kalmayı başarmıştır. DP zamanla kendi içerisinde anlaşmazlıklar yaşamaya başlamış ve partide fikir ayrılıkları açığa çıkmıştır. Bu fikir ayrılıkları partinin dağılmasına neden olmuştur. Partiden kopan bu kişiler Millet Partisi adında yeni bir parti kurarak davalarına kaldıkları yerden devam etmişlerdir. İlerleyen zamanlarda kapanan bu partinin mensupları, Cumhuriyetçi Millet Partisi adında yeni bir parti kurarak, muhalefetlerini sürdürmüşlerdir. Daha sonra bu parti içerisinde de anlaşmazlıklar yaşanmış ve yeni partiler kurulmaya başlanmıştır. Böylelikle çok partili sistem Türkiye'de yerleşmeye başlamıştır.

Sadık Aldoğan, böyle bir dönemde askerlikten ayrılmış, savaş meydanlarında vermiş olduğu mücadeleyi siyasi alana taşıyarak, Meclis içerisinde ve dışarısında mücadelelerine devam etmek istemiştir. Aldoğan, tek parti rejimine ve Milli Şefliğe karşı olduğundan dolayı siyasi hayatına DP ile başlamıştır. DP'deyken CHP iktidarına ve onun yönetim şekline karşı çıkarak, Milli Şefliği ve onun temsilcisi olan İsmet İnönü'yü, aynı zamanda tek particilik zihniyetini ağır bir dille eleştirmiştir. Zamanla partinin kurucuları ile fikir ayrılığına düşen Aldoğan, kurucuları ve 12 Temmuz Beyannamesini eleştirdiği için DP'den ihraç edilmiştir. Partiden ihraç edilen Aldoğan bazı arkadaşlarıyla birlikte MP'yi kurmuştur. Aldoğan, DP'nin demokrasi ister gibi gözüktüğünü, ancak demokrasiyle bir bağının olmadığını ve DP'nin muvazaa partisi olarak kurulduğunu iddia ederek DP'ye eleştirilerini yöneltmiştir. MP üyesiyken yapmış olduğu eleştirilerinden dolayı, aynı zamanda İnönü ve Bayar'a suikast yapacağı iddiasıyla dokunulmazlığı kaldırılmak istenmiş, cezaevlerine girip çıkmıştır. Ancak yaşadığı bu olumsuzluklar onu yönetimdeki yanlışları eleştirmekten geri durdurmamıştır. MP kapatıldıktan sonra CMP'nin kurucuları arasında yerini almıştır. CMP'de iken partinin başkanı Osman Bölükbaşı ile fikir ayrılığına düşmüştür. Partinin eskimiş ve yıpranmış politikasına karşı çıkmış, Genel İdare Kurulunun gençleştirilmesini istemiştir. Daha sonra partiden istifa eden Aldoğan, Osman Bölükbaşı'nın kurmuş olduğu Millet Partisi'nde yer alarak Kurucu Meclis üyeliği yapmıştır. Ancak yaşlanması sebebiyle siyasette eskisi kadar etkin olamamıştır.

Bu çalışma bir asker ve milletvekili olan Sadık Aldoğan'ın siyasi hayatını merkeze alarak, demokrasi ve özgürlük mücadelesini ve aynı zamanda çok partili döneme ait görüşlerini inceleyen biyografik bir araştırmadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin kuruluşuna tanıklık etmiş, Türkiye'nin bağımsızlığı adına yapılan savaşlarda görevler alarak mücadele vermiş, daha sonra mücadelesini siyasete taşıyarak Meclis içinde ve dışında mücadelesine devam etmiş olan Sadık Aldoğan'ın kişiliği çerçevesinde vermiş olduğu mücadeleyi incelemektir. Bu çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan anlatı araştırması ve onun türü olan biyografik araştırma yöntemi kullanılmıştır. Analiz olarak yazılı dokümanlar incelenmiş ve yorumlayıcı yaklaşım tarzı benimsenmiştir. Çalışmada veri toplama aracı olarak, birincil ve ikincil kaynaklara başvurulmuş; konuyla ilgili kitaplardan, tezlerden, makalelerden, süreli yayınlardan ve arşiv belgelerinden yararlanılmıştır. Bilgiler derlenip toparlandıktan sonra bunların içerdiği anlamlar kronolojik olarak sunulmaya çalışılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Aldoğan'ın hayatına, kişiliğine ve bazı kavramlar hakkındaki görüşlerine yer verilmiş, ikinci bölümünde Aldoğan'ın siyasi hayatından bahsedilmiş, son bölümünde ise mevcut sisteme ait görüşlerine ve TBMM'deki faaliyetlerine yer verilmiştir.

2. SADIK ALDOĞAN'IN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE BAZI KAVRAMLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

2.1. Özel, Eğitim ve Askerlik Hayatı

Mehmet Sadık Aldoğan, 1888 yılında İstanbul Eyüp'te doğmuştur. Babası Ahmet Rıza Bey, annesi Hediye Saadet Hanımdır. Babası Ahmet Rıza Bey, Çanakkale şehitlerindendir. Aldoğan, 1895 yılında Harp Rüştiyesine bağlı ilkokulda, 1905 yılında Topçu Harbiye'sine bağlı Topçu İdadisi ve Lisesinde ve 1908 yılında Topçu Harbiye'sinde okumuştur. 1924 yılında Harp Akademisi'ni bitirdikten sonra çeşitli birliklerde görev yapmıştır (Nebioğlu, 1961-1962, s. 50). Sadık Aldoğan, Seniha Hanımla evlenmiş ve 1928'de Gönül adını verdikleri kızları dünyaya gelmiştir. Gönül Aldoğan, 1950 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Aldoğan'ın kendisi gibi asker olan kardeşi Halit Kaya ise Kore savaşına katılarak şehit olmuştur (Onar, y.t., ss. 4-6). Siyasete meraklı olan Aldoğan, 1946 yılında Afyonkarahisar Askeri Mıntıka Komutanlığı'ndan emekli olarak siyasete girmiştir. İlk önce Demokrat Parti'de yer alan Aldoğan, daha sonra Millet Partisi kurucularından olmuştur. 6 Ocak-25 Ekim 1961 yılında Kurucu Meclis'te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi temsilcisi olarak Anayasa Komisyonu üyeliği yapmıştır. İleri derecede Almanca ve Fransızca bilmektedir. 16-17 yıl gibi bir süre siyasette yer alan Aldoğan 21 Ekim 1965'de vefat etmiştir. Aldoğan, hayatta en çok sevdiği şey sorusuna, bir kürsüye çıkarak halkın karşısında konuşmak ve nutuk vermek olduğunu söylemiş, en büyük zevkinin bu olduğunu belirtmiştir (Nebioğlu, 1962, s. 50; TC Parlamenter Ansiklopedisi, y.t., s. 245; Milliyet Gazetesi, 22 Ekim 1965, s. 1; Saçlıoğlu, 1990, s. 98).

Tüm eğitim hayatı askeri okullarda geçen Aldoğan, ömrünün büyük bir kısmını da kışlalarda geçirdi. İlkokuldan sonra Askeri Rüştiye, Topçu İdadisi ve Topçu Harp Okulunu bitirmiştir. 23 Temmuz 1908 yılında Meşrutiyet'in ilan edildiği sırada Harp Okulundan mezun olan Aldoğan, 1908 yılında topçu teğmeni olmuştur. Türkiye'nin kaderinin değişmesinde önemli rolleri olan 1912 Balkan, 1914 Birinci Dünya ve 1920-1923 yılları arasında da İstiklal Savaş'larına katılarak başarılar göstermiştir. Aldoğan Balkan Savaşı'na katıldığında 20'li yaşlarındadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu cephesinde görev almış, 1915 yılında Seddülbahir'de, 1916 yılında Kafkas cephesinde

görev yapmış, Kurtuluş Savaşı'nda başarılar göstermiştir. 1919 yılında Harp Akademisi'ne girmiş, bu esnada İstiklal Harbi çıkmıştır. İstiklal Harbinde Eskişehir, Sakarya ve Dumlupınar muharebelerine katılmıştır. 1924 yılında ise Harp Akademisi'nden mezun olmuştur (Çufalı, 2012c, ss. 83-84; http://www.demokrasi-ve-ozgurluk-kavgacisi-bir-adam-sadik-aldogan/102/, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2021).

Aldoğan, Cumhuriyetin ilanından sonra IV. Kolordu Kurmaylığına atanmış, daha sonra 1927'de Genelkurmay İstihbarat Şube Müdürlüğünü yürütmüştür (Nebioğlu, 1961-1962, s. 50). 1929-1931 yılları arasında Paris ateşemiliterliği görevinde bulunan ve görevini tamamladıktan sonra Türkiye'ye geri dönen Aldoğan, 1932-1934 yılları arasında da Harp Akademilerinde taktik öğretmenliği yapmıştır. Bir süreliğine Mersin 23. Alay Komutanlığına atanan Aldoğan daha sonra Elazığ 25. Alay Komutanlığında görevlendirilmiştir. 1927 yılında Yarbay, 1932 yılında da Albay olmuştur. Aldoğan, 1930 yılında Jandarma Tugay Komutanlığına atanmıştır. Bu görevinden sonra Erzurum Müstahkem Mevki Komutanlığına getirilmiştir (Çufalı, 2012c, ss. 83-84; Nebioğlu, 1961-1962, s. 50). 1939 yılında Tuğgeneral olarak 3. Tümen Komutanlığına atanan Aldoğan, 1942 yılında 19. Tümen Komutanlığına tayin edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı [CCA], 150-33-17, 11.12.1941). Aldoğan, genç yaşında olmasına rağmen astları üzerinde sevgiye dayalı otorite kurmayı başarabilen nadir subaylardan biri olmuştur. 31 Mart icra hareketi sırasında bütün birliklerin isyan etmesine ve bazı mektepli subayların öldürülmesi girişimine rağmen, İstanbul'da sadece iki subay, emri altındaki erlerinin bu isyana katılmasını önleyebilmiştir. Bunlardan biri Sadık Aldoğan diğeri ise Yüzbaşı Zihni Toydemir'dir. Aldoğan, subay olduktan sonra Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşlarına katılarak başarılar göstermiş, çeşitli madalya ve takdirnameler almıştır. General Mac Arthur'un Türkiye'ye ziyaretinde kendisine mihmandarlık yapmıştır (Saçlıoğlu, 1990, s. 21). Asker olarak son görev yeri olan Afyonkarahisar'da, 1944-1946 yılları arasında Afyon Askeri Mıntıka Komutanı olarak görev yapmıştır. 1946 yılında genel seçimlere katılmak üzere kendi isteğiyle emekliliğe ayrılmıştır (Nebioğlu, 1961-1962, s. 50; http://www.demokrasi-ve-ozgurluk-kavgacisi-bir-adam-sadik-aldogan/102/, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2021).

Sadık Aldoğan hayattayken askeri konulu birçok eser kaleme almıştır. Hayatının büyük bir bölümünü asker olarak geçirmiş ve tecrübeler edinmiş olduğundan,

bildiklerini ve öğrendiklerini aktarma çabası içine girmiştir. Örneğin Taktik isimli eserinin önsözünde: *"Bu eseri silah arkadaşlarımın ve bilhassa Harp Akademisine giriş imtihanlarına hazırlanan gençlerimizin işine yaraması için yazdım. Bu eser beklenilen bu işi temine yararsa bundan, büyük bir zevk duyacağım."* demiştir (Aldoğan, 1937, s. 1). Çalışmalarını kroki ve grafiklerle destekleyerek, daha anlaşılır hale getirmiştir. Ayrıca Aldoğan, bu askeri kitaplar dışında özgürlük ve demokrasiyle ilgili kitaplarda yazmıştır. Aldoğan'ın kaleme aldığı eserler şunlardır; Halk Hâkimiyeti ve Politika Hürriyeti (1947), Terbiye (Ahlaki ve Ruhi Kuvvetler) (1945), Savaşta Piyade Vuruşmanın Yolları (1935), Savaşta Birleşik Manga Tatbikatı (1936), Harp Akademisi Tabiye Notları (1932-1934), Yeni Avusturya Sevk Talimatnamesi (1935), Yeni Mangaya Savaş Tatbikatı (1936), Taktik (1937), Emir Usulleri (1939), Savaşta Piyade (1936).

2.2. Sadık Aldoğan'ın Kişiliği: Düşünce ve Eylemlerine Etkisi

Sadık Aldoğan hakkında birbirinden farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden bazılarına göre Aldoğan; üslubu sert olan, konuşurken ölçüyü kaçıran ve sinirlenince diline hâkim olamayarak ağır sözler kullanan biridir. Onu yakından tanıyan kişilere göreyse, lafı dolandırmadan açıkça söyleyen, iyi ve yumuşak kalpli, merhametli, bilgi birikimine sahip, yüksek anlayış ve davranış sergileyen biridir. Dışarıdan bakıldığında Aldoğan'ın hem Meclis konuşmalarında hem de açık hava toplantı salonlarında yaptığı konuşmaların ve eleştirilerinin sert olduğu görülmektedir. Düşüncelerini ve fikirlerini çekinmeden dile getirme cesareti göze çarpmaktadır.

Aldoğan mücadelesini hiçbir parti veya ideolojiye bağlı kalarak vermemiş, içinde bulunduğu partiyi dahi eleştirmekten çekinmemiştir. İktidardaki partileri ve yönetimdeki yanlışlıkları sert bir üslupla hicvetmiş, bu sert üslubunu konuşmalarında, demeçlerinde ve yazılarında da kullanmıştır (Saçlıoğlu, 1990, s. 1). Aldoğan'ın eleştiri tarzı, agresif tavırları ve askerlik geçmişi onun ihtilalci olarak lanse edilmesinde etkili olmuştur. Siyasi rakipleri tarafından üslubunun sertliğinden dolayı İttihat ve Terakkici Miralay Sadık Bey'e benzetilmiştir. [1] Aldoğan'ın ateşli ve hareketli birisi olduğu

[1] Miralay Sadık Bey, süvari alay komutanıyken gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiştir. Miralay Sadık Bey belirli bir süre sonra İttihat ve Terakki içerisinde anlaşmazlık yaşamış, 21 Kasım 1911 yılında Hürriyet ve İtilaf Fırkasını kurarak, İttihat ve Terakki'den ayrılmıştır. Lozan Antlaşmasından sonra TBMM tarafından çıkarılan Yüzellilikler listesine alınmış ve yurt dışına çıkartılmıştır. İsmet İnönü'ye

herkes tarafından bilinen özellikleridir. Onu mikrofon ve kürsünün başında frenlemek pek mümkün olmamıştır. Konuştukça konuşmuş, söyledikçe söylemiş, ancak düşüncelerini bütün samimiyetiyle ortaya koymuştur.

Aldoğan yaşanılan yanlışları ve haksızlıkları kendine has bir üslupla dile getirmiştir. Üslubundan dolayı defalarca dokunulmazlığı kaldırılmak istenmiş ya da Meclisten uzaklaştırılma cezası almıştır. Aldoğan Anayasanın 17. maddesine dayanarak özgürce konuştuğunu, kabahati varsa da kabahatinin, siyasi fikir ve kanaatlerini pervasız bir şekilde kayıtsız şartsız dile getirmesi olduğunu söylemiştir. Bütün bunlara rağmen bildiğinden vazgeçmemiş, kendisini başkalarının istekleri doğrultusunda değiştirmemiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, ss. 1018-1021). Aldoğan, TBMM içerisinde partilerin birbirleriyle tartışmalarını Meclisin manevi varlığıyla karıştırılamayacağını belirterek, bu işler için Meclisin yüce olan varlığının öne sürülemeyeceğini söylemiştir (Aldoğan, 1947, s. 53). Aldoğan'ın bu sert üslubunu eleştirenlerin yanında onun karakterini samimi bulanlarda vardı. Üslubunun sert olduğunu kabul eden Aldoğan, konuşmalarını yaparken bazen heyecana kapılarak sert konuştuğunu ancak samimi olduğunu belirtmiştir. Aldoğan, heyecanlı bir yapısı olduğu için, konuşma esnasında heyecanlanır, konuşmasına devam ettikçe heyecanı daha da artar ve en sonunda da söylediği şeylerden pişmanlık duyardı (Çufalı, 2012b, s. 322). Aldoğan hiçbir zaman ne kendini ne de devleti vatandaşlara karşı üstün görmemiştir. Ona göre vatandaşta devlette eşit seviyededir. Hükümeti eleştirme konusunda kimsenin kendisine engel olamayacağını söyleyen Aldoğan, bu konuda hoşgörülü davranmayacağını belirtmiştir (Çufalı, 2012b, s. 337). Yaklaşık 16-17 yıl gibi bir süre siyaset yapan Aldoğan, siyasette ilk günden beri samimiyetle davranmış, inandığı, doğrusu bildiği yoldan ayrılmamıştır.

Hayatının büyük bir bölümünü asker olarak geçirmiş, siyasette olduğu gibi askerlik hayatında da doğru bildiği yoldan ayrılmamıştır. Nahit Saçlıoğlu, Aldoğan'ı yakından tanıyan biridir. Saçlıoğlu'nun Aldoğan'la ilk karşılaşması 1942 yılında X. Kolordu hâkimliğine atanmasıyla olmuştur. İlk karşılaştıklarında Aldoğan'ın kendisini ayakta karşılamasına çok şaşıran Saçlıoğlu, o zamanlarda bir kolordu kumandanının teğmen

ülkesine dönmek için istekte bulunmuş ve Türkiye'ye döndükten sonra vefat etmiştir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Miralay_SadBey, Erişim Tarihi: 14.04.2022).

rütbesindeki bir subayı ayakta kabul etmesinin görülmemiş bir durum olduğunu belirtmiştir. Ancak Aldoğan'a göre, Saçlıoğlu, emrine atanmış bir teğmen değil kendisine eşlik etmek için gönderilen bir hâkimdir. Onun için hâkimlik, rütbeyle ifade edilecek bir makam değil, onurlu bir görevdir (Saçlıoğlu, 1990, ss. 5-6). Saçlıoğlu'na göre Aldoğan, hayatı boyunca inandığı doğruları savunmuş ve gerçekleri açık bir şekilde dile getirmekten çekinmemiştir. Askerlik hayatında üstlerinin hoşlanmayacağı ve onları rahatsız eden bir olay yaşansa bile, her şeyi olduğu gibi aktarmıştır. Aldoğan, kendisini başkalarına beğendirmeye çalışmamış, gerçeği söylemenin erdemine inanmıştır. Rütbe elde etmek için bile başkalarına yaranmaya tenezzül etmemiş, inandığı doğrularla hareket etmiştir. Başkalarının takdirini toplamak ve gururunun okşanmasını sağlamak kişiliğine ters düşen davranışlar olmuştur. Kendi görevlerini dikkat ve ciddiyetle yerine getirmiş, diğerlerinden de aynı ciddiyetle işlerini yapmalarını beklemiştir (Saçlıoğlu, 1990, ss. 7-14).

Saçlıoğlu, kolorduda görev yaparken Aldoğan'ın emrinde Kurmay Başkanlığında bulunan iki generalden -hangisini olduğunu kesin bir şekilde hatırlamadığını belirterek-, Org. Salih Coşkun ya da Tuğg. İlyas Demirsoy'dan birisinin, Aldoğan için: *"Biliyorsunuz ki Aldoğan yukarıya hoş görünmek gibi bir politikaya hiçbir zaman tenezzül etmemiştir. Yukarının kızacağını bildiği olaylarda bile açık olmuştur. Gerçek ne ise, neye inanıyorsa onu söylemiştir. Taviz ve yaranmak onun lügatinde yoktur."* cümlelerini kullandığını söylemiştir (Saçlıoğlu, 1990, s. 14). Aldoğan'ın tutum ve davranışları üst makamların rahatsızlık duymasına neden olmuştur. Nitekim Aldoğan'ın düzeyindeki bir generalin terfi ettirilmesi gerekirken, Afyon Yurtiçi Bölge Komutanlığı gibi alt düzeyde bir göreve getirilmiştir (Saçlıoğlu, 1990, s. 14).

Saçlıoğlu'nun gözlemlediğine göre Aldoğan, herhangi bir olayla ilgili üstlerini suçlu gördüğünde bu durumu karşı tarafa hissettirmiştir. Örneğin bir olayın ardından Milli Savunma Bakanı ve İsmet İnönü olay yerine gelerek Aldoğan ile özel görüşmelerde bulunmuşlardır. Aldoğan, kolordunun mevcut halinin iyi olmadığından bahsetmiş, açık ve sorumluları suçlayıcı bir şekilde eleştirilerde bulunmuştur. Aldoğan'ın bu davranışları diğer subayları şaşırtmış ve Aldoğan için terfilerin yaklaştığı halde onun böyle davranarak kendi menfaatini zedelediğini, biraz da kendini düşünmesi ve ona göre hareket etmesi gerektiğini düşünmüşlerdir (Saçlıoğlu, 1990, ss. 12-13).

Necip San'a göre Aldoğan, fikir ve düşünce özgürlüğüne bağlı, kendi kanaatlerine güveni tam olan biridir. Necip San, Harp Akademisindeyken Aldoğan'ın hocası, Ali Fuat Paşa'nın da kumandanıdır. San, Ali Fuat Paşanın geniş bir kültürü olduğundan ve fikirlerinin herkes tarafından kabul görüldüğünden bahsederek, çok bilgili olarak görülmesinden dolayı herkesin o ne söylerse söylesin kabul ettiğini ve onunla tartışma cesareti gösteremediğini söylemiştir. Necip San, Aldoğan ile Ali Fuat Paşa arasında yaşanan bir tartışmayı şöyle nakletmektedir; Bir tartışma sırasında Ali Fuat Paşa'dan söz isteyen Aldoğan, Ali Paşa'nın sunmuş olduğu fikrin tam tersi olan bir fikir öne sürmüştür. Düşüncelerini mantıklı ve akla uygun savunduğu için orada bulunun kişilerin kafası karışmıştır. Bu durumdan hoşlanmayan paşa Aldoğan'a yüklenmeye başlamıştır. Birbirlerine ters düşecek şekilde fikirler öne sürdükten sonra ikisi de birbirlerinin fikirlerini benimsememiş ve Aldoğan Ali Paşa'nın sinirlenme ihtimalini göz önüne alarak şöyle söylemiştir: *"Muhterem paşam, yapılan sizin müsaade ve müsamahanızla akademik bir tartışmadır. Biz aynı görüşte birleşemedik. Aramızda Alman uzmanlar, hocalar da var. Lütfedip müsaade buyurun onlar da görüşlerini söylesinler."* (Saçlıoğlu, 1990, s. 14). Paşa, Aldoğan'ın önerisini isteksiz kabul ettikten sonra Almanlara söz hakkı tanınmış ve onlar Aldoğan'ın sunmuş olduğu çözüme katılmışlardır (Saçlıoğlu, 1990, ss. 13-14).

Aldoğan, başkalarının söylediklerinin etkisinde kalarak yaşanan olaylar hakkında karar vermemiştir. Adaletin emir kabul etmeyeceğini, emirlere göre değil, gerçeklere ve delillerin gücüne göre hareket edilmesi gerektiği söylemiştir. Çünkü Aldoğan'a göre 'adalet' emirden de üstündür. Asker olarak üstlerinin emrinde olduğunu ancak adli amir olarak olmadığını belirtmiştir. (Saçlıoğlu, 1990, s. 9). Aldoğan'ın disiplin anlayışında, körü körüne itaati amaçlayan disiplin değil, anlayışlı itaati amaçlayan bir disiplin anlayışı yatmaktadır. Bu disiplin anlayışının daha sağlam olacağını düşünen Aldoğan, belirli bir düzeyden sonra subayların öneri sahibi olmalarının yanında, sorumluluk taşımalarının gerekli olduğunu da belirtmiştir. Aldoğan, yapılan tartışmalar esnasında astların kendilerini baskı altında hissedeceklerini bildiğinden dolayı astlarına, kışladaki gibi davranmalarının gerekli olmadığını söylemiştir. Astların fikirlerini açık ve samimi bir şekilde söyleyebilmeleri için kendilerinin serbest hissetmelerinin önemi üzerinde durmuştur (Saçlıoğlu, 1990, s. 19).

Aldoğan, askerlik hayatında edinmiş olduğu herhangi bir konuyu basite indirgeyerek anlatma alışkanlığını siyasi hayatında da kullanmıştır. Karmaşık konuları bulduğu örneklerle sade bir hale getirerek halka aktarmaya çalışmıştır. Halk onun bu açıklama ve anlayış tarzına özel bir ilgi göstermiştir. Aldoğan'ın diğer bir özelliğiyse halkın nabzını ölçmesi ve istediği zaman onları heyecanlandırabilmesi olmuştur. Bu durum Aldoğan'ın iyi bir meydan hatibi olduğunu göstermektedir (Saçlıoğlu, 1990, s. 51).

2.3. Sadık Aldoğan'ın Demokrasi, Özgürlük, Politika ve Anayasa Hakkındaki Görüşleri

2.3.1. Demokrasi Anlayışı

Demokrasi sözcüğü, iki Yunanca sözcüğün birleşmesinden oluşmaktadır. Bunlardan "demos" halk anlamına gelirken, "kratos-kratein" ise yönetim-iktidar olma anlamlarına gelmektedir. Bir kavram olarak demokrasiyi oluşturan başlıca etmen, yurttaşların yönetimle dayanışma içinde bulunmalarıdır. Dünyada tek bir demokrasi modeli yoktur, farklı demokrasi modelleri vardır. Demokrasinin olmazsa olmaz koşulu; temel hak ve hürriyetlerin tanınmış olması ve bunların anayasal güvence altına alınmasıdır. Hükümet biçimleri içinde bir tek demokrasi en az zorlamaya ve en çok rızaya dayanmaktadır (Kutlu, 2014, ss. 170-171).

Türkiye'de demokratik sisteme geçilmeye çalışılan yıllarda yeni partiler kurulmaya başlanmıştır. Sadık Aldoğan, siyasete katıldığı dönemde CHP'nin anti-demokratik uygulamalarına karşı çıkmıştır. CHP'ye karşı demokrasi savaşını yürütürken DP saflarında yer alan Aldoğan, Saçlıoğlu'nun belirttiğine göre DP'nin demokrasiden uzak olduğunu, kurucuların gerçek demokrasiyle bağlarının bulunmadığını, sözde demokrasi ister gibi gözüküp özde demokrasiyi zerre kadar sevmediklerini ve hatta demokrasiden korktuklarını söylemiştir. Millet Partisi'ni kurarak, bu kişilerin gerçek yüzlerini göstereceklerini ve halkın hak ettiği hak ve özgürlüklere, Türkiye'yi de gerçek demokrasiye kendilerinin kavuşturacaklarını iddia etmiştir (Saçlıoğlu, 1990, s. 35). İktidarda bulunan partilere karşı bir demokrasi savaşı yürütmüş, demokrasiye aykırı olan her şeyin karşısında durmuştur. Aldoğan'ın kızı Gönül Aldoğan, babasının demokrasi mücadelesini sürdürürken, hiçbir kişi veya siyasi partiye tabi olmadığını, onun bu yönünün kendisini demokrasi militanlığından çıkararak, gerçek bir demokrasi ve özgürlük savaşçısı konumuna getirdiğini söylemiştir (Saçlıoğlu, 1990, s. 1).

Aldoğan (1947, s. 4), siyasi özgürlükleri Türk'e yakışır bir şekilde kullanmayı başardıkları zaman, beklenen hakiki demokrasiye kavuşacaklarını belirtmiştir.

Aldoğan, var olan düzenin değişmesini ve halk tarafından halkın yararına işleyen bir düzenin kurulmasını istemiştir. Ona göre bu düzen demokrasidir (Saçlıoğlu,1990, ss. 35-36). Aldoğan'ın belirttiğine göre gerçek anlamda demokrasinin işleyebilmesi için, var olan düzenin değişmesi şarttır. Ancak bu durum Türkiye'de sağlanamamış, mevcut düzen korunarak sadece yöneticiler değişmiştir. Aldoğan'ı o günlerde meşhur yapan şu cümlesi, bu durumu özetler niteliktedir; "Aynı tas aynı hamam. Sadece tellaklar değişti.". Ona göre demokrasinin çeşitleri yoktur, demokrasi her yerde birdir. Ancak demokrasinin gerçeği ve sahtesi vardır. Aldoğan, Batı medeniyetlerinde demokrasinin üstünlüğünden bahsedilmediğini belirtmiş, rejimin önüne birtakım sıfatlar eklenmek isteniyorsa korkulması gerekildiği konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Aldoğan'ın demokrasi anlayışında çağdaş demokrasi fikri yer almaktadır. Demokrasi kavramını halkın işlerinin, halkın yararına olacak şekilde halk tarafından görülmesi olarak açıklamıştır (Aldoğan, 1947, s. 13). Aldoğan'a (1947, s. 5) göre demokrasinin hâkim olduğu ülkelerde vatandaş, gerek iç gerekse dış politika üzerine istediği gibi düşüncelerini dile getirme ve bu işler üzerinde oyunu seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullanma hakkına sahiptir. Aldoğan: *"Demokrasi hüküm süren bir memlekette ne mukaddes şahıslar, makamlar ve ne de müesseseler vardır. Mutlakıyyet devrinde olduğu gibi, müesseselere, makamlara ve şahıslara kutsilik izafe edilemez… Ve hiçbir demokrat memleketin kanunlarında [ş]ahıslar, [m]akamlar ve [m]üesseseler için imtiyaz tazammun eden kanun hükümleri yoktur."* diyerek demokrasiden beklentilerini ifade etmiştir (Aldoğan, 1947, s. 7). Aslında burada şeflik makamına ve kurumların üstünlüğüne karşı çıkmıştır. Vatandaşın devlet işleri üzerinde söylediği her fikre; doğru, yanlış, acı, tatlı nasıl ifade edilirse edilsin hürmet edilmesi gerektiğini ve demokrasinin de bu demek olduğunu belirtmiştir. Aldoğan (1947, s. 14), demokrasinin fiilen ülkede yerleşebilmesi adına yapılması gereken ilk işin bütün halk topluluklarını uygun bir şekilde belediye kurumuna sahip kılmak olduğunu söylemiş, bununsa ancak bucak teşkilatının kabul edilmesiyle ve her bucağı halk teşkilatına kavuşturmakla mümkün olacağını savunmuştur. Aldoğan (1947, s. 23), bütün demokrat dünyanın kabul ettiği esasların Türkiye'ye de yerleşeceğine inandığını, ancak 1908 Meşrutiyet devrinden itibaren milletçe demokrasi hasreti çektiklerini ve

buna bir türlü kavuşamadıklarını söylemiştir. Aldoğan tek şef, tek parti sisteminin demokrasi esaslarına tamamen aykırı olduğu belirterek: *"Tek şef ve tek parti şahıs ve zümre tahakkümünden başka bir şey olamaz. Yalnız bir diktatör yerine başka bir isim verilerek bir şef ortaya çıkarılır… Halkın egemenliğini bundan daha tesirli bir şekilde yıkan bir idareyi şimdiye kadar tarih kaydetmiş değildir!"* sözleriyle bu konu hakkında düşüncelerini dile getirmiştir (Aldoğan, 1947, s. 25).

Aldoğan'ın en çok eleştirdiği durum, demokratik sistemin yerleşmesinin önünde engel olarak gördüğü "Tek parti, tek ve değişmez şef" sistemidir (http://www.demokrasi-ve-ozgurluk-kavgacisi-bir-adam-sadik-aldogan/102/, Erişim tarihi: 5 Şubat 2021). Aldoğan çoğu konuşmasında "Milli Şeflik Sistemine" ve Milli Şef İsmet İnönü'ye eleştiriler yöneltmiştir. Milli Şeflik sistemini ve onun temsilcisi olan İsmet İnönü'yü demokrasi yolunda karşılarına dikilmiş en büyük engel olarak görmüştür. Milli Şeflik sistemi için: *"Tek bir şahsa bağlı kalmak ve her şeyi ondan ve onun etrafında toplamış bir avuç insandan beklemek âdeti, türkün dinamizmini söndürmekte ve saltanat devrindeki miskinliğin devamına yol açmaktan başka bir netice verememektedir."* ifadelerini kullanmıştır (Aldoğan, 1947, s. 16). Aldoğan'a (1947, s. 25) göre, tek şef ve tek parti sistemi, demokrasiye tamamen aykırı olan sistemler olmakla birlikte bu sistemler, şahıs ve zümre baskılarını da beraberinde getirmektedir. Ona göre, demokrasi aleniyettir, vatandaşın da en az Cumhurbaşkanı kadar hakları vardır (Yeni Sabah, 25 Şubat 1949). Aldoğan, Yeni Sabah gazetesinde CHP genel başkanı İnönü'ye: *"Artık yeter bu şeflik illeti. Bir kişinin gizli nüfus ve tertiplerinin tesir altında kalmak hastalığı yeter. Artık buna fiilen bir nihayet vermek lazımdır"* sözleriyle seslenerek, İnönü'nün yürütmekte ısrar ettiği şeflik sistemini eleştirmiştir (Yeni Sabah, 24 Haziran 1948).

Aldoğan CHP'nin iktidar olduğu dönem için: *"Görülüyor ki, [H]alk [P]artisi kendi mevkiini devamlı surette sigorta için halkın hâkimiyetini sıfıra indirmekte yani: halkın işlerinin halk tarafından ve halkın menfaatine uygun olarak yürütülmesine mâni olmaktadır. Demokrasinin nasıl temelinden yıkılmış olduğunu görüyoruz! Bu, her demokratın hatırda tutması gereken bir meseledir… Netekim demokrasinin halk partisince anlaşılış ve tatbik tarzı bu vasilik zihniyeni açıkça göstermektedir."* sözlerini kullanmıştır (Aldoğan, 1947, s. 15). Ona göre CHP iktidarı demokrasiyi, kapalı bir zümre diktatörlüğüne dönüştürmüştür (Aldoğan, 1947, s. 16).

1948 yılında milletvekili seçim kanunuyla ilgili konuşmasında: *"Prensip olarak teklif ediyorum, ki bu seçim komisyonlarını halka seçtirelim ve seçim kurullarını da halk seçsin! Formül budur arkadaşlar… Vatandaş güle, güle, sevine sevine reyini verecek ve Türkiye demokrasisi nasıl olur bütün dünyaya göstereceğiz. (Bravo sesleri). Bunu elbirliğiyle yapacağız arkadaşlar. (Alkışlar). Hattâ şimdi teklif ediyorum bu işi uzatmıyalım, bu tasarının tümü üzerinde elbirliği yapalım ve gösterelim ki, biz, bu memlekette bütün Türkler demokrasiyi elbirliğiyle tam mânasiyle kuracağız ve yaşatacağız. (Alkışlar)."* demiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 12, Birleşim: 81, 03.07.1948, s. 697). Aldoğan'ın kullanmış olduğu bu cümleler onun demokrasiyi ne kadar çok istediğinin göstergesidir. Onun teklifine göre sandık ve seçim kurulları üyelerini halk seçecek, böylece oyların verilmesi, tasnif edilmesi ve mazbataların birleştirilmesinde herhangi bir sorun yaşanmayacaktır (Çufalı, 2012a, ss. 79-80).

1949 yılında illerin yönetiminde bir düzenleme yapılmasına dair kanun tasarısının hazırlanmasına karar verilmiştir. Aldoğan söz konusu kanunun, Türkiye'de demokrasinin yerleşmesini ve tam anlamıyla uygulanmasını sağlayacak bir düzenleme olduğunu belirtmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 19, Birleşim: 94, 27.05.1949, s. 933). Aldoğan, kanun tasarısına bakıldığında soyutluk açısından demokratik bir özellik taşıdığını, ancak zihniyet açısından elli yıl önceki zihniyetle paralellik gösterdiğini ve herhangi bir ilerlemenin olmadığını iddia etmiştir. Sunulmuş olan kanun tasarısının elli sene önceki sözlerini değiştirerek yürütmeyi küçümseyen, güden bir tasarı olduğunu, bununda demokrasi açısından hiçbir kıymeti olmadığını söylemiştir (Çufalı, 2012a, s. 161). Aldoğan kanun tasarısı hakkında: *"Bu kanun, bu memlekette demokrasinin temelidir, gelişmesini temin edecek bir kanundur. Onun için bu kanun üzerinde çok konuşacağız ve konuşmamız lâzımdır. Bu itibarla ben de diğer arkadaşlarım gibi bu kanunun müzakeresinin tehirini rica ediyorum. Böyle çıkmasında hiçbir fayda yoktur. Nihayet bu kanunun tümü üzerinde teferruata girmeden şunu arz edeyim ki, bu tasarının yapılmasında hâkim olan zihniyet maatteessüf demokrasi ile kabili telif olmayan bir zihniyettir. Katiyen demokrasi kokmuyor. Demokrasi vardır diyebilmek için; halkın istediği gibi seçeceği meclislerle kendi işlerini gördürmesini temin etmek lâzım gelir. Bu yapılmazsa katiyen demokrasi olmaz, bir lâfı güzaftan ibaret kalır, demokrasi."* sözleriyle düşüncelerini dile

getirmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 19, Birleşim: 94, 27.05.1949, s. 935).

Aldoğan nispi temsil sistemini savunmuş ve mutlak oy çokluğuyla yapılacak seçimlerin demokrasiye tamamen aykırı olacağını söylemiştir. Mutlak oy sisteminin tek partinin baskısından başka bir sonuç vermeyeceğini ve milletin gerçek iradesini yansıtmayacağını belirtmiştir. Aldoğan: *"Fikrimizce sekizinci Büyük Millet Meclisinin yapacağı en başta gelen işlerden biri nisbî seçim usulünü bir an evvel kabul etmesidir. Bu yapılmadıkça memleketimizde siyasî partilerin hikmeti vücudu kalmaz. Ve bir defa iktidarı ele geçirmiş olan bir parti bu iktidarı elden bırakmamak için kendisini iktidara getirmeğe sebep olan bu kötü usulü yaşatmaktan başka bir şey düşünmez."* demiştir (Aldoğan, 1947, ss. 36-37). Bütün demokrat milletlerin gittiği yolun gözlerinin önünde olduğunu, yıllar boyunca tecrübelerle elde edilmiş olan siyasi mekanizmaları görmezden gelerek kendi bildikleri ve alıştıkları şekilde devam ettirmelerinin kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağını söylemiştir (Aldoğan, 1947, s. 37). Aldoğan, seçimlerde demokrasinin tam anlamıyla işleyebilmesi için halkın emniyet içinde oyunu kullanması ve oyların dürüst bir şekilde tasnif edilmesi gerektiğini belirterek: *"Demek oluyor ki, demokrasinin fiiliyatta tatbik edilebilmesi halkın iradesinin doğru olarak tecelli etmesi ile mümkün olacaktır."* demiştir (Aldoğan, 1947, s. 46). Aldoğan (1947, s. 55), tek partinin partisiz olmaktan farklı olmadığını belirterek, bütün halkın aynı siyasi düşünceye sahip olmasının imkânsız olduğunu ve demokratik sistemin hâkim olduğu ülkelerde farklı siyasi partilerin var olduğunu söylemiştir.

Askeri müdahalelerin demokrasiyle hiçbir bağı olmamasına rağmen Türkiye askeri müdahaleleri birkaç kez yaşamak zorunda kalmıştır. DP'nin iktidar olduğu dönemde bazı kişiler, Aldoğan'ın askerlik geçmişini bildikleri ve ona güvendikleri için bir mektup yazarak askeri müdahalede yer alması için teklifte bulunmuşlardır. Aldoğan, kendisinin sert duruşuna ve fiziğine bakılarak ihtilalci bir kişi olduğu düşüncesine kapılmalarının yanıltıcı olduğunu söylemiş, askeri müdahalelerin hiçbir zaman hiçbir millete fayda sağlamayacağını belirtmiştir. Ona göre kan döken kişiler, yönetimin başına geçtikten sonra yönetimden ayrılmak istemeyecekler ve sonucunda da yönetimi diktatörlüğe dönüştüreceklerdir. Böyle bir yönetim şekli ise hiçbir topluma fayda sağlamayacaktır. Yani Aldoğan'a göre diktatörlükle demokrasi, demokrasiyle de diktatörlük bir arada bulunamaz iki sistemdir (Saçlıoğlu, 1990, s. 45).

2.3.2. Özgürlük Anlayışı

Hürriyet ya da özgürlük kavramı, bir kişinin engellenmeden ya da sınırlandırılmadan istediğini seçebilmesi, yapabilmesi ya da hareket edebilmesi durumudur. Siyasette özgürlük ise hükümetten bağımsız olma anlamına gelmektedir (https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCk, Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2022).

Aldoğan'ın özgürlük adına verdiği mücadele, Batılı müttefik devletlere karşı yapılan savaşlarla birlikte başlamıştır. Türkiye'nin bağımsızlığı ve bölünmezliği adına Çanakkale Savaşı başta olmak üzere pek çok savaşa katılmış ve başarılar göstermiştir. Aldoğan özgürlük mücadelesini siyasete de taşımış, özgürlüğe ve özgürlüğün erdemlerine kendisini adamış ve Türk toplumunun kurtuluşunu özgürlükte, özellikle ifade özgürlüğünde aramıştır. Özgürlüğün olmadığı bir ortamda hiçbir amaca ulaşılamayacağını söyleyen Aldoğan, özgürlük ortamının oluşmasını sağlamayı Türkiye'nin ilk hedef olarak görmesi gerektiğini belirtmiştir.

Aldoğan, özgürlüğün önündeki en büyük engelin 'Milli Şeflik Sistemi' olduğunu belirtmiştir. Özgürlüğe çok önem veren Aldoğan: *"Özgürlükler içinde benim en çok önem verdiğim düşünce özgürlüğü ve onun izhar ve ifadesidir. Çünkü bütün özgürlüklerin temelinde de bu özgürlük vardır. Bu özgürlük varsa akıl rahat çalışır. Bu özgürlük varsa her şey korkusuz tartışılır ve doğrular bulunur. Ulusların özgür iradeleri ile doğruları bulması demek kurtuluşların yolunu bulması demektir. Bana göre bugün biz politikacılara düşen en önemli görev halkı bu doğrultuda bilinçlendirmek ve bu yolda yürürken onun önünde bulunan ve önüne çıkabilecek olan bütün engelleri etkisiz hale getirmektir."* sözleriyle özgürlük hakkındaki fikirlerini belirtmiştir (Saçlıoğlu, 1990, s. 86).

Aldoğan, vatandaşlara; herkesi ilgilendiren memleket işlerinde hiçbir kayıt ve şarta tabi olmaksızın tam bir hürriyet içinde konuşabileceklerini, yazabileceklerini ve milli iradeyi tam anlamıyla gerçekleştirecek olan seçim konularında dilediğince eleştiriler yapabileceklerini söylemiş ve tüm bunların vatandaşın hakkı olduğunu belirtmiştir. Demokrasiyle yönetilen memleketlerde vatandaşın gerek iç gerekse dış politika üzerinde istediği gibi düşüncelerini dile getirmek hakkına sahip olduğunu söylemiştir. Ona göre memleket işlerinde her türlü fikir ve düşünce açık bir şekilde dile getirilmelidir. Vatandaş, siyasi olaylar üzerinde serbest ve dilediğince konuşma,

yazma ve şikâyet etme hakkına sahiptir. Bu hakları kısıtlamak, halkın egemenlik ve temsil hakkına saygı duymamak demektir. Aldoğan'a (1947, ss. 4-21) göre, söz söyleme ve yazı yazma özgürlüğü, vatandaşın iradesinin ifadesi olduğu için güvence altına alınmalı ve buna uymayan kişiler cezalandırılmalıdır. Bunun yanında fikir hürriyetinin, insanın her aklına geldiğini ulu orta söylemesi olmadığını da belirtmiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 12, Birleşim: 83, 06.07.1948, s. 812). Aldoğan, demokrasinin fiiliyatta uygulanabilmesini, halkın iradesinin doğru bir şekilde tecelli edebilmesine bağlamıştır. Aldoğan Halk Hâkimiyeti ve Politika Hürriyeti adlı kitabında: *"Cumhuriyet devrinde çıkarılan birtakım kanunlarla vatandaşın siyasi hürriyeti yani: memleket işleri üzerinde hür olarak dilediğini söylemesi, ortadan kaldırılmıştır."* demiştir (Aldoğan, 1947, s. 11). Aldoğan CHP hükümetinin çıkardığı kanunlarla, vatandaşın hükümeti eleştirme yani söz söyleme hürriyetinin elinden alındığını iddia etmiştir. Türkiye'de kısıtlanan hürriyetlerin geri kaldırılmasını talep ederek hürriyetlerin kısıtlandığı yerde huzurun olmayacağını belirtmiştir. Demokratik hürriyetlerin güvence altına alındığı ülkede huzurun yerleşeceğini ve anarşinin görülmeyeceğini söylemiştir. Ona göre, halkın hâkimiyeti bütün kanunların üstünde yer almalı ve hiçbir kanun halkın hâkimiyetini kaydı şart altına alarak kısıtlamamalıdır.

Yeni Sabah gazetesinde yayınladığı bir makalesinde partisine eleştiride bulunan Aldoğan yazdıklarından dolayı disiplin kuruluna sevk edilmiştir. Aldoğan, eleştirinin doğal bir hak olduğunu, bu haklarından kimsenin mahrum bırakılamayacağını ve istediklerini yazıp söyleme konusunda serbest olduklarını söylemiştir. Doğru yolu ancak eleştiriyle bulabileceklerini, eleştiri ve tartışma hürriyetinin kaldırılacağı gün partinin birkaç kişinin fikir ve baskıları altında kalarak yaşayamayacağını belirtmiştir (Yeni Sabah, 11 Mart 1948). Ona göre, fikir ve söz hürriyeti, medeni cesaretten doğan olgulardır (Aldoğan, 1945, s. 32).

Aldoğan, basın özgürlüğü konusunda da aynı şeyleri düşünmektedir. Ona göre sansür ve baskı uygulanmayan hür basın, diktatörlüğe karşı sonsuz bir kaledir ve hür basının olmadığı bir ülkede serbest seçimden söz etmek mümkün değildir. Seçim hürriyetinin temelinde, tefekkür ve onun serbestçe açıklanması yattığını, basın hürriyetinin kaybolmasıyla birlikte seçim, haber alma ve verme hürriyetlerinin de kaybolacağını söylemiştir. Ayrıca basın hürriyetlerinin kanunla birlikte güvence altına alınmasının

gerekli olduğunu belirtmiştir (Saçlıoğlu, 1990, ss. 70-71). Politika hürriyeti konusunda ise şunları söylemiştir: *"Bir memlekette halk hâkimiyeti vardır diyebilmek için, o memlekette vatandaşın politika hürriyetinin kayıtsız şartsız mevcut olması lazımdır."* (Aldoğan, 1947, s. 9). Bir ülkede halk hâkimiyeti var olduğu sürece, o ülkede politika hürriyetinin de kayıtsız şartsız güvence altında olacağını belirterek, insanların siyasi hürriyetinin olmadığı bir devletin hâkimiyetinden bahsedilemeyeceğini belirtmiştir (Aldoğan, 1947, s. 9).

Aldoğan, insan haklarına bağlı kalarak bu hakkın savunuculuğunu yapmıştır. Fransız Anayasasından Çin Anayasasına kadar neredeyse tüm Anayasaları inceleyen Aldoğan, insan hakları konusuna hassasiyetle yaklaşmıştır. İnsan hakları konusundaki şu cümlesi, onun bu konudaki görüşünü özetler niteliktedir: *"Yeni doğan bir yavru ile az sonra son nefesini verip ölecek olan insanın, toplumda hakları mevcuttur."* (Cumhuriyet, 5 Kasım 1984). Bir ülkede, insan haklarına saygı gösterilip gösterilmediğini, demokrasinin olup olmadığını anlamak için, o ülkenin kanun ve düzenlemelerinde ve vatandaşın politika haklarında kısıtlama olup olmadığına bakılmasının yeterli olacağını belirtmiştir (Aldoğan, 1947, s. 5).

2.3.3. Politika Anlayışı

Politikanın kökü, Eski Yunan'daki şehir devletleri için kullanılan "polis"; yurttaş için kullanılan "polites"; devlet yapısı, siyasal rejim ve anayasa anlamında kullanılan "politeia"; vatandaşlık hakkına ilişkin şeyler, devlet yapısını ve egemenlik hakkını ilgilendiren her şey anlamındaki "politica" ile politika sanatı anlamındaki "politike" kelimeleriyle aynı kökten gelmekte olup, polis/devletin yönetimine ilişkin işler, devletle ilgili faaliyetler anlamına gelmektedir. Aristoteles politikayı; "en yüksek iyiyi" ve "iyi yaşamayı" amaçlayan devlete ilişkin faaliyetler, devlet yönetimi ve yurttaşlığa ilişkin işler şeklinde tanımlamış, onun bu tanımı kendinden sonra gelen düşünürler ve devlet adamları tarafından da benimsenmiş ve günümüze kadar genellikle bu anlamda kullanılmıştır (Dursun, 2014, ss. 30-31).

Sadık Aldoğan politikayı: *"Politika (siyaset) denilince: devlete (cemiyete) âit işler ve bu işlerin yürütülmesi tarzı anlaşılır. Bu tarife nazaran devletin politikası: dış politika ve iç politika olmak üzere ikiye ayrılır. Hükûmetin genel politikası denilince: dış işlerini ve iç işlerini, hükûmetin nasıl yürütmek istediği anlaşılır."* şeklinde tanımladıktan sonra vatandaşın politika hakkını ise şöyle tarif etmiştir: *"devletin iç ve*

dış işlerine dair hükûmetin takip ettiği politikaya karışması hakkı demektir. Politikaya karışmayan ve karışmaktan kaçınan bir insan, Vatandaşlık hak ve hürriyetine bigâne olandır." (Aldoğan, 1947, s. 5). Aldoğan (1947, s. 4), halk hâkimiyetinin halkın politika hakkını sınırsız bir hürriyet içerisinde kullanması olduğunu belirtmiş ve politikada asıl söz sahibinin halk olduğunu söylemiştir. Politika hürriyetinin modern devlette yaşayan tüm fertlerin en eski haklarından biri olduğunu ve bu hürriyeti kayıt ve şart altına alarak sınırlamaya çalışan antidemokratik kanunlardan korkmaya gerek olmadığını, çünkü bu kanunların Anayasaya, insan haklarına ve hürriyetlerine aykırı olduğunu belirtmiştir.

Aldoğan'a (1947, ss. 5-45) göre politika, şahıslarla değil memleket işleriyle ilgilenmek demektir. Aldoğan politikayı ahlâk anlayışından uzak, hileli bir iş olarak değil, ahlâk ilkelerinden ayrılmayan toplumsal bir vazife olarak görmüştür. Ahlâkın, politika üzerindeki rolünün çok büyük olduğunu belirten Aldoğan, ahlâklı insanların seçimleri kaybetse bile üzülmeyeceğini, çünkü onların iktidarda bulunmak ve şahsi isteklerini yerine getirmek gibi bir dertlerinin olmadığını, halkın işlerini yürütmek için politikada yer aldıklarını söylemiştir. Aldoğan'ın (1947, ss. 5-45) görüşüne göre politika; ahlâk esaslarından ayrı tutulmaması gereken, akıl, fazilet ve vicdan işidir. Ahlâkın olmadığı, yalanın, hilenin ve riyanın egemen olduğu politika eninde sonunda yıkılmaya mahkûmdur. Aldoğan, politikada en yüksek seviyeye çıkmak için, ahlâkın da aynı seviyede yükselmesi gerektiğini belirtmiştir.

Medeni insanların politikadan habersiz kalmaması gerektiğini söyleyen Aldoğan, politikanın insanların kendisine vazife olarak görmesi gereken önemli bir iş olduğunu söylemiştir. Ona göre millet hâkimiyeti, milleti meydana getiren kişilerin politika haklarının tam ve eksiksiz olması demektir. Bu yüzden millet hâkimiyetinin ne olduğu politikada tam manasıyla anlaşılmalıdır. Politikada sloganın, fikrin önüne geçmemesi gerektiğini söyleyen Aldoğan, sloganın da önemli olduğunu ancak, fikir üretmeye gayret etmenin daha önemli olduğunu belirtmiştir (Saçlıoğlu, 1990, ss. 68-90).

Aldoğan, vatandaşları politik işlerinde uyanık olmaları konusunda uyarmıştır. Açık konuşmayan politikacılardan hayır gelmeyeceğini ve onlardan uzak durulması gerektiğini belirtmiş; namuslu, kendisine güvenen politikacıların açık ve dürüst bir şekilde konuştuklarını söylemiştir. Aldoğan, politikada önemli olanın, istikameti belirleyerek onu açıkça ortaya koymak olduğunu, politikada net olmayan sözlere yer

olmadığını ifade etmiştir. Genelde çok şey vaat eden politikacılara, vaat ettikleri şeyleri nasıl yapacakları konusunda soru sormalarını, tatmin etmeyen cevaplar aldıkları takdirde ise o politikacıya inanamamalarını, onun oraya halkı kandırmak için geldiğini söylemiştir (Saçlıoğlu, 1990, s. 36). Aldoğan'a (1947, ss. 6-7) göre vatandaşların politika haklarının tam olabilmesi; vatandaşın politika üzerinde şartlara bağlı olmaksızın konuşabilmesi, yazabilmesi, isteklerde bulunabilmesi, istediği politika partisine girebilmesi, istediği fikri savunabilmesi ve istediği milletvekilini seçebilmesiyle mümkündür. Aldoğan (1947, s. 50) Mecliste; köylerde yaşayan çoğu vatandaşın politika teşkilatından mahrum olduğunu, vatandaşların sosyal, ekonomik ve politik işlerinden hiçbirinin yaşadığı yere götürülmediğini iddia etmiştir.

2.3.4. Anayasa Görüşü

Bir devletin yönetim biçimini belirten anayasa; toplumların ülke üzerindeki egemenlik haklarının ve bireylerin temel haklarının, hangi koşullar altında devlet tarafından kullanabileceğini belirleyen temel kanunlardır. Aynı zamanda devletin temel kurumlarının nasıl işleyeceğini belirlemektedir. Genel hükümler, temel hak ve özgürlükler, bireyin topluma karşı görev ve sorumluluklarıyla birlikte, anayasal devlet organlarının (yasama-yürütme-yargı) birbirleriyle ilişkilerini tanımlamaktadır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Anayasa, Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2022)

Aldoğan, gelişmeyi ve ilerlemeyi önemsemiştir. Batı ülkelerinin Anayasalarını ve o ülkelerin ilerlemesine neden olan gelişmeleri incelemiş, Türkiye'nin hangi yöntemlerle ilerleyip gelişebileceğine dair araştırmalar yapmıştır. Örneğin, Fransa Anayasasını incelemek için Fransız Büyükelçiliğinden Anayasalarını göndermeleri için talepte bulunmuş, Anayasanın daha önce partisine gönderildiği bilgisine ulaşınca, sayfaları dahi açılmayan ve kimsenin ilgilenmediği Anayasayı bularak üzerinde inceleme yapmıştır. Fransa'nın dışında Almanya'yı da yakından takip etmiş ve Almanya'nın başarıya ulaşma nedenlerini araştırmıştır. Türkiye'de Anayasanın, millet tarafından hatta hükümet tarafından bile tam manasıyla anlaşılmadığını belirterek, Anayasa üzerinde geniş fikir hareketlerine başlanmak gerektiğini, bunun yanında Anayasayı anlamak için şuurlu bir anlayışa varmanın gerekli olduğunu söylemiştir.

Aldoğan, insanlar üzerinde zulmü ve baskıyı bağdaştıramamış, bunun sonucunda da direnme hakkını savunmuştur. Bu hakkın Anayasada yer almasını ve halka tanınmasını istemiştir. Çünkü ona göre bu hak, zulüm yapmak isteyen iktidara karşı uyarıcı bir etki

niteliğindedir. Aldoğan direnme hakkının 1924 Anayasasında yer almamasını, Türk toplumunun yeterli düzeyde gelişme gösteremediğine bağlamıştır. Aldoğan'ın bahsettiği bu mesele, 1961 Anayasasıyla anayasal bir hak haline getirilmiştir (Saçlıoğlu, 1990, ss. 32-33).

CMP, partinin ileri gelenleriyle parti programı tasladığını hazırlamak için çalışmalara başlamıştır. Aldoğan'da parti programı taslağının hazırlanışına katılmıştır. Aldoğan'ın kafasındaki parti programı taslağı şu şekildedir; Çift meclisli yapı, Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Hâkimler Kurulu, üniversitelerin ve TRT'nin özerk olması, sendikal hak ve faaliyetler. Aldoğan program yapılırken plan fikrinden bahsetmemeye özen göstermiştir. Çünkü partide bulunan kişilerin, plan fikrine sıcak bakmayacağının farkındadır. Aldoğan, geri kalmış ülkelerin plansız kalamayacağını, bunu ise zamanla öğreneceklerini söylemiştir. Plan denilince insanların aklına, emredici nitelikte planların geldiğini, komünizmin bir aracıymış gibi düşündüklerini, ancak bunların yanlış olduğunu belirtmiştir. Tarih boyunca planlamanın her rejimde var olduğunu söylemiştir (Saçlıoğlu,1990, s. 56). Aldoğan'ın CMP'nin taslağı hazırlanırken önerdiği ve savunduğu fikirlerin çoğunluğu 1961 Anayasasına intikal etmiştir.

Aldoğan Anayasada gensoru hakkının tanınmasından dolayı memnuniyetini dile getirmiş, bu hakkın hükümetin ve Millet Meclisinin sık sık denetlenmesi adına gerekli olduğunu söylemiştir. Anayasanın 7. maddesinde Meclisin her zaman hükümeti denetleyebileceğini, düşürebileceğini ve bunun millet hâkimiyetinin kullanılmasının fiili bir delili olarak sayıldığını belirtmiştir. Gensoru verirken çok dikkatli davranmak gerektiğini söyleyen Aldoğan: *"Yani serbest münakaşaya girip de, karşımızdakileri ikna edemiyeceksek, doğru yola getiremiyeceksek, efkârı umumiyeyi tenvir edemiyeceksek, istizah takririne yeltenmeyelim. Asıl işin ruhunu aramak lâzımgelir."* diyerek konu hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 13, Birleşim: 6, 15.11.1948, s. 146). Aldoğan önemli bir konu olan gensorunun Meclis içerisinde layıkıyla kullanılmasının, Anayasa dâhilinde ve çok iyi surette uygulandığını görmenin herkese mutluluk vereceğini söylemiştir. Anayasada yer alan Meclisin, hükümeti her vakit denetleyebilir ve düşürebilir olmasının, demokratik bir zihniyetin ve ruhun ifadesi olduğunu belirtmiş, ancak bunun Türkiye'de hiçbir zaman uygulanmadığını söylemiştir (Aldoğan, 1947, ss. 30-31).

Aldoğan (1947, ss. 34-37), millet iradesinin tek bir fikir etrafında toplanmaması ve Millet Meclisinde tek bir fikir etrafında oluşan milletvekilleri ve partinin yer almaması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü ona göre böyle bir durumda diğer partilere ve fikirlere gerek kalmayacak, Anayasada yer alan milletin iradesi bir mahiyet olarak kalacak, gerçek temsili yansıtmayacaktı. Milli iradenin hayata geçirilebilmesinin, siyasi partilerin Mecliste temsil edilmesiyle mümkün olacağını belirten Aldoğan, bu konu hakkında o günlerde ne basında ne de partiler arasında herhangi bir konuşma yapılmadığını söylemiştir. Aldoğan bu durumdan, Türkiye'de olan partilerin, çoğunluğu elde tutmak ve kendi iradelerine göre memleketi yönetmek istedikleri sonucuna varmıştır. Oy çokluğu ile seçimlerin yapılmasını zümre ve şahıs idaresinin meydana getirdiğini belirterek, milletin iradesinin Mecliste doğru bir şekilde yansımadığını söylemiştir. Seçimler mutlak oy çokluğu esasına göre yapıldığı sürece, Mecliste azınlığın hiçbir zaman temsil edilemeyeceğini ve bununda demokrasiye aykırı bir durum meydana getireceğini belirtmiştir. Aldoğan'a göre, TBMM'ye düşen en öncelikli iş, nispi temsil sistemini kabul ederek uygulamaya geçirmesini sağlamaktır. Böylelikle bir kısım vatandaşın, diğer bir azınlık vatandaşın üzerindeki baskısı da ortadan kalkacaktır. Aldoğan, bütün demokratik ülkelerin gittiği yolun gözlerinin önünde olduğunu, artık beklemenin kimseye fayda sağlamayacağını ima etmiştir (Aldoğan, 1947, ss. 34-37).

3. SADIK ALDOĞAN'IN SİYASİ HAYATI

3.1. Demokrat Parti

Demokrat Parti, 7 Ocak 1946'da dört kişinin önderliğinde Ankara'da kurulmuştur. Partinin amacı, Türkiye'de demokrasinin ileri bir anlamla gerçekleşmesine ve umumi bir siyasetin demokratik bir anlayışla sürdürülmesine hizmet etmek olarak açıklanmıştır. Partinin kurucuları kendilerini; Atatürk ilkelerine bağlı, cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, laik, insaniyetçi, mutedil devletçi, ayrıca liberal himaye ve teşvikçi olarak tanımlamışlardır (Akkerman, 1950, s. 45). DP, devrini çoktan tamamlamış olan şahsi ve keyfi idareye son vermek amacıyla gücünün sonuna kadar mücadelesini sürdüreceğini belirtmiştir (Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, s. 6). Celal Bayar bir konuşmasında, partinin ve üyelerinin niyetlerinin tamamıyla halka dayanmak olduğunu, bütün güç ve kuvvetlerini halkın sevgisinden hareketle elde edebileceklerini söylemiştir (Erer, 1963, s. 89).

DP'nin tek partili siyasal sistemden çok partili siyasal sisteme geçişte kurulmuş olan diğer partilerden farkı, çok kısa denilebilecek bir sürede geniş alanlara yayılarak örgütlenmesi olmuştur. İlk başlarda yeni bir partinin kurulmasına ses çıkarmayan iktidar partisi, DP'nin hızla büyümesi karşısında tutumunu sertleştirmiştir (Toprak, 2002, s. 94). DP'nin tek varlık sebebini tek partili sisteme ve bu sistemi sürdüren devlete düşmanlık olarak gören halk, partiye katılmakta tereddüt etmemiştir. DP liderlerinden farklı olarak parti mensupları, CHP'lilerle özdeşleşen bürokratik devleti ortadan kaldırmayı sağlayacak esaslı bir reform planlayıp, gerçekleşmesini sağlamak adına iktidara gelmek istemişlerdir. DP üyelerinin ana hedefi, CHP hükümetini sona erdirmek ve o zamanda kadar kendilerine sıkıntı çektirmiş olanlardan hesap sormak olmuştur (Ahmad, 1992, s. 28). DP'nin kurulmasından sonra, partinin muvazaa partisi olduğu iddiaları ortaya atılmıştır. DP, her ne kadar bağımsız bir parti olarak kurulduğunu iddia etse de muvazaa suçlamalarından kurtulamamıştır. Hatta bu suçlamalar ileri zamanlarda partiden kopmalara neden olmuştur (Çavdar, 1999, s. 410).

DP'nin tüzüğüne göre parti örgütü, merkez etrafında toplanan üç organdan meydana gelmişti. Bunlar; Genel Başkan, Genel İdare Kurulu ve Merkez Haysiyet Divanıdır. Partinin yurt çapındaki örgütü ise dört kısımdan oluşmaktaydı. Bunlar; İl, İlçe, Bucak

ve Ocak Örgütleridir. Tüzüğe göre milletvekili adaylarının tümü GİK tarafından seçilecekti. Partideki sıkı disiplin kuruluşundan itibaren kendini göstermiştir. Parti programı hazırlanırken özellikle iki temel ilke üzerinde durulmuştur. Bu temel ilkelerden biri liberalizm diğeri ise demokrasidir (Çavdar, 1999, ss. 410-411). Parti farklı görüşleri içinde barındıran heterojen bir yapıya sahipti. Bu kişiler halktan, çeşitli meslek kuruluşlarından, siyasi geçmişi bulunanlardan, toprak sahiplerinden ve askerlerden oluşuyordu. Bunlardan biri olan Aldoğan'da siyasi hayatına DP teşkilatında başlamıştı.

3.1.1. Demokrat Parti'nin I. Büyük Kongresi

Mecliste tutunmaya başlayan Demokrat Parti'nin muhalefet yıllarındayken topladığı ilk büyük kongresi büyük bir heyecanla karşılanmıştır. DP ilk kongresini, kuruluşunun birinci yıl dönümünde, 7 Ocak 1947'de Kenan Öner'in başkanlığında, Ankara Ulus Sinema Salonunda yapmıştır (Bozdağ, 1986, s. 67). Yüzlerce delege DP'nin büyük kongresine katılmak için ülkenin dört bir yanından Ankara'ya gelmiştir. Kongre toplantısını yapmak için yer bulmaya çalışan parti mensupları, iktidar tarafından uygulanan çeşitli engellerle karşılaşmışlardır. Ayrıca maddi durumları olmamasına rağmen, demokrasi adına yürüttükleri bu davadan vazgeçmemek adına masraflarını kendi ceplerinden karşılamışlardır (Müstakil Demokratlar Grubu, 1947, s. 79). Delegeler, Ankara'ya geldiklerinde coşkulu bir kalabalıkla karşılaşmışlardır. Hükümetin DP delegelerinin toplandığı binayı polislerle çevirmesi DP delegelerini telaşlandırmak yerine daha da heyecanlandırmış, 906 delege hiçbir şey olmamış gibi kongreye katılmıştır (Bozdağ, 1986, ss. 67-68). Sadece delegeler değil birçok davetli ve vatandaş da kongreye iştirak etmiştir. Kongrede locanın bir kısmı CHP milletvekilleri ve İsmet İnönü'ye ayrılmış olmasına rağmen CHP örgütünden hiç kimse kongreye katılmamıştır. Ancak kongrenin dördüncü günü bazı CHP'li milletvekillerinin kısa süreliğine de olsa kongreyi ziyaret ettiği görülmüştür (Eroğlu, 2013, s. 29).

Halk topluluklarının heyecanlı havasıyla açılan kongrede partinin kuruluşundan bugüne kadar geçen bir yılın muhasebesi yapılmış, partinin benimsemiş olduğu program kabul edilmiş ve parti organlarına üyeler seçilmiştir (Çufalı, 2004, ss. 95-96; Pektaş, 2003, s. 225). Celal Bayar, açılış konuşmasında partinin kurulduğundan beri muvazaa suçlamalarına maruz kaldığını belirtmiş, partiye karşı yapılan bu suçlamaları

yalanladıktan sonra, DP'nin kimsenin emrine ya da hoşgörüsüne bağlı kalmadan, kanunların tanıdığı haklara dayanarak ve milletin desteğine güvenerek kurulduğunu söylemiştir (Çufalı, 2004, ss. 94-95). Konuşmasına devam eden Bayar, şu anda toplanmış kongrenin Türkiye ve Türk milleti adına büyük önem taşıdığını, böyle bir kongrede bulunmanın ona şeref verdiğini belirtmiş, halkın partiye karşı duymuş olduğu büyük ilgiden dolayı teşekkürlerini bildirmiştir. Tek partili yönetimin uzun süre devam etmesinin ulusal yapıda zararlar ortaya çıkaracağını anlayan halkın, DP kurulurken desteklerini esirgemediğini söylemiştir. İktidarın DP'yi ilk günlerde hoşgörüyle karşıladığını, ancak parti güçlenmeye başladıkça bu tavrında değişimler meydana geldiğini, Mecliste DP milletvekillerine pek hoş davranılmadığını, ortak çalışılması gereken konularda bile iktidar partisinin ortak hareket etmediğini, bu durumun devlet otoritesine zarar verdiğini belirtmiştir. Parti başkanlığı ile devlet başkanlığının bir kişinin elinde bulunmasının tarafsızlık ilkesine zarar verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, DP'nin devlet mekanizmasını halkın üstünde değil yanında gördüğünü söylemiş, Atatürk'e minnet ve şükranlarını ilettikten sonra tüm delegeleri saygı duruşuna davet etmiştir (Goloğlu, 2009, ss. 184-185).

Bayar konuşmasında, partinin önceliklerini şu üç ana madde de toplamıştır. Bunlar; seçim kanununu güvence altına almak, devlet başkanlığı ile parti başkanlığını birbirinden ayırmak, Anayasaya aykırı olan kanunları yürürlükten kaldırmaktır. Beş günlük çalışmanın ana maddelerini bu üç unsur oluşturmuştur. Bayar'dan sonra konuşmak isteyen delegeler süre sınırı olmadan konuşabilmişlerdir. Samet Ağaoğlu, kongreyi toplamalarının asıl amacının hürriyet hasretiyle birlikte şahıs ve zümre hâkimiyetine son vermek olduğunu söyleyerek adeta kongrenin tamamını özetlemiştir (Eroğlu, 2013, ss. 32-33).

DP kongresinde konuşma yapanlardan biri de Sadık Aldoğan'dır. Aldoğan burada yaptığı konuşmasında şunları söylemiştir: *"Anayasanın münakaşa edilecek tarafı yoktur, anayasa millete olan borçlarını ödememiş bulunan iktidar partisi tarafından ihmal edilmişti. CHP millete olduğu gibi anayasaya da arkasını dönmüştü. Yapılacak iş anayasayı tadil etmek değil, anayasaya aykırı kanunları yapan CHP'yi, yaptığı kanunlarla süpürüp atmak[tır]."* (Mete, 1947, s. 31). Orhan Mete'nin anlattığına göre, Aldoğan'ın konuşmasının ardından balkonda ve koridorda bulunan kişiler ayağa kalkarak "*Bravo General, Yaşa General!*" diye bağırmışlardır. Daha sonra Aldoğan

konuşmasına kaldığı yerden devam etmiştir. Aldoğan: *"Güneşin altında hiçbir hakikat gizli kalmamıştır. Bu hakikat de yani CHP'nin partiyi kaybettiği hakikati de aydına çıkmıştır. Daha şimdiden nasıl hesap vereceklerinin tevlit ettiği bir şaşkınlık içinde bulunduklarını görüyor gibiyim".* Konuşmasına devam eden Aldoğan: *"Cumhurre(s)isi şöyle mi seçilmiş, böyle mi seçilmiş diye vakit öldürmek günahtır. Cumhurre(s)isi Millet Meclisinin otoritesinin çok gerisindedir. Salahiyet ve mesuliyet sahibi değildir. Cumhurbaşkanlığı demek düzgün ve çok temiz bir temsilcilik demektir. Demokraside halk idaresi demektir. Halk[ı] temsil eden Büyük Millet Meclisidir. Bizim kanunlarımız bir tek adama katiyen salahiyet vermez. O halde neden bu mesele üzerinde duruyoruz. Reisicumhurun anayasadaki hakları ve salahiyetleri gayet mahduttur. Anayasaya riayet edilip reisicumhur yalnız kendi hak ve salahiyetlerini kullandığı takdirde, orta yer de bir reisicumhur seçimi meselesi kalmaz. Ha halk seçmiş ha Meclis seçmiş ne çıkar? Anayasamıza göre cumhurbaşkanı meclis müzakerelerine karışmaz[,] hükümete emir veremez. O halde tadilata ne lüzum var, tek dereceli çift dereceli ne çıkar. Esas mesele anayasaya tam manasile riayet etmektir."* demiştir (Mete, 1947, ss. 31-32). Alkışlar eşliğinde konuşmasına devam eden Aldoğan: *"Devletçilik demek, beş on fabrika yapıp bu fabrikaların sırtını devlete dayayıp onları imtiyaz[lı] bir şirket haline sokarak halkı soymak demek değildir. Devletçilik evvela millet için faydalı olan işlerin tek elden, yani devlet tarafından yapılması demektir. Köylerimiz acınacak haldedir. 23 sene evvelki köy ile bugünkü köy arasında fark yoktur. Devletin bakkal zihniyetiyle çalışmasının hazin neticeleri ile karşı karşıyayız, 13 milyon insan cemiyet hayatının iktisadi düzenlerinin nimetlerinden mahrumdur. Sosyal bir inkılap yapılmadıkça hürriyet sıfırın üstüne çıkamayacaktır. 23 senede değişen tek şey sadece şekildir. Üst tarafı eski hamam eski tas… Bunu hepimiz anlıyoruz. Fakat anlaması lazım gelenler anlamıyor."* sözleriyle konuşmasını tamamlamıştır (Mete, 1947, ss. 31-32). Aldoğan'ın yaptığı konuşma delegeler üzerinde büyük bir etki meydana getirmiştir (Mete, 1947, ss. 31-32).

Sadık Aldoğan'ın kongrede yaptığı konuşmada CHP'li yöneticileri tellaklara benzetmesi üzerine aralarında Sivas milletvekili emekli General Fikri Tirkeş, Manisa milletvekili emekli Korgeneral Ali Rıza Artunkal, Erzincan milletvekili emekli Tuğgeneral Ziya Ağca, Kayseri milletvekili emekli General Salih Avgın, Yozgat milletvekili emekli Subay Celal Araz ve arkadaşlarının bulunduğu bir grup milletvekili tepkilerini: *"Yüzyıllar boyunca, ahlaki vasıflarıyla ve milletin yüksek değerlerine*

gereken saygıyı göstermekle yüksek bir tebliğe ve feragat numunesi olan Türk ordusuna mensup olmak, büyük bir şereftir. Bu kahraman ordunun subay ve generalleri ise daima birer feragat ve terbiye timsali olarak yükselmeyi şiar edinmişlerdir. Bu terbiye elbise değiştirmek ile yok olmaz. Afyon milletvekili Sadık Aldoğan'ın, Demokrat Parti kurultayında söylediği sözler karşısında, emekli subay ve generaller, kendi aralarından böyle bir insanın çıkabilmiş olmasından, derin elem duymuşlardır. Bu kötü numune için onlar adına Türk milletine tarziye veririz. Sevgili Afyonluların, bilmeyerek kimi seçtiklerini öğrenince, bizim kadar teessür olacaklarından eminiz." sözleriyle göstermişlerdir (Ulus, 11 Ocak 1947).

Kongrede üzerinde en çok durulan konu, hükümetin adaletsiz uygulamaları ve muhalefete karşı takınmış olduğu adaletsiz tavırları olmuştur (Teksoy, 2010, s. 57). Delegeler, tayin devrinin sona ererek seçim devrinin geldiğini belirterek seçme hakkı üzerinde titizlikle durmuşlardır. Bayar kongrede yapılan konuşmalardan şu şekilde bahsetmiştir: *"Temel hürriyetlerden, anayasadan, insan haklarından, devlet yönetiminden iktisadi kuruluşumuza kadar, bütün memleket meseleleri üzerinde titizlikle durulmuş, vukufla konuşulmuştur."* (Bozdağ, 1986, ss. 68-70). Delegelerin kongrede yaptığı konuşmalara bakıldığında demokrasiye ve hürriyete susadıkları açıkça görülmektedir. Ayrıca DP'liler kongrede kanun yoluyla mücadelelerini sürdürme kararlılığını göstermişlerdir (Bozdağ, 1986, ss. 68-70).

7 Ocak 1947 günü, DP açsından bir hürriyet bayramı havasında geçmiştir. O dönemde etkili olan anti-demokratik sisteme karşı DP'nin kongresinde ifade özgürlüğü ve siyasal katılım etkili olurken, kongre demokratik ortam içerisinde yapılmıştır (Öztürkci, 2019, ss. 746-749). Kongreyle birlikte milli hâkimiyet kavramının ortaya çıktığı ve devleti yönetenler ile halk arasındaki uçurumun gözler önüne serildiği görülmektedir (Kocabaş, 2009, s. 475). Bu kongre, halkın tek parti yönetimini ve bu yönetimin yol açtığı maddi manevi etkileri reddettiği bir ültimatom niteliğindedir. Bunun yanında kongre, kurucular ve diğer parti mensupların mizaçlarına göre farklı tonlardaki ikbal kavgalarının da başlangıcı olmuştur (Erer, 1963, ss. 42-48). Kongrenin eleştirilen yönü, demokrasi adına çok fazla fikrin ortaya atılması ve fikir dağınıklığından dolayı fikir birliğine varılamaması olmuştur (Akşam, 11 Ocak 1947).

Bir muhalefet partisinin büyük bir katılımla kurultayını yapması o güne kadar görülmemiş bir olaydı. DP bu kongrede, Türk milletinin katkı ve destekleriyle kurulan

bir parti olduğunu, milyonlarca vatandaşın her şeyinden fedakârlık yaparak bir araya geldiğini ve partinin bütün millete intibak edecek derecede büyüdüğünü göstermiştir (Tunaya, 1952, s. 650). Ayrıca Kongrede, görüşüp tartışılan konuların karara bağlanmasını sağlayabilmek için Ana Davalar Komisyonu isimli özel bir komisyon kurulmuştur. Adnan Menderes'in başkanlığını yapacağı bu komisyonda iki farklı düşünce ortaya çıkmıştır. Müfrit adıyla anılan kişiler CHP iktidarına karşı sert muhalefet yapılması gerektiğini savunmuşlar, istekleri kabul edilmediği takdirde bütün DP'li milletvekillerinin Meclisten çekilmesini ve CHP iktidarının gayri meşru ilan edilmesini talep etmişlerdir. Bu düşünceyi savunanlar arasında Sadık Aldoğan, Kenan Öner, Samet Ağaoğlu bulunmaktadır (Aydın, 2014, s. 273). Müfritlere göre çıkar yol, iktidarla milleti karşı karşıya getirmektir. Bu fikre karşı çıkan mutedillere göre ise, önerilen fikirler çok sert olmakla birlikte bu sert fikirleri uygulamak partinin zarar görmesine neden olacaktır. Böyle bir düşüncenin demokrasiye zarar vereceğini ve daha ılımlı muhalefet yürütmek gerektiğini söylemişlerdir (Bozdağ, 1986, s. 70). Ilımlı muhalefeti savunan kişilerin fikirleri ağır basınca ortaya Hürriyet Misakı adlı bir manifesto ortaya çıkmıştır. Kongrenin en önemli sonucu, Hürriyet Misakının kabul edilmesi olmuştur (Toprak, 2002, ss. 114-225).

A-) Hürriyet Misakı

Kongrede o dönemin Türkiye'sinde var olan sorunlar konuşularak karara bağlanmıştır. Bu iş "Ana Davalar Komisyonu" adlı heyete bırakılmış, bu komisyon ise son olarak aldığı kararları "Hürriyet Misakı" isimli belgede bir araya getirmiştir. Bu belge kabaca üç madde üzerinde temerküz etmiştir. Bunlar; 1-) Anayasanın ruhuna aykırı olan antidemokratik maddelerin anayasadan çıkarılması, 2-) Devlet başkanlığı ile parti başkanlığının tek bir kişinin elinde bulunmaması, 3-) Halkın oylarının güvence altına alınabilmesi için seçim kanununda değişiklik yapılmasıdır (Çaylak ve Avcu, 2017, s. 352). Belirtilen bu konularda bir gelişme olmazsa, DP Meclis Grubunun Meclisten çekilerek sine-i millete dönme kararı vereceği açıklanmıştır (Toprak, 2002, s. 114). DP Meclis Grubu almış olduğu bu önemli kararla birlikte mücadelesini halk ile birlikte devam ettireceğini de belirtmiştir. O güne kadar devam eden siyasal iktidar halkın dışında ve üstünde rol alıyorken, bu kararla birlikte siyasal iktidarın kaderi halkın iradesine teslim edilmiştir (Eroğlu, 2013, s. 36). Kongrede yapılan değerlendirmelere göre bu üç maddede bahsedilen meselelerin çözüme kavuşması, Türk demokrasisi

adına zorunlu bir aşamadır. Aksi halde olumsuz sonuçların yaşanması kaçınılmaz olacaktır (Tunaya, 1952, s. 651). Hürriyet Misakı adlı belge bir yeniliğe imza atarak Türk halkını biçimsel olarak da olsa siyasal yönetime dâhil etmeyi başarmıştır (Tanyeli ve Topsakaloğlu, 1958, s. 140). Kemal Karpat'a göre Hürriyet Misakı, saldırgan üslubunun dışında kısa vadede etkili olacak siyasi özellikte birkaç tedbirin alınmasını isteyen basit iddialı bir beyanname olup, memleketin temel davalarına belirli bir çözüm yolu göstermemekteydi (Akbıyık, 2010, s. 490).

Tevfik Çavdar'a göre: *"İyi bir gözlemcinin hemen fark edebileceği bir özellik, konuşulanların sadece soyut demokrasi ve özgürlük şarkılarından ibaret olduğu noktası, tüm kurultaya egemendi. 1908 günlerine geri dönülmüş, o günlerdeki gibi her kürsüye çıkan, sadece hürriyetin ne kadar önemli olduğunu dile getirmiştir. Türk demokrasisi adına bu acı bir gözlemdir. Çünkü özgürlük anlayışı ve demokrasi kavramı açısından otuz yıl öncesine oranla, fazla bir yol kat edilemediğinin göstergesi olmuştur."* (Çavdar, 1999, s. 415). Ayrıca bir muhalefet partisinin o günün şartları içinde güçlenip, bir kongre yapabilmesi bile büyük bir başarıydı (Çavdar, 1999, s. 415). Kongre için parti disiplininden yoksun olduğu ve serbest bir toplantı havası içinde yapıldığı yönünde eleştiriler yapılmıştır. Kongrenin, bir parti kongresinden ziyade Kurucu Meclis havası taşıdığı söylenmiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976, s. 29). Bütün bunlara rağmen DP'nin I. Büyük Kongresi ve Hürriyet Misakı, DP'nin içerisinde var olan aşırı-ılımlı ayrımını belirginleşmesine ve 27 Mayıs 1960 darbesine kadar devam eden parti içi kavgalarının yaşanmasına neden olmuştur (Çaylak, 2007, s. 23).

B-) İktidarın Kongreye Tepkisi

CHP iktidarının kongreye karşı tepkisi ise ilk başlarda olumlu olmuştur. Bunun nedeni, tek parti iktidarının bir anda demokrasiyi ve muhalefeti kabullenmesi değil, yabancı bazı basın organlarının da kongreye katılacak olmasıdır (Öztürkci, 2019, s. 743). Kongre ve özellikle Hürriyet Misakı adı altında alınan kararlar, iktidarın sert tepkisine neden olmuştur. Kongrede kabul edilen Hürriyet Misakı, demokratikleşme adına gerekli istekler olmasına rağmen, CHP iktidarı bu istekleri isyan delili olarak görmüştür (Kocabaş, 2009, ss. 477-478). İktidar partisi, bu misakı Meclise karşı bir baskı aracı olarak değerlendirmiştir. DP kurulduğundan bu yana komünizmle bağdaştırılmış ve partinin Rus parasıyla kurulduğu söylentileri dahi ortaya atılmıştır.

DP'nin kongrede almış olduğu istekler kabul edilmediği müddetçe Meclisten çekileceğini bildirmesi, komünistliğin en önemli taktiği olarak yorumlanmıştır.

Hilmi Uran bir yazısında, DP delegelerinin zehirli düşünceler saçmak için konuştuklarını, CHP'ye ve teşkilatlarına karşı sönmeyen bir kin taşıdıklarını ve iktidarı yıkmak için her şeyi göze aldıklarını iddia etmiştir. DP kongresi ve mensupları için, olumlu memleket fikirlerinden ziyade, zehirli propagandalar yaparak birleştiklerini söylemiştir. Kongre ve Hürriyet Misakı, ilk başlarda iktidar ile muhalefet arasındaki gerilimi artırmış, fakat 12 Temmuz Beyannamesinin yayınlanmasının da önünü açmıştır. Bu belgeyle birlikte Cumhurbaşkanın partiler üstü rol alması gerektiği anlaşılmıştır (Öztürkci, 2019, ss. 743-753).

3.1.2. Demokrat Parti İçerisinde 12 Temmuz Beyannamesinin Etkileri ve Partide Meydana Gelen Bölünme

A-) 12 Temmuz Beyannamesine Giden Süreç

Çok partili hayatla birlikte muhalefete temsil hakkı tanınmış ve DP Mecliste muhalefet partisi olarak yerini almıştır. 1946'da toplanan CHP Meclis Grubu, belediye seçimleriyle genel seçimlerin öne alınmasını kararlaştırmıştır. CHP'nin almış olduğu bu kararın asıl amacı, DP örgütünü tamamlayamadan onları hazırlıksız yakalamak ve CHP'nin iktidardaki hâkimiyetinin dört yıl daha sürmesini sağlamaktı. Belediye seçimlerine katılmayan DP, seçime katılmayışının gerekçesi olarak, seçimlerde taraflı davranıldığını ve seçim güvenliğinin olmadığını öne sürmüştür. DP, çoğunluk sistemi yerine nispi temsil sisteminin ve gizli oy açık sayım ilkesinin getirilmesini ve seçimlerin adli denetim altında yapılmasını talep etmiştir. Ancak CHP iktidarı, DP'nin isteklerine olumlu bakmamıştır. Mecliste genel seçimlerin öne alınması kabul edildikten sonra seçimlere katılıp katılmama konusunda kararsız kalan DP, yaptığı grup toplantısından sonra seçime katılma kararı almıştır. Seçimlerden sonra Meclise CHP 395 milletvekiliyle girerken, DP ise yalnızca 66 milletvekiliyle girebilmiştir. DP mensupları seçim sonuçları ilan edildikten sonra seçimlerde hile, baskı ve yolsuzlukların yapıldığını, iktidarın DP'ye oy vermesinler diye halka baskı uyguladığını iddia etmişlerdir. DP'nin seçimde aldığı oyların eksik sayıldığını, CHP oylarının fazladan gösterildiğini öne sürmüşlerdir (Demirel, 2005, ss. 440-441). 1946 seçimlerinin ardından muhalefetin yaptığı itirazlar, CHP ile DP arasındaki gerilimi artırmıştır. DP'nin seçimlerde yapılan hileleri öne sürerek 6 Nisan'da yapılan ara

seçimlere katılmaması gerilimin daha da artmasına neden olmuştur. Ara seçimlerin öncesinde ve sonrasında iktidar-muhalefet arasında oluşan gerilim, 21 Temmuz seçimlerinden sonra biraz daha yükselmiştir. İki parti arasında yaşanan bu gerilim kısa süre içinde çok partili hayata zarar verecek noktaya gelmiştir.

O dönemde iktidar-muhalefet arasındaki gerginlik ve anlaşmazlıklar tüm ülkeyi etkisi altına almıştır. Yaşanan olaylara çözüm bulunamadığı takdirde siyasal düzende bozulmaların yaşanması kaçınılmaz olacağı bilindiğinden iki parti arasında oluşan gergin havayı düzeltmek için bazı kişiler harekete geçmişlerdir (Eroğlu, 2013, ss. 41-42). Tamda o günlerde İngiltere Avam Kamarası, TBMM'den bir heyeti Londra'ya davet etmiş, bu heyetin içinde iki partiden de temsilcinin bulunmasını talep etmiştir. DP Meclis Gurubu, toplantıya Fuat Köprülü ile Enis Akaygen'in katılmasını kararlaştırmıştır. Bu seyahat sırasında Nihat Erim ile Fuat Köprülü son günlerdeki siyasi gelişmeler hakkında fikir teatisinde bulunmuşlardır. İşte bu karşılıklı konuşmalar İnönü ile yapılan görüşmelerin esasını oluşturmuştur (Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, ss. 11-12). Bu yakınlaşma Ahmet Emin Yalman'ın, İnönü ve Bayar arasında yürüttüğü diplomasiyle devam etmiştir. İlerleyen günlerde CHP Ankara İl İdare heyeti üyesi ve Ticaret Odası Başkanı Vehbi Koç ile DP Ankara İl Başkanı Ticaret Odası İkinci Başkanı Üzeyir Avunduk, iktidar ve muhalefeti uzlaştırmak için girişimlerde bulunmuşlardır (Çaylak ve Avcu, 2017, ss. 353-354; Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, s. 10). Vehbi Koç ile Üzeyir Avunduk'un ısrarı üzerine Celal Bayar ve Recep Peker bir araya gelmiş ancak herhangi bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine İnönü duruma müdahale ederek orta yolu bulmaya çalışmış fakat bu süreçte yaşanan olaylar büyük tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

İktidar ve muhalefeti bir araya getirmeye çalışan İnönü, Bayar ve Peker ile görüşerek ortamı yumuşatmaya ve partilerin birbirleriyle iyi geçinmesini sağlamaya çalışmıştır (Toprak, 2002, s. 118). Fakat 12 Temmuz Beyannamesinden önceki buluşmalarda her iki tarafta kendi şikâyet ve görüşlerinde ısrar etmiştir. Bayar, partisinin baskı altında olduğu üzerinde durarak, partisinin kanun dışı maksatlar ve ihtilal usulleri takip ettiğine dair suçlamaları reddetmiştir. Peker ise idare mekanizmasının baskı yaptığı iddialarını kabul etmemiş, muhalefet partisinin çalışma usullerini düzeltmesi gerektiğini söylemiştir (Yalçın, 2007, s. 551). Peker ve Bayar, yaptıkları görüşmelerde

fikir birliğine varamadıkları için ortam yeniden gerilmiştir. İnönü ise iki parti arasındaki gerilimi azaltmak için harekete geçmeye karar vermiştir.

İnönü, Bayar ile yaptığı görüşmeler sırasında DP içinde bulunan bazı kişileri (Aldoğan, Bölükbaşı, Öner gibi) sert muhalefet yapmakla ve ihtilalci düşüncelere sahip olmakla suçlamıştır. Bu kişilerin söz ve eylemlerinden doğan musibetlerden Bayar'ın sorumlu olacağını belirterek, bunlar hakkında ne yapılması gerekiyorsa bir an önce harekete geçilmesini istemiştir. Ayrıca Mecliste şahsına hakaretlere karşı teminat istemiştir (Çaylak ve Avcu, 2017, ss. 354-355). Ancak Bayar partisine itham edilen bu suçlamaları kabul etmemiştir. DP içinde ihtilalci kişilerin olmadığını belirtmesine rağmen, bu konuda İnönü'yü ikna edememiştir (Çufalı, 2004, ss. 105-106). İnönü'nün çevresinden gelen bilgilere göre, DP içinde ihtilalci ve müfrit diye damgalamak istediği muhalifler, İnönü'yü parti başkanı sıfatıyla hedef alan kişiler olmuştur. İnönü bu durumdan rahatsızlık duyduğu için önceden önlem almak istemiştir (Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, s. 23).

12 Temmuz tartışmaları kamuoyunu da ikiye bölmüştür. Hüseyin Cahit Yalçın, partiler arasındaki ilişkilerin düzelmesi için ilk adımın CHP tarafından atılması gerektiğini düşünürken, Nadir Nadi, her iki partide de dar ve kısır particilik zihniyetine takılıp kalmayan bir gayret olduğunu ve iyi niyetli uğraşların hız kazanması gerektiğini belirtmiştir. Nadi ise bir makalesinde CHP'den demokrasi adına samimi davranmasını isteyerek şunları söylemiştir: "*Dünyanın gidişi öyle gerektiriyor. Şimdi demokrasiler hâkim. Bizde de bir ikinci parti kurulsun, hem ortalığa şirin görünür hem de bildiğimizi okuruz dedik mi, ne kadar ustalıkla davransak da memleketi karıştırmaktan, rejimin bünyesini zayıf düşürmekten başka bir hedefe varamayız… Samimi olarak demokrasiyi istiyorsak, milletimize de bütün kalbimizle inanacağız. Yolumuzda cesaret ve azimle yürüyeceğiz. Bir defa hürriyet mekanizmasının hukuki kadrosunu meydana getirdikten sonra, söz millete ait olacaktır."* (Pektaş, 2003, ss. 226-227).

B-) 12 Temmuz Beyannamesi

İsmet İnönü, 11 Temmuz'da radyodan bir bildiri yayınlayarak iktidar ve muhalefet başkanlarıyla orta yolu bulmak için görüştüğünü ve iki partiye karşıda tarafsız kalmaya çalıştığını duyurmuştur (Toprak, 2002, s. 118.) Ertesi sabah 12 Temmuz Beyannamesi ismiyle gazetelerde yayımlanan belge ülkede heyecan ve memnuniyetle karşılanmıştır.

İnönü beyannamede iki partinin de başkanlarını dinlediğini, karşılıklı şikâyetlerinde doğruluk payının bulunduğunu ancak söylenenlerin içinde abartının da olduğunu belirtmiştir. İki tarafın şikâyetlerini delillerle ispat etmeye çalışmasının veya hangi tarafın haklı olduğunun anlamsız olduğunu, çünkü böyle bir şeyin iki tarafa da fayda sağlamayacağını belirtmiştir. İnönü'ye göre asıl iş, bugüne kadar kabul görülmeyen muhalefet olgusunun varlığını kabul ederek, muhalefet ve iktidarın birlik içinde çalışmasını sağlamaktır. Ona göre bir buçuk seneden beri yaşanan olaylar, ağır ve ümit kırıcı olmuştur. Ancak muhalefet ve iktidar partileri umut verici gelişmeleri muhafaza etmek ve onun gelişmesini sağlamakla yükümlüdür. İnönü gelecek için gerekli tedbirleri: "*ihtilalci bir teşekkül değil, bir kanuni siyasi partinin metotları ile çalışan muhalif bir partinin iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lazım geldiği"* sözleriyle açıklamıştır (Cumhuriyet, 11 Temmuz 1947). İnönü burada muhalefetin teminat içinde yaşayacağını, iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından emin olacağını ve aynı zamanda iktidar muhalefet ilişkilerinin yasal sınırlar içinde kalacağını vaat etmekteydi. İnönü'nün ifadelerinden, iktidar ve muhalefet partilerinin beraber çalışarak ülke demokrasisine katkı sağlayacağı ve geliştireceği anlaşılmaktadır (Cumhuriyet, 11 Temmuz 1947). Aslında İnönü'nün asıl amacı, iki partinin emniyette olmasını sağlamaktı. Çünkü ona göre bu emniyet, memleketin emniyeti anlamına gelmekteydi (Ulus, 12 Temmuz 1947). İnönü, beyannameyi yayınlamakla DP'nin, CHP'nin yapmış olduğunu iddia ettiği antidemokratik suçlamaları (seçimlerde hile ve baskı yapılması, DP teşkilatlarının kapatılması vs.) ortadan kaldırmak istemiştir (Çufalı, 2004, s. 107).

12 Temmuz Beyannamesinde partilerin demokrasinin ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilmiştir (Çavdar, 1999, s. 417). Partilerin önemi ve gerekliliği vurgulanmış, farklı düşüncelerin Mecliste yer almasına direnen odaklar önemini yitirmeye başlamıştır. Bu beyanname, muhalefet ve iktidar arasındaki ilişkilerin yumuşamasına katkı sağlamış ancak CHP ve DP içerisinde bölünmelerin yaşanmasına da neden olmuştur. Partiler arasında yaşanan bu yumuşama havası, CHP için geçici bir durumken, DP'nin konumunu zayıflatmıştır. Bazıları için CHP'ye karşı yürütülen saldırgan politikadan vazgeçilmesi DP'nin popülerliğini kaybetmesi anlamına gelmekteydi (Ahmad, 1992, s. 40).

12 Temmuz Beyannamesi, demokrasinin Türkiye'de yerleşmesi adına önemli bir adım olmakla beraber ülkenin içinde bulunduğu siyasi konjonktüre zarar vermişti. Ancak, İnönü'nün iç huzuru korumak ve ortaya çıkan sorunları azaltmak için hükümet ile muhalefet partisi arasındaki fikir ayrılıklarına müdahale ederek bu beyannameyi yayınlaması, o dönem için önemli bir gelişme olmuştur (Yalçın, 2007, s. 380). Nadir Nadi, İnönü'nün Demeci başlıklı yazısında, 12 Temmuz Beyannamesi hakkında ara sıra sorunlar yaşayan iki parti arasındaki ilişkilerin bundan sonra böyle dostane şekilde yürütülmesi ve istikbale doğru daha sağlam adımlar atılması ümidiyle şunları söylemiştir: *"Devlet Reisi tarafından yayınlanan demeç bu itibarla rejimimizin tarihinde bir ileri merhale değerindedir. Partiler arasında tercih yapan, birine hizmet etmek emeli ile diğerine çelme takan idare amirleri bulunursa, ne ileri ne de geri hürriyet rejiminin yurdumuzda yaşadığından bahsetmeğe elbette imkân bulunamaz. Sayın Cumhurbaşkanının sözleri, bize daha iyi günler müjdeleyen işaretlerle doludur."* (Pektaş, 2003, s. 227).

Hilmi Uran'a göre: *"Eğer Millet Partisi mensupları yani müfrit muhalifler, politik havanın 12 Temmuz Beyannamesiyle yumuşamasına dahi tahammül edemeyerek cumhurureisin bu müdahalesini iktidarla Demokrat Parti arasında bir danışıklı dövüş olarak gördüklerini ilan etmemiş olsalardı ve eğer Demokrat Parti liderleri bu danışıklı dövüşe dayanmalarına ehemmiyet vermeyerek beyannamenin telkin ettiği havaya uymak yolunu tutmuş olsalardı o vakit ki sert parti münasebetlerinin yumuşatılmasına İnönü'nün himmeti ve hizmeti çok büyük olacaktı ve beyanname de daha büyük bir ehemmiyet kazanmış olacaktı."* (Yalçın, 2007, s. 380). DP üyelerinin bir kısmına göre bu yumuşama havası partileri destekleyen büyük halk kitlelerinin pek hoş karşılamayacağı bir durumdu. Aslında beyannamenin iktidar-muhalefet arasında teamül edilen itidali yakalayamamasını, DP içerisinden gelen tepkilerde aramak gerekir (Yalçın, 2007, s. 381).

Uzun yıllar boyunca Türkiye'nin iktidarı üzerinde mutlak bir hâkimiyeti bulunan CHP'nin muhalefet fikrini kabul etmesi kolay olmamıştır. İki parti arasındaki bu yumuşama havasından rahatsız olan kişiler kendi parti başkanlarına tepki göstermişlerdir. İnönü, demokrasinin işlemesi adına bu işe kalkışmasına rağmen, partideki bazı kişiler onun fikirlerine katılmamışlardır. Mecliste farklı fikirlerin olmasına tahammül edemeyen kişiler tek parti zihniyetinden kopamamışlardır. Bu

kişiler 12 Temmuz Beyannamesine ses çıkarmamışlar ancak Anayasanın değişmesi için isteklerde bulunmuşlardır. Fakat onların bu talebi Anayasanın Atatürk'ün en büyük eseri olduğu ve Anayasayı değiştirmenin Atatürk'e ihanet olacağı vurgulanarak reddedilmiştir (Erer, 1963, ss. 217-218). CHP içerisindeki aşırıları susturmak İnönü'nün parti üzerindeki ağırlığı sayesinde çok kolay olmuştur. İnönü ve ılımlıların baskısına dayanamayan Recep Peker hükümeti istifa etmiş, onun yerine mutedil fikirleriyle tanınan Hasan Saka getirilmiştir. CHP çok partili yaşama uyum sağlamaya çalışırken, İnönü iç politikanın gidişatını kendi istekleri doğrultusunda ayarlamak istemiştir. İnönü, Bayar'a Anadolu'da bir geziye çıkacağını ve bu geziye CHP adına Nihat Erim'in katılacağını bildirerek, DP adına da bir milletvekilinin katılmasının gerekli olduğunu söylemiştir. İnönü, gezi sırasında Erzurum'da, DP merkezini ziyaret etmiş ve amirlere, partilere karşı eşit davranmaları konusunda tembihlerde bulunmuştur. Bu durum 12 Temmuz Beyannamesinin hayata geçirileceğinin göstergesi sayılmıştır. Yaşanan bu olaylar, DP'liler tarafından İnönü'nün partiler üstü rol oynayacağının delili olarak görülmüştür (Yalman, 1970-1971, s. 119). İnönü, seyahat sırasında Nuri Özsan'a, iki parti arasındaki ilişkilerin daha da düzelmesi adına, muhalefet partisinde yer alan bazı aşırıların partiden çıkartılması gerektiğini söylemiştir. İnönü'nün bahsettiği bu aşırılar arasında Sadık Aldoğan, Kenan Öner, Ahmet Tahtakılıç ve Yusuf Kemal Tengirşenk gibi isimler vardır. Bu gezinin ardından çok kısa bir süre sonra kurucularla Sadık Aldoğan'ın arasının açıldığı görülmektedir (Eroğlu, 2013, s. 50).

C-) 12 Temmuz Beyannamesinin Demokrat Parti Üzerindeki Etkisi

Aslında DP içerisinde daha kuruluşundan itibaren bir muhalefet vardı. 12 Temmuz Beyannamesi, parti içerisinde oluşan bu muhalefetin açığa çıkmasına neden olmuştur (Çufalı, 2004, ss. 116-117). 12 Temmuz Beyannamesini eleştiren bu kişiler parti içerisinde aşırılar ya da müfritler olarak adlandırılmışlardır (Eroğlu, 2013, s. 51). Bu kişiler partinin bütün eylemlerinden dolayı CHP genel başkanı sıfatıyla İsmet İnönü'yü sorumlu tutmuşlar ve mücadelelerini bu yolda sürdürmeye karar vermişlerdir (Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, s. 23).

DP'li müfritlerin görüşüne göre, muhalefetin iktidarla birlikte hareket etmesi, DP'nin yürüttüğü davadan uzaklaşması anlamına gelmekteydi (Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, s. 14). Onlara göre DP, CHP'nin diktatörlüğüne son vermek amacıyla

kurulmuştu. Müfritler, CHP içerisinde yetişmiş, onlarla aynı zihniyetinden gelen kurucuların CHP'ye karşı radikal bir şekilde muhalefet yapmalarını istemişlerdi (Çufalı, 2004, s. 117). İnönü'nün, Türkiye'ye demokrasi düzenini getirmekten ziyade Batı dünyasının gözünü boyamak için bir muhalefet ortaya çıkardığını, bu muhalefetin başkanlığı içinde Celal Bayar'ı uygun gördüğünü iddia etmişlerdir. İnönü'nün bu isteğini kabul eden Bayar'ın DP'yi kurduktan sonra bir muvazaa partisi gibi hareket ettiğini belirtmişlerdir (Çaylak ve Avcu, 2017, s. 355).

DP kurulduğunda partinin içerisinde birbirine zıt fikirler bulunuyordu. DP içerisinde CHP zihniyetinden gelen bir kesim de vardı, bu durumsa yaşanan olaylara karşı bakış açılarının farklı olmasına ve fikir ayrılıklarının yaşanmasına neden olmaktaydı. 12 Temmuz Beyannamesi ise, I. Kongreden beri var olan fikir ayrılıklarını daha da belirginleştirmişti. Müfritler, beyannamede işe yarayacak bir şey olmadığını ve İnönü'nün CHP başkanlığından ayrılarak her iki partiye karşı tarafsız kalmayacağını öne sürmüşlerdi (Goloğlu, 2009, ss. 291-292). Onlara göre DP kurucuları, demokrasi ve hürriyet söylemlerini yansıtamadıkları gibi 1946 ruhunu da unutmuşlardı (Çaylak, 2005, s. 17). 12 Temmuz Beyannamesine karşı olanların başında, partinin GİK üyeleri bulunuyordu. Bunlar arasında; Sadık Aldoğan, Yusuf Kemal Tengirşek, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz ve parti müfettişi Osman Bölükbaşı vardı (Bölükbaşı, 2005, s. 68). DP'nin asıl amacının tek parti sistemini ve Milli Şefliği ortadan kaldırmak olduğunu düşünen bu kişiler parti içinde yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı ya partiden ayrılmışlar ya da ihraç edilmişlerdi (Çaylak, 2005, s. 28). Yeni kurulmuş olan partinin daha başlangıçta böyle bir olumsuzlukla karşı karşıya kalması parti içerisindeki bazı kişileri mutlu etmişti. Çünkü farklı fikirde oldukları kişiler partiden ayrılmışlardı. Bu kişiler partiyle yollarını ayrınca DP ve kurucuları, geriye kalan kadrosuyla sağlam bir şekilde yollarına devam etmişlerdi. Artık parti dört kurucunun hâkim olduğu bir parti haline gelmişti. DP'den ayrılan bu kişiler bir araya gelerek yeni bir parti kurmuşlardır. Bu durum mecliste farklı düşüncelerin çoğalmasına neden olmuş, demokrasinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

DP, 22 Temmuz 1947'de 12 Temmuz Beyannamesini görüşmek üzere toplanmıştır. Görüşmelerden sonra 24 Temmuz'da bir bildiri yayınlanarak 12 Temmuz Beyannamesinden duyulan tereddütler dile getirilmiştir. Yayınlanan bu bildiriyle sadece iktidara değil, muhalefet liderlerine de uyarılar yapılmıştır. Bildiriyi

yayınlayanlara göre, biçimsel muhalefetle yürürlükte olan idare mekanizmasını düzeltmek mümkün değildir. Hatta tam aksine bu durum var olan mekanizmanın daha da bozulmasına neden olacaktır. Hâkim olan siyasi havayla muhalefetin ciddi bir denetim görevi yapamayacağını, muhalefetin sadece şekil olarak kalacağını ve böyle bir ortamda demokrasinin gelişemeyeceğini belirtmişlerdir. Yayınlanan bildiriden hoşlanmayan İnönü, Bayar'a bildiriyi çok sert bulduğunu iletmiştir. Kongrenin ardından İnönü'yü ziyarete giden Bayar, müfritlerin üzerlerinde baskı uyguladıklarını ve onları susturmak için bildiriyi yayınladıklarını söyledikten sonra DP hakkında geniş çaplı açıklamalar yapmıştı. İktidar yanlısı gazeteler, yayınlanan bu bildiriyi eleştirerek sert tepki göstermişler ve bu kişileri isyancı muhalifler olarak nitelendirmişlerdir (Eroğlu, 2013, ss. 46-47; Bölükbaşı, 2005, s. 68; Toker, 1990, s. 190). DP içerisinde ılımlılar ile aşırılar arasındaki gerginlik yükselmiş, aşırılar partiyi bir kukla muhalefeti olarak değerlendirmeye başlamışlardır (Ahmad, 1992, s. 40).

Metin Toker'e göre: *"DP'de müfrit-mutedil ayrılığı bu olaylar ile başlamadı. Şahısların tabiatları ve karakterleri ile başladı. Bayar ne kadar sabırlı ve hesaplı ise Kenan Öner o kadar fevri ve hesapsız idi. Menderes'teki soğukkanlılığın Mareşal'de zerresi yoktu. Kurucular CHP ekolünden gelmişlerdi, diğerleri ise o güne kadar bir otoriteye tabii olmamışlardı. Karakter çatışmaları daha baştan kendini göstermeye başladı. Öner ile Köprülü, Köprülü ile Tengirşek, Bayar ile Bölükbaşı, Menderes ile Aldoğan hiçbir zaman birbirlerinden hoşlanmadılar, uyuşmadılar hatta birbirlerine inanmadılar."* (Toker, 1990, ss. 210-211). Toker'inde belirttiğine göre DP içerisinde uyuşmazlıklar göze çarpmaktaydı. DP içerisindeki ılımlılar CHP kadrosunda yer almış ve tek parti geleneğinden gelmişlerdi. Bunlar, uzun yıllar boyunca siyaset içerisinde yer almış ve siyasette nasıl hareket etmesi gerektiğini bilen kişilerdi. Diğer taraftan aşırılar daha önce hiçbir partide yer almamış, politik geçmişi bulunmayan kişilerdi. Bu kişiler, vatan ve demokrasi sevgisiyle hareket ettiklerini ve kendilerini 1946 davasına adadıklarını belirtmişlerdir. Ancak mizaçlarının farklı olması ve siyasette farklı dil veya yöntemleri kullanmaları diğerleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Fakat bu kişilerin mücadelelerine bakıldığında demokrasinin yerleşmesi, farklı fikirlerin Mecliste savunulması, yanlışların dile getirilmesi ve bu yanlışların düzeltilmesi adına mücadele ettikleri görülmektedir. Bunların siyasetten beklentileri ve farklı karakterlere sahip olmaları parti tüzüğüne aykırı olarak değerlendirilmiştir (Bölükbaşı, 1995, s. 87).

Tek bir muhalefetin varlığı, farklı düşüncelerin bir araya gelmesine neden olurken, kısa bir zaman sonra parti içerisinde anlaşmazlıklar yaşanmasına da neden olmuştur. Farklı düşünceleri bir araya getiren ortak nokta; tek parti zihniyetine sahip olan CHP iktidarını devirmek ve Milli Şeflik sistemine son vermektir. Bu ortak noktaları gerçekleştirmek için farklı fikirler öne sürülmüştür. Kimilerine göre sert muhalefetin yapılması bu konuları çözüme ulaştıracakken, kimilerine göre de temkinli yaklaşmak istenilen konuları çözüme ulaştıracaktı. Bakıldığında her iki kesimin de kendisine göre mantıklı savunmaları olmuştur. Ilımlılara göre, aşırılar biraz fazla heyecanlı davranarak yanlış tavır sergilemişler ve siyasette nasıl davranılması gerektiğini bilememişlerdi. Aşırılara göre ise ılımlılar, CHP zihniyetinden geldikleri için davalarını unutmuşlar ve İnönü'nün kontörlü altına girmişlerdi. Aşırılar, İnönü'nün CHP genel başkanlığından ayrılsa bile iki partiye karşı eşit mesafede yaklaşamayacağı düşüncesiyle tereddütte kalmıştı. Çünkü İnönü, CHP kurulduğundan beri onun bir parçası olmuştu. Fakat o zamanlar dünya siyasetinde meydana gelen olaylara bakıldığında İnönü'nün ne yapmaya çalıştığı anlaşılabilir. Çünkü İnönü artık demokratik sistemin bir parçası olan çok partili hayata geçilmediği müddetçe Türkiye'nin dünya siyasetinde yer edinemeyeceğini anlamış ve çok partili hayata geçmek zorunda kalmıştı. Daha doğrusu yeni Dünya düzeni, çok partili demokrasiyi kaçınılmaz kılmıştı.

12 Temmuz Beyannamesi Türkiye siyasetinde dönüm noktalarından birisi olmuş ve çok partili sistemin hayata geçirilmesi açısından son fırsat olarak görülmüştür. Beyanname tam anlamıyla başarı sağlayamasa da öncekiler gibi başarısızlığa da uğramamıştı. Hatta Erim'e göre bu beyanname bir milat olarak görülmeliydi (Eraslan, 1998, s. 143). Mecliste farklı fikirlerin temsil edilmesi, artık iktidar ve muhalefetin birlik içerisinde yaşayacağının göstergesiydi. Ancak bütün bunların yanında 12 Temmuzdan sonra yeni anlaşmazlıklar ortaya çıkarak partiler içerisinde bölünmeler meydana gelmiştir. Bu belge Sadık Aldoğan da dâhil olmak üzere birçok kişinin hayatını farklı yönlerden etkilemiştir.

3.1.3. Sadık Aldoğan'ın DP'den Kopuşu: Aldoğan'ın 12 Temmuz Beyannamesine ve İnönü'ye Bakışı

12 Temmuz Beyannamesine karşı olan gurubun içerisinde Sadık Aldoğan'da yer almaktaydı. Ahmet Emin Yalman'a göre DP içerisinde ilk gürültü Sadık Aldoğan ile

birlikte kopmuştu. Yalman, Aldoğan'ın askerlik vazifesini iyi bir şekilde yerine getirdiğini, ancak ileriki zamanlarda diline hâkim olamayan ve kızınca küfür eden birine dönüştüğünü söylemekteydi (Yalman, 1970-1971, s. 128).

Aldoğan yayınladığı makalede: *"DP içinde bu son günlerde arızasını gösteren fikri ve ruhi marazın ne olduğunu araştırıp bulmak ve hatalığı iyice teşhis etmek[de] biz Demokratlar için çok fayda vardır… DP davasını cesaretle ortaya atmadığı için, karşı taraf bundan faydalanmasını bilmiştir. Bildiğimiz veçhile bir 12 Temmuz Beyannamesi bize davamızı unutturmuş ve kendisine baş tacı ettiği devlet şefini Demokratlara da mahirane bir manevra ile kabul ettirmiştir. Bu durumdan şunu çıkartıyoruz ki, bugün DP'liler içinde yer yer görülmekte olan heves kırıklığı birtakım şahıslar arasında çıkan his ve fikir uyuşmazlığından değil, bilakis farkına varmadan davayı unutmuş olmamızdan ileri gelmektedir… Bu tahlillerimizden kolayca anlaşılıyor ki 12 Temmuz tavassutu DP'ye davayı unutturmuş, Halk Partisi ile sanki normal ahval ve şerait içinde imişiz gibi mutedil bir muhalefet mücadelesine sevk etmiştir… Bu beyannameye hiç kulak asmayan ve haklı olarak istihfafla karşılayan partimiz davalarında bazıları nasıl oldu da, 1947 de 12 Temmuz Beyannamesi üzerinde durmak ve buna bir kıymet vermek gafletine kapıldı? Bunun cevabı da basitti. Davayı kavrayamamış ve karar vermemiş olmamızdır. Görülüyor ki hepimiz müştereken bir hata işlemiş bulunuyoruz. Bunu samimiyetle itiraf edelim. İşte aziz Demokratlar, bugün bizi ümit kırıklığı içinde kıvrandıran hastalık bu kadar basittir. O halde davamızı açıklayalım, hastalıktan kurtulalım. Davamız diktatörlüğü kanun yolu ile kaldırmaktır. Bu iş için hiçbir kimsenin hele Şefin, ne lütfuna ne de tavassutuna zerre kadar ihtiyacımız yoktur."* sözlerine yer vererek, DP mensuplarına davalarını hatırlatmak istediğini belirtmiştir (Yeni Sabah, 19 Şubat 1948).

DP Genel İdare Kurulu, 18 Aralık 1947'de Aldoğan'a Yeni Sabah gazetesinde yayınlamış olduğu makalesi hakkında sorular yöneltmiştir (Goloğlu, 2009, s. 15). GİK, Aldoğan'ın kurula gelerek yukarıda bahsedilen makalesinden ve bazı illerde verdiği nutuklarından dolayı açıklama yapmasını istemiştir. Kurul Aldoğan'dan konuşmalarının şahsi olduğunu ve DP'yi temsil etmediğini açıklamasını istemiş ve üslubunda değişiklik yapmadığı takdirde partiyle ilişiğinin kesileceğini belirmiştir (Tuna, 2018, s. 108). Sadık Aldoğan'ın ithamnamesi, 12 Temmuz Beyannamesini eleştiren makale ve demeçlerden ibarettir. Müfritler Aldoğan'ı destekleyerek,

Aldoğan'ın o güne kadar yapmış olduğu konuşmalara partice müdahalede bulunulmadığını belirtmişlerdir. Onlara göre parti, Aldoğan'ın demeçlerine müdahale ederek, onun düşünce özgürlüğünün önüne geçmek istemiştir. Bir milletvekilinin mücadele yönündeki fikir ve görüşlerini açıklayan sözlerinden dolayı teşebbüse geçilmesi bir facia anlamına gelmektedir (Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, ss. 25-55).

A-) Sadık Aldoğan'ın Genel İdare Kuruluna Sevk Edilmesi

DP'nin 12 Temmuz Beyannamesini kabul etmesini eleştiren müfritlerden biri de Sadık Aldoğan'dı. Aldoğan'ın bu konudaki düşüncelerini beyan etmeye başlaması GİK'i harekete geçirmişti. GİK Aldoğan'ın düşüncesini öğrenmek isteyince kendisini kurula davet etmiştir (Bozdağ, 1991, ss. 173-174). 15 kişiden oluşan GİK, yazdığı makalenin partiyi ilgilendirdiği gerekçesiyle Aldoğan'dan savunmasını istemiştir. Aldoğan ise bu durumu kabul etmediğini söyleyerek, yazdıklarını şahsi mücadele gayesiyle kaleme aldığını belirtmiştir. Adnan Menderes burada Aldoğan'ın partinin umumi politikasına aykırı hareket ettiğini iddia etmiştir. Parti nizamnamesinin parti üyelerinden beklentisinin, partinin umumi politikalarına uygun hareket etmesi yönünde olduğunu söylemiştir. Ardından Menderes: *"çok partili sistemin taleplerini gerçekleştirmek için yapılan vaadi beklemekle yükümlüyüz, ancak Paşa, ister demokratik şartlar olsun, ister olmasın; biz sizi yıkmak için geldik demektedir. Hâlbuki partili olarak hususi görüşlerimizi bir kenara bırakmak mecburiyetindeyiz. Aksine bize parti demezler. Aldoğan kendisini istediği gibi söyleyip yazmakta serbest sayarsa, bu hakkı hepimize tanıması lazımdır. O zaman ne olur? Anarşiden başka bir şey olmaz"* sözleriyle konuşmasına devam etmiştir (Ağaoğlu, 1992, s. 454). Aldoğan ise hiçbir şahsın aleyhinde konuşmadığını, karşı tarafı rencide edecek hiçbir sözcük kullanmadığını hatta karşı partiden tek bir adama bile saldırmadığını söylemiştir. 12 Temmuz Beyannamesi için olumlu ya da olumsuz herhangi bir söz kullanmadığını, ayrıca beyanname hakkında kabul edilecek kararlar varsa o kararların dışına çıkmayacağını belirtmiştir. DP'yi itibarsızlaştıracak ifadelerden kaçınması gerektiğini, bu konuda onlara hak verdiğini belirtmiştir. Emin Sazak ise Sadık Paşa'nın sadakatine ve samimiyetine inandığını, bundan sonra partinin görüş ve politikasına uyacağı takdirde her şeyin düzeleceğini söylemiştir. Komisyon üyeleri Aldoğan'dan, partiyle istişare ederek hareket etmesini, parti dışındaki karmakarışık muhalefet adına değil DP'nin

milletvekili olduğunu unutmadan yazılar yazmasını ve konuşmalarını bu doğrultuda yapmasını istemiştir. GİK, Aldoğan'ı müzakereden çıkardıktan sonra onun hakkında fikir alışverişinde bulunarak nasıl bir karara varılması gerektiği üzerinde tartışmış ve birçok farklı fikir ortaya atılmıştır. Aldoğan'ın cevaplarını samimi bulanların yanında partiyle ilişiğinin kesilmesi gerektiğini düşünenler de olmuştur. Bunun karşılığında hatasını kabul eden bir kişi için bu şekilde radikal bir karar alınmasının sağlıklı olmadığını söyleyenler çıkmıştır. Bazıları da Aldoğan'ın yazılarının ve konuşmalarının zararlı olduğunu kabul eden bir bildiri yayınlaması gerektiğini savunmuştur (Ağaoğlu, 1992, ss. 454-460).

Bu arada bütün bunlar bazı parti üyelerini harekete geçirmiştir. Kenan Öner DP'li vekillerin GİK'e çağrılarak ifade vermeleri üzerine partiden istifa etmişlerdir (Tuna, 2018, s. 106). Aldoğan'ın GİK'te yapmış olduğu konuşmanın kurul içinde kalarak gizli tutulmasına karar verilmesine rağmen parti sekreteri Basri Aktaş, Fuat Köprülü'nün Nihat Erim'i bizzat telefonla arayarak Aldoğan olayını anlattığını öne sürmüştür (Çaylak, 2010, s. 86). Erim'in, Aldoğan'ın kurula gelerek ifade verdiği gün kendisine ziyarette bulunan Nuri Özsan'a: *"Demokrat Parti Genel İdare Kurulu bugün toplanacaktı, Aldoğan meselesini halledecekti, ne oldu, haberin var mı?"* şeklinde soru yönelttiği iddia edilmiştir (Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, s. 27). DP'li bazı vekillere göre Aldoğan hakkındaki bu görüşmeler, DP'yi müfritlerden tasfiye olayının çok önceden planlanmış örgütlü bir hareket olduğunu göstermekteydi (Müstakil Demokratlar grubu, 1949, s. 27).

B-) Sadık Aldoğan'ın Demokrat Parti'den İhraç Edilmesi

12 Temmuz Beyannamesi, DP'de mizaç farklılıklarıyla başlayan muhalefet hareketini fikir ayrılıklarına dönüştürmüştür. Bu beyanname, hem iktidar hem de muhalefet içindeki müfritlerin tasfiyesine neden olmuştur. İnönü ile Nuri Özsan, Doğu vilayetlerine geziye çıkmışlardır. Özsan, gezideyken İnönü ile birlikte müfritlerin tasfiyelerini ve milletvekili ödeneklerinin artırılması konularını görüştüklerini DP GİK'e bildirmiştir. Bu olaydan sonra Aldoğan, 18 Aralık 1947'de yazdığı sert yazılar ve nutuklarından dolayı DP GİK'e çağrılmış ve tabiri caizse hesap verilmesi istenmiştir.

Milletvekillerinin tasfiyelerinde ödeneklerin artırılması meselesi önemli bir etken olmuştur. Ödeneklerin arttırılması fikri İnönü'den çıkmıştır. İnönü'nün bunu

yapmakla DP içinde bir ikilik ortaya çıkarmayı ve DP'nin muhalefetini yumuşatmayı hesapladığı iddia edilmiştir. 1947'de milletvekilleri ödeneklerini artıran kanun, Mecliste iktidar milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiştir. Artan ödeneklerin ne yapılacağı konusu DP'de merak konusu olmuştur. O sıralarda Menderes ve Köprülü, parti içerisinde bulunan aşırılardan rahatsızlık duymakla birlikte bu kişilerin partiden tasfiye edilmesini istemişlerdir. Milletvekillerinin maaş farklarını partiye devredilmesi meselesi gündeme geldiğindeyse tasfiye için bulunmaz bir fırsat yakalamışlardır. DP, 11 Şubatta şu tebliği yayınlamıştır; "Meclis grubu ile Genel idare Kurulu arasındaki hadise tamamıyla hukuki bir mütalaa adan ileri gelmiştir. Parti umumi politikasında görüş birliği teyit ve 221 şahsi ihtilafı andıran bir hareket bulunmadığı tespit edilmiştir." Ancak yayınlanan bu tebliğin gerçekle hiçbir bağlantısının olmadığı ortaya çıkmıştır (Toker, 1990, ss. 220-221). DP Genel Merkezi, milletvekillerinin maaş farklarını partiye devretmelerine karar vermiş, devretmeyenlerin partiden ihraç edileceğini bildirmiştir. Bu karar, DP'yi karıştırmış ve bir kısım milletvekillerinin itirazlarına neden olmuştur. Bu ödenek meselesi de diğer ayrılık konularında olduğu gibi, daha sonraları DP genel merkezi (Köprülü, Menderes, Bayar) tarafından müfritlerin partiden çıkarılması adına bir bahane olmuştur. Maaş farklarını partiye verdikleri halde bazı kişiler, sırf üsluplarının sertliğinden dolayı, parti tüzüğüne aykırı hareket ettikleri iddiasıyla, ödenekler bahane edilerek partiden ihraç edilmişlerdir. DP Meclis Grubuyla, Genel Merkez arasında bu çekişmeler yaşanırken, Bayar, ilk başlarda Meclis Grubu ile Menderes-Köprülü arasında bir uzlaşma yapmaya çalışmış, ancak Köprülü-Menderes ikilisine daha fazla direnmeyerek ılımlılardan yana tavır sergilemiştir (Çaylak, 2005, s. 32). GİK ile Parti Meclis Grubu arasında yaşanan gerilim, parti içinde ayrılıkların yaşanmasında başka bir etkendi (Çaylak, 2005, s. 32). DP içinde üç temel kuvvet göze çarpmaktaydı. Bu üç kuvvet; Celal Bayar, Menderes ile hâkimiyeti altındaki Genel Merkez ve Meclis Grubuydu. Bunlardan ilk ikisinin ittifak yapması diğerinin bertaraf edilmesine neden oldu (Toker, 1990, ss. 220-221).

Bayar, 14 Şubat 1948'de maaş farklarını partiye veren kişilerin isimlerini basına bildirmiş, böylelikle maaş farklarını partiye vermeyenler ortaya çıkmıştır. Maaş farklarını partiye vermeyenler arasında Sadık Aldoğan'da bulunmaktadır. Bunun üzerine Aldoğan: *"Ben 1500 lirayı Kızılay'a, maaş fazlasını da Veremle Mücadele Derneğine vermeyi tensip ettim. Celal Bayar ve kendisine paraları tevdi eden*

arkadaşlarım, bunları nereye kullanacaklarını düşünedursunlar." açıklamasında bulunmuştur (Toker, 1990, ss. 222-227; Çaylak, 2005, ss. 30-31).

Maaş farklarını partiye devredenler açıklandıktan sonra Genel İdare Kurulu tasfiye davasını görüşmek üzere toplanmış ve parti disiplinine aykırı davrandıkları gerekçesiyle suçlamış olduğu beş milletvekilini Yüksek Haysiyet Divanına bildirerek partiden çıkarılmalarını talep etmiştir. 19 Mart 1948'de toplanan Yüksek Haysiyet Divanı, Aldoğan da dâhil olmak üzere beş milletvekilinin partiden çıkarılmasına karar vermiştir. Bu kişilerin Haysiyet Divanına verilmesi talebinde bulunan GİK'te ise, Aldoğan'ın partiden çıkarılmasına dokuz olumlu oya karşılık altı olumsuz oyla karar verilmiştir. Olumsuz oy veren kişiler, tasfiye kararlarını yanlış bulduklarını belirterek GİK'ten ve partiden istifa etmişlerdir. DP Meclis Grubu, partideki ihraçları demokrasiye ve tüzük hükümlerine aykırı bulduğunu belirtmiştir. Kongre Genel Kurulu, GİK'in onayladığı ihraç kararlarını tanımayarak Aldoğan ile Bozca'nın, Afyon'daki il kongresine katılabileceklerini söylemiştir. Kongrede konuşan Aldoğan, GİK'e tepki göstererek: *"Köprülü Allah mıdır? Gerekirse Celal Bayar'ı bile partiden çıkarırız"* demiştir (Yalman, 1970-1971, s. 136; Toker, 1990, ss. 228-230; Goloğlu, 2009, ss. 294-295).

O dönemde DP içerisinde merkezle meclis grubu arasında bir mücadele başlamış, merkez, disiplin kurulunu kontrol ettiği gerekçesiyle sert politika taraftarlarını partiden ihraç etmiştir (Ahmad, 1992, s. 41). Aslında küçük bir muhalefet partisi olan DP'den beş milletvekilinin bir anda ihraç edilmesi her kesimde şaşkınlığa neden olmuştur. Türkiye'nin parlamento tarihinde beş milletvekilinin bir anda toplu bir şekilde partiden ihraç edilmesi az rastlanan olaylardan biriydi (Erer, 1963, s. 230). Bu durumu başka kişilerin ihraç edilmesi ve partiden istifalar izlemiştir. Bunun sonucunda bazılarına göre 1946 ruhuna bağlı olarak mücadelesini sadakatle yürüten kadronun büyük çoğunluğu DP'den ayrılmıştır. Nahit Saçlıoğlu, partinin içerisinde insana güven veren, güçlü, haysiyetli kişilerin, şirretlik yaptıkları iddiasıyla partiden çıkarıldığını söylemiştir. 1948 yıllına kadar DP'nin önemli kişilerinden pek çoğunun partiden ayrıldığı görülmektedir (Bölükbaşı, 2005, s. 85; Saçlıoğlu, 1990, s. 36). Kısacası 12 Temmuz Beyannamesinin etkisiyle yaşanan olaylar DP'de yapılan ihraçları meşru hale getirmiş ve aralarında Aldoğan'ın da bulunduğu birçok kişi partiden ihraç edilerek uzaklaştırılmıştır.

Aldoğan, Yeni Sabah gazetesinde ihraç kararı hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle dile getirmiştir: *"Genel İdare Kurulu'ndaki kuruculuk sevdasına düşmüş olan, birkaç kişinin emrinde bulunan haysiyet divanının verdiği karar, hukuki bir kıymete haiz değildir. Tamamen çok keyfi bir hükümdür. Nazarımda bunun paçavradan bir farkı yoktur. Aldoğan'ı haysiyet divanı üyesi olarak DP'nin büyük kongresi seçmiştir. Ancak büyük kongrenin kararı ile DP'den çıkarılabilir. DP, Celal Bayar ve şeriklerinin çiftlikleri değildir. Kendilerinin emrinde bulunan birkaç uşak ruhlu insanla Aldoğan hakkında karar verme küstahlığında dahi bulunamazlar."* (Yeni Sabah, 12 Mart 1948).

Bazılarına göre ihtiraslarına hâkim olamayan kurucular, gayelerine erişebilmek uğruna tasfiye kampanyasına başlamışlardır (Müstakil Demokratlar Grubu, 1949, s. 59). Beş milletvekilinin partiden çıkarılma kararlarına karşı çıkan vekiller, DP kurucularını diktatörlükle suçlamışlar ve tasfiye edilen arkadaşlarının partiye geri dönmelerini istemişlerdir. Bu durumu protesto etmek için büyük kongreye kadar grup toplantılarına katılmama kararı almışlardır. Bu kararlarını ise şu şekilde açıklamışlardır: *"Demokrasi prensiplerini gerçekleştirmek, ahlak prensiplerine dayanan bir halka hâkimiyeti kurmak azminde olan bizler, Hürriyet Misakında ilk ifadesini bulan gayeye varmak için, önce partililer arasında karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan geniş bir tenkit hakkına hürmet edilmesini istiyoruz. Bu bakımdan kurucuların tahakkümüne boyun eğmeyi, kabul ettiğimiz emanetin icabı olan vazifelerimizin ifasına engel gördüğümüzden, büyük kongre toplanıncaya kadar gruba devam etmemeyi uygun görmemiş bulunuyoruz."* (Erer, 1963, s. 231).

Bu arada kamuoyunda partiden ihraç edilenlerin ne yapacağının tartışıldığı bir sırada iki önemli olay meydana geldi. Bunlardan biri, partiden ihraç edilen isimlerin Meclis içinde Müstakil Demokratlar adıyla bağımsız bir grup kurması, diğeri de yeni bir muhalefet partisi kurmak için harekete geçmeleriydi (Bölükbaşı, 2005, ss. 85-86). Böylece CHP'ye karşı başlatılan muhalefet ikiye bölünmüş, Bayar'ın ılımlıların yanında yer almasıyla ılımlılar partiye hâkim olmuş, aşırılar ise yeni kurulan partiye katılmışlardı. DP'deki ihraçlardan sonra önemli kararlar kurucular tarafından alınmış, GİK'in hiçbir yetkisi kalmamıştır. Ayrıca GİK'in ihraçlar ve istifalardan sonra dört kurucunun emri altına girdiği görülmektedir (Çaylak ve Avcu, 2017, s. 361).

Bunun dışında DP kurucuları, farklı konular hakkında konuşmalar yaparak dikkatleri parti içerisinde yapılan tasfiyelerden uzak tutmaya çalışmışlardır (Goloğlu, 2009, s. 296). DP, hürriyet söylemlerinde bulunduğu halde hürriyetçi ve demokratik olmayan yollarla parti içindeki muhalifleri tasfiye edecek kadar ileri gitmiştir (Çaylak, 2005, s. 19). DP, kamuoyuna yaptığı açıklamada ihraçların gerekçesi olarak; DP başkanlığına toplu bir şekilde istifa mektubu verilmesini ve kendi istediklerinin yapılmasını arzu ederek asılsız iddialarda bulunulmasını göstermiştir (Erer, 1963, s. 231). Bayar, ihraç ve istifalar hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: *"Bizden ayrılmış bu arkadaşlardan hiçbiri, gayede bizden aykırı düşünmüyorlardı. Fakat bu gayeye ulaşmak için ayrı ayrı yollar teklif ediyorduk. Onlar "dişe diş başa baş" diyorlardı. Biz, masumiyetin ve samimiyetin daha güçlü bir silah olduğunu savunuyorduk. Onlar mı haklıydı biz mi haklıydık, diye bir şüphem yok! Çünkü bugün inanıyorum ki, eğer onların teklif ettikleri fikirlerin çok küçük bir kısmını bile benimsemiş ve davranışlarımızı buna göre ayarlamış olsaydık, Türk demokrasisi bugünkü yerinde olmayacaktı."* (Bozdağ, 1986, s. 91).

DP'den kopuşlar eleştirilmekle birlikte bazı isimler çok partili sistemlerde bu gibi olayların normal olduğunu ileri sürerek, ihraçları desteklemişlerdir. Bunlardan biri olan Nadir Nadi'ye göre: *"Hiçbir siyasi partide şahıslar, seri halinde fabrikadan çıkan kumaşlar gibi aynı şekil ve aynı rengi taşımazlar, Zamanla çoğunluğa pek aykırı düşen renkler belirirse bunların elenmesi bir tabiat kanunundur. Baskı ve diktatörlükle idare edilmeyen her siyasi teşekkülde bu böyledir. DP'nin doğuşu da aynı şekilde olamamış mıdır? Bizce DP hesabına dikkat edilecek nokta, idare-i maslahat zihniyetine katiyen yanaşmaksızın tutulan, yolda azimle yürümek ve sayıca değil, ruhça kuvvetlenmeye bakmaktır."* (Pektaş, 2003, s. 239).

3.2. Millet Partisi

3.2.1. Millet Partisi'nin Kuruluşu

DP'nin içinde oluşan muhalefet hareketi, Türkiye'de üçüncü bir partinin kurulmasına neden olmuştu. Daha önce ifade ettiğimiz gibi parti içinde oluşan anlaşmazlıklar nedeniyle bazı kişiler partiden ihraç edilmiş ya da ayrılmışlardı. DP'den uzaklaştırılanlar, partiden ihraç edilmelerini sert bir dille eleştirmişlerdi. Bunlardan biri olan Sadık Aldoğan, DP'nin yanlış bir yol izlediğini, onları uyaranlara karşı haksızlık yapıldığını ve haksız yere partiden uzaklaştırıldıklarını belirterek, ağır

eleştirilerde bulunmuştu (Zümrüt, 2004, s. 117). Bu arada yeni kurulan partinin şekillenmesinde Kenan Öner, Hikmet Bayur ve Mareşal Fevzi Çakmak önemli rol oynamışlardı (Ömür, 1962, s. 167). Partinin adının "Hür Millet" ya da "Milli Hürriyet" olacağına dair haberler yayılsa da Kenan Öner, 8 Temmuz 1948 günü basına bir demeç vererek kurulacak olan partinin isminin "Millet Partisi" olduğunu açıklamıştır (Kılavuz, 2021, s. 1263). Partinin kuruluşu, 20 Temmuz 1948'de ilan edilmiştir. MP'nin kuruluşu bütün gayretlere ve büyük bir açılışa rağmen basında tek sütunluk bir haberle yer almıştı. Hatta basın, partinin kuruluşunu sert bir dille eleştirmiş, partinin kurucularını şiddet taraftarı olmakla suçlamış ve bu durum gazetelere net bir şekilde yansımıştı (Kılavuz, 2021, s. 1263).

MP, bazı kişilerin şahsi çıkarları ve politik mizaçlarının farklılığı sebebiyle kurulmuştu. DP'ye emeği geçmiş kişilerin Genel İdare Kurulunun hâkimiyetini kabul etmeyerek, hizmetlerinden ötürü partide söz sahibi olmak istemeleri ancak bunu gerçekleştirememiş olmaları MP'nin kurulmasındaki en önemli etkendi. Sadık Aldoğan, MP'ye katılma gerekçesini; DP'nin dört kişinin hâkimiyeti altına girmesi ve DP'de artık demokrasinin işleyeceğine karşı inancını kaybetmesi olarak açıklamıştı (Kocabaş, 2009, s. 556). Mareşal Fevzi Çakmak: *"Milletin hâkimiyetini fiilen tesis etmek, millete hak ve hürriyetini temin eylemek, vatanın maddi ve manevi huzuriyle iç ve dış güvenini sağlam temeller üzerine oturtmak, kötülüklerle amansız bir surette mücadele etmek ve bu hedefleri elde edinceye kadar azmimizi hiçbir surette gevşetmemek üzere kendilerine itimat beslediğim bazı arkadaşlarla yakın işbirliği yaparak "Millet Partisi" adıyla bir parti kurduk ve onu millete takdim ediyoruz."* sözleriyle partiyi kurma nedenlerini açıklamıştır (Ömür, 1962, s. 171).

Aslında bakılırsa parti büyük bir potansiyele sahipti. Çünkü partinin kurucuları DP tabanının tuttuğu, önem verilen, tanınmış ve güçlü kişilerdi (Bozdağ, 1991, s. 190).Partinin kurucuları arasında; Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Nuri Köni, Osman Bölükbaşı ve General Sadık Aldoğan gibi isimler yer alıyordu. DP içerisinde sert bir şekilde politika yapmayı savunan kişilerin neredeyse tamamı MP'ye geçmişti. Partinin fahri başkanlığına Mareşal Fevzi Çakmak, genel başkanlığına Hikmet Bayur, genel başkanvekilliğine Osman Nuri Koni, genel sekreterliğe Mustafa Kentli, genel muhasipliğe ise Şefik Çakmak getirilmişti. MP parti tüzüğüne göre sürekli başkanlık olmayacak ve her yeni

dönemde parti başkanı yeniden seçilecekti (Çaylak ve Avcu, 2017, s. 362). MP kuruluş amacını; DP ve CHP ile mücadele etmek, CHP iktidarına son vermek, dış politikada ise tüm ülkelerle barış içinde iyi ilişkiler geliştirmek olarak açıklamıştı (Çufalı, 2004, s. 125). MP, 1949'da Müstakil Demokratlar Grubunun ve Afyonkarahisar'da kurulan Öz Demokratlar Partisi'nin katılmasıyla daha da büyük muhalefete dönüştü (Çiçek, 2014, s. 16).

MP'nin kurulması hem CHP hem de DP tarafından hoş karşılanmamıştı. Ancak CHP, MP'nin kurulmasına DP kadar tepki göstermemişti. Çünkü CHP, muhalefetin ikiye bölünmesinin kendileri için faydalı olacağını düşündü. Nihat Erim, Günlükler adlı eserinde İnönü'nün, yeni partiden ve Mareşal'den duymuş olduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Bu arada CHP eleştirilerini MP'ye değil, daha çok Mareşal'e karşı yöneltmişti. CHP'liler Mareşal'in, İnönü'yü yıkmak için MP'yi kurduğu iddia etmekteydiler (Demirel, 2005, s. 281). Mareşal Fevzi Çakmak'ın halk üzerindeki etki ve saygınlığından rahatsız olan CHP ve DP, en başından beri onu ve onun nezdinde MP'yi yıpratmaya çalışmışlardı. Mareşal'in kendi yanlarında siyaset yapmasını isteyen DP'liler bu durum gerçekleşmeyince ondan uzaklaşmışlardı (Kocabaş, 2009, ss. 560-561). Ayrıca MP'ye karşı asabi müfritlerin oluşturduğu parti yakıştırması yapılmış, ortak fikirlerinin olmadığı ileri sürülmüştü (Zümrüt, 2004, s. 118).

Bu arada yeni kurulan MP'nin DP'den kopmasının nedenlerini, DP'nin CHP iktidarına karşı sergilemiş olduğu tavırda aramak gerekir. MP mensupları DP'nin muvazaa partisi olarak kurulduğunu, DP'nin iktidara karşı yürütmüş olduğu muhalefet hareketinin zayıf olduğunu ve DP'nin gerçek muhalefetten uzak olduğunu iddia etmişlerdir. Gerçek muhalefeti MP'nin yaptığını ve halkı gerçek kurtuluşa erdirecek olanların kendilerinin olduğunu söylemişlerdir (Kocabaş, 2009, s. 555). MP, seçmen tabanı olmadığı için DP'li seçmenleri kendi taraflarına çekmeye çalışmıştır (Çufalı, 2004, s. 127). MP, kuruluşundan hemen sonra hem iktidarda bulunan CHP'ye hem de muhalefet partisi olan DP'ye karşı çok sert eleştiriler yöneltmiştir. CHP'nin din ve laiklik anlayışına karşı çıkmış, Anayasada bulunan altı okun tartışılması gerektiğini belirtmiş ve hatta gerekli görüldüğü takdirde altı okun Anayasadan çıkarılabileceğini savunmuştur. Özellikle Milli Şefliğe ve tek parti rejimine karşı yönelttikleri eleştirilerin dozu partinin en çok dikkat çeken tarafı olmuştur. MP'nin kuruluşundan itibaren diğer partilere karşı sert bir tavır sergilemesi, yabancı basının dahi dikkatini

çekmişti. MP, Türk siyasal hayatında, bu kadar sert muhalefet yapan ilk parti olmuştur (Toprak, 2002, s. 132; Limoncuoğlu, 2018, ss. 147-148).

3.2.2. Millet Partisi'nin Hedefleri ve Faaliyetleri

Millet Partisi'nin kurucuları var güçleriyle DP'yi ve CHP'yi eleştirmişlerdi. MP, DP'nin kendisini bir muhalefet partisi olarak takdim etmesine rağmen bunun gerçeği yansıtmadığını belirtmiş, DP'nin CHP'den asla farklı olmadığını, onunla birlikte hareket eden bir teşekkül olduğunu iddia etmiştir. DP ise MP'nin kendilerini muvazaa suçlamasıyla itibarsızlaştıracaklarını düşündükleri için CHP'ye karşı mücadelesini daha da sertleştirmiştir. MP gayesini, diktatörce yetkilerini bırakmak istemeyen Cumhurbaşkanının kendi sahasında temsil ettiği şeflik rejimine bir son vermek olarak açıklamıştır (Ömür, 1962, s. 174). Mareşal Fevzi Çakmak milletin ihtiyaç ve isteklerinden yola çıkarak, uzun incelemeler sonucunda hazırladıkları programdan bahsederken partinin hedefleri hakkında şunları söylemiştir; dürüst ve güven verici seçimlerle milleti hâkim mevkiine geçirmek, iktidarı onun efendisi değil hizmetkârı kılmak, devlet sanayiciliğinin tahribatını durdurmak, milletin çoğunluğunu oluşturan köylünün ve bütün halkın refahını temin etmek, ahlakı hem hususi hem de siyasi hayata hâkim kılmak, aile müessesini yükseltmek, gençlerde milli duyguların gelişmesi için gayret göstermek ve bunu istikbalin en esaslı teminatı saymak olduğunu söylemiştir (Ömür, 1962, ss. 171-172).

MP, kuruluş amacını parti programında şu şekilde açıklamıştır: *"Samimi ve güvenli bir seçim sonucunda ortaya çıkacak olan milli iradeyi hâkim kılmak için ve bu iradeyi insan haklarına uygun bir hükûmet tesisine ve bekasına çalışmaktır. İhtiyaca uymayan ferdin hak ve hürriyetini tehdit ve ilga eden kanunları tenkiden onların ıslah ve tadiline çalışılmaktadır. Millet Partisi programına göre devletin gayesi hürriyet, emniyet ve en zengin bir çeşitlilik içinde gelişmesi zarurî olan insan şahsiyetinin serbestçe oluşması ve gelişmesine engel olmamak, şahsi faaliyetleri halk için ve halkın onayı ile uzlaştırmak ve adaleti temin etmektir. Bu bakımdan fert haklarını cemiyet haklarından ayırarak onun aşağısında bir mahiyet taşımasına ve fertlerin kamu menfaati icabı olarak görecekleri zararın tazmin edilmemesine müsamaha edilemez."* (Millet Partisi Tüzüğü, 1968, s. 1).

MP, programı ve siyasal görüşü açısından diğer partilerden farklıdır. Siyasi alanda liberalizmi savunan MP, kültürel alanda muhafazakâr bir sistem ortaya koymuştur.

Parti programında; cumhuriyete, adalete, liberal ilkelere ve milliyetçiliğe sadakat belirtilmiş, Batı tipi demokrasiyi desteklemiş, diktatörlüğü çağrıştıran totaliter Doğu demokrasilerine karşı tavır alınmıştır. Türkiye'de uygulanan katı devletçilik ve devlet sermayeciliği eleştirilmiş, ekonomi sahasında bireysel mülkiyet esasına dayalı ılımlı bir liberalizm önemsenmiştir. MP, milliyetçilik anlayışını ılımlı bir milliyetçiliğe dayandırmıştır. Ayrıca dini müesseselere ve milli geleneklere saygılı olduğunu belirterek, muhafazakâr bir görünüm sergilemiştir. Ancak bu muhafazakârlık, ılımlı bir muhafazakârlıktır. Parti bu özellikleriyle Türk siyasetinde ilk muhafazakâr parti olmuştur. MP'nin laiklik anlayışı, Türkiye'de o güne kadar görülmemiş bir anlayışına sahipti. Buna göre parti din işlerini idare etmek için özerk bir kurumun oluşturulmasını ve dini hayatı düzenleyen kanunların yürürlükten kaldırılmasını istiyordu. Ayrıca vatandaşın vicdan hürriyetine saygı duyulmasını ve herkesin dilediği şekilde ibadet etmesi gerektiğini savunuyordu. Fakat MP'nin bu fikirleri partinin irtica ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın, "Derviş Vahdeti Halifeleri" başlıklı yazısında bu durumu şöyle eleştirlemekteydi: *"31 Mart Vakası şeriatçılarını tekrar canlandırmak ister gibi ortaya çıkan MP şefleri, siyaset sahasında din perdesine bürünerek rol oynamak isteyen meşum elebaşları, Türk milletinin kanun korkusunu kaldırarak Allah korkusunu geçirmek istemektedirler."* (Bölükbaşı, 2005, s. 111). Buna rağmen MP kurucularının en az diğer partililer kadar laik olduğunu ve İnkılap Türkiye'si içinde yetişmiş kişilerden oluştuğunu belirtmek gerekir (Bölükbaşı, 2005, s. 111). Partinin programında ileri denebilecek bazı hususlarda bulunuyordu. Örneğin programda; Anayasa Mahkemesinin kurulması, halk tarafından seçilen bir ayan meclisinin kurulması, Cumhurbaşkanının tek dönemliğine seçilmesi, özel mülkiyete saygı çerçevesinde köylülere toprak ve tarım araçlarının dağıtılması vs. gibi asri maddeler bulunmaktaydı. Aldoğan, MP programından bahsederken, bu programın 1961 Anayasasında geçen bazı maddeleri ihtiva ettiğini söylemişti (Çaylak ve Avcu, 2017, ss. 362-364).

Bu asri programa rağmen MP kurucularının yaşlarının ileri olması, mizaçlarının sert olması ve her şeye şiddetle tepki vermeleri partiyi olumsuz etkilemişti. MP kurulduğundan itibaren basının desteğini alamamış, hatta basının büyük tepkilerine maruz kalmıştı. Örneğin Tanin Gazetesi, MP'nin kurulmasını bozgunculuk olarak nitelemiş, DP'nin yürütmüş olduğu mücadeleye ihanet ettiğini belirtmişti. CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesi, MP kurucularını şiddet yanlısı olmakla suçlamış,

DP'yi parçalamak amacıyla kurulduklarını ve bu yüzden itibar görmediklerini iddia etmiştir. Cumhuriyet, Son Telgraf, Son Posta, Ulus ve Tasvir gibi gazeteler, MP'yi sert bir şekilde eleştirmişlerdir. MP hakkında ihtilal partisi, küfürbazların partisi gibi ifadeler kullanmışlardır (Çaylak ve Avcu, 2017, ss. 364-365). İsmet İnönü, MP yöneticilerinin kendisi hakkında basında kullandıkları ifadelerden rahatsız olmuştur (Demirel, 2005, s. 281).

MP mensuplarının İnönü ve Bayar'a suikast yapacakları iddiası ise, partiyi daha da itibarsızlaştırmıştır. MP üyesi olan Reşat Aydınlı, İnönü ve Bayar'a karşı suikast yapacağına dair bir ihbarda bulunmuştur. Aydınlı'nın iftirasının aslı olmadığı sonradan anlaşılsa da suikastçı damgasını yiyen Bölükbaşı ve Arna tutuklanmış, milletvekili dokunulmazlığı bulunması sebebiyle tutuklanamayan Aldoğan'ın evinde ise arama yapılmıştır. Yaşanan bu ihbar hadisesi MP üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve kuruluşunu tamamlamayan partinin itibarsızlaşmasına neden olmuştur. MP'nin konumu, basının ve CHP-DP ittifakının etkisiyle daha da zayıflamıştır (Kocabaş, 2009, ss. 563-564).

MP kuruluşundan kapatıldığı tarihe kadar dört büyük kongre yapmıştır. Kongrelerde partinin hedefleri, alınacak kararlar tartışılmış ve her kongrede yeni bir başkan seçilmiştir (Çiçek, 2014, s. 21). İl teşkilatını İzmir'de kuran MP, 1953 yılına gelindiğinde tüm il ve ilçelerde teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Bu gecikmenin sebebi MP'nin mitinglere ağırlık vermesi olmuştur (Kılavuz, 2021, s. 1263). 17 Ekim 1948'de yapılan ve sadece MP ve CHP'nin katılmış olduğu milletvekili ara seçimlerini CHP adayları kazanmıştır. MP, Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna gibi hitabeti etkili kullanan kişiler sayesinde halkı miting meydanlarına çekmeyi başarmıştır. Ancak bu durum sandığa yansımamıştır. Bütün bunlar partiye duyulan ilginin zamanla azalmasına neden olmuştur. Halk, Fevzi Çakmak'a karşı saygı duymuş, ancak Mareşal'in politik kişiliği konusunda çekingen davranmıştır. Kenan Öner rahatsızlanmış, ateşli konuşmalarıyla ün salan Sadık Aldoğan ise sadece alkışlanmakla kalmıştır. MP, politik gelişmeyi sağlayabilmek ve partinin etrafına insanları toplayabilmek için sert konuşmalar ve halkın gururunu okşayan yiğitçe sözler söylenmesinin yeterli olacağını sanmıştır. MP'nin halkın dikkatini çekememesi, genel başkan Hikmet Bayur'un politik kişiliğinin güçlü olmamasına ve hitabeti etkili kullanamamasına da bağlanmıştır (Gologlu, 2009, ss. 305-307). MP, DP'yi muvazaa

partisi olmakla suçlayarak DP'ye sataşmak yerine tüm gücünü iktidar karşısında kullansaydı mücadelesi daha verimli olacak ve belki de DP'den oy devşirecekti. Ancak MP'nin, iktidardan daha çok DP'ye sataşması DP'nin oylarının artmasına neden oldu (Bozdağ, 1991, s. 190). 1948'de yapılan ara seçimlere katılmayan MP, 1950 yılı Genel Seçimlerinde Türkiye genelinde aldığı %3.11 oy oranıyla ancak Kırşehir'den milletvekili çıkarabildi (Kılavuz, 2021, s. 1263). Beklediği başarıyı elde edemeyen MP, daha da agresifleşerek hırçın bir muhalefet yürütmeye başladı. MP mensubu Sadık Aldoğan'ın: *"MP iktidara geçerse, meclisten çıkmış dinle ilgili bütün kanunları kaldıracaktır"* sözleri, DP'lilerce kaygıyla karşılandı. DP iktidara geldikten sonra MP hakkında önlemler alacağını belirtti (Albayrak, 2004, ss. 59-60).

3.2.3. Millet Partisi'nin Kapatılması

İzlediği politikalardan ve son kongredeki fikir ayrılıklarından sonra kamuoyunda MP hakkında olumsuz izlenimler oluşmuştu. MP'nin gerici bir parti olduğu, dini siyasete alet ettiği ve partinin içinde saltanatı ve halifeliği savunan kişiler olduğuna dair şayialar duyulmuştu. MP kısa bir süre içinde insanların duygularını sömüren ve siyasi hedeflerine ulaşmak için dini kullanan bir parti durumuna düşmüştü (Bal, 2019, s. 81). MP önemli meseleler yerine şahıslar üzerinde özellikle de İsmet İnönü'nün üzerinde durduğu için eleştirilmiştir. Partinin liderleri, partinin takip edeceği politika konusunda dahi ortak bir fikir oluşturamamış ve birbirinden bağımsız hareket ederek partiyi olumsuz yönde etkilemişlerdir. Ayrıca MP'ye manevi katkı sağladığı düşünülen Mareşal'in ve parti içinde büyük bir nüfuza sahip olan Öner'in vefat etmesi partiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Basın tarafından desteklenmeyen, CHP ve DP'nin sürekli baskılarına maruz kalarak iftiralara uğrayan parti, kendi içerisinde de anlaşmazlıklar yaşayarak yıpranmıştır. Partinin kurucularını birbirine bağlayan bir ideolojiden yoksun olması ve herhangi bir toplumu ya da sınıfı temsil etmemesi partinin başarısız olmasındaki diğer etkendir. Sonuç olarak birbirilerini bağlayan ortak bir politik çıkarları olmayınca MP'nin dağılması kaçınılmaz olmuştur. Partinin dağılmasında etkili olan başka bir nedense, kurucuların birbirlerinden farklı karakterlere sahip olmasıdır (Kocabaş, 2009, ss. 563-564).

MP'nin dincilik propagandası yaptığı iddialarının ortaya atılması partinin kuruluş aşamasında gözlerden düşmesine ve hakkında soruşturmaların açılmasına neden olmuştur. MP'nin dördüncü büyük kongresinden sonra parti içerisinde ortaya çıkan

fikir ayrılıkları artmış ve kendi içerisinde bunalım denebilecek kadar büyük bir sorun yaşamıştır. Hikmet Bayur'un da içinde bulunduğu kırka yakın üye MP'nin Atatürk ilkelerine ve devrimlerine karşı olduğunu öne sürerek partiden istifa etmişlerdir. Bu gelişmeler MP'nin kapatılmasına kadar gidecektir. Partiden ayrılanların istifa sebeplerini açıklamaları üzerine savcılık tarafından soruşturma başlatılmıştır. Polis, MP genel merkezine baskın yaparak evraklara el koymuş, Ankara, İstanbul ve İzmir'de MP mensuplarının evlerini ve üstlerini aramıştır (Şimşek, 2008, s. 35). Yapılan soruşturmanın tarafsızlığı adına parti geçici süreliğine kapatılmış, MP'liler ise bu durumu siyasi bir partinin randevu evi gibi bir gün içerisinde kapatılmasını partilileri yıldırmaya çalışmak olarak yorumlamışlardır. DP'yi her zaman destekleyen bazı aydınlar dahi DP'nin almış olduğu bu kararı doğru bulmamışlar ve siyasal hayatta yapılabilecek büyük bir hata olarak değerlendirmişlerdir (Eroğlu, 2013, s. 118). MP, 27 Ocak 1954'te laikliğe aykırı şekilde hareket ettiği gerekçesiyle mahkeme kararıyla kapatılmıştır. MP'nin kapatılması olayı kamuoyunda yoğun olarak tartışılmıştır. Türkiye'de çok partili hayata geçildikten sonra büyük bir partinin kapatılması ve bir gece içinde yirmi bin parti tabelasının kaldırılması çok partili hayata karşı yapılmış bir darbe olarak görülmüştür (Eroğlu, 2013, ss. 117-118).

DP'ye karşı yakınlığıyla tanınan Ali Fuat Başgil, MP'nin kapatılması kararıyla ilgili şunları söylemiştir: *"Millet Partisi'nin kapatılmasını, demokrasi yolunda gelişmemiz için müthiş bir darbe telakki ederim. Bugünkü demokrat iktidarın aldığı son kararı teessüf ve teessürle karşılarım. Benim nazarımda bugün Türkiye'de demokratik manada bir iki parti varsa bunlardan biri ve başta geleni Millet Partisi'dir… Milliyetçiler Derneği'nden sonra bugün de Millet Partisi hakkında bu iktidarın reva gördüğü antidemokratik muamele ve hareketler, bu hatanın bir devamı ve neticesidir. Millet Partisinin bildiğimiz şekilde kapatılması, memleketin müstakbel demokratik inkişafı bahsinde maalesef çok kötü bir örnek teşkil etmiştir…"* (Bölükbaşı, 2005, ss. 173-174). MP'nin; din, gelenek ve milliyetçilik gibi konular hakkındaki fikirleri ve sergilemiş olduğu sert tavrı, en çok eleştiri aldığı yönü olmakla birlikte sonunun gelmesine de neden olmuştur(Bozdağ, 1975, s. 44).

DP'nin, demokrasiden bahsederek iktidara gelmesi ve iktidara geldiği zamanda bir partinin kapatılmasına neden olması, demokrasi adına çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır. MP'nin kapatılmasının ardından aynı kadrolar Cumhuriyetçi Millet Partisi adında yeni bir parti kurmuşlardır. Parti kurulduğu dönemde başarılı olamasa

da ileriki zamanlarda kurulacak olan partilere öncülük etmiş ve partinin prensipleri fazla değişmeden başka partilerde vücut bulmuştur. MP'nin fikirleri halen Türkiye'de aktif siyasetin içinde yer alan Milliyetçi Hareket Partisi'nin ilham kaynağı olmuştur (Limoncuoğlu, 2018, s. 152).

MP'nin kapatılmasının ardından Başbakan Adnan Menderes Mecliste MP için: *"Bunlar kendi nizamnamelerinin dışına çıkmışlardır; buna aykırı hareket etmişledir. Ve gizli faaliyette bulunmuşlardır. Bunlar, memleketin her tarafında halkı kıyama dâvet etmektedirler. Bu memlekette vatandaşa hürmet hissini kaldıran, vatandaşın vatandaşı sevmesi esasını kökünden yıkmak arzusu güden, bu memlekette kin ve nefreti hâkim kılmak isteyen sönmez ihtirasın karşısında elbette vicdanlarımız titremiştir. (Kendisini dinleyen Osman Bölükbaşı'yı işaret ederek) Kendisini dinlerken şayet bu kabil insanlar iktidara gelirse, acaba halimiz ne olur? diye endişe ettik."* sözlerini kullanmıştır (Tökin, 1965, s. 88).

3.2.4. Sadık Aldoğan'ın Millet Partisi'ndeki Faaliyetleri

A-) Kongre, Miting ve Toplantılarda Sadık Aldoğan

MP'nin miting, toplantı ve kongrelerine katılan Aldoğan, her fırsatta düşüncelerini ifade etmiştir. Aktaş ocağı açılışı sırasında söz alan Sadık Aldoğan, DP'nin CHP'nin ikinci nüshası olduğunu öne sürmüş ve DP'nin iktidardaki CHP ile aynı olduğunu iddia etmiştir. Muvazaa iddiasını gündeme getiren Aldoğan, DP'nin Milli Şefliği kaldırmak istemediğini, Milli Şeflik ile mücadele etmediğini ifade etmiştir (Zümrüt, 2004, ss. 154-155). MP'nin Beyoğlu ilçe merkezinin açılışında ise sert bir üslupla İnönü'nün Cumhurbaşkanlığını tesadüfen ele geçirdiğini belirterek onun bir diktatör olduğunu söylemiş, Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussoloni, İspanya'da Franko ne ise Türkiye'de de İnönü odur diyerek İnönü'yü dönemin diktatörlerine benzetmiştir (Vatan, 22 Haziran 1949, ss. 1-4; Zümrüt, 2004, s. 160). Dikilitaş'ta yapılan MP'nin açık hava toplantısına giden Emrullah Nutku, oradaki izlenimlerini ve parti üyelerinin konuşmalarını aktarmıştır. Aldoğan'ın: *"Demokrat partinin başındakiler dava adamı değillerdir… Bunlar Halk partisini yaşatmak için D.P yi kurmuşlardır… D.P İnönü'nün isteğiyle kurulmuştur. Atatürk'ün uşağı Celal Bayar, İnönü'nün C. Bayar. Meclise Cumhurbaşkanı seçimi sırasında girmeyelim dedim, dinlemediler…"* sözlerini kullandığını belirtmiştir (Nutku, 1979, ss. 125-126).

Aldoğan, İstanbul Kenan Öner MP Ocağının açılışında da bir konuşma yapmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edildiği halde beyannamenin ruhuna aykırı hareket edildiğini ve bazı kişilerin kanunla daha fazla koruma altına alındığını iddia ederek, Cumhurbaşkanı İnönü'nün diğer vatandaşlardan üstün tutulduğunu söylemiştir. İnönü ve hükümeti koruma altına alan kanunların kaldırılması için mücadele edeceklerini söyleyerek, ayrıcalıkların kaldırılması için çaba harcadıklarını belirtmiştir. Aldoğan, ülkedeki siyasi bunalımdan İnönü'yü sorumlu tutmuş, İnönü'nün artık bir köşeye çekilerek yeni kişilere yer açması gerektiğini söylemiştir (Zümrüt, 2004, s. 206; Kudret, 23 Ocak 1950, ss. 1-4).

Aldoğan, aynı üslubunu diğer kongre ve açılışlarda da sürdürmüştür. Ankara Yeni Doğan MP teşkilatının açılışında konuşan Aldoğan, Eskişehir'de yaşanan sel baskını için olay yerine trenle giden İnönü'nün ziyaretini politik bir manevra olarak değerlendirerek, oraya gitmek için harcanan paranın Eskişehir halkına yardım etmek amacıyla harcanması gerektiğini söylemiş, İnönü'nün kendi servetinden tek bir kuruş bile yardım yapmadığını belirtmiştir. Aldoğan, bu iddiasıyla İnönü'yü gözlerden düşürmeye çalışmıştır. Bu konuşmasından dolayı Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığı tehlikeye girmiş, Cumhurbaşkanına ve hükümete hakarette bulunduğu iddialarıyla dokunulmazlığı kaldırılmak istenmiştir. Hikmet Bayur, Aldoğan'ın hep aynı tarza konuştuğunu ve MP'nin mücadelesini engellemek için Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmaya çalışıldığını belirterek, partinin üyelerine baskılar yapıldığını öne sürmüştür. Meclise verilen tezkerelerin eski tarihli olduğunu, yani bunun siyasi bir tertip olduğunu, seçim zamanında Aldoğan'ın tutuklanarak seçim mücadelelerinden uzak tutulmak istendiğini iddia etmiştir (Zümrüt, 2004, ss. 214-217).

Genel seçimlere az bir zaman kala bütün partiler enerjilerini ve vakitlerini mitinglere harcamışlardır. Sert tenkitleriyle kendilerinden söz ettiren MP'liler toplantılarını, seçim kampanyalarını, kongre ve mitinglerini de sert bir şekilde yürütmüşlerdir. Mitinglere önem veren MP sıkı çalışmalara başlamış, Uşak'ta coşkulu bir miting düzenlemiştir. Sadık Aldoğan burada hayat pahalılığından şikâyet ederek: *"Davamız açıktır, açık… Biz ötekinin berikinin cebini doldurmak için meydana çıkmış değiliz. Demokrat Parti de, Halk Partisi de, milletin ihtiyaçlarını nedir? Anlıyamamışlar, işleri güçleri göz boyamaktan ibaret kalmıştır. Paraları vatandaşlara değil, taşa*

toprağa sarf etmek istiyorlar. Bu millet (Savarona) denilen bir tekan için 700 bin lira veremez" demiştir (Vatan, 24 Eylül 1948, s. 3). Daha sonra konuyu muvazaaya getiren Aldoğan gerginlik oluşturacak şekilde: *"Demokrat Partinin başına kötü bir tesadüf neticesi gelmiş olan CHP talebeleri şu güzelim muhalefeti söndürdüler, soysuzlaştırdılar, mihverinden çıkarıp kepazeye çevirdiler. Politikadan anlamayan bu akılsız adamlar, CHP genel başkanından yüz bulunca gevşeyiverdiler."* sözleriyle DP'ye yüklenmiştir (Vatan, 24 Eylül 1948, ss. 1-4; Zümrüt, 2004, ss. 140-141). Ankara'da bir kez daha CHP'ye yüklenen Aldoğan, Cumhuriyetin ilk yıllarında inkılapların yerleşmesi için milli egemenliğin tam anlamıyla uygulanmadığını, ancak 1945 yılına gelindiğinde San Francisco'da İnsan Haklarının uygulanmasına karar verilmiş olmasına rağmen bu hakların yerine getirilmediğini, hatta haklarını isteyenlere karşı baskılar yapıldığını öne sürmüştür. Kongrede MP Ankara İl İdare Kurulu seçimleri yapılmış, Aldoğan İl İdare Kurulu Başkanlığına seçilmiştir (Zümrüt, 2004, ss. 214-215; Kudret, 27 Şubat 1950 ss. 1-3).

İstanbul vilayet kongresinde konuşma yapan Aldoğan, bu ülkeye insan haklarına saygı duyan bir zihniyetin hâkim olmasını istediklerini belirtmiştir. Adaletin önünde hükümetin de vatandaşın da eşit olacağını, ancak bunun için CHP zihniyetinin kalkması gerektiğini söylemiş, MP'nin insan haklarını çiğneyen kanunları kaldırmak için mücadele ettiğini belirtmiştir (Vatan, 19 Mart 1950, s. 6). MP'nin 18 Nisan 1950 tarihli Kırşehir mitingine Ankara İl Yürütme Kurulu Başkanı olarak katılan Aldoğan, burada yaptığı konuşmada, MP'nin açık bir alınla seçimlere girdiğini söyleyerek amaçlarının insan hak ve hürriyetlerine saygı göstermeyen CHP'nin baskı ve zulmüne son vermek olduğunu belirtmiş: *"Aziz yurdumuz fikir ve vicdan hürriyeti olmayan bir zindan olmuştur"* sözleriyle CHP'nin yürüttüğü politikanın ülkeyi kötü bir hale getirdiğini ifade etmiştir (Zümrüt, 2004, s. 271). Aldoğan, İstanbul Taksim mitinginde, hile yapılmadığı sürece CHP'nin iktidarlığına son verileceğini ve 14 Mayıs günü demokrasi güneşinin doğacağını belirterek kendisine has üslubu ile yine CHP'ye yüklenmiştir (Zümrüt, 2004, s. 277). Kocaeli mitinginde halka seslenen Aldoğan, İnönü ve hükümete yüklenmeyi sürdürmüştür. Hükümetin hâkim, milletin mahkûm olduğunu iddia eden Aldoğan, egemenliğin millette değil, bir adam ve onun etrafındaki küçük bir azınlıkta bulunduğunu belirterek, Milli Şefin kanunların ve vatandaşın üstünde tutulduğunu, Osmanlı döneminde II. Abdülhamit'ten nasıl korkuluyorsa Cumhurbaşkanı İnönü'den aynı şekilde korkulduğunu söylemiştir. Aldoğan, 26 yıldır

hükümetin değişmediğini hükümet değişikliğinin yapılmadığı bir ülkede ise demokrasiden söz edilmeyeceğini öne sürmüş, 1950 seçimlerinde bu rejimi yıkacaklarını iddia etmiştir (Zümrüt, 2004, ss. 211-212). Etkili bir hatip olarak bilinen Aldoğan, Adapazarı mitinginde sert ifadeler kullanarak bir kez daha CHP'yi eleştirmiştir. 14 Mayıs'la birlikte CHP iktidarının sona ereceğini belirten Aldoğan, o tarihten itibaren vatandaşın antidemokratik yasalarla elinden alınan özgürlüklerine kavuşacağını, CHP'nin gütmüş olduğu faşist ruhun bir daha geri gelmeyecek şekilde tarihe gömüleceğini söylemiş, vatandaşların artık CHP'ye tek bir oy dahi vermeyeceğini vurgulamıştır (Zümrüt, 2004, ss. 277-278).

MP İzmir İl Kongresinde ise, Anayasadaki hâkimiyet kayışız şartsız milletindir hükmünün halen samimi bir şekilde uygulanmadığını, Cumhurbaşkanının hayatını vatandaşın hayatından üstün tutan kanunların kaldırılmadığı müddetçe bu ülkede hürriyetin olmayacağını söylemiştir. Aldoğan'ın buradaki konuşmasında MP'nin iktidara gelince Meclisten çıkmış dine ait bütün kanunları kaldıracağını söylemesi irticaya taviz veriyor şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca Aldoğan, din öğreniminin zorunlu olmasına da karşı çıkmıştır (Cumhuriyet, 6 Mayıs 1951, s. 4).

MP 1950 genel seçimlerinde herhangi bir başarı kazanamamıştır. Aldoğan, DP'nin 1950 genel seçimlerini kazanmasını onları başarısına değil, CHP iktidarının ne pahasına olursa olsun yönetimden uzaklaştırması düşüncesine bağlamıştır. MP 1951 ara seçimlerine, partinin etkin simalarını öne sürerek katılmıştır. İstanbul'dan Sadık Aldoğan ve Ahmet Oğuz, Kırşehir'den Ahmet Tahtakılıç, Sinop'tan Suphi Batur, Aydın'dan Mustafa Kentli aday gösterilmiş, ancak seçim sonucunda MP hiçbir ilden milletvekili çıkaramamıştır (Zümrüt, 2004, ss. 80-289).

MP üyelerinin bir kısmı partinin içinde ikiliğin ve irtica grubunun oluştuğunu kabul etmese de bu durum üçüncü büyük kongrede açığa çıkmıştır. Kongrede bazı fikir ayrılıkları göze çarpmış, Atatürk'ün geçici kabrine çelenk koyulması teklifi parti içinde tartışmalara neden olmuştur. Çelenk koyma teklifinin oya sunulması üzerine Mustafa Kentli, Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan ve 34 delegenin olumlu oyuna karşın delegelerin çoğunluğu olumsuz yönde oy kullanmıştır. Bu durum kongreyi karıştırmıştır. Gerginliği dağıtmak isteyen Aldoğan, Atatürk lehine bir konuşma yaparak: *"Bütün partililerden rica ederim, Atatürk'ün, O mübarek insan[ın] ismini politikalarına alet etmesinler"* demiştir (Cumhuriyet, 18 Mayıs 1952, ss. 3-5). Yapılan

eleştirilerin 1945 yılından sonrasını kapsamasının gerekli ve daha uygun olduğunu belirmiştir. Ayrıca Atatürk'ü en iyi tanıyan ve anlayan partinin MP olduğunu iddia etmiştir (Cumhuriyet, 18 Mayıs 1952, ss. 3-5; Onak, 1993, ss. 77-81; Zümrüt, 2004, ss. 360-361).

MP 1950 seçimlerinin ardından mitinglere, kongrelere ve toplantılara ağırlık vermiştir. Bunlardan biri olan Bakırköy İlçe Kongresi binden fazla dinleyicinin katıldığı büyük bir şölene dönüşmüştür. Aldoğan, halkın coşkulu tezahürleri arasında kürsüye çıkarak iktidar partisinin son hareketlerini ve icraatını tenkit etmiştir. Aldoğan: *"Muhterem ve sevgili arkadaşlarım, Artık toptancı idareyi kaldırmak lâzımdır. Bugünkü Büyük Millet Meclisinde Mûhalefetin sesi cılızdır. C.H.P liler "Biz toptancı idareyi ilaç olarak kullandık" diyorlardı. Ardından bir çeyrek asır geçti. Bu ilâcı ve bu tedavi usulünü bırakmak lâzımdır. Muhalefetsiz Meclisi meydana getiren malûm seçim kanunudur. Ne vakit hükûmet, Büyük Millet Meclisine hesap verecek, Mecliste muhalefet görecek duruma geçerse biz de o zaman kurtuluruz. Zira bugün, Meclis, hükûmetin Meclisidir. D.P'nin Meclisidir… Anlaşılıyor ki, seçim kanunu değişmedikçe salâha kavuşamayız."* sözleriyle fikirlerini dile getirmiştir (Millet, 19 Ocak 1953, ss. 1-4). Şehremeni MP bucağının tertiplediği büyük siyasi toplantıda konuşan Aldoğan: *"Çok partili rejime sadece ismen geçtiğimiz 1945 yılından itibaren milli bir dâva ile karşı karşıyayız. Bu dâva demokrasiye geçiş dâvasıdır. Halbuki teessüfle beyân etmeliyiz ki, bu dâvanın mahiyeti unutulmuş, "Demokrasi" diye yediseneden beri nefes tüketilmiştir. Bir dâvaya sahip olmayan politika adamlarımız, demokrasinin, inkılâbın, irticanın, sağcılığın, solculuğun ve milliyetçiliğin lâflarıyla bilerek-bilemeyerek vatandaşları birbirinden ayırmağa, onların arasında nifakın hüküm sürmesine yol açmışlardır."* sözleriyle eleştirilerini dile getirmiştir (Millet, 2 Şubat 1953, ss. 1-4). Kendi partilerinin her şeyden önce vicdan hürriyetine çok fazla önem verdiğini, vatandaşları dinli, dinsiz olarak ayırmanın MP programında olmadığını söylemiştir. Dini fikirlerin belirtilmesinin, siyasi fikirlerin belirtilmesi kadar saygıya layık olduğunu, ancak dini fikirlerin siyasete alet edildikleri zaman tehlikeli olacağını, dinin hiçbir zaman siyasete alet olamayacağını ifade etmiştir. DP'nin ve CHP'nin siyasi felsefesinde, farklı kanaat ve düşüncelere sahip olanlara hoşgörü gösterilmediğini hatta o kişileri uzaklaştırmak için kanunlar dahi çıkardıklarını söylemiştir. Ancak MP'de hiç kimsenin düşüncelerinden dolayı tasfiye edilemeyeceğini, tasfiye isteyenlerin, partiyi parçalamak isteyen zavallılar olduğunu ifade etmiştir. MP'nin

içine nifak sokmanın mümkün olmadığını, irtica vardır, inkılaplar elden gidiyor diyerek vatandaşları birbirine düşürmenin memlekete ihanet etmek olduğunu, MP'nin de DP'nin de CHP'nin de bu toprağın evlatları olduğunu söylemiştir (Millet, 2 Şubat 1953, ss. 1-4).

Aldoğan aynı tarzı diğer konuşmalarında da sürdürmüştür. Örneğin partinin İstanbul Fener bucağında gerçekleştirilen kongrede yine CHP'yi eleştirmiştir. Ayrıca partinin iç meselelerine değinerek vazifelerini iyi anlayamadıkları ve tarif edemedikleri sürece sadece iyi hislerin etkisi altında kalarak güzel sözlerle vakitlerinin israf olacağını, bütün kongrelerinde, idare kurullarının faaliyet raporlarında ve bu raporların tenkidinde vazifeye değinilmediğini, yalnızca yapılan işlerden söz edildiğini belirtmiştir. Aldoğan, boş laf düellolarını, vazife kavramının anlaşılmamış olduğunun göstergesi saymıştır (Millet, 9 Şubat 1953, s. 4). İstanbul Alemdar MP bucağının yıllık kongresinde ise siyasi emniyetten, hürriyetten ve irticadan bahsederek, ülkede bunların sadece lafının yapıldığını belirtip: *"İnkılâp fikir ve kalıp değişikliği demektir. İrtica ise, eskiye dönmek mânasına gelir. Başlıca inkılâbımız Cumhuriyettir… Saltanattan Cumhuriyete geçerken hilâfeti de kaldırdık. Din ile devleti ayırdık… Hukuk anlayışımızı milletlerarası anlayışa uydurduk. Sonra harfleri değiştirdik. Bunları lâkırdı ile mi, yoksa kanunlarla mı yaptık. Bunları Cumhuriyet Anayasası ile B.M.M yaptı. Bunları ancak yine o müessese değiştirebilir. "Bu memlekette irtica vardır" dediğimiz zaman B.M.M ne hakaret etmiş, bühtanda bulunmuş oluyoruz… Fakat bu memlekette irticaî fikirler vardır…"* demiştir (Millet, 24 Şubat 1953, ss. 1-4). Konuşmasına devam eden Aldoğan, MP programında din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılarak MP'nin inanç hürriyeti tanıdığını, kendilerinin de partinin içinde dindar ya da dinsiz ayrımı yapmadıklarını belirtmiştir. Ancak parti içinde irticai fikirlere müsaade etmeyeceklerini, inkılaplar aleyhinde kimseyi konuşturmayacaklarını belirtmiştir (24 Şubat 1953, Millet, ss. 1-4).

MP Kartal İlçe Kongresinde söz alan Aldoğan, Türkiye'de 45 yıldan beri ortaya çıkan bazı sebeplerden dolayı bir türlü halk idaresinin kurulamadığını, hürriyet ve demokrasinin fertlerin ağızlarından çıkan sözlerle değil, ancak kanunun teminatıyla yer edeceğini ifade etmiştir. Anayasanın her türlü tesir ve düşüncelerden uzak olarak yeniden incelenmesinin ve düzenlenmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Birinci Millet Meclisinin kabul etmiş olduğu halk idaresini halen uygulamaya

koyamadıklarını, Anayasanın 85. maddesi uygulanmadığı sürece hiç kimsenin bu ülkede demokrasi olduğunu iddia edemeyeceğini söylemiştir (Millet, 1 Mayıs 1953, ss. 1-4). MP Sarıyer İlçe Kongresine katılan Aldoğan ve arkadaşları büyük bir tezahüratla karşılanmışlardır. Aldoğan burada, parti kurmakla demokrasinin olmayacağını, demokrasinin halk hâkimiyeti ve hükümetin halkın elinde olması anlamına geldiğini ifade etmiş, halk hâkimiyetinin ise vatandaşın serbest oylarıyla tecelli edebileceğini, teşkilatsız, Anayasasız bir düzende halk hâkimiyetinden söz etmenin mümkün olmayacağını ileri sürmüştür. Ortada bir Anayasanın bulunduğunu, ancak Anayasanın ve hâkimiyet milletindir sözünün rafta kaldığını söylemiştir. 45 senedir ülkede hürriyetin varlığından söz edildiği halde ancak millet hâkimiyeti konusunda ne yazık ki Yunanistan'dan 50 sene hatta İran'dan bile 15-20 sene geride olduklarını belirtmiş, ülkede hükümetin takip edeceği siyasetin milletçe beğenilmesi işinin gerçekleşmediğini söylemiştir. Aldoğan İstiklal Harbi sırasında demokrasinin mümkün olmadığını, Cumhuriyetin ilanında da durumun mazur görülebileceğini, ancak bugün yani 1946'da artık bahanesiz şekilde bu işin gerçekleştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Hükümetin takip ettiği siyasetin millete hayırlı olmadığını, nasıl ki Cumhuriyetin ilanından 1950 seçimlerine gelinceye kadar millet söz geçiremediyse, DP'nin siyasetsizliği karşısında da milletin eli kolu bağlı bir şekilde yalnız şikâyetle vakit geçirdiğini belirtmiştir (Millet, 7 Mayıs 1953, ss. 1-4). MP'nin Fatih'te düzenlediği bir mitingde ise: *"Bu memlekete hürriyet henüz girmedi. Ancak hudutlarımız dışında tepindi durdu… Vatandaş gözünü aç, siyasi şerefini çiğniyorlar. 1954 seçimlerinde partizanları değil, fazilet sahibi kimseleri iş başına getirmelisin"* sözleriyle insanları uyarmıştır (Millet, 9 Haziran 1953, s. 1).

İstanbul Bulvarpalas salonunda yapılan toplantılara katılan Aldoğan, burada yaptığı konuşmada inkılapçılık mevzusunu kendileri için bir silah yapanları eleştirerek; inkılap kim onlar kim, onlar inkılabın şöhretinden istifade etmeye çalışan kimselerdir, inkılabın ne olduğunu anlamaları için 85 sayılı Teşkilatı Esasiye kanununa bakmaları gerekir, onlar ancak o zaman inkılabı ve Atatürk'ün ne olduğunu anlayabilir demiştir. İnkılabı ve inkılapçılığı en iyi anlayan partinin MP olduğunu ileri sürerek, tek bir inkılabın olduğunu onunda Cumhuriyet olduğunu, Atatürk'ün, Türk İstiklal ve Cumhuriyetini müdafaa edeceksiniz dediğini hatırlatarak konuşmasını bitirmiştir (Millet, 6 Temmuz 1953, ss. 1-4).

B-) Sadık Aldoğan'ın Yazdığı Yazılar

Sadık Aldoğan, MP'nin dördüncü büyük kongresini değerlendirmek için Millet gazetesinde yayımladığı makalesinde, kongrenin geniş bir münakaşa hürriyeti içinde yapılarak başarıyla sona erdiğini ifade etmiş, seçim sisteminin gelecek seçimlerden önce değiştirilmesi gerektiğini ve bu durumun partiler üstü milli bir dava telakki edilerek bütün siyasi partilerin iş birliği içinde hareket etmesi gerektiğini bildirmiştir. Kongrenin birtakım ayırıcı ve kışkırtıcı unsurların sistemli sabotajlarına rağmen tam bir kürsü hürriyeti içinde yapıldığını ifade etmiştir. Aldoğan, dördüncü büyük kongrenin çok gürültülü geçmesinin asıl sebebini şu cümlelerle açıklamıştır: *"Memleketimizde 1945 senesine kadar bir zaruret icabı yürütülmüş olan vesayet sistemi ve bunu yaşatmak için siyasi fikir hürriyetini kayıtlayan kanunları inkılâp sayan küçük bir zümre, Millet Partisi içinde bu zihniyetin hâkim olmasına yol açmak istemişlerdir. İşin en garip ciheti ise, vesayet sisteminin icabından olan siyasi fikir ve vicdan hürriyetini kayıtlayan kanunlarla kendilerinin de siyasi vesayet altında kalmış olmalarını bir türlü hissedememiş olmalarıdır."* (Millet, 1 Temmuz 1953, s. 1). İnkılabı ve Atatürk'ün vücuda getirdiği büyük ıslahatı birbirinden ayıramayan, her türlü değişikliği inkılap sayan bir zümrenin MP içinde devamlı surette propaganda yaparak partinin içinde inkılaba taraftar diye ikilik çıkardıklarını, bundan dolayı da kongrenin gürültülü ve tartışmalı geçtiğini belirtmiştir. Bu inkılap inhisarcılarının partiden ayrıldıklarını, beş seneden beri hürriyet ve demokrasi davasındaki mücadele arkadaşlarını manasız bir fikrin tesiriyle terk ettiklerini, ancak bundan sonra MP içindeki huzursuzluğun ortadan kalktığını söylemiştir (Millet, 1 Temmuz 1953, s. 1).

Aldoğan, başka bir zaman Millet gazetesinde yayımladığı "Baskı Kanunları Kalkmadıkça" isimli makalesinde, CHP'nin anti-demokratik uygulamalarını eleştirerek çok partili rejime ismen geçildiğinden beri idarenin uyguladığı baskı usullerinden hemen hiçbirinin kalkmadığını, iktidarın halkın üzerinde yaptığı baskıların insan hak ve hürriyetlerine aykırı olarak çıkarılmış olan kanunlar aracılığıyla yapıldığını belirtmiştir. Hürriyet mücadelesinin meşru yollarla yapıldığı sekizinci dönemde CHP'lilere: *"Eğer samimi olarak bu yurtta demokrasinin yerleşmesini istiyorsanız, toptancı idareye can veren ve onu yaşatan kanunları elbirliği ile kaldıralım; bu suretle hürriyete kavuşalım. Medeni cesaret gösterelim, hükümeti sigorta eden kanunlarla itibar etmeyelim… Artık tek parti devri yaşanamaz.*

İktidar kaydı hayat şartıyla hiçbir siyasi partiye nasip olmaz. Uğursuz birer tip neticesi Millet Meclisinde kazanmış olduğunuz ezici çoğunluktan vatandaşın hak ve hürriyetinin teminat altına konması için cesaretli hamleler girişiniz. Vatandaşın fikir ve vicdan hürriyetini boğan kanunları kaldırınız…" sözleriyle seslenmiştir (Millet, 2 Temmuz 1953, s. 1). Samimi ikazları karşısında, antidemokratik kanunların Meclisten çıkmayacağı ve insan haklarına aykırı kanun olmadığı cevabını aldıklarını belirten Aldoğan, bugüne kadar hür fikirli ve vicdanlı politika adamlarının iş başına gelmediğini iddia etmiştir. Başa geçenlerinse akıl almaz istibdat kanunları çıkardıklarını, kanunları kendi anladıkları gibi yorumladıklarını öne sürmüştür. Dünkü iktidarın yaptığını bugünkü iktidarında yaptığını, bu milletin idareyi ele geçiren bir zümrenin baskısı altında ezilmekte olduğunu, Allah sonumuzu hayır etsin demekten başka bir söz bulamadığını ifade etmiştir (Millet, 2 Temmuz 1953, s. 1).

MP'nin dördüncü büyük kongresiyle ilgili tartışmaların yapıldığı sırada Aldoğan, kongreyi savunarak, kongrenin, inkılapçılık ve gericiliğin mücadelesi olarak gösterilmeye çalışılmasını çok yanlış bulmuş, aksine Türkiye'de hürriyet düzeninin kurulmasını isteyenlerin diktatörlüğün devamını isteyenlere karşı zaferiyle sonuçlandığını öne sürmüştür. Önlerindeki büyük seçimlerden sonra Türk milletinin 45 yıldır hasretini çektiği hürriyet düzenine kavuşacağını, tek parti diktatörlüğünün tarihe karışacağını, Türkiye'nin vatandaşın siyasi şeref ve haysiyetinin teminat altına alındığı bir saadet diyarı haline geleceğini belirtmiştir. Aldoğan makalesinde: *"Diktatörlük nizamının bir çivisini bile değiştiremediklerini, insan hakları ve hürriyetleriyle küstahça alay ettikleri halde dikta rejimini inkılâp diye yutturmağa çalışanların artık maskesi düşmüş bulunuyor. Dikta rejiminin gafil müdafileri bu kara yüzleriyle önümüzdeki büyük seçimlere girmek zorundadırlar. İşte bu davanın tahakkuku endişelidir ki, mezbuhane hareketlere başvuruyorlar."* ifadelerini kullanmıştır (Millet, 18 Temmuz 1953, s. 1). Türkiye'deki toptancı idarenin bir an önce tasfiyesinin şart olduğunu, bunu kabul etmeyenlerin sekiz senedir idarenin baskısı altında ezildiklerini belirtmiştir. DP'nin baskı devrindeki son hareketlerini diktatörlük rejiminin can çekiştiğinin göstergesi saymış, hürriyet taraftarlarıyla, diktatörlük yaratmak isteyenlerin mücadelesinin açık bir şekilde başladığını, zaferin ise ruhlarında hürriyet ateşi tütenlerin olduğunu söylemiştir (Millet, 18 Temmuz 1953, ss. 1-4).

Eleştirilerini dile getirmekten çekinmeyen Aldoğan, yine bir gün MP'nin yayın organı olan Millet gazetesinde yayımladığı "Türk Vatandaşının Siyasi Şerefi" isimli makalesinde iktidarı eleştiren bir yazı kaleme almıştır. Siyasi şerefin, siyasi haklarına sahip olmakla ve bu haklarının tam emniyet altında bulunmasıyla var olacağını, ancak bu aziz yurtta vatandaşın siyasi hakkının ve şerefinin yok sayıldığını iddia etmiştir. 1945 yılında San Francisco'da toplanan hür milletler camiasına giren, BM Anayasasını kabul ederek toptancı idareye son verileceğini vaat eden Türkiye hükümetinin halen yürütmüş olduğu diktatörlük rejiminin bir çivisine dâhi dokunulmadığını belirtmiştir. Aldoğan, siyasi partilere hayat hakkı tanımayan ve bunu da kendi siyasi düşüncesine aykırı fikirleri yasaklayarak temin eden tek parti yöneticilerinin zerre kadar değişmediğini, diktatörlük rejimini inkılap diye millete yutturmaya çalışarak bir dalalet batağına girdiklerini öne sürmüştür. Son otuz yıldır antidemokratik kanunlarla hür fikrin ve vicdanın köreltildiğine şahit olduğunu, inkılap aleyhtarlığı suçlamasıyla siyasi parti ve vatandaşların evlerinde arama yapıldığını, siyasi toplantılarda siyasi tenkitlerin sansürlendiğini, hükümettekilerin yapılan ağır tenkitlerden dolayı muhalif parti mensuplarını mahkemelerde süründürdüğünü ileri sürmüştür. 1946 seçimlerine kadar devam etmiş olan tek parti baskısının, vatandaşın seçim hakkının ortadan kaldırılarak yürütüldüğünü, Türk vatandaşının adam yerine konulmadığını, bir çeyrek asırdır siyasi hakkını kullanmaya alışamamış olan vatandaşın yanlış bir seçim usulü yüzünden siyasi hakkını halen kullanamadığını ifade etmiştir. Aldoğan: *"Nasıl unutmamayım ki, sekiz yıldır başlayan ve devam eden demokrasi mücadelesi hâlâ başladığı yerden bir adım bile fiilen ileri gitmiş değildir. Çok lâf etmek, çok yalan söylemek, çok şeyler vadetmek, hiç birini yapmamak ele geçirilen iktidarı kaybetmemek için söz, yayın, toplanma hürriyeti gibi insanın en tabi hak ve hürriyetlerini kanun yolu ile takyite kalkmak gibi hareketlere cesaret edilen bir memleketin şeref ve haysiyetini müdrik vatandaşları ile birlikte mânen ve ruhan siyasi baskı altında, mânevi esaret altında yaşamaktayım."* sözleriyle sitemlerini dile getirmiştir (Millet, 25 Temmuz 1953, ss. 1-4). Bu duruma sabır göstereceklerini söyleyen Aldoğan, vatandaşın siyasi hakkını çiğneyenlere er ya da geç milletin oy ile cezasını vereceğini ve ancak o zaman ne mutlu Türk'üm diyebileceğini belirtmiştir (Millet, 25 Temmuz 1953, ss. 1-4).

Aldoğan, o dönemde ortaya çıkan siyasi açmaz karşısında "Ne Nasipsiz Milletmişiz" isimli bir makale kaleme alarak, Türk milletinin demokrasiye kavuşma davasında en

nasipsiz milletlerden biri olarak kaldığını acıyla gözlemlediklerini, halk hâkimiyetinin sadece sözünün edildiğini, fiiliyatta ise son kırk beş yıldır daima efendi değiştiren bahtsız bir millet olduklarını yazmıştır. On yıl boyunca İttihatçıların, yirmi yedi yıl boyunca Halkçıların son üç buçuk yıl içinde de adının demokrat olduğu ama gerçek vasfı otokrasi olan bir partinin başındaki bir avuç daha doğrusu tek bir insanın elinde siyasi hakkını kullanmaktan mahrum bir sömürge halkı durumuna düşmüş olduklarını iddia etmiştir. Milletin dikkatini inkılapçılık, irtica gibi sözlerle başka tarafa çekmekle demokrasiye geçiş davasının kaybolacağını, muhalefetin cılız olduğu bir Meclisin kötü sonuçlara yol açacağını belirtmiştir. Ayrıca Muhalefetin vatansız olduğunu, hükümeti ele geçirenlerin icra salahiyet ve kudretini özellikle muhalifleri suçlamak için kullandıklarını, muhalefetin devamlı olarak muhtelif bahanelerle gözaltında bulundurulduğunu ve ezildiğini öne sürmüştür. Ülkede muhalefetin fedakârlık ve kahramanlık halini aldığını, bu durumun da vatandaşı siyasetten soğuttuğunu ifade etmiştir. Aldoğan: *"Öyle bir ruh hali memleketi sarmıştır ki, hükümete gelen her partinin başlıca vazifesi selefinden intikam almak ve elde ettiği iktidarı kaybetmemek için her türlü gayri ahlaki vasıflara başvurmak ikinci tabiat halini almıştır. Bunun neticesi de eskiden Balkan demokrasisinin Türkiye'de revaç bulması olmuştur."* sözleriyle siyasette gelinen noktayı belirtmiştir (Millet, 7 Ağustos 1953, ss. 1-4). Bu siyasi ahlaksızlığın tek sebebini ise seçim usulünün bir parti baskısına imkân vermesine ve milletin doğru temsiline elverişli olmamasına bağlamıştır. Cumhuriyet rejiminin, tek parti baskısına dayanan ve partinin başındakilerinin keyfi hareketlerine imkân veren bir diktatörlük rejimi olmadığını söylemiş, ülkede iktidarın, antidemokratik kanunlar çıkartarak geleceklerini sigortalamak istediğini ve yalnızca mevkilerini ve partilerini düşündüklerini iddia etmiştir. Son üç buçuk yıldır, vatandaşın siyasi hakkının çok açık bir şekilde çiğnendiğini, DP'nin demokrasi adına yaptıklarının demokratikleşme sürecini kötü şekilde etkileyeceğini belirtmiştir (Millet, 7 Ağustos 1953, ss. 1-4).

MP'nin kapatılmaya çalışıldığı bir dönemde Millet gazetesinde "İstibdat ve Baskı" isimli bir makale yazan Aldoğan, CHP'nin ülkeyi 1945 senesine kadar istibdat ve baskıyla yürüttüğünü, istibdat ve baskı rejimine son verilmek şiarıyla ortaya çıkan DP'nin ise bu anti-demokratik kanunların hiç birine dokunmadığını, hatta bunların üzerine yenilerini ilave ettiğini belirtmiştir. Böylelikle Türkiye içindeki vatandaşın siyasi fikir, emniyet ve hürriyetinin sıfıra indirilmiş bir hale getirildiğini iddia etmiştir.

Ayrıca DP'li yöneticilerin ihtirasla hareket ettiklerini, önümüzdeki seçimleri kaybetmemek adına gözlerini karartarak her araca başvurabileceklerini söylemiş, son hadiselere bakılınca beklemenin yersiz olduğunu belirtmiştir (Millet, 17 Ağustos 1953, ss. 1-4).

Eleştirilerini dile getirmek için her fırsatı kollayan Aldoğan, "Siyasi Hakkımızı Bilelim" isimli yazısında istibdat ile hürriyet arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır: *"İstibdat idaresinde Hükümdarın tayin ettiği hükûmet, onun hesabına memleket işlerini tedvir eder. Halk, memleketin dış ve iç işlerinin idaresine karışamaz. Hükûmet hakim, millet ise, onun hakimiyeti altında bulunur. Hürriyet ise, hükûmetin millet tarafından seçilmesi, milletin tasvibinden çıkacak kanunların hükûmet tarafından tatbik edilmesi ve bütün hükûmet icraatının millet tarafından kontrol edilmesi demektir."* (Millet, 2 Eylül 1953, s. 1). Hürriyetin mevcut olduğu bir ülkede siyasi hakkın, en önemli hak olduğunu belirtmiştir. Temsilcileri serbestçe seçebilmek için vatandaşların siyasi partiler halinde teşkilatlanmış olmasının zaruri olduğunu, bu olmazsa halkın istediği gibi temsilcilerini kolaylıkla ve serbestçe seçemeyeceğini belirtmiştir. Ülkede hürriyet sözünün 45 yıldır var olduğunu, ancak halkın onu bir türlü görmediğini söylemiştir. Siyasi hakkın ne olduğunu anlayamayanların ya da bu hakka razı olmayanların, ülkede siyasi partilerin çıkmasına ve çoğalmasına imkân tanımadıklarını ve bundan dolayı muhalif siyasi fikir sahiplerine hayat hakkı tanımayan birçok kanunlar çıkardıklarına değinmiştir. Ülkeyi yıllardan beri tek parti halinde yaşatmış olanların 1945'te bütün dünyada açılmış olan yeni devrin icaplarına uymalarının mümkün olmadığını vurgulamıştır. Henüz demokrasi yoluna girmek için ne yapacaklarını tayin etmediklerini, siyasi hakları dâhil layıkıyla anlayamadıklarını, siyasi partinin anlamını bile kavrayamadıklarını belirterek, bu açıdan çok nasipsiz bir millet olduğumuzu söylemiştir. Aldoğan makalesinde, milli hâkimiyet konusundaki bilgisizliği ve alakasızlığı da irdelemiştir. Zorunluluktan dolayı belirli bir süre totaliter idareye başvurulduğunu ancak bu durumun vatandaşı siyasi hakkından ve muhtelif siyasi fikir ortaya atmaktan mahrum ettiğini söylemiştir. Totaliter idareye, inkılabı yurdumuzda yerleştirmek adına zorunlu olarak başvurulduğunu, bu durumun vatandaşı siyasi hakkından mahrum bıraktığını, bununla birlikte bir çeyrek asırdır devam eden siyasi partiler halinde teşkilatlanma yasağının vatandaşı siyasetten soğuttuğunu, hükümetin yaptığı iyi kötü her işi kaderin gerekliliğinden sayan dervişane bir duruma soktuğunu öne sürmüştür. Aldoğan, milletçe tek bir parti

baskısına dayanan idare usulünden kurtulmak istediklerini, hürriyete, halkı doğru temsil eden bir Millet Meclisine ve onun sıkı denetimi altında işleyecek Cumhuriyet hükümetine kavuşmak istediklerini söylemiştir. İliklerine kadar işlemiş olan baskı illetinin onları daima istibdada götürdüğünü, bu kötü ruhu bir ana kanunla kaldırmak zorunda olduklarını ima etmiştir. Ayrıca muhalefet partilerinin tek partinin baskısına son verecek bir Teşkilatı Esasiye Kanunu ile demokrasiye kavuşmak meselesi üzerinde bir an önce dava birliği yapmak üzere anlaşmalarının artık bir zorunluluk halini aldığını belirtmiştir (Millet, 2 Eylül 1953, ss. 1-4)

C-) Sadık Aldoğan'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması ve Tutuklanması

Seçimler yaklaşırken MP üyeleri seçim kampanyalarını sert bir şekilde yürütmüşlerdir. Ancak onların bu sert çıkışları cezasız kalmamıştır (Onak, 1993, s. 67). İstanbul'daki konuşmalarından dolayı Aldoğan hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır. İstanbul Cumhuriyet Savcısı, Ankara Cumhuriyet Savcılığından, hükümetin manevi şahsiyetini tahkir eden Aldoğan'ın tutuklanmasını istemiştir. Harekete geçen Ankara Cumhuriyet Savcılığı, Aldoğan'ı tutuklayıp İstanbul'a götürmek istemiştir. Aldoğan'ın tutuklanması MP'liler tarafından tepkiyle karşılanmış, Nurettin Ardıçoğlu: *"Aldoğan hakkında bu kadar garip ve yıldırım telgrafla yapılan ihzarın sebebi açık olarak görünüyor ki kendisinin yarın (7 Mayıs 1950) MP'nin Cebeci'de yapacağı mitingde konuşmamasını sağlamaktır. İnönü'nün seçim bölgesi olan Ankara'da onu konuşturmak istemiyorlar, tahammül edemiyorlar."* sözleriyle Aldoğan'ın tutuklanma olayına tepki göstermiştir (Zümrüt, 2004, s. 278). Sadık Aldoğan, İstanbul Adliyesinde ikinci sorgu yargıçlığında soruya çekildikten sonra tutuklanmak üzere ikinci asliye ceza hâkimliğine sevk edilmiştir. Ancak hâkimin bu kararı onaylamayacağını bildirmesi üzerine Aldoğan serbest bırakılmıştır. Aldoğan, hem adliyeye getirildiğinde hem de serbest bırakılarak dışarı çıktığında halk tarafından yapılan büyük tezahüratla karşılanmış, adliye binasının önünde iki bine yakın kişi alkışlarla, yaşa hürriyet kahramanı diye bağırmışlardır. Vatandaşlar Aldoğan'ı omuzları üzerine taşımak istemiş, Aldoğan ise omuzlar üzerinde değil onlarla yan yana yürümek istediğini söyledikten sonra, gördüğü ilgi ve sevgiden dolayı memnuniyetini dile getirmiştir (Zümrüt, 2004, s. 179; Milliyet, 7 Mayıs 1950, s. 1). Aldoğan serbest bırakıldıktan sonra kendisiyle konuşan arkadaşına: *"Çok müteessirim. Yapılan bu hareketi demir perde gerisindeki haksızlıklara benzetiyorum. Bana reva görülen bu*

muameleye sebep C.H.P. başındakileri millet, memleket ve dünya müvacehesinde itham etmesidir. Ben vatandaşlarıma namus sözü verdim. Tenkid ve konuşma hakkımı her ne olursa olsun sonuna kadar kullanacağım." demiştir (Milliyet, 7 Mayıs 1950, s. 1)

Bu olaydan sadece 3 gün sonra İstanbul radyosunda iktidarı eleştiren Aldoğan, radyo çıkışında bir kez daha tutuklanarak İstanbul cezaevine götürülmüştür. Hikmet Bayur, Aldoğan'ın tutuklanmasını: *"Aziz yurttaşlarım, size şerefli bir haber vereceğim. General Sadık Aldoğan bu gün İstanbul'da Radyoevinde konuşmasını müteakip tevkif edilerek ceza evine gönderilmiştir. Yaşasın hürriyet kahramanları."* diyerek duyurmuştur (Zümrüt, 2004, ss. 283-284). MP'liler Aldoğan'ın yeniden tutuklanmasına tepki göstermişiler, İnönü'nün konuşma yapacağı gün Aldoğan'ın serbest bulunmasını istemediklerini iddia etmişlerdir. Aldoğan, avukatlarının itirazı üzerine 10.000 lira kefaletle serbest bırakılmıştır. Aldoğan bu olayı: *"Küçük hapishaneden büyük hapishaneye geçiyorum. İçinde yaşayan vatandaşların hür olmadığı bir vatan hapishaneden başka bir şey değildir."* sözleriyle değerlendirmiştir (Zümrüt, 2004, ss. 283-284).

Ayrıca Aldoğan daha önce Eyüp ve Samatya MP kongrelerinde yaptığı konuşmalarda Başbakan Adnan Menderes'e hakaret ettiği iddiasıyla mahkemeye verilmiş, ancak dava ertelenmiştir. Menderes-Aldoğan davası kamuoyu tarafından merakla izlenmiş, Aldoğan'ın avukatı Saadet Kaçar mahkemede yaptığı savunmasında adalete siyasetin karıştırıldığını, hâkimin bu kötü şartlar altında vicdani bir hüküm vermesinin kahramanlık olacağını, şartların onları meşru müdafaaya zorladığını, haklıyı-haksızı, zalimi-mazlumu ayırmak için davanın ve içinde oldukları şartların açık bir şekilde muhasebesini yapmak kararında olduklarını açıklamıştır. Hâkimin elinde adalet asası olduğunu ancak Meclisteki tasarının onun ensesinde bir kılıç gibi sallanırken, adaletin istiklalinden bahsedebilmenin ve hâkimden mazlumların müdafaasını beklemenin mümkün olacağını söylemiştir. Şu anki hükümetin adalet sayesinde iktidara geldiğini, ancak adalete minnet borcunu ödemek şöyle dursun adaletin haysiyetini katlederek şahsi menfaatlerine alet ettiğini belirtmiştir. Hak ve hukuk kavramının can çekiştiğini hatta son imtihanını verdiğini iddia etmiştir. Bir siyasi rejimin demokrasiden uzaklaştığı sürece hakikatlere yer vermeyeceğini, kötü bir rejimin kudreti onu idare edenlerin imtiyaz ve masumiyetine dayanacağını, böyle bir rejimde vatandaşların pasif

itaate mecbur edileceklerini söylemiştir. Kaçar sözlerini: *"Bir kimsenin konumu ne olursa olsun onun şerefinin bekçisi ne savcılık, ne zabıta ne de adalettir"* diyerek bitirmiştir. Mahkeme, yargılanma sonucunda Aldoğan'ın yaptığı konuşmaların bir kısmında Adnan Menderes'e hakaret ettiği gerekçesiyle Aldoğan'ın 6 gün hapis ve 960 kuruş para cezasına mahkûm edildiğini, ancak sabıkası olmadığından cezasının tecil edildiğini açıklamıştır (Millet, 20 Temmuz 1953, ss. 1-4).

3.3. Cumhuriyetçi Millet Partisi

MP'nin kapatılıp, yöneticilerinin bir kısmının tasfiye edilmesiyle 10 Şubat 1954'de Osman Bölükbaşı'nın önderliğinde Cumhuriyetçi Millet Partisi adında yeni bir parti kurulmuştur. Eski MP üyeleri dağılmayı önlemek ve 1954 yılında yapılacak olan milletvekili genel seçimlerine katılmak amacıyla partinin kurulmasını desteklemişlerdir. Millet Partisi'nin ismi belirlenirken nasıl sorun yaşandıysa, CMP'nin ismi belirlenirken de aynı sıkıntılarla karşılaşılmıştır. Yeni kurulan partinin gerici, irtica gibi yakıştırmalarla karşılaşmasını önlemek için partinin isminin önüne 'Cumhuriyetçi' sıfatı eklenmiştir. Partinin kurucuları neredeyse eski MP üyelerinden oluşmuştu. Bunlar arasında; Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı, Fuat Arna, Enis Akaygen, Abdullah Boyacagiller, Ahmet Oğuz, Ahmet Tahtakılıç, Suphi Batur gibi ismiler bulunmaktaydı (Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı, s. 3; Çaylak, 2004, ss. 272-273). CMP, yapıcı bir sosyal ve siyasi kuvvet unsura halinde mücadelesine başlamıştır. Yeni parti MP'nin kalıntı ve eski düşüncelerinden uzaklaşarak gerçek başarıyı gerici eğilimleri yüceltmekten çok, uygar topluluğun prensiplerine göre mücadele etmekte aramıştır (Tökin, 1965, s. 88). CMP'yi, MP'den ayıran en önemli özellik, yeni partinin irtica taraftarlarından temizlenmiş olmasıydı. Parti kuruluş amacını: *"Hakikî demokrasinin teessüsüne hizmet etmek suretiyle Türk milletinin refah ve saadetinin sağlamak ve programında yazılı esasları tahakkuk ettirmek için, kanunların tanıdığı haklar ve ana nizamnamesindeki hükümler dairesinde çalışmak"*, (Cumhuriyetçi Millet Partisi Ana Nizamnâme, 1954, s. 3). Ayrıca: *"Türkiye'de insan haklarını hâkim kılacak ve bunları güvenilir teminata bağlayacak bir devlet nizamı kurulacaktır. Parti programında ayrıca Anayasanın bu gaye ve esaslara uygun bir hale getirilmesini ve aşağıda gösterilen teminat prensipleriyle, bazı yeni müesseselerin Anayasada açık surette yer almasını lüzumlu görmüştür."* şeklinde açıklamıştır (Cumhuriyetçi Millet Partisi Program, 1954, s. 3). Bu amaca ulaşmak için

emniyet, hürriyet, eşitlik, adalet, milli hâkimiyet ve cumhuriyet esaslarına, demokrasi hukukuna ve milliyetçilik akidesine bağlığı gerekçe göstermiştir (Sencer, 1971, s. 243).

Yeni partinin kurulması ve partinin programının hazırlanması için Sadık Aldoğan'ın, İstanbul Levent'teki evinde çalışmalara başlanmıştır. Sadık Aldoğan'ın kızı Gönül Aldoğan; partinin kurulduğu ilk günlerde Ahmet Tahtakılıç, Fuat Arna, Ahmet Oğuz, Nurettin Ardıçoğlu ve Osman Bölükbaşı gibi kişilerin evlerine gelerek toplantılar düzenlediklerini, ayrıca parti programına son şeklinin verilmesinde babasının etkili olduğunu ifade etmiştir (Çaylak, 2004, ss. 272-273).

3.3.1. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Faaliyetleri

1954 genel seçimlerine katılmak için hızlı bir şekilde çalışmalara başlayan CMP, seçimlere 44 vilayette katılma kararı almıştı. Seçim sonuçlarına göre seçimi DP kazanmış, CHP 31 milletvekili, CMP ise 5 milletvekiliyle Meclise girmişti. 1954 yılındaki seçimlerden başarısızlıkla ayrılan partiler 1956 yılıyla birlikte iktidara karşı güçlerini birleştirmek için harekete geçmişlerdi. CHP, muhalefet partileri içinde işbirliğine en sıcak bakan taraf olurken, CMP ve diğer muhalif partiler işbirliği konusuna tereddütle yaklaşmışlardı. Ancak bazı konularda iktidar karşısında tek bir cephe gibi hareket edebilmişlerdi (Çiçek, 2014, s. 25). Bölükbaşı hem CHP ile hem de Hürriyet Partisi'yle işbirliğine sıcak bakmamış, onun bu tavrı muhalefetin birleşmesini zorlaştırmıştı. Ancak Sadık Aldoğan'ında içinde bulunduğu bazı kişiler Bölükbaşı'nın bu düşüncelerine karşı çıkarak, işbirliği konusunda ısrarcı olmuşlardır. Muhalefet böyle bir dağınıklık ve çıkmaz içindeyken, 1958'de yapılacak olan seçimlerin 1957'ye alınması muhalefet arasındaki işbirliği çalışmalarını hızlandırmıştır. Fakat buna rağmen, CHP, HP ve özellikle de CMP içinde işbirliğini istemeyenler muhalefetlerini sürdürmüşlerdir (Onak, 1993, ss. 121-122).

Bazı kişilerin DP'den ayrılmasıyla parti içinde kuvvetlenen Menderes, muhalefete karşı yeni tedbirlerden söz etmeye başlamıştı. 1956 yılında, seçimlerin bir yıl öne alınması ve 1957'de yapılması kararlaştırıldı. Bu kararla birlikte işbirliği çabaları hızlandı ancak muhalefetteki üç partinin içinde işbirliğini desteklemeyenler de vardı. Örneğin Bölükbaşı işbirliğine karşıydı, Hür Partisi Lideri F. Lütfü Karaosmanoğlu işbirliğini destekliyordu ama partisi üzerinde pek bir etkinliği yoktu. Öte yandan İnönü işbirliğini isteyenler arasındaydı. İşbirliği konusu çıkmazdayken, 1956'da iktidarın

neden olduğu bir olay, muhalefet partilerini birbirine yaklaştırmış ve işbirliğini güçlendirmişti. DP, Meclise toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili yeni bir kanun tasarısı sunmuş, muhalefet partileri ise temel hak ve özgürlüklerin zedelendiği gerekçesiyle bu kanunun görüşüleceği Meclis oturumunu terk etme kararı almıştı. Meclisi terk etmek fikri HP'den gelmiş, CHP ve CMP de bu fikri desteklemişlerdi. Kanunla getirilen sınırlamalar, özellikle CMP'nin en etkin mücadele aracı olan meydan mitinglerine engel olduğu için Bölükbaşı da bu harekete katılmakta tereddüt etmedi. Hâlbuki o güne kadar işbirliği konusunda çekimser davranmış, bu da diğer muhalefet partilerinde hoşnutsuzluğuna yol açmıştı (Onak, 1993, ss. 122-123). Bu durumun ardından HP işbirliği konusunda bir bildiri yayınlamış ve diğer partilerden bildiri hakkında cevap beklemiştir. HP'nin teklifine CMP sessiz kalırken CHP tarafından cevap gelmiş, ancak CHP'nin cevabı HP'yi sinirlendirmiştir. Böylelikle muhalefet arasındaki gerginlik yeniden başlamıştır. CMP işbirliği cabalarına en başından beri karasız kalarak, bireysel hareket etmek istemiştir. Diğer iki muhalefet partisinin isteklerinin güçlü olması onu işbirliği fikrine yanaştırmamıştır. CMP muhalefetle işbirliği konusunda ikiye bölünmüştür. Bazıları tek başına iktidar olma düşüncesiyle hareket ederken, bazıları da ortak bir muhalefet cephesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. İşbirliğini savunanların başını Sadık Aldoğan, Ahmet Tahtakılıç ve Fuat Arna çekmiştir. İşbirliğine karşı olanların sesi çok daha fazla çıkarken işbirliğini destekleyenler sessizliklerini korumuşlardır. Muhalefetin işbirliği cabası önemli sonuçlar vermese de DP bu durumdan olumsuz etkilenmiş ve bunu faaliyetlerine yansıtmıştır (Onak, 1993, ss. 123-126; Çiçek, 2014, s. 40).

Ülkenin içinde bulunduğu siyasi açmaz işbirliği konusunu sürekli gündemde tutmuştur. CMP'nin ikinci büyük kongresinin önemli konularından biri, parti içinde ikilik yaşanmasına neden olan bu işbirliği konusu olmuştur. Partinin genel başkanı Bölükbaşı bu konu hakkında fikir belirtmeyerek çekimser davranmıştır. İşbirliğine karşı olduğunu açıkça ifade eden Abdullah Boyacıgiller genel sekreterlikten alınmıştır. Partinin ileri gelen isimleri kongrede söz alarak görüşlerinin belirtmişlerdir. Bunlardan biri olan Aldoğan, Türkiye'nin tecrübeli politikacılardan yoksun olduğunu belirterek bunun nedenini politikacının yetişmesi için uygun ve gerekli şartların olmayışına bağlamıştır. Ayrıca mevcut olan seçim kanunuyla seçimlere girilemeyeceğini, nispi temsil sisteminin uygulanmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Genel Başkanlık seçimi de olaylı geçmiştir. Daha önce divanın yakınına koyulan bir kara tahtaya başkan

adayı olarak Bölükbaşı, Aldoğan ve Tahtakılıç'ın isimleri yazılmıştır. Aldoğan, genel başkan olmak isteyen şahısların kürsüye gelerek adaylıklarını bizzat koymaları teklifinde bulunmuş ve kendi isminin adaylıktan silinmesini istemiştir. Aldoğan'ın teklifi oya konularak çoğunlukla kabul edilmiştir. Bölükbaşı adaylığını koymak istememiştir. Bölükbaşına adaylıktan çekilmesinin parti ve kongre adına olumsuz sonuçlar doğuracağı söylenmiş, adaylığını koyması için ısrar edilmiştir. Böylece aday olan Bölükbaşı oyların çoğunu alarak yeniden genel başkanlığa seçilmiş, Aldoğan ve Tahtakılıç ise adaylıktan çekilmişlerdir. Kongrede bazı üyeler muhalif parti liderlerine sataşarak kendi partilerinin itibarını artırmak istemişlerdir. Bu durum karşısında Aldoğan, muhalefete sataşmanın rejim davasına hiçbir fayda sağlamayacağını belirtmiştir (Cumhuriyet, 27-28 Ekim 1956, s. 4).

İktidarın seçim kanununda yaptığı değişiklik, işbirliği konusunu bir kez daha gündeme getirmişti. Üçüncü büyük kongrenin konusunu yine işbirliği meselesi oluşturdu. Aldoğan kongrede, baskılarını daha da artıran DP'yi iktidardan düşürmenin bir millet davası haline geldiğini söylemişti (Onak, 1993, s. 147). İsmet İnönü, muhalefetin, CHP liderliğinde birleşerek DP karşına tek bir vücut olarak çıkmasını önermiş ancak diğer partiler bu teklife sıcak bakmamıştır. Bu girişimlerin sonuç vermemesi ve 1957 seçimlerinde çoğunluk sisteminin uygulanması nedeniyle CMP ve TKP 16 Ekim 1958'de bir bildiri yayınlayarak birleştiklerini duyurmuşlardır. Partiler, seçimlere Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adı altına girmişlerdir. Ancak CMP'nin TKP ile birleşmesine karşı olan bir grup bu durumdan rahatsız olmuş, parti içerisinde gruplaşmalar ve ayrışmalar meydana gelmiştir. Partinin genel başkanı Bölükbaşı eleştirilerin hedefi olmuştur. Bazı kurul üyelerin bu bildiriye karşı olduğu halde birleşme kararı Genel İdare Kurulunun çoğunluğu olmadığı bir sırada alınmıştır (Çiçek, 2014, s. 39; Onak, 1993, ss. 154-155).

Partinin yönetim şeklinden rahatsız olanlar istifa etmeye başlarken, Bölükbaşı'nın tek başına partiyi idare etmesine karşı olanlar parti içi muhalefete neden olmuşlardır. Bölükbaşı'nın genel başkanlığına ve partiyi yönetme şekline karşı olanlar İdealistler Grubunu oluşturmuşlardır. Bu idealistler CMP'nin sağduyu kanadı olarak nitelendirilmişlerdir. İdealist grubun başını çekenler arasında Aldoğan'da bulunmaktadır. Bu kişiler partinin eskimiş, yıpranmış politikalarına karşı çıkmışlar, partinin Genel İdare Kurulunun yeniden düzenlenmesi ve gençleştirilmesini

istemişlerdir (Çiçek, 2014, s. 39; Onak, 1993, s. 156). İdealistlere göre, ülkenin her yerinde partiyi destekleyenler olduğu halde parti, seçimlerde iyi sonuçlar alamamıştır. Bundan dolayı partide yeni bir düzenleme yapılmalıdır. Bu olay partide çözülmelere neden olurken CMP'nin dördüncü büyük kongresi yaklaşmıştır. İdealist grubun Aldoğan'ı ya da Tahtakılıç'ı aday göstermesiyle Bölükbaşı'nın uzun süredir devam eden genel başkanlığı da tehlikeye düşmüştür. İdealist grup özellikle de Aldoğan'ın üzerinde durmuş, Aldoğan'ın başkan olacağı durumda partinin muhalefet ve iktidar karşısında tutumunun değişeceğini, daha rasyonel bir hal alacağını ileri sürmüştür. Aldoğan, CHP ile birleşmeye kadar gidilebilecek bir işbirliğinin savunuculuğunu yapmıştır (Onak, 1993, ss. 156-157).

CKMP'nin dördüncü büyük kongresindeki başlıca konular, parti içindeki hizipleşme ve doktrin arayışı olmuştur. Parti çevrelerinin dışında diğer muhalefet partileri de kongreye önem vermişler, partinin içindeki gerginliğin nasıl sonuçlanacağını merak etmişlerdir. Kongrede genel başkanlığa Aldoğan'ı ya da Tahtakılıç'ı getirmek isteyen idealist grup Bölükbaşı'na karşı tavır sergilemiştir. Bu kişiler, Bölükbaşı'nın muhalefet partileriyle işbirliği yapmamasını, kendi istekleri doğrultusunda hareket etmesini ve eski muhalefet usulleriyle hala iktidarı eleştirmeye devam etmesini anlamsız bularak eleştirmişlerdir. Kongrenin sonunda genel başkanlık için yapılan seçimde, Bölükbaşı 517 oyla yeniden genel başkanlığa seçilirken, idealist grubun adayı Aldoğan yalnızca 70 oy alabilmiştir. Böylece idealist grubun yeterince güçlü olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca Aldoğan ve Tahtakılıç, Genel İdare Kuruluna seçilmişlerdir (Onak, 1993, ss. 157-159). İdealist grubu ve genel başkan Bölükbaşı'nı bir kenara bırakacak olursak, partinin ileri gelenlerinin çoğunluğu işbirliğinden yana olmuşlardır.

Siyasi partiler çıkmazdayken DP baskısını daha da artırmıştır. Bunun sonucunda da siyasi alanda bir buhrana girilmiş ve 1960 darbesi gerçekleşmiştir. Darbeden sonra Anayasa hazırlaması için Kurucu Meclis oluşturulmuştur. 1961 Anayasasını hazırlayan Kurucu Mecliste 25 üyeyle temsil edilen CKMP üyeleri arasında Sadık Aldoğan'da bulunmaktaydı.

CKMP içinde dolaşan bazı söylentilere göre eski DP'li vekiller Aldoğan, Arna, Tahtakılıç gibi partinin ileri gelenlerine DP'ye dönmeleri için teklifte bulunmuşlar, ancak onlar bu teklifi kabul etmemişlerdir. CKMP içinde parti başkanına ve partinin

politikalarına karşı yürütülen hareketlerin hiçbiri başarılı olamamış, partinin içindeki bu açmaz, 1961 yılına kadar devam etmiştir. Bölükbaşı partideki konumu zayıflayınca 28 arkadaşıyla beraber partiden ayrılmıştır (Onak, 1993, ss. 159-163). Partisinden istifa eden Bölükbaşı, 15 Haziran 1962'de Ankara'da yeniden Millet Partisi'ni kurmuştur. CKMP'den ayrılan 29 senatör ve milletvekili de yeni kurulan MP'ye katılmışlardır (Tökin, 1965, s. 116). Aldoğan, MP'ye katılmak istediğini bir mektupla Bölükbaşı'na bildirmiştir. Bölükbaşı ise bu mektubuna karşılık faziletli eski dava arkadaşına şükranlarını belirten bir cevap yazmıştır. Aldoğan'ın bu kararının kendisini ve partili arkadaşları çok duygulandırdığını dile getiren Bölükbaşı, bu hareketin değerini takdir ettiği gerekçesiyle, partinin kurucular heyetinin, Aldoğan'ın da kurucu üyeler arasına katılmasına ittifakla karar verdiklerini bildirmiştir (Bölükbaşı, 2005, ss. 328-329). Sadık Aldoğan, 27 Haziran 1962'de Bölükbaşının kurmuş olduğu partiye katılmıştır. Aldoğan'ın istifasıyla CKMP içinde eski kuruculardan hiçbiri kalmamıştır.

Sadık Aldoğan hakkında, CMP'de genel başkan vekiliyken, 14 Ağustos 1954 yılında Millet gazetesinde çıkan "Medeni Haklarımızı Bilelim" isimli yazısından dolayı, adliyenin şahsiyetine hakarette bulunduğu iddiasıyla tutuklanma kararı çıkarılmış ve 28 Ağustos 1954 yılında tutuklanmıştır. Sabah saat 07.00 da İstanbul Levent'teki evinden polis kordonuyla alınan Aldoğan, Sultanahmet Cezaevine gönderilmiştir. Belirli bir süre tutuklu olarak yargılandıktan sonra Fatih 2.Sulh Ceza Mahkemesinde duruşması yapılan Sadık Aldoğan'ın 500 lira kefaletle tahliye edilmesine karar verilmiştir (Bölükbaşı, 2005, s. 195). Ancak bu sırada başvekile hakaret içerdiği bildirilen bir yazısından dolayı kısa bir süre önce çıkmış olduğu hapishaneye yeniden dönmek zorunda kalmıştır. Hapishanede bulunan gazetecilerden bahsedilirken Sadık Aldoğan'dan bahsedilmemesi dikkatleri çekmiş, gazeteci olmadığı için Aldoğan'dan bahsedilmediği söylenmiştir. 4 Mart günü cezasını tamamlayarak İstanbul hapishanesinden tahliye edilen Aldoğan, tahliye edildiğinde 70 yaşındadır (Akis, 26 Şubat 1955, s. 9).

Sonuç olarak CMP, siyasi hayattaki varlığı boyunca sadece 5 milletvekili çıkarabilmiş, iktidarı elde edemeyen parti sınırlı bir kitle partisi olmaktan ileri gidememiştir. Ancak iktidar-muhalefet ve muhalefetin kendi arasındaki ilişkileri en çok etkileyen parti olmuştur. Partinin yaşadığı ideolojik kısırlık ve kendini yenileyememesi, partinin durağan kalmasına ve tek bir kişinin partisi haline gelmesine neden olmuştur (Onak,

1993, ss. 159-160). CMP'de tıpkı içinden doğduğu MP gibi herhangi bir sosyal tabanın çıkarının ideolojisini dile getirememiş, Türk siyasal hayatında kurucu ve üyelerinin, kişisel ve bölgesel etkinliklerinden öteye geçememiştir (Sencer, 1971, ss. 244-245).

Sadık Aldoğan'ın siyasi hayatı boyunca dört partide yer aldığı, demokrasi ve özgürlük savaşını her iktidar partisine karşı verdiği ve her dönem muhalif olduğu görülmektedir. Aldoğan, siyasi hayatına başlamış olduğu DP ile yol ayrımına gitmek zorunda kalmıştır. Çünkü DP'nin sadece isminin demokrat olduğunu ancak demokrasiyle bir bağının olmadığını ve farklı fikirlere hoşgörülü davranmadığını anlamıştır. Aldoğan'ın savunmuş olduğu fikirler, DP içerisinde bazı kişilerin çıkarlarına ters düşmüş, bundan dolayı partiden ihraç edilmiştir. Aldoğan, DP'nin, iktidar olduktan sonra vesayet sistemini devam ettirdiğini, düzeni değiştirmediğini, yönetimi elinde tutmak için CHP iktidarının yaptığı gibi Anayasaya aykırı birtakım kanunlar çıkardığını iddia etmiştir. Aldoğan ihraçtan sonra kendi fikirlerine yakın arkadaşlarıyla birlikte başka bir parti kurarak, yoluna devam etmiştir. Bu partide zaman içerisinde kapanınca başka bir partide yerini alarak mücadelesine devam etmiştir. Aldoğan, muhalifliğini kendine has bir üslupla yürütmüştür. Ancak bu durum onun eleştiri almasına ve birçok sorun yaşamasına neden olmuştur. Hâlbuki bu durum Aldoğan'ın siyasette yürütmüş olduğu bir stratejiydi. Ona göre temek hak ve özgürlükleri tek parti rejimine karşı savunmak için eleştirileri de ağır bir şekilde yapmak gerekliydi. Şüphesiz o dönemde herkes Türkiye'nin daha iyi bir şekilde yönetilmesi için kendine has bir çaba ortaya koymuştu. Ancak bunun için farklı fikirler ortaya atılmış ve savunulmuştu. Bakıldığında Aldoğan, Türkiye'de demokratik sistemin ve özgürlüğün hâkim olmasını isterken, diğerleri toplumun buna hazır olmadığını düşünmüştü.

3.4. Sadık Aldoğan ve Suikast Olayı

1950 seçimlerinin yaklaşmış olduğu 17 Kasım 1949'da, Celal Bayar ve İsmet İnönü'ye karşı suikast yapılacağına dair bir ihbarda bulunulmuştur (Çufalı, 2004, s. 138). Millet Partisi'nin Denizli milletvekili Reşat Aydınlı, Ankara Emniyet Teşkilatına giderek, General Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın, İnönü ile Bayar'a suikast yapacaklarını söylemiştir (Çaylak, 2010, s. 117). Aydınlı'nın ifadesine göre Aldoğan, Millet Partisi'nin İstanbul'da düzenlemiş olduğu bir toplantının bitiminde konuşmak için Aydınlı'yı alıkoymuştur. Bölükbaşı ve Arna'nın da bulunduğu bu konuşma esnasında Aldoğan, işlerin iyiye gitmediğinden ve MP'nin çok yıprandığından

bahsettikten sonra bu duruma İsmet İnönü'nün neden olduğunu, onu ortadan kaldırmanın zamanının geldiğini ve Aydınlı'yı da bu plana dâhil etmek istediklerini söylemiştir. Aydınlı ise bu teklife itiraz etmiş, memlekete hizmet etmiş kişiler hakkında böyle bir organizasyona dâhil olmayacağını söyleyerek oradan ayrılmıştır. Bu olaydan bir müddet sonra Aldoğan'ın evine davet edildiğini söyleyen Aydınlı, Aldoğan'ın kendisine: *"Düşündük taşındık ve İsmet İnönü'yü öldürmenin doğru olmadığına karar verdik. Onun yerine Celal Bayar'ı öldürelim ve bunu da İsmet İnönü yaptırdı diyerek suçu onun üzerine atalım. Mareşal da bir beyanname neşrederek bu hususta memlekete haber versin. Böylelikle ortalık karışır ve biz de iktidara geçeriz."* dediğini iddia etmiştir (Akşam, 17 Kasım 1949). Devlet başkanını ve muhalefet liderini öldürmek için yapılmış olduğu iddia edilen bu plan haliyle halkın ve basının dikkatini çekmiştir (İnan, 2005, ss. 201-203).

İddianın ardından ilk açıklama Başbakanlık tarafından yapılmıştır. Başbakanlığın yayınladığı resmi tebliğde; Aldoğan, Bölükbaşı ve Arna'nın Cumhurbaşkanını öldürmeyi planladıkları, bu konuda Aydınlı'ya da teklifte bulundukları, Aydınlı'nın ise durumu hükümete ihbar etmesi üzerine Ankara Cumhuriyet Savcılığının harekete geçtiği belirtilmiştir (Çaylak ve Avcu, 2017, s. 366). Suikast ihbarının, Cumhuriyet Savcılığına ulaşmasından sonra, Fuat Arna ve Osman Bölükbaşı'nın tutuklanmasına, yasama dokunulmazlığı bulunması sebebiyle tutuklanamayan Sadık Aldoğan'ın ise evinde arama yapılmasına karar verilmiştir (Akşam, 17 Kasım 1949).

Fakat Ankara Üçüncü Asliye Mahkemesi, söz konusu eylemin ağır cezayı gerektiren haller kapsamında olduğunu düşünülerek Bölükbaşı ve Arna'nın tutuklanmasına karar vermiştir. Aldoğan'la birlikte bu suçla ilgisi olduğu düşünülen Nuri Leflef ve MP Kadıköy ilçe başkanı İzzet Mühürdaroğlu'nun da evlerinde aramalar yapılmıştır (Çaylak, 2010, s. 118). Kimsenin inanmak istemediği bu olaya ilk tepkiyi MP mensupları göstermiştir. Hikmet Bayur ve arkadaşlarının parti teşkilatında bulundukları sırada Aldoğan asabi bir şekilde içeri girerek: "*Bu ne rezalet komünist dünyasında bile olmaz"* sözleriyle isyan etmiştir (Vatan, 17 Kasım 1949). Bu sözlerinin ardından Aldoğan'ın etrafı bütün partili arkadaşları tarafından hayret ve heyecan içerisinde çevrilmiştir. Ardından Aldoğan, Aydınlı'nın yapmış olduğu ihbar üzerine Arna ve Bölükbaşı'nın tutuklandığını, kendi evinde ise arama yapıldığını söylemiş ve duruma inanamayan arkadaşlarına Ankara Üçüncü Sulh Ceza

Mahkemesinin haklarında verdiği kararı okumuştur. Kararda şu maddeler yer almaktadır; "1-) Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın ceza muhakemeleri usulü gereğince gıyaben tevkiflerine ve tedbir alınmasına, 2-) Diğer suç delillerinin ortadan kaldırılmasına mahal kalmaması için Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın ve bu suçla alakalı oldukları düşünülen Nuri Leflef ile Millet Partisi Kadıköy Başkanı İzzet Müdürdaroğlu'nun evlerinde, bürolarında ve üzerlerinde araştırma yapılmasına ve evrakın Cumhuriyet Savcılığına yollanmasına karar verildi." Aldoğan'ın kararı okumasından sonra MP mensupları şaşkınlık içerisinde kalmışlardır. Sulh Ceza Mahkemesinin bu tevkif ve arama kararında bahsi geçen ve suça tekabül eden ceza, idam cezasıdır. Parti içerisinde tutuklamalara fazla itiraz eden olmamakla birlikte, Anayasanın 17. maddesine rağmen bir milletvekilinin evinde arama yapılması tepkiyle karşılanmıştır (Vatan, 17 Kasım, 1949, s. 3).

Suikast iddiası ortaya atıldıktan sonra olayla ilgili olduğu iddia edilen kişilerin evlerinde veya iş yerlerinde aramalar yapılmıştır. Aldoğan evinde yapılan aramayı şu sözlerle anlatmıştır: *"Meclise gitmek için hazırlanıyordum, saat 14'ü 20 geçe kapı çalındı. Savcı yardımcılarından olduğu söylenen Kazım Bey, yanında bir polis şube müdürü, bir kâtip ve müteaddit polis olduğu halde içeri girdi. Evimi arayacaklarını, arama yapacaklarını savcı yardımcısı bana bildirdi ve Üçüncü Sulh Mahkemesinin bu hususta kararını tebliğ etti. Bunun üzerine şiddetle itiraz ettim ve dedim ki (Anayasanın 17. Maddesi milletvekillerinin dokunulmazlığını emreder. Bu aramayı yapamazsınız.) Savcı yardımcısı bu sözüme cevaben (Anayasada bir milletvekili tevkif edilemez denir, fakat araştırma yapılabilir.). Ben ona cevaben (Bunu da yapamazsınız, bu hususta sarih bir hüküm var mı?) dedim. Fakat savcı yardımcısının ısrarı üzerine ve hadisenin aydınlanmasını temin etmek için evimi araştırmalarına müsaade ettim."* (Vatan, 17 Kasım 1949). Bunun üzerine hâkimin kararının bir suretini aldığını, pencereden dışarıya baktığı sırada evinin etrafının polis kordonlarıyla çevrili olarak gördüğünü söylemiştir. Konuşmasına devam eden Aldoğan, araştırmanın dört saate yakın sürdüğünü, bütün hususi kâğıt ve hatıra defterlerine bakıldığını hatta sandıklarının dahi karıştırıldığını belirtmiştir. Polisler Aldoğan'ın kılıcını görüp ne olduğunu sorduklarında, onlara, "Ben paşayım" cevabını verdiğini ancak, bunu bir suikast aleti diye alıp götürmelerinden endişe ettiğini belirtmiştir. Aldoğan bu konuda şunları söylemiştir: *"Bu araştırmalarında zor kullanmak veya müsaade etmek gibi iki şık vardı. Şeni bir iftira bahis mevzu olduğu için, araştırma yapmalarını daha uygun*

buldum. Bu hadise anayasaya aykırıdır. Komünist dünyasında ancak böyle bir hadise olabilir. Bilhassa arkadaşlarımın tevkif edilmesi de insan hakları ile kabili telif değildir. Bununla Millet Partisinin faal üyelerini korkutmak istiyorlarsa, bu çok akılsızca bir harekettir. Akıllarına şaşarım." (Vatan, 17 Kasım 1949). Ayrıca, Anayasaya ve insan haklarına aykırı olan bu davranışlar konusunda Mecliste şiddetli bir konuşma yaparak hakkını arayacağını söylemiş, ortaya atılan bu isnadın rezil bir şekilde uydurulmuş olduğunu belirtmiştir (Akşam, 17 Kasım 1949, s. 2). Evinde arama yapılan diğer bir kişi olan Nuri Leflef, olayın tafsilatını gazetelerden okuduğunu, hadisenin tamamen uydurma ve kurgulanmış bir hadise olduğunu söylemiştir. Ayrıca olayın partiyi çekemeyenler tarafından atılan bir iftiradan ibaret olduğunu, suikastın ve isyanın memleketi felakete sürükleyeceğini belirtmiştir (Vatan, 18 Kasım 1949, s. 4).

Milletvekili Aldoğan'ın evinde arama yapılması ihbar konusunun dışında başka tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Çünkü milletvekillerinin dokunulmazlıkları gereği evlerinin aranamayacağı anayasal bir haktır. Ancak bu olayla birlikte Aldoğan'ın evinde arama yapılması, yapılan işlemin yasal olup olmadığını gündeme getirmiş ve tartışma uzun bir süre devam etmiştir. Bu durum hukukçuları ikiye bölmüştür. Bazı hukukçular, bir milletvekilinin evinin aranmasının suç delillerinin tespit edilmesini sağlayan bir tedbir olduğunu düşünürken, diğerleri, Anayasanın 17. maddesinde geçen milletvekili dokunulmazlığının mutlak ve kapsamlı bir anlamı olduğunu ve bu yüzden arama yapılmasının dokunulmazlık ilkesine aykırı bir durum ortaya çıkardığını düşünmekteydi (İnan, 2005, ss. 205-206). Buna rağmen hukukçuların çoğu Anayasanın 17. maddesinde, seçimlerden önce veya sonra üstüne suç atılan bir milletvekilinin parlamentonun kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanmasının ve tutuklanmasının mümkün olamayacağını belirtiyordu. Ayrıca arama, suç delillerini temin eden bir tedbir olup, bu tedbire sorgulanmadan öncede başvurulabilir. Anayasa, parlamento kararının sorgulanma ve tutulma hallerini özgülediğine göre, arama yapılmasına bir engel yoktur. Bunun tersini savunan hukukçularsa, Anayasanın kabul ettiği milletvekili dokunulmazlığının mutlak ve geniş kapsamlı bir anlam taşıdığı görüşü etrafında toplanmışlardı. Amaç milletvekillerini her türlü tesir ve zorlamadan kurtararak yasama görevlerini serbestçe yerine getirebilmelerini sağlamaktır. Bundan dolayıdır ki milletvekillerinin herhangi bir suç isnadıyla Meclisin izni alınmadan isticvap edilmelerine bile izin verilmemiştir. Arama,

netice itibariyle suç isnadına yarayacak olan bir önlemdir. İcra ve kaza kuvvetlerinin kimseye danışmadan kendi kafalarına göre böyle bir önleme girişmeleri dokunulmazlık ilkesine aykırı bir durumdur (Vatan, 17 Kasım 1949, s. 4)

Aydınlı, ihbarın bir tertip olduğunu iddia edip inkâr etse de Başbakanla yapmış olduğu konuşmalar plağa alınmış ve plağın metni daha sonraki günlerde Akşam Gazetesinde yayımlanmıştır. Bu metinden de çıkarılan yorumdan anlaşılıyor ki Aydınlı, Başbakana suikast ihbarında bulunmuş, Arna, Bölükbaşı ve Aldoğan arasında yapılan konuşmaların korkunç olduğunu ve bu adamlardan her şeyin beklenebileceğini söylemiştir. Aydınlı ihbarında, Aldoğan, Bölükbaşı ve Arna'nın önce Bayar'ı daha sonra çıkan kargaşayla İnönü'yü öldüreceklerini ve bir bildiri yayımladıktan sonra iktidarı ele geçireceklerini iddia etmiştir (Akşam, 15 Ocak 1950).

Olayın resmi makamlar tarafından öğrenilmesine ve adalet makamları tarafından soruşturma konusu yapılmasına sebep olan ilk hadise Aydınlı'nın, Milli Emniyet Başkanına yapmış olduğu ihbar olmuştur. Milli Emniyet Başkanının, Başbakana göndermiş olduğu 12 Kasım 1949 tarihli yazısına göre Aydınlı, 25 Ekim 1949'da kendisini görmeye gelmiş ve ona önemli bir hadise anlatacağını söylemiştir. Aydınlı'nın anlattığına göre, kendisinin üyesi olduğu MP son zamanlarda bazı toplantılar yapmış, milletvekili ve idare heyeti üyesi olmadıkları halde Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna da bu toplantılara katılmış, ancak Yusuf Kemal Tengirşenk ve Mustafa Kentli gibi kişiler davet edilmelerine rağmen toplantılara iştirak etmemiştir. Aydınlı, bu noktanın özellikle önemli olduğunu vurgulamıştır. Toplantılardan ilkinin, bazı parti üyelerinin devlet reisi hakkında ağır sözler kullanmaları nedeniyle mahkemeye verilmeleri olayını konuşmak için yapıldığını, toplantının sonunda ise Sadık Aldoğan'ın kendisini bir kenara çekerek, Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın yanında kendisine bir teklifte bulunduğunu söylemiştir. Aydınlı'nın anlattığına göre Aldoğan, İnönü'nün bir gün onları yok etmeyi düşündüğünü, kendilerinin buna izin vermek yerine daha hızlı davranarak İnönü'yü yok etmeyi planladıklarını ve Aydınlı'yı da bu plana dâhil etmek istediklerini söylemiştir. İkinci toplantı ise seçim Kanunu tasarısı hakkında İlim Heyetine verilecek olan cevabı hazırlamak için yapılmıştır. Aldoğan toplantıdan sonra diğer arkadaşlarıyla birlikte Aydınlı'yı da evine davet etmiş ancak Aydınlı'nın yemeğe katılamayacağını belirtmesi üzerine önemli konular hakkında konuşacaklarını söylemiş ve yemekten sonra kalması için ricada

bulunmuştur. Aydınlı yemekten sonra Aldoğan'ın evine gitmiş, Arna ve Bölükbaşı'nın da orda olduğunu görmüştür. Ardından Aldoğan'ın, ilk teklifinden bahsettikten sonra yeni bir karar aldıklarını, İnönü'yü ortadan kaldırmaktan vazgeçerek onun yerine Celal Bayar'ı öldürmeye karar verdiklerini ve kamuoyunu bu işin arkasında İnönü'nün olduğuna inandıracaklarını söylemiştir. Ayrıca Mareşal'in imzasıyla bir beyanname yayımlayarak milleti, İnönü aleyhinde ayaklanmaya davet edip, İnönü'yü düşüreceklerini eklemiştir. Aydınlı bu teklifi reddedip, Aldoğan'ın evinden ayrılmış ve yaşadıklarını Naci Perkel'e anlatmıştır. Aydınlı, aynı olaydan Celal Bayar'a da bahsetmiş, Bayar ise olayı Kazım Özalp'e anlatmış, Özalp de yaşananları İnönü'ye bildirmiştir. Bunun neticesinde 14 Kasım günü Başbakanla Aydınlı, Emniyet Başkanının dairesinde görüşmüşlerdir. Bu arada Aydınlı'nın Başbakanla konuşması iki ayrı plağa kaydedilmiştir. Olay adli makamlara intikal edildikten sonra ihbarda adı geçen kişiler hakkında Cumhuriyet Savcılığı tarafından soruşturma başlatılmıştır. Hükümet ise, Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması için Meclise tezkere vermiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim:11, 30.11.1949, ss. 232-234).

3.4.1. Sadık Aldoğan'ın Milletvekili Dokunulmazlığı

18 Kasım 1949'da Ankara Cumhuriyet Savcılığı, TBMM'ye bir tezkere yazarak Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasını talep etmiştir. Bu durum Aldoğan'a bildirildikten sonra ifadesi alınmak için Anayasa ve adalet komisyonlarından oluşan Karma Komisyona davet edilmiştir (Son Posta, 19 Kasım 1949, s. 7). Komisyon davete icabet eden Aldoğan'a birkaç soru yöneltilmiştir. İlk olarak, kendisi hakkında bir ihbarın bulunduğunu, bu ihbarda anlatılmış olan olaya katılması için Aydınlı'ya teklifte bulunup bulunmadığını ve bu konudaki düşüncelerinin neler olduğu sorulmuştur. Aldoğan, devlet reisine suikast yapmak gibi bir teşebbüste bulunmadığını, hatta bu gibi olayları akılından dahi geçirmediğini söylemiştir. Ayrıca Aydınlı'nın bugüne kadar Ankara'daki evine gelmediğini, kendisine bu olayla ilgili hiçbir şey söylemediğini belirtmiştir. Suikastla hiçbir alakası olmadığını iddia eden Aldoğan: *"Buraya Reşat Aydınlıyı çağırınız gelsin ve benim yüzüme karşı 'Paşa beni eve çağırdın ve bana bu teklifi yaptın' desin. Kendisinden ispat da istemeyeceğim. Eğer bunu diyebilirse, hepinizden benim teşri masuniyetimin kaldırılmasına karar vermenizi rica edeceğim"* demiştir (Akşam, 19 Kasım 1949, s.

2). Ancak komisyon Aldoğan'ın istediğini kabul etmemiş, buraya şahit dinlemeye gelmediklerini söyleyerek evrakların incelenmesine karar vermiştir.

Komisyonda uzun görüşmeler yapıldıktan sonra Aldoğan'ın dokunulmazlığıyla ilgili konu üç defa oylamaya sunulmuştur. İlkinde oylarda eşitlik olmuş, ikincisinde ise bir oyla milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmamasına karar verilmiştir. Ancak karara itiraz edilince üçüncü kez oylama yapılmış, bu kez on bire karşı on üç oyla evrakın komisyona iade edilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine komisyon, yeni bir soruşturma başlatmıştır (Yeni Sabah, 19 Kasım 1949, s. 5). Hazırlama Komisyonu, hazırladığı son raporunda ihbarın doğruluğunu vurgulayarak Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir (Akşam, 19 Kasım 1949, ss. 1-2). Hazırlama Komisyonu gerekçeli kararında şu satırlara yer vermiştir: *"Her ne kadar Reşat Aydınlı matbuata ve savcılığa verdiği ifadelerde bu ihbarı inkâr ediyorsa da Milli Emniyet Raporu, Celal Bayar'ın ve Kazım Özalp'in ifadeleri bu ihbarın vuku bulduğunu göstermektedir. Teşri masuniyetinin ref'i lazımdır."* (Vatan, 19 Kasım 1949). Hazırlama Komisyonun raporu, Karma Komisyonda incelendikten sonra, ihbarı haklı gösterecek delillerin araştırılması için dosya yeniden Hazırlama Komisyonuna gönderilmiştir (İnan, 2005, ss. 206-207).

Karma Komisyon, 23 Kasım 1949'da Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığını görüşmek için yeniden toplanmıştır. Toplantıda Hazırlama Komisyonu tarafından hazırlanan rapor okunmuş, geçen haftaki esaslar tekrar edilmiştir. Ayrıca Adalet Bakanlığı aracılığıyla savcılıktan istenen ve aramalarda elde edilen evrakta yeni bir delil bulunamadığı belirtilmiştir. Rapor, Karma Komisyona sunulmuş, raporda milletvekilliğinin kaldırılıp kaldırılmaması konusunda olumlu veya olumsuz herhangi fikir beyan edilmemiştir. Komisyondaki uzun görüşmelerden sonra oylamaya geçilmiştir. Yapılan oylama sonucunda Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmamasına ittifakla karar verilmiştir. Ardından Hükümet, Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki tezkereyi yeterli delil bulunmadığı gerekçesiyle geri aldığını bildirmiştir (Son Posta, 26 Kasım 1949, s. 5).

3.4.2. Reşat Aydınlı'nın Durumu

Reşat Aydınlı, ihbarı kendisinin yapmadığını söylemesine rağmen Sadık Aldoğan'ı inandıramamıştır. Aydınlı bu olaydan şu şekilde bahsetmiştir: *"Asliye birinci ceza yargıçlına güya benim ihbarım üzerine Sadık Aldoğan'ın evi aranmış, Fuat Arna,*

Osman Bölükbaşı tevkif edilmiş. Bunlar hakkındaki ihbarım güya hem İnönü'ye hem Celal Bayar'a bu zevat tarafından suikast hazırlandığı mahiyetindeymiş. Ben böyle bir ihbarda katiyen bulunmadım. Sadık Aldoğan'ın böyle bir iddiası oldu. Bunun üzerine Ankara savcılığına koştum. Ben ne vakit ihbarda bulundum diye sordum. Savcılık da ifademi almak üzere beni bekliyormuş. Ankara savcılısı, benim şahsen bizzat gelerek veya savcılığa hitaben yazılı bir ihbarda bulunmadığımı teyiden söyledi. Yalnız yüksek bir makama siz söylemişsiniz. Bu ihbarı yapmışsınız. 12.11.1949 günlü bir yazı ile Başbakanlıktan, Adalet Bakanlığına, Adalet Bakanlığından memuriyetimize resmen bir yazı geldi. Bizde hadisenin önemine binaen mahkeme kararını istihsal ettik, dedi. Bu hususta söyleyeceklerim bu kadardır." (Vatan, 17 Kasım 1949). Aldoğan'ın Aydınlı'yı suçlaması üzerine Aydınlı, Ankara Savcılığına giderek kendisinin bu yolda hiçbir ihbarda bulunmadığını belirtmiştir. Savcılık ise savcılığa hitaben yazılı bir beyannamede bulunmadığını ancak konuyu yüksek bir makama kendisinin ilettiğini bildirmiştir (Akşam, 17 Kasım 1949).

Aydınlı, iftira suçuyla yargılanmış ve duruşma sırasında olayı bir kez daha anlatmıştır. Seçim Kanunu projesine bir rapor hazırlamak için Fuat Arna ile birlikte çalışırlarken Aldoğan ve Bölükbaşının kızgın bir şekilde geldiklerini ve bu üçlünün arasında bazı konuşmaların geçtiğini söylemiştir. Onların bu konuşmalarından bütün bu olup bitenlerin İnönü'den kaynaklı olduğu, bu zat başta bulunduğu ve tasfiye edilmediği ya da bu zatın siyasi hayattaki müdahaleleri bertaraf edilmediği sürece demokrasinin ve hürriyetin laftan ibaret kalacağı gibi sözler işittiğini söylemiştir. Daha sonra sözü Celal Bayar'a getirerek Bayar'ın muhalefeti soysuzlaştırdığını, muvazaa söylentisiyle muhalefetin bir kütle haline gelmesini engellediğini, bu adamın ortadan kaldırılmasının gerekli olduğunu ve bu suretle muhalefetin bir araya gelmesinin daha kolay olacağı gibi şeylerden söz ettiklerini belirtmiştir. Daha sonra Bayar ile arasında geçen konuşmadan bahsederek üç mesele hakkında konuştuklarını, ikisinin hususi olduğunu, üçüncü konunun ise muhalefetin parçalanmasıyla ilgili olduğunu söylemiştir. Bayar, Aydınlı'nın, muhalefetin parçalanmasa daha iyi olacağını söylemesi üzerine şu karşılığı vermiştir: *"İnsaf ediniz, içlerinizdesiniz, arkadaşlarınızı biliyorsunuz. Aldoğan, Tahtakılıç, Bölükbaşı, Arna, bunlar tuhaf, muvazenesiz insanlardır. Bunlarla geçinilemez, politika yapılamaz."* (Cumhuriyet, 17 Ocak 1950, s. 4). Aydınlı, Bayar'a MP'lilerin toplu bir halde mahkemeye sevk edilmesinin, bazı arkadaşları çok etkilediğini, bütün memleket ve demokrasi adına endişe duyduğunu

söylemiştir. Aydınlı; Bayar'ın, Arna ve Bölükbaşı'nın üzerinde fazla durarak onların her şeyi yapabilecek kabiliyette olduğunu söylediğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 17 Ocak 1950, s. 4).

Karma Komisyonda sözcü olarak bulunan Ali Türel'in ifade ettiğine göre soruşturma sırasında Aydınlı ilk önce resmi makamlar önünde olayı inkâr etmiş daha sonra kaçamak şekilde cevaplar vermiştir. Aydınlı, Emniyet Başkanının yanına davet üzerine gittiğini trende Bayar ile konuşmasını da Bayar'ın daveti münasebetiyle yaptığını söylemiştir. Komisyona sunulan rapordan sonra Aydınlı kürsüye gelerek bu ihbar olayının üzerine yıkıldığını, olayın bir an önce açığa kavuşmasını en çok kendisinin istediğini belirtmiştir. Aydınlı kendisine atfedilen iddialara hemen kapılmamalarının daha iyi olacağını, bu iddiaların şahsi ya da politik düşüncelerden veya farklı görüşlerden kaynaklanabileceğini ve sonucun ortaya çıkmasını beklemenin daha sağlıklı olacağını söylemiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı: 4, Cilt:21, Birleşim:11, 30 11 1949, s. 239). Soruşturmaların sona ermesiyle birlikte Ankara Savcılığı, Aydınlı'nın haklarında soruşturma yapılan kişilere iftira attığı sonucuna varmıştır. Aydınlı'nın sorgulanabilmesi ve hakkında kovuşturmanın yapılabilmesi için milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması meselesi yeniden gündeme gelmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı: 4, Cilt:21, 11. Birleşim, 30 11 1949, s. 234).

3.4.3. Suikast İddiası ve Millet Partisi

İhbar hadisesi ortaya çıkınca ilk olarak gözler Millet Partisi mensuplarına çevrilmiştir. Parti mensuplarına sorular yöneltilerek olayın doğruluğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Parti mensuplarının çoğu henüz soruşturmalar yeniyken Aydınlı hakkında herhangi bir şey söylemek istememişlerdir. Hikmet Bayur'a Aydınlı'nın böyle bir ihbarı yaptığına inanıp inanılmadığı sorulduğunda: *"Onun böyle bir ihbarda bulunmuş olmasına vicdanen inanmak istemiyorum. Şayet ihbar tahakkuk ederse bu insanlık bakımından korkunç bir hadise teşkil eder. O takdirde değil partililer hiçbir vatandaş böyle bir adamın elini dahi sıkmaz, yüzüne dahi bakmaz."* demiştir (Son Posta, 19 Kasım 1949, s. 7). Partinin genel sekreteri Ahmet Tahtakılıç ise: *"Ya büyük bir iftira veya bir iftira komplosu karşısında bulunmamız muhtemeldir"* demiştir (Akşam, 17 Kasım 1949, s. 2). MP'nin Genel İdare Kurulunda konuşan Aldoğan, ihbarı utanç verici ve rezil bir iş olarak gördüğünü belirtmiş ve parti mücadelesini hiçbir şahsın hayatiyle alakalı

görmediğini, tam aksine uğrunda mücadele ettiği sistemin İnönü'nün sağlığında yerleşmesini canı gönülden istediğini söylemiştir (Akşam, 18 Kasım 1949, s. 2).

Enis Akaygen olay hakkındaki sorulara şu cevabı vermiştir: *"Orta da bir suikast varsa oda doğrudan doğruya Millet Partisine müteveccih bir suikasttır. Millet Partisi kanuni bir partidir. Programındaki umdeleri, kanuni yollardan yürüterek tahakkuk ettirmek davasındadır. Parti sinesinde herhangi bir şahsa karşı suikast tertibine tevessül edebilecek, hatta bunu zihninden geçirecek karakterde bir kimse yoktur ve var olamaz. Mesele mücerret ihbardan doğmuştur. Gariptir ki muhbir diye hükümet tebliğinde ismi geçen zat da böyle bir ihbarda bulunmadığını musırren iddia etmektedir."* (Vatan, 18 Kasım 1949, s. 4). Adliyede bulundukları sırada Fuat Arna: *"İnönü'yü öldürüp meşhur olacakmışız. Bu iddia melunca tertip edilmiş bir komplodan başka bir şey değildir"* demiş, Osman Bölükbaşı ise isnat edilen suçu yalanlayarak: *"Tabi şimdi hürriyet kahramanı Celal Bayar'a karşı hazırlanan bu melunca tertibi protesto eden binlerce telgraf gelecek ve bunlar basına aksettirilecektir"* demiştir (Ulus, 17 Kasım 1949, s. 5).

MP'lilerin çoğu hadisenin Reşat Aydınlı tarafından atılan iftiradan kaynaklandığını düşünmekteydi. MP üyelerinden biri, bu hadisenin komplo olduğunu, ancak bunun Aydınlı tarafından tek başına mı planlandığı yoksa iktidar partisinin Aydınlı ile işbirliği yaparak mı bu olayı ortaya çıkardığı konusu üzerinde durulması gerektiğini söylemiştir. Başka bir MP üyesi farklı bir açıklamada bulunmuştur. Sadık Aldoğan'a suikastı nasıl yakıştırdıklarını belirterek, Aldoğan'ın söylemiş olduğu: *"Demokrasi rejimi İnönü'nün sağlığında tahakkuk etsin. Şeflik usulü, şeflik zihniyeti o sağken yıkılsın"* cümlesini hatırlatmıştır (Son Posta, 19 Kasım 1949). Kendilerinin, İnönü'nün eceliyle dahi ölmesini istemediklerini çünkü şeflik usulünün onun sağlığında yıkılmasını istediklerini belirtmiştir (Son Posta, 19 Kasım 1949, s. 7). Perkel ve Aydınlı, suikast iddiasıyla ilgili olan kişiler hakkında konuşurlarken Perkel; Sadık Aldoğan'ı tanıdığını, asabi ve kuru bir zat olduğunu ancak Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'yı tanımadığını söylemiştir. Bu üç şahsın gazetelerde yayınlanan yazılarının ve sözlerinin özel olarak kulaklarına geldiğini, beyanlarının çok düşündürücü ve endişe verici mahiyette bulunduğunu belirtmiştir (Cumhuriyet, 17 Ocak 1950, s. 4).

Mecliste, suikast olayı tartışmalara neden olmuş, söz alan MP Eskişehir milletvekili Ahmet Oğuz, konu hakkında şunları söylemiştir: *"Bu hadise ne cinayettir, ne*

cünhadır, ne yüz kızartıcı ve ne de değildir gibi bahislere temas etmeden, ihbar diye adlandırılan bir isnadı ele alıyorum. Bu ihbarı yapan bir milletvekilidir. Buna muvazi olarak yapılan bir jurnal vardır. Jurnal diyorum çünkü kanunun emir ettiği makama yapılmamış, şahsi ve derin dostlukları, büyük bağlılıkları bulunan bir şahsa ulaştırılmış haberdir. Nitekim hükümeti harekete geçirende bu haber olmuştur… Bu memlekette milli iradeyi sağlayacağım derken, askeri fazilet ve ahlak prensiplerine dayanması lazım gelen bir iradeyi kuracağız derken, ihbara adı karışan milletvekillerinin teşkil ettiği tablo karşısında kim ürkmez! Bu memleketin hudutları dışına çıkan bir hadise olmuştur. Bu ihbar dolayısıyla haklar çiğnenmiş, hürriyetler gasp edilmiş, masum insanların şerefi ile oynanmıştır… Öyle bir memleket tasavvur ediniz ki, hak çiğneniyor, hürriyet gasp ediliyor, masumların şerefi ile oynanıyor ve fakat neticede her şey bulutların içerisinde, sislerin içerisinde, hiçbir şey belli olmadan yüzüstü kalıyor." (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, Cilt:21, Birleşim: 11, 30.11.1949, ss. 246-247). Meclisteki tartışmalar esnasında Şemsettin Günaltay'da söz almış, Özalp, Bayar ve çevresinden aldığı malumatlarla Fuat Arna ve diğer arkadaşlarının bu işi yapabilecek kabiliyette olduklarını düşünerek yaşanan bu gelişmenin mahkemeye intikal etmesine karar verdiğini söylemiştir. Olayla ilgisi olduğu iddia edilen kişileri tanımadığından dolayı ahlakları hakkında bir fikri olmadığını, bu yüzdende tanımadığı kişiler için meselenin üstünü kapatmak istemediğini ve meseleyi ortaya çıkarmak adına olayı adalete teslim etmek istediğini söylemiştir. Demokraside takip edilecek yolun bu olması gerektiğini, çünkü gerçeği ortaya çıkaran şeyin adalet mekanizması olduğunu ve adalet mekanizmasının dürüst bir şekilde işlediğine inandığını söyleyerek konuşmasını sonlandırmıştır (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı:4, cilt:21, Birleşim:11, 30.11.1949, ss. 250-251).

A-) Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna

MP üyelerinin bir kısmı ise suikast iddiasının CHP tarafından planlandığına inanmış, CHP'nin MP'ye karşı son iftirasını da attığını söylemişlerdir. İhbar olayını ciddiye dahi almayan hükümet, eleştirilerin ağına takılmaktan kurtulamamıştır. MP'liler ihbarın ilk başta ciddiye alınmamasını vurgulamışlardır (Çufalı, 2004, s. 141). MP aynı zamanda bütün olayın sorumluluğunu DP'ye ve özellikle Celal Bayar'a yüklemek istemiştir. Aydınlı bir kenara itilerek işin düzenleyicisi olarak Bayar suçlu görülmüş ve Bayar'ın konuyu Kazım Özalp'e açması suçlamanın derinliğini daha da artırmıştır.

Bölükbaşı bu oyunda Bayar'ın rolünün büyük olduğunu ve bu durumun anlaşılmasının onu çok mutlu edeceğini belirtmiştir (Çaylak, 2010, s. 124). Bölükbaşı, demokrasi davasında lider mevkiinde görülmek isteyen ve sürekli kanuni hâkimiyetten konuşan Bayar'ın kanunun emrettiği şekilde değil de perde arkasından olayla hiçbir ilgisi bulunmayan Özalp aracılığıyla İnönü'ye haber vermesini eleştirmiştir. Bölükbaşı Bayar için, en basit vatandaşın bile bildiği yoldan müracaat etmeyerek kendileri haklarında söylediği ağır sözlerin gizli kalacağı düşüncesiyle hareket ettiği iddiasında bulunmuştur. Bunun dışında daha dün aynı safta duran, aynı dava uğruna mücadele eden insanları komünistlere alet olmuş gibi göstererek hem İnönü'nün gözüne girmeye çalıştığını hem de MP'yi gözlerden düşürmek istediğini belirtmiştir (Bölükbaşı, 1949, s. 4). Osman Bölükbaşı'na göre Aydınlı'yı bu memlekette en iyi tanıyanlardan biride Celâl Bayar'dır. Bayar birçok teklifte bulunmasına rağmen Aydınlı'yı partisine almak istememiştir. Kişiliğini çok iyi bildiği Aydınlı'nın suikast hakkında dile getirdiği ve çocukların bile anlayacağı tezatlarla dolu anlamsız sözlerine bu memlekette en son inanacak kişinin de Bayar olduğunu söylemiştir (Bölükbaşı, 1949, ss. 3-4).

18 Kasım 1949 tarihine savcılığa giderek ifadesini veren Celal Bayar, olay hakkında şunları söylemiştir: *"Ege seyahatinden dönüyordum. Trende Reşat Aydınlı da vardı. Yanımdaki bazı arkadaşlar Aydınlı'nın benimle selamlaşmak temayülünü gösterdiğini ifade ettiler. Yalnız kaldığım bir zamanda görüşmek isterse gelmesini söyledim. Kompartımana geldi, konuştuk. Beraberce yemek salonuna geçtik. Yemek yedik. Aydınlı, benimle hususi bir konuşma arzusunda bulunduğunu söyledi. 'Burada konuşalım' dedim. Mevzuun mahrem ve mühim olduğunu ifade etti. Ankara'ya dönüşümde General Özalp'e bu hadiseyi naklettim. Ve İnönü bir tahaffuz tedbiri almak arzu ederse kendisine lütfen böylece anlatın dedim"* (Bölükbaşı, 2005, s. 116). Ayrıca Özalp'in iddiasına göre Bayar savcılıkta şu cümleleri de kullanmıştır: *"Bu işi yapacak istidattadırlar, pek muteber insanlar değillerdir. Zaten bu Fuat Arna eğer Milli Emniyetin adamı olarak bu işlerde gizli bir rolü yoksa masrafını oradan almıyorsa menbaı malûm olmayan masraflar yapıyor, gelirinden fazla para sarf ediyor. Nasıl yaşıyorlar bilmiyorum. Bu işte komünistler faal rol oynayabilirler. Onlar adamı ve vasıtayı tedarik ederek politikacıların tasavvurlarının tahakkuku imkânını hazırlayabilirler. Bunlar da bunu hatırlayabilirler."* (Bölükbaşı, 1949, s. 2). Celal Bayar ortaya atılan ihbar hadisesini büyük bir soğukkanlılıkla karşılamış ve durumun ciddiyetine uygun olmayan bir ifade kullanarak: *"Bende kurşun geçmez, muskası var.*

Beni kimse öldüremez" sözleriyle olaylı ciddiye almamıştır (Akşam, 17 Kasım 1949). Bayar'a ihbar hadisesi sorulduğunda üzerinde durmadan gülüp geçmekle yetinmiştir. Bayar'ın yaşanan olay karşısında sergilemiş olduğu rahat tavırları pek çoklarına göre bu durumun bir komplo olduğu düşüncesini kuvvetlendirmiştir.

Bölükbaşı ve Arna 21 Kasım günü tahliye edilmişlerdir. Tahliye edildikleri gün Bayar ile karşılaşmışlar ve kendilerini tutamayarak Bayar'a sataşmışlardır. Arna: *"Ruslardan para aldığıma dair şerefsiz iftiralarınızı duydum. Senin bir sahtekâr adam olduğunu zaten ilan etmiştim. Şimdi buradaki vatandaşları da şahit ediyorum. Şerefsiz adam, yalancı hürriyet kahramanı! Seni herkesin önünde rezil ediyorum"* sözleriyle seslenmiştir. Daha sonra Bölükbaşı: *"Vaktiyle İnönü'yü öldürtmek lazım diye Erzurum'dan gelen bir mektubu hasıraltı etmiştin. Şimdi de bize tuzak kurmak için girişilen bu tertipte baş artist rolünü alarak, Kazım Özalp'a 'belki muhafaza tedbirleri alırlar, İnönü'ye bildiriniz' demek suretiyle hem İnönü'ye kur yapıyor, hem de bizleri yani muvazaasız muhalefeti vurmak istiyorsun, hem de kendini suikastlara hedef olan bir devlet adamı ve hürriyet kahramanı göstermek fırsatını yakalıyorsun. Bütün hakikatleri ifşa edeceğim. Neden Erzurum mektubundan İnönü'ye bahsetmedin? Biz adam öldürürüz, köpek öldürmeyiz"* sözleriyle Bayar'a yüklenmiştir (Çaylak, 2010, ss. 123-124; Yeni Sabah, 22 Kasım 1949, s. 5). Bayar, kendisine karşı sarf edilen bu sözler karşısında sükûnetini koruyarak, cevap vermemiştir. DP'liler, bu olayı "Bayar'a tecavüz hadisesi" olarak lanse etmişlerdir (Çaylak, 2010, ss. 123-124; Yeni Sabah, 22 Kasım 1949, s. 5). Bölükbaşı ve Arna, kendilerine hâkim olamayarak sözlü saldırıda bulundukları için hem millet tarafından hem de diğer siyasi partiler tarafından kınanmışlardır. Bu durum MP'yi olumsuz etkilemiştir (Çaylak, 2010, ss. 123-124). Osman Bölükbaşı, Bayar'ın bir zamanlar "tayyare satışı" isnadına kanarak, bu sözleri tekrar eden vatandaşlar için bile hakaret davası açtığını göz önüne almalarını istemiş ve Bayar'ın kendisine karşı yapılan hakaretlere dava açmamasını açamayacak durumda olmasına bağlamıştır. Çünkü ona göre Bayar, yaptıklarının bir mahkeme kararıyla ispat edilmesinden dolayı çekinmiş ve korkmuştur (Bölükbaşı, 1949, ss. 6-7).

3.4.4. Suikast İhbarının Sonucu

Aydınlı'nın bu ihbarı neden yaptığı da çok tartışılmıştır. Bazıları Aydınlı'nın DP'ye girmek için her yolu denediği halde partiye alınmadığı, daha sonra MP'ye katıldığı

ancak burada da tutunamayınca CHP'ye girmek için böyle bir yola başvurduğunu söylemekteydi (Vatan, 17 Kasım 1949, s. 4). Aydınlı MP'ye katılmak isteğini bildirdiğinde bu isteğine başta Aldoğan olmak üzere Bölükbaşı ve Arna karşı çıkmışlardır. Aydınlı muhtemelen bu ihbarı yaparak onlardan kurtulmak istemiş olabilir. Başka bir ihtimalse Aydınlı'nın iktidar partisi tarafından bir maşa olarak kullanıldığı yönündedir. Ayrıca MP'nin önde gelen isimleri dururken partinin ikinci planda kalan kişiler hakkında bu tarz bir ihbarda bulunması da tartışma konusu olmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen suikastın arkasındaki gerçekler hiçbir zaman anlaşılamamıştır.

Aydınlı, bu ihbar sayesinde her iki partiye karşı güven kazanacağını zannetmiştir. Fakat sonunda yaptığı ihbarı inkâr etmek zorunda kalmıştır. Kendisini suçsuz ve masum göstermeye çalışmış ancak bir süre sonra söylediklerinin tamamen asılsız ve uydurma olduğu ortaya çıkmıştır (Vatan, 18 Kasım 1949, s. 4). Aldoğan, Bölükbaşı ve Arna'nın mizaçlarının sert olması, Aydınlı ile Aldoğan'ın aralarında anlatıldığı gibi bir konuşmanın olup olmadığı konusunu akla getirmiştir. Ancak, konuşmalarını Aydınlı'nın yanında yapmaları ve planladıkları suikasta katılması için Aydınlı'ya teklifte bulunmaları olanaksızdır. Çünkü Aydınlı onlar için güvenilir bir adam değildir. Bunun dışında Aydınlı, Aldoğan ve diğerlerinin kendi aralarında yapmış olduğu konuşmaları duyarak yanlış anlamış ve çıkarları uğruna ihbarı yapmış olabilir. İhbardan sonra politik söylemleriyle başı dertte olan MP'den istifalar görülmeye başlanmıştır (Çufalı, 2004, ss. 146-150). MP, yaşanan bu olayı lehine çevirmeyi başaramamış hatta olayı açığa çıkarmaya çalışırken hırçınlaştığı için seçmen tabanında kayıplar yaşamıştır. İhbarın doğru olup olmadığından ziyade böyle bir hadisenin yaşanması Türkiye adına üzücü bir gelişme olmuştur (Vatan, 18 Kasım 1949).

Samet Ağaoğlu suikastın bir tertip olduğunu ve bu suikast olayı için üç ihtimali göz önünde bulundurmak gerektiğini söylemiştir. Bunlardan ilki, Aydınlı'nın ihbarı kendisinin yapmış olma ihtimalidir. İkincisi, Aydınlı ve Milli Emniyetle birlikte işbirliği yapan CHP'lilerin ihbarı yaptığı, sonuncu ise, Aydınlı, Milli Emniyet ve DP'nin bir arada yürüttüğü ihtimalidir. Ağaoğlu bunlar arasında en güçlü ihtimalin ikinci ihtimal olduğunu söylerken, üçüncü ihtimali en düşük ihtimal olarak görmüştür. İlk ihtimaliyse akli dengesini yitirmiş birinin yapabileceği bir iş olarak değerlendirmiştir. İkinci ihtimali iki muhalefetin birbirine düşürülmek istenmesine

bağlamıştır. Samet Ağaoğlu'na göre İnönü iki muhalefeti de birbirine düşürerek muhalefet partilerini özellikle de DP'yi korku altında bırakmak istemiştir. CHP'nin zamanın da DP'yi ihtilalcilikle suçladığı gibi şimdi de MP'yi suikastçı bir parti gibi göstermeye çalıştığını belirtmiştir (Ağaoğlu, 1992, ss. 374-375).

Suikast ihbarını farklı açılardan ele almak mümkündür. MP'nin seçimlere az bir zaman kala böyle bir olayın içinde yer alması, halkın gözünde yükselen parti olma özeliğini kaybettirmiş ve partide onarılamayacak kadar büyük hasarlar meydana getirmiştir. Bu asılsız ihbar olayından sonra MP'ye olan güven azalmış, MP ile DP arasında yaşanan ayrılık daha da büyümüştür. Bu olay başka konular üzerinde tartışmaların yaşanmasına da neden olmuştur. Örneğin, milletvekilliği dokunulmazlığı, haberleşmenin gizliliği vb. gibi konular gündeme getirilmiştir (İnan, 2005, ss. 223-224).

Ayrıca bu olay, genel seçimlere sayılı günler kala iktidar ve muhalefet arasındaki mevcut gerilimi daha da artırmıştır. Bu durum Türkiye ve demokrasisinin gelişimi adına olumsuz sonuçlara neden olmuştur (İnan, 2005, s. 223). Hükümet, ihbara gerekli ciddiyeti göstermemiş, DP ise yaşananları lehine çevirmeyi başarmıştır. Olayın asılsız olduğunun ortaya çıkması üzerine dokunulmazlığı kaldırılan Aydınlı, tevkif edilerek cezaevine gönderilmiştir.

4. SADIK ALDOĞAN'IN MEVCUT SİSTEME AİT GÖRÜŞLERİ VE TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ

Aldoğan, Mecliste sadece elini indirip kaldıran milletvekillerinden biri olmamış, fikirlerini dile getirmek ya da herhangi bir şeye karşı çıkmak istediğinde bunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Aldoğan, yanlışların dile getirilmesini, tartışılmasını ve ortak bir yol bulunmasını istemiş, böylece sorunların ortak bir paydada çözüme ulaşacağını düşünmüştür. Yapılan yanlışları eleştirmeyi en büyük hakları olarak görmüş, iktidardaki partinin eleştirilere açık olması gerektiğini belirtmiştir. Konuşmalarını ya da savunmalarını kaynaklardan yararlanarak ve onlara dayanarak yapan Aldoğan, Türkiye'nin Anayasasından, İnsan Hakları Beyannamesinden ya da başka ülkelerin Anayasalarından örnekler vererek konuşmuş ve konuşmalarını millet adına yaptığını belirtmiştir. Meclisteki konuşmaları değerlendiren Aldoğan, konuşanların fikirlerini cesaretle dile getirip getirmediklerinden şüphelenmiş, fikirleri açık bir şekilde dile getirmek gerektiği üzerinde durmuştur. Aldoğan, fikirlerin özgür bir şekilde gelişmesi gerektiğine inanmış ve tek yönlü şartlanmamak gerektiğini söylemiştir. Aldoğan farklı fikir alışverişinde bulunmak için, askerlik görevini yerine getirirken haftalık kültür çalışmaları adı altında tartışmalı konferanslar düzenlemiştir. Bunu yaparken hem yeni kültür hareketlerini yakından takip etmeyi hem de düşünceleri durağanlıktan çıkararak canlı tutmayı amaçlamıştır. Önerilmiş olan fikirlerin yanlış ya da ters olmasından hoşlanılmasa bile onların da yararlı olabileceklerini, en azından tartışılarak doğrunun bulunmasında hizmet edebileceklerini belirtmiştir (Saçlıoğlu, 1990, s. 16).

4.1. CHP İktidarı Hakkındaki Görüşleri

Aldoğan, CHP'nin idare tarzından ve zihniyetinden son derece rahatsız olmuş ve bunu her fırsatta dile getirmiştir. CHP'nin eski zihniyetten kopamadığını ve bu zihniyeti devam ettirdiğini iddia etmiş, yaptığı bazı işleri samimi ancak yeterli bulmadığını belirtmiştir. CHP'nin idare tarzını ve demokrasiyle ilgisi olmayan uygulamalarını eleştirmiş, CHP hükümeti zamanında vatandaşın politika hakkının çıkarılmış birtakım kanun hükümleriyle zedelendiğini iddia etmiştir (Aldoğan, 1947, s. 6). Aldoğan'ın CHP iktidarını, "eski hamam eski tas yalnız tellaklar değişti" sözleriyle eleştirmesi o dönemde çok ses getirmiştir. Ayrıca Milli Şeflik sistemini eleştiren Aldoğan bu sistem hakkındaki fikirlerini şu şekilde dile getirmiştir: *"Görülüyor ki; tek bir şahsa bağlı*

kalmak ve her şeyi ondan ve onun etrafında toplanmış bir avuç insandan beklemek âdeti, [T]ürkün dinamizmini sömürmekte ve saltanat devrindeki miskinliğin devamına yol açmaktan başka bir netice vermemektedir." (Aldoğan, 1947, s. 16). Aldoğan, o dönemde Türkiye'de Anayasanın, millet egemenliğinin ve Cumhuriyet esaslarının yer bulmadığını, CHP'li vekillerin başlarında bulunan şefin arzu ve isteklerine göre hareket etmekten başka kaygılarının olmadığını, bu kişilerin esasen kimin vekilleri olduğunun merak konusu olduğunu belirtmiştir (Aldoğan, 1947, s. 26).

Aldoğan, İkinci Saka Hükümetinin programı hakkında konuşurken, hükümetteki kişilerin devlet şefinin emriyle hareket ettiğini, yönetimin başına şefin isteğiyle gelip şefin isteğiyle geri çekildiklerini söylemiştir. Konuşmasını kişiler üzerinden değil zihniyet üzerinden yapacağını belirttikten sonra hükümetin başında olmanın ciddi ve ağır bir memleket işi olduğunu, bunun yanında hükümetten çekilmenin de aynı derecede ciddi ve önemli bir iş olduğunu söylemiştir. Ancak Hasan Saka'nın tek parti zihniyetinin etkisi altında kaldığını ve kendisini demokratik esaslara bağlı görmeden devlet şefinin iradesi ile hareket ettiğini belirtmiştir. Hükümet değişikliğinin demokrasi ve Anayasaya göre yapılmadığını, devlet şefinin arzusuna bırakıldığını iddia etmiştir. Başbakanın Cumhurbaşkanına karşı değil Meclise karşı sorumlu olduğunu bundan dolayı da Cumhurbaşkanının talimatıyla değil Meclise bildirerek geri çekilmesi gerektiğini söylemiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, 18.06.1948, ss. 251-252). Aldoğan, Hasan Saka hükümeti için: *"Arkadaşlar: Hasan Saka'nın ne istifasını demokratik esaslara uygun buluyorum: ne de kendisinin tekrar bu mühim vazife ile tavzif edilmiş olmasını memleket için hayırlı görüyorum! Ve ne de, birkaç genç Bakanı içine almış olmasından dolayı kuvvet kazanmış olduğuna inanıyorum! Bunun için bu kabineye eskisine olduğu gibi güvenim yoktur."* sözlerini kullanmıştır (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, 18.06.1948, s. 254). Aldoğan, bir süredir devam eden bu zihniyetin el birliğiyle yıkılmasının ve Türkiye'de kabinenin sadece Meclisin kararıyla düşüp Meclisin kararıyla iktidarda kalabileceğinin anlaşılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu düşüncenin Türkiye'de yerleştiği gün demokrasinin işlerlik kazanacağını söylemiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 12, Birleşim: 73, 18.06.1948, s. 255).

4.2. Günaltay Hükümeti Politikaları Hakkındaki Görüşleri

Aldoğan, Günaltay hükümetini eleştirirken davanın doğru tespit edilemediğinden yani siyasi bir davaya sahip olamadıklarından dolayı yakınmıştır. Cumhuriyet döneminde hükümetin başına geçenler, takip edilecek yolun belirli bir hedefe ulaşması gerektiğini düşünmemişlerdir. Yani Aldoğan'a göre hükümetin bir ideolojisi yoktur. Aldoğan bu durumu şu cümlelerle açıklamıştır: *"Nitekim çekilen Hasan Saka Kabinesi, siyasi maksadını nasıl açıkça ortaya koymamışsa yeni gelen: Günaltay Hükümeti de siyasi, mali, iktisadi ve içtimai alanlarda yapmak istediği işleri, hangi maksadın elde edilmesi için düşünmüş olduğunu beyannamesinde izah edememiştir. Bu, şu demektir ki, Günaltay da tıpkı selefleri gibi, bir sistem teşkil etmekten uzak ve maziden devraldığımız maksatsız, hedefsiz idare tarzını yürütmek yolunu takip edeceklerdir."* (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 15, Birleşim: 36, 26.01.1949, s. 185). Öncelikli işin, milletin durumunun tespit edilerek tüm gerçekliğiyle ortaya koymak olduğunu belirtmiştir. Millet denilince sadece birkaç şehirdeki insanları değil otuz beş bin topluluğu içine alan milleti anlamaları gerektiğini söylemiştir. Asıl davanın, topluluk içerisinde yaşayan ferdin ve ailenin, devletin nimetlerinden faydalanabilecek bir halk teşkilatına kavuşturmak olduğunu, bunun da milli dava ve siyasi bir gaye olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Belirli bir davaya bağlı olunmamasının teşkilatlanmanın önünde bir engel olduğunu, zihniyette bir değişiklik yapılarak dava ne ise onu açık bir şekilde ortaya koymak gerektiğini söylemiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 15, Birleşim: 36, 26.01.1949, ss. 184-188). Aldoğan, hükümetin, dış işlerinde siyasi görüşünü ve hedeflerini açık bir şekilde anlatmadığından da yakınmıştır. Hükümetin siyasi görüşünü açık bir şekilde muhalefete bildirmesini söyleyen Aldoğan: *"Biz Hükümetin takip ettiği siyasetin hedefini bilmezsek, Hükümet, bunu bize söylemezse, biz bu Hükümetin takip ettiği siyasetle nasıl beraber oluruz ve nasıl beraberiz diyebiliriz?"* demiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 19, Birleşim: 84, 11.05.1949, s. 307). Aldoğan'a göre hükümet dış siyasette takip edeceği yolu muhalefete bildirmelidir ki muhalefette hükümetle birlikte o yolda yürüyebilmelidir. Anayasanın 47. maddesinde hükümetin; görüşünü, hedefini ve gideceği yolu Millet Meclisine bildirir ibaresinin yer aldığını söylemiştir. Dışişleri Bakanının vermiş olduğu beyanattan hiçbir şey anlamadığını, gidilecek yolun açık bir şekilde belirtilmesi gerektiğini, böylelikle takip edilen yolun doğru olup olmadığı konusunda fikirlerini bildireceklerini söylemiştir

(T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 19, Birleşim: 84, 11.05.1949, ss. 307-308).

4.3. İdari Teşkilat ve Fırsat Eşitliği Hakkındaki Görüşleri

4.3.1. Bucak Teşkilat Yapısı

Sadık Aldoğan Mecliste, Türkiye'de çoğu vatandaşın emniyet ve refah içinde yaşamaktan mahrum olduğunu, asıl yapmaları gereken işin insanların emniyet içinde yaşamalarını ve bütün fırsatlardan yararlanabilecek hale gelmelerini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Bucak teşkilat yapısının bu durum için önem arz ettiğini ve bu teşkilatın ne kadara mal olursa olsun mutlaka kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir. İdare mekanizmasının kötü halden çıkarılarak modern hale getirilmesinin vatandaşın işleri açısından önemli olduğunu vurgulamıştır (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 8, Birleşim: 25, 28.12.1947, s. 522). Bütçe hakkında konuşulurken, konuşmaların maksat üzerinden değil de sürekli vasıtalar üzerinden yapıldığını, Türkiye'de vatandaşların çoğunun kötü bir vaziyette olduğunu ve en azından belirli bir kısmını medeniyet merkezi etrafında toplamanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Vatandaşın işlerinin imkân dâhilinde ayaklarına götürülmesi gerektiğini bunu da köydeki toplulukları bir teşkilata tabi tutarak yapabileceklerini söylemiştir. Prensiplerin tespit edilmeden yapılan işlerin tutarsız olacağını belirten Aldoğan, ortaya çıkan problemlerin prensiplerin iyi bir şekilde tespit edilememesinden kaynaklı olduğunu düşünmüştür (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 8, Birleşim: 27, 30.12.1947, ss. 684-686). Halkın medeni bir teşkilata sahip olmadığı için idari açıdan durumlarının hiç iyi olmadığını ve teşkilatın medeni hale getirilmezse yapılmış olan işlerin boşa gideceği fikrini savunmuştur. Ortaya konulmuş olan paradan ve fırsatlardan Ankara, İzmir İstanbul gibi belirli birkaç ilin faydalandığını, her vatandaşın eşit miktarda faydalanamadığını söylemiştir. Türk milleti adına konuştuğunu ve sunulan hizmetlerin tüm Türk milleti adına olmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak Türkiye'nin idare açısından bucak teşkilatına kavuşturulmasının gerekli olduğu fikrini savunmuş ve eğer bu yapılamazsa yapılan işlerin başarılı olamayacağını, olsalar bile işlerin çok fazla zaman alacağını söylemiştir. Aldoğan, hükümetin gayretini takdir etmiş ancak ortaya koyduğu prensipler üzerinde çalışılırsa ülkeye faydasının dokunacağını ve hayırlı sonuçlar vereceğini belirtmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 24, Birleşim: 50, 18.02.1950, ss. 840-842).

Aldoğan, bucak teşkilatını Türkiye'nin gelişmesinde, kalkınmasında ve modern hale gelmesinde önemli bir araç ve aşama olarak görmüş, bu fikrini siyasi hayatı boyunca korumuş ve savunmuştur. CMP'nin program taslağı hazırlanırken de bu fikrini taslağa bir madde olarak eklemiştir (Saçlıoğlu, 1990, s. 17).

4.3.2. Devlet İşlerinin Yürütülmesi

Aldoğan, şimdiye kadar olan başarısızlıklarının başlıca sebebinin devlet işlerinin bir sistem dâhilinde yürütülmemesinden kaynaklı olduğunu belirterek bu durumu şu cümlelerle açıklamıştır: *"Devlet işlerinin bir sistem dâhilinde cereyanı her Bakanlığın kendi akılına estiği gibi işler yapmasiyle mümkün olmaz. Şimdiye kadar ne kadar başarısızlıklarla karşılaşmış isek bunların başlıca sebebi Devlet işlerinin bir sistem dâhilinde yürümemesinden ileri geliyor."* (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 0, Cilt: 1, Birleşim: 12, 09.09.1946, s. 243). Ona göre demokratik sistemin uygulandığı bir ülkede politika teşkilatı, demokratik bir sistem halinde olmalıdır. Politika teşkilatının, demokratik sisteminin uygulandığı bir ülke model alınarak yeniden kurulması gerektiğini belirtmiştir. Aldoğan'ın kafasında oluşan teşkilat, kendisinin meydana getirdiği bir yapı olmayıp, araştırmalar sonucunda ulaşmış olduğu yapıdır. Aldoğan'ın ülkeye fayda getireceğine inanmış olduğu teşkilat yapısı şöyledir: *"Bütün demokrat memleketlerde, halk teşkilatının temellerini muhtelif kesafetteki halk toplulukları teşkil eder; ve bu topluluklara Bucak denilir. Her bucağın bir belediyesi vardır. Halkın bütün sosyal, politik ve medeni işleri Bucaklardaki belediyelerde görülür. Bütün medeni memleketlerde politika teşkilatı böyledir. Belediye teşkilatı dışında hiçbir vatandaş kalamaz. Memleket irili ufaklı binlerce belediyelerden kurulur… Memleket halkının politika teşkilatı yapılınca yani; Bucaklar ve iller halinde, teşkilat modern bir devletinkine göre kurulduktan sonra bu teşkilatı halk teşkilatına çevirmek zarureti vardır… Buraya kadar yazdıklarımızdan şunu çıkarıyoruz ki, demokrasinin tam bir surette memlekette yerleşebilmesi için halkın işleri, halk menfaatine uygun şekilde görülebilecek bir tarzda teşkilatlanmaya ihtiyaç vardır. Bu iş yapılmadıkça politika demokrasi esaslarına göre yürütülemez. Politikadan bahsedebilmek için halkın politika teşkilatına sahip kılınması zaruridir."* (Aldoğan, 1947, ss. 50-51).

4.3.3. Merkeziyetçi Yapı

Aldoğan, Türkiye'nin büyük bir ülke olduğunu ve bu ülkenin tek bir elden yani merkezden idare edilmesinin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Takip edilen yolun yanlış olduğunu, devlet eliyle iktisat alanın da kalkınma sağlanamayacağını ve iktisat alanında kalkınacak olanın halk olması gerektiğini savunmuştur. Aldoğan, CHP'nin programına göre işlerin yürütüldüğünü belirterek, prensiplerde yanlışlıkların olduğunu söylemiş, devlet teşkilatında düzeltmelerin yapılması gerektiğini ve hepsinin kanuna bağlanmasının şart olduğunu öne sürmüştür (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 19, Birleşim: 53, 26.02.1949, ss. 718-720). Devletin yapacağı işleri ayırması gerektiğini söyleyen Aldoğan: *"Arkadaşlar, vilâyetleri adamakıllı vilâyet haline getirmek lazımdır. Nasılki merkezde Bakanlıklar, Devlet Daireleri varsa, bir İl de aşağı yukarı Devlet gibidir… Vilâyetlerdeki meclisi umumiler Büyük Millet Meclisinin küçük bir numunesidir. Oradaki vali buradaki Başbakan gibidir. Merkezde, nasıl bir Bakanlıklar teşkilatı varsa, İsviçre kadar bir memlekette mesela Konya'da bu vilâyeti idare edenler memleketin ihtiyaçları ile çok yakından ilgilenmelidirler. Yoksa her şeyi merkezden beklemek doğru olmaz"* sözleriyle düşünlerini aktarmıştır (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 19, Birleşim: 53, 26.02.1949, s. 719). Aldoğan ortaya çıkan problemlerin yönetimin mantığından kaynaklı olduğunu ima etmiştir. Ona göre Türkiye'de var olan sorunların çözülebilmesi adına öncelikle yerel yönetimlerde değişiklik yapılarak yerel yönetimler güçlendirilmeli ve yetkileri genişletilmelidir. Bunun yanında özel girişimler teşvik edilmeli ve devletin teşkilatı modernleştirilmelidir (Çufalı, 2012b, s. 267).

Aldoğan merkeziyetçi anlayışı eleştirmiş, ellerini kollarını bağlayan durumun merkeziyetçilik fikri olduğunu söylemiştir. Her işin merkezden görülmek istendiğini belirten Aldoğan: *"Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir şekli idare yoktur. Böyle idare Fransa ihtilâli kebirinden evvel orada mevcuttu. O vakit, orada sindikler, muhtarlar vardı. Köyler bir tarafta, kasabalar bir tarafta iptidai bir idare şekli mevcuttu. Cumhuriyet statüsünün temellerini atmış bulunuyoruz. Bugünkü idaremizin sakafı mevcut, fakat temeli yoktur. Cumhuriyet statümüzün temelleri belediyeler, asıl kollektiviteler vücuda getiren muhtelif kollektivitelerdir. Bu itibarla yetki genişliği ve görev ayrılığı dediğimiz bu Anayasanın 91 nci maddesini maalesef tatbik edemiyoruz. Bunu tatbik edemediğimiz için bütün işler merkezdeki Hükümetin üzerine yükleniyor; ne yapacağını şaşırıyor."* sözleriyle idare şeklini eleştirmiş ve idare mekanizmasının

Anayasaya göre yapılmadığını söyleyerek sorunun bundan kaynaklı olduğunun iddia etmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 11, Birleşim: 64, 28.05.1948, s. 544). Aldoğan, işlerin mahalli idarelere bırakılması, merkezin ise yapılan işleri kontrol etmesi gerektiğini söylemiştir (Çufalı, 2012a, s. 402). Aldoğan, hükümetin merkeziyetçilik anlayışının şu şekilde olduğunu ileri sürmüştür: *"Halk Partisi hükümetlerinin memleketin idaresi hususundaki anlayışlarının koyu bir merkeziyetçilik üzerine müesses olmasından ileri geliyor."* (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 16, Birleşim: 49, 22.02.1949, s. 257).

4.3.4. Fırsat Eşitliği

Aldoğan ortaya konulan paralardan bütün vatandaşların yararlanması gerektiğini ancak çoğu vatandaşın devletin sağlamış olduğu eğitim ve fırsatlardan eşit bir şekilde yararlanamadığını belirtmiştir. Bu durumu şu cümlelerle dile getirmiştir: *"Şimdi biz büyün bu fedakârlıklarımıza rağmen kendi imkânlarımızın hemen büyük bir kısmını sarf etmiş olmamıza rağmen, memleketimizde bu prensibi tatbik edemiyoruz! Vatandaş kütlelerini teşkil eden, bilhassa 40 bin köydeki 14 milyonu aşan vatandaşlar bundan faydalanamıyorlar! Biz, bütün vatandaşları düşünmek mecburiyetindeyiz. Binaenaleyh sarf ettiğimiz para bütün memlekete şamil olmalı, bütün vatandaşlar sarf edilen bu paradan müsavi surette faydalanmaları, esas teşkil etmelidir."* (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 24, Birleşim: 50, 18.02.1950, s. 840).

Sadık Aldoğan'ın düşüncelerine ve eleştirilerine bakılınca, yürütülmüş olan siyasetten ya da bir siyasi davaya sahip olunamamasından dolayı yakınmış olduğu görülmektedir. Aldoğan, idari teşkilatın düzenlenmesi ve modernleştirilmesi gerektiğini savunmuş ve araştırmaları sonucu ulaşmış olduğu fikirleri öne sürmüştür. Eski zihniyetin devam ettirildiğini ifade eden Aldoğan, zihniyette değişiklik yapılması gerektiğini belirtmiştir. Konuşmaların ve tartışmaların hep vasıtalar üzerinden yapıldığını belirterek, maksadın arka plana atıldığını söylemiştir. Yapılan işlerin Türkiye'de yaşayan bütün vatandaşları içine alacak şekilde yapılması gerektiğini, bu yüzden de yapılacak işlerin iyi tespit edilmesinin şart olduğunu ve konuşmalarını vatandaş adına yaptığını belirtmiştir.

4.4. Soru Önergeleri

a-) Reşat Aydınlı'nın İnönü ve Bayar'a suikast yapılacağı iddiası üzerine, Sadık Aldoğan'ın evinde ve üstünde aramalar yapılmıştır. Aldoğan arama olayının, Anayasanın 17. maddesinde belirtilen milletvekili dokunulmazlığına aykırı olduğu gerekçesiyle konuyu Meclise taşımıştır. Aldoğan konuyla ilgili sözlü soru önergesi vermiştir. Soru önergesinde Adalet Bakanına ve Başbakana, evinde ve üstünde arama yapıldığını, bu aramayla Anayasanın 17. maddesinin ikinci fıkrasının sarih hükmünün hâkim kararıyla çiğnendiğini, milletvekili dokunulmazlığına bu tecavüzle nasıl cüret edildiğini sormuştur (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 22, Birleşim: 13, 05.12.1949, s. 52)

5 Aralık 1949'da toplanan Mecliste Aldoğan, Milletvekili dokunulmazlığı hükmünün hâkim kararıyla çiğnendiğini belirtmiş, Adalet Bakanına ve Başbakana milletvekili dokunulmazlığına rağmen böyle bir tacizde nasıl bulunulduğuna dair yukarıda da aktardığımız gibi sözlü soru yöneltmiştir. Adalet Bakanı Fuat Sirmen ise verdiği cevapta evinde yapılan arama kararının ne Anayasa hükümlerine ne de ceza muhakemeleri usulüne aykırı olmadığını ve kanuna uygun olarak gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 22, Birleşim: 13, 05.12.1949 ss. 51-52). Aldoğan, sadece kendi şahsı adına soru yöneltmediğini, bu durumun milletin hâkimiyetini kullanmakta olan tüm kişileri ilgilendirdiğini ve arama olayının Anayasanın içerdiği manaya aykırı bir davranış olduğunu belirtmiştir. Hâkimin verdiği kararın hâkimin kendi görüşüne dayandığını ve kimseyi dinlemeden sadece yukarıdakilerin almış olduğu ihbarı ele alarak fetva verdiğini, bundan dolayı ona hâkim değil sadece müftü denileceğini söylemiştir. İnsan haklarının tanınması gerektiğini ya da tanınmıyorsa da en azından bu hakların dile getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Tartışmalara dâhil olan Fuat Sirmen ise: *"Muhterem arkadaşlar, Afyon Karahisar Milletvekili arkadaşımızla Anayasanın 17 nci maddesine mâna vermekte maalesef ittifak edemiyoruz. Şüphesiz ki kendi görüşleri de muhteremdir. Fakat benim görüşüm maalesef bu mahiyette değildir"* sözleriyle fikrini belirtmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 22, Birleşim: 13, 05.12.1949 s. 54). Aldoğan'ın Anayasanın 17. maddesine yüklediği anlama katılmadığını, görüşünün saygıdeğer olduğunu ancak kendi görüşünün bu nitelikte olmadığını belirterek yargıç tarafından

yapılan muameleyi doğru bulduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'de Aldoğan'ın öne sürdüğü fikirlere katılmadığını belirterek: *"Milletvekilliği dokunulmazlığı müessesesi bizim Anayasamızda ve bizim adalet cihazımızın tatbikatında, bilhassa şu son çok partili hayat devrimizde, hiçbir memleketten daha dar ve geri bir şekilde anlaşılmış ve tatbik edilmiş değildir. Hattâ geçen toplantımızda arzettiğim gibi, bâzı demokrat memleketlerden de daha ileri bir tatbik bulmaktadır."* sözleriyle kendi fikrini açıklamıştır (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 22, Birleşim: 13, 05.12.1949 ss. 54-55). Her şeyi kanun dairesi içerisinde yapmaya çalıştıklarını ve yapılanların kanuna aykırı hareket edilmeden yürütülmesine dikkat ettiklerini söylemiştir. Aldoğan ise: *"Adalet Bakanı arkadaşım diyor ki; Aldoğan böyle anlıyor, biz de böyle anlıyoruz. Efendim, bu iş ne benim anlamam ne de Adalet Bakanı arkadaşımızın anlamasıdır. O kadar sarihtir, o kadar tefsiri ihtiyaç göstermiyen öyle vazıhtır ki.... Böyle bir vuzuh karşısında bu maddenin yorumlanmasına insan güler. Anayasanın maddelerini yorumlanamaz. Onda vuzuh vardır."* sözleriyle Anayasa maddelerinin farklı şekillerde anlayıp yorumlanacak bir şey olmadığını, maddelerin gayet açık ve anlaşılır olduğunu belirtmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 22, Birleşim: 13, 05.12.1949 s. 55). Aldoğan konuşmasını bitirirken memlekette Anayasanın ve insan haklarının tam anlamıyla yerine getirilmesini temenni ettiğini belirterek bu meseleler üzerinde hep birlikte mücadele edeceklerini söylemiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 22, Birleşim: 13, 05.12.1949, ss. 51-56).

Bu tartışmadan anlaşılıyor ki Anayasanın maddeleri herkes tarafından farklı şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır. Ancak Aldoğan, Anayasada açıklık olduğunu belirterek Anayasa maddelerinin yorumlanamayacağını söylemiştir. Aldoğan bu konudaki hassasiyetini, onun millet hâkimiyetine ve milletin hâkimiyetini kullanan milletvekillerine verdiği önemde aramak gerekir. Aldoğan kitabında, milletvekili dokunulmazlığı üzerinde durarak bunun ne anlam ifade ettiğini anlatmaya çalışmış, iktidardaki partinin milletvekili dokunulmazlığına önem vermediğini iddia etmiştir. Zaten kendisi de şahsiyeti adına değil tüm millet hâkimiyetini kullanan kişiler adına bu konuyu Meclise taşıdığını belirtmiştir. Yapılan arama olayı hukukçuları ikiye bölmüştür. Anayasanın 17. maddesinde milletvekili dokunulmazlığından bahsedilirken arama yapılamaz ibaresi bulunmadığını ve arama işinin suçu tespit etmek için gerekli bir tedbir olduğunu söyleyenlerin yanında dokunulmazlık

maddesinin mutlak ve geniş kapsamlı bir anlam taşıdığını söyleyenler de olmuştur. Yani dokunulmazlığın armaya engel olduğunu, tevkif ve sorguya çekmekle arama arasında mahiyet ve gaye bakımından bir fark olmadığı düşüncesini savunmuşlardır. Bu kişiler, Meclisin izni olmadan bir milletvekilinin evinde ve üstünde aramanın yapılmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Anayasanın milletvekili dokunulmazlığı maddesinin amacı, zorlama ve baskıdan uzak, icra kuvvetlerinin nüfusundan bağımsız olarak yasama görevini serbestçe yapmasını sağlamaktır. Aldoğan, halkı temsil eden bir milletvekilinin en büyük hakkı olan dokunulmazlık hakkını önemseyerek bunun için mücadele vermiştir.

b-) Sadık Aldoğan, Anayasanın 70. Maddesinde Türk'ün tabi hakları arasında düşünme, söz ve yayın hürriyetlerinin bulunduğunu, İnsan Hakları Beyannamesinin 19. Maddesinde ise her şahsın fikir ve ifade hürriyetine sahip olduğunu, bu sarih hükümlerin totaliter idarenin ortaya koymuş olduğu mevzuatla tamamen hükümsüz bir hale getirildiğini iddia etmiştir. Ona göre Anayasanın bazı maddeleri kullanılarak insanların bu tabi hakları ellerinden alınmıştır. Aldoğan, kişinin en önemli haklarından birisinin konuşmak hakkı olduğunu ve bu hakkın kısıtlanmasına müsaade etmeyeceğini belirterek bu konuyu Meclise taşımış, Başbakana ve Adalet Bakanına şu üç soruyu yöneltmiştir; 1-) Muhalif partilere mensup vatandaşların muhtelif siyasi toplantılarda açıkladığı siyasi fikir ve kanaatlerinden dolayı haklarında adli takibata girişilmesi, savcılıklarda, mahkemelerde, hapislerde süründürülmesi Hükümeti hiç düşündürmüyor mu? Birleşmiş Milletlere vermiş olduğu sözü kendisine hiç hatırlatmıyor mu? 2-) Muhalif gazete başyazarlarının siyasi fikir ve kanaatlerini hür olarak açıklamasından dolayı haklarında kanuni takibata geçilmesi, bu vatandaşların fikir hürriyetine açıkça bir tecavüz değil midir? 3-) Bir milletvekilinin beyanatını gazetesinde yayımlamaktan dolayı bir gazete sahibinin tevkifi insan haklarıyla kabili telif midir? (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 62, 10.03.1950, s. 270).

Adalet Bakanı Fuat Sirmen, Aldoğan'ın soruları karşısında Anayasada ve İnsan Hakları Beyannamesinde yazılı olan hürriyetlerin keyfi ve hudutsuz olmadığını belirttikten sonra: *"... [M]emleketimizde Anayasanın teminatı altında bulunan fikir ve yayın hürriyetini ihlâl eden her hangi bir hareket kazai ve adlî mercilerce yapılmış değildir. Bunun dışında soru sahibi bir milletvekilinin beyanatının gazetelerde*

dercinden dolayı gazete sahibinin takibata mâruz kılınması doğru mudur diye ikinci bir sual sormaktadır. Bu noktaya da cevabını şu olacaktır: Bir milletvekilinin beyanatının gazetelerde tekrarı o beyanatın suç teşkil edip etmemesine ve bunu gazetede yayınlayan şahsın maksat ve kanaatine göre mahkemelerce takdir edilebilecek bir hususdur." cevabını vermiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 62, 10.03.1950, s. 270). Aldoğan, Sirmen'in cevabına: *"Ben de biliyorum, bu hareketler mevcut kanunlara göre, suç diye bu vatandaşlar, savcılıklarda ve mahkemelerde sürünüyorlar. (Gürültüler) Birleşmiş Milletler 1945 te bir Anayasa yaptılar. Biz de, bu Birleşmiş Milletler camiasına dâhiliz, içinde, söz, inanma hürriyeti olan bir dünya istiyoruz. Anayasanın 70 nci maddesinde: Düşünme, söz ve yayım hürriyeti, çıkarmış olduğumuz bir takım kanunlarla, ortadan kalkmış bulunuyor. Söz hürriyeti kalmıyor. (Neden, gürültüler), fikir hürriyeti kalmıyor, takyit ediliyor; bunlar hep Anayasaya aykırı olarak, çıkarılmış kanunlarla oluyor."* sözleriyle karşılık vermiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 62, 10.03.1950, s. 270).

Vatandaşın; hükümeti, cumhurbaşkanını ve her şeyi eleştirme hakkına sahip olduğunu belirten Aldoğan, eleştiriyi kabul etmeyen kişilerin bu asırda siyaset yapamayacağını, onların siyasetten uzak durmaları gerektiğini ve iktidardakilerin vatandaşın eleştirilerine karşı tahammül etmeye mecbur olduklarını söylemiştir. Cumhurbaşkanı için ayrı bir kanun çıkarıldığını, ancak bu durumun insan haklarına da Anayasaya da aykırı olduğunu söylemiştir. Bir milletvekilinin Meclis içinde ya da dışında her şeyi söyleyebileceğini, her şeyi tenkit edebileceğini ve tanınan bu haklardan bir milletvekilini kimsenin alıkoyamayacağını belirtmiştir. Ona göre Türkiye'de hürriyet vardır ve bundan dolayı da totaliter rejim kalkmalıdır. Sirmen, Anayasaya aykırı bir kanunun Meclisten çıktığını kabul etmemiş, devlet başkanı makamını kim doldurursa doldursun o makama karşı hürmetin zorunlu olduğunu ileri sürmüştür. Aldoğan'ın eleştirilerinin yanlış olduğunu, eleştiri yapılırken şeref ve hürriyetin dikkate alınarak yapılması gerektiğini, eleştirinin asla tecavüzkâr derecede olmaması ve fikir sahasında kalması gerektiğini belirtmiştir. Şeref ve haysiyete dokunmadan yapılan eleştirileri caiz gördüklerini ve bu tarz eleştiriler için takip ve harekete geçilmediğini söylemiştir. Herkesin aklına geleni konuştuğu bir yerde medeni toplumun oluşamayacağını belirterek, hiçbir muhalif parti mensubunun siyasi düşünesinden dolayı takibata maruz kalmadığını iddia etmiştir. Kullanılan sözlerin, eleştiri sahası içinde mi yoksa tecavüz

sahası içinde mi söylenip söylenmediğine Meclis tarafından değil adli organlar tarafından karar verileceğini söylemiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 62, 10.03.1950, ss. 269-276).

Aldoğan, söz ve yazı hürriyetinin vatandaşın iradesinin ifadesi olduğunu düşündüğü için bu yolda mücadele etmiştir. Halk Hâkimiyeti ve Politika Hürriyeti adlı kitabında, Cumhuriyet devrinde çıkarılmış olan birtakım kanunlarla vatandaşın siyasi hürriyetinin yani, memleket işleri üzerinde hür olarak dilediğini söyleme hürriyetinin ortadan kaldırıldığını belirtmiştir. Bu durumun diğer demokratik ülkelerde görülmediğini, yani vatandaşın siyasi hürriyetini ortadan kaldıran kanun hükümlerinin olmadığını belirtmiş, CHP hükümetinin halkın acı tenkitlerinden korunmak için bu hükümleri ilave ettiğini iddia etmiştir (Aldoğan, 1947, s. 11).

"Özgürlükler içinde benim en çok önem verdiğim düşünce özgürlüğü ve onun izhar ve ifadesi özgürlüğüdür. Çünkü bütün özgürlüklerin temelinde bu özgürlük vardır. Bu özgürlük varsa akıl rahat çalışır. Bu özgürlük varsa her şey korkusuz tartışılır ve doğrular bulunur. Ulusların özgür iradeleri ile doğruları bulması demek kurtuluşların yolunu bulması demektir. Bana göre bugün biz politikacılara düşen en önemli görev halkı bu doğrultuda bilinçlendirmek ve bu yolda yürürken onun önünde bulunan ve önüne çıkabilecek olan bütün engelleri etkisiz hale getirmektir." sözlerini kullanan bir kişinin özgürlüğe ne kadar çok önem verdiği anlaşılmaktadır (Saçlıoğlu, 1990, s. 86). Aldoğan'ın kullanmış olduğu bu cümleler, onun siyasetteki amacını da göstermektedir.

4.5. Meclisten Uzaklaştırılması

İlk olarak 23 Kasım 1940'da İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerinde ilan edilmiş olan sıkıyönetim, en son 23 Aralık 1946 tarihine kadar uzatılmıştır. Hükümet, 23 Kasım 1946 tarihli bir tezkereyle sıkıyönetimin 6 ay daha uzatılmasını talep etmiştir. Sıkıyönetimin 6 ay daha uzatılmasıyla ilgili Başbakanlık tezkeresi 23 Kasım 1946'da Genel Kurulda görüşülmüştür. Sıkıyönetimin uzatılması konusuyla ilgili tezkereye CHP'li vekiller olumlu bakarken, DP'li vekiller bu tezkereye karşı çıkmışlardır (Çufalı, 2012a, ss. 465-466).

Konuyla ilgili konuşma yapmak isteyen Sadık Aldoğan: *"[s]ıkıyönetimin daha 6 ay uzatılması hakkında Hükümetin tasarısından haberdarız. Şimdiye kadar Cumhuriyet*

Halk Partisine mensup arkadaşlar da, Demokratlar da konuştular. Fakat hepsi sürenin uzatılması veya uzatılmaması hakkında konuştular. Evvelâ [s]ıkıyönetim ne demektir? Bunu Anayasa sarahaten anlatıyor. Şimdi, İstanbul'daki [s]ıkıyönetim acaba bir [s]ikıyönetim midir? Yoksa değil midir? Evvelâ bunu arzedeyim ki, bu, [s]ıkıyönetim öyle bir hale geldi ki, bunun ne [s]ıkıyönetimliği kaldı ne de birşeyi." sözleriyle konu hakkındaki fikirlerini dile getirmiştir (T.B.M.M, Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 12, 04.12.1946, s. 25). Aldoğan, iktidarın; halkın İstanbul'da miting yapmasını engellemek ve istedikleri zaman gazeteleri kapatabilmek için sıkıyönetimi uzatmak istediğini iddia etmiştir. Aldoğan'ın yapmış olduğu konuşmaya CHP sıralarından tepkiler yükselince Aldoğan konuşmasını bitirmek zorunda kalmıştır (T.B.M.M, Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 1, Cilt: 3, Birleşim: 12, 04.12.1946, s. 25).

Mecliste, sıkıyönetim kanunun uzatılması konusunda çok şiddetli tartışmalar yapılmıştır. Söz konusu tezkerenin üzerinden belirli bir zaman geçtikten sonra hükümet yeni bir tezkereyle sıkıyönetimin 6 ay daha uzatılmasını talep etmiştir (Çufalı, 2012a, s. 468). TBMM'de yapılan ilk oturum, altı ildeki sıkıyönetimin altı ay daha uzatılmasına dair olmuştur. Sıkıyönetim tartışmaları devam ederken Aldoğan kürsüye çıkarak kendine özgü sert üslubuyla yeni bir konuşma yapmıştır. Aldoğan daha ilk cümlelerinden itibaren tepkiyle karşılaşmıştır (Çufalı, 2012a, s. 471). Aldoğan konu hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: *"Yedi yıldır memleketimizin birkaç ilinde devam ettirilmekte olan Sıkıyönetim idaresinin milletten ve bütün demokrasi dünyasından hicap duyularak uzatılmasına gidilmeyeceğini zannetmiştik. Ve böylece Halk Partisi Hükümetinin tarihinde pek hoşa gitmeyecek olan bir idare tarzına bir son verileceğini beklemiştik. Bu ümidimizde ne kadar aldanmış olduğumuzu ve bizimle aynı temiz duygulara sahip olan bütün vatandaşların, Hükümetin bu saygısız hareketinden ne kadar elem duyduklarını bu kürsüden haykırmayı bir vazife sayıyorum. Bütün Dünyanın bildiği üzere Sıkıyönetim, Anayasanın da tarif ettiği veçhile kişi ve konut dokunulmazlığı, basın, gönderişme, dernek, ortaklık, hürriyetlerinin, yani insan hak ve hürriyetlerinin büyük bir kısmının geçici olarak kayıtlanması ve durdurulması demektir. Anayasadan okuyorum, Anayasadan. Bu tarife nazaran Sıkıyönetim, Mutlakıyet İdaresine bile rahmet okutacak zalimane bir idare tarzıdır."* (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 1, Cilt: 5, Birleşim: 65, 28.05.1947, s. 240).

Aldoğan'ın sözleri Mecliste büyük bir gerilime neden olmuştur (Cumhuriyet, 29 Mayıs 1947). Aldoğan'ın kullanmış olduğu bu sözler CHP'li vekilleri yerinden kaldıracak kadar sinirlendirmiştir. Ayağa kalkan CHP'li vekiller kürsüde duran Aldoğan'ın yanına giderek söylemiş olduğu sözleri geri almasını istemişlerdir. Aldoğan bunu reddedince gerginlik artmış, asabi bir şekilde tepki verenler dahi olmuştur. Başbakanlık tezkeresinin görüşülmesi sırasında söz isteyen Aldoğan, hükümetin kanuni bir müessesesine hakaret ettiğinden ve bunu Anayasaya muhalif bir şekilde ifade ettiğinden dolayı hakkında içtüzüğün 80, 92, 94'üncü maddelerine tevfikan muamele yapılmıştır (Ulus, 29 Mayıs 1947, ss. 1-7). Bunun ardından Başkan, memleketin kanuni bir kurumuna hakaret ettiği gerekçesiyle Aldoğan'ı kürsüden indirmiş ve oturuma 15 dakika ara vermiştir. Fakat buna rağmen olaylar devam etmiştir (Cumhuriyet, 29 Mayıs 1947, s. 5). Oturum yeniden başladıktan sonra Başkan, Aldoğan'ın 15 gün boyunca Meclisten çıkarılması kararını oya sunmuştur. Sonucunda ise devletin kanunlarını tevdi ettiği, kutsal, kanuni ve milli vazifesini ifa eden bir Cumhuriyet müessesesi hakkında hakaret içeren sözler sarf ettiği ve birçok uyarılara rağmen hakaretinde ısrar ettiği gerekçesiyle Aldoğan'ın 15 gün boyunca Meclisten çıkarılması oy çokluğuyla kabul edilmiştir (Cumhuriyet, 29 Mayıs 1947, s. 5).

Bu olay üzerine kendini savunan Aldoğan, sıkıyönetimin uzatılması hakkındaki kanun tasarısının konuşulması sırasında sözünü kesmelerini ve kendisini millet adına konuşmaktan uydurma sebeplerle engellemeye çalışmalarını Anayasanın 17. maddesine aykırı bulduğunu belirtmiş, bir milletvekilinin millet adına konuşurken karşısındakilere söz beğendirme derdinin olamayacağını söylemiştir. DP'lilerin, kanun hakkında konuşma yapıldığı gün makul ve mantıklı sebeplere dayanarak sıkıyönetimin kaldırılmasını istediklerini, ancak CHP'lilerin bunu büyük bir hüsranla karşıladıklarını belirtmiştir. Aldoğan bu durumdan: *"Halk partisi Meclis grubu, genelbaşkanlarının iradesi dahilinde hareket etmek mecburiyetinde oldukları için, bu makul mütalâaları yalnız sükûnetle dinledirler. Hiç şüphe edilmemelidir ki, bu zevatın arasında büyük bir kısmı vicdanen sıkıyönetimin uzatılmasına aleyhtardı. Fakat parti disiplini ve hükûmeti küçük düşürmemek kaygusu onları sükûta sevketmişti. Halk partisi Meclis grubundan bir avuç kişi, milletin sert ve itham edici sesini duymaktan, millet kürsüsünden o sert sesi dinlemekten ne kadar ürktüklerini bütün millete göstermiş bulundular. Görülüyor ki, tek parti, tek şef usul ve âdetlerinden halk partisi kendisini*

bir türlü kurtaramamaktadır. Demokrasinin geliştiğini söyleyenlerin kulakları çınlasın!" sözleriyle bahsetmiştir (Aldoğan, 1947, s. 54).

4.6. Milletvekili Dokunulmazlık Dosyaları

VIII. dönemde birçok milletvekilinin dokunulmazlıkları kaldırılmak istenmiş, bununla ilgili toplamda 83 dosya Genel Kurulda görüşülmüştür. Afyonkarahisar milletvekili General Sadık Aldoğan, dokuz dosyayla Genel Kurulda en fazla görüşülen kişi olmuştur. Aldoğan'ın görüşülen dosyaları detaylıca incelenmiş, delegeler arasında tartışmalar yaşanmış ve dokunulmazlığının kaldırılıp kaldırılmayacağına karar verilmeye çalışılmıştır. Son yasama yılına gelindiğinde üç ayrı davadan dolayı dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilmiştir (Çufalı, 2012b, s. 311). Sadık Aldoğan'ın görüşülmüş olduğu dokunulmazlık dosyalarının çoğunluğu; parti kongrelerinde, açık hava alanlarında ve kapalı toplantı salonlarında yapmış olduğu konuşmalardan oluşmuştur.

Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığıyla ilgili ilk dosyası, 9 Ocak 1947'de DP'nin birinci büyük kongresinde yaptığı konuşmadan sonra hazırlanmıştı. Aldoğan hakkında, devletçilikle ilgili köylünün durumundan bahsederek, "eski hamam eski tas yalnız tellaklar değişti" cümlesini kullandığı ve emniyet kuvvetlerine hakaret ettiği gerekçesiyle tezkere hazırlanmıştı. Aldoğan DP kurultayında, o dönemde hüküm süren idare tarzını Abdülhamit zamanında var olan bucaklardaki teşkilata benzeterek, o zamanlar nahiye müdürünün efendi gibi halkın başına çöktüğünü, durumun şimdi de böyle olduğunu yani eski hamam eski tas olarak kalındığını, sadece tellakların değiştiğini ima etmiştir. Daha sonraları da Ulus gazetesinde yayınlanan mektubunda eski köyün eski haliyle kaldığını şuan ise zaptiye yerine jandarmanın bulunduğunu belirtmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 36 30.01.1948, s. 65).

Karma Komisyon, Aldoğan'ın kullanmış olduğu bu sözleri bir milletvekiline yakıştıramasa da, kendi parti kurultayında iktidarın bozuk yönetimini belirtmek ve eleştirmek için kullandığını söylemiştir. Mecliste bu konu hakkında konuşulduktan sonra önergeler okunmuş ve oylamalar yapılmıştır. Aldoğan'ın sözlerinin, devletin emniyet güçlerini aşağılamaya yönelik herhangi bir amaç taşımadığına ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına oy çokluğuyla karar verilmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 9, Birleşim 36, 30.01.1948, s. 65). Aynı

karar Meclis Genel Kurulunda da kabul edilmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 34, 23.01.1948, ss. 82-83).

Bu olaydan kısa bir süre sonra Aldoğan'ın 7 Temmuz 1947'de DP Kumkapı Nişanca Semt Ocağı bahçesinde bir konuşma yaptığı, bu konuşmasında TBMM'yi ve hükümetin manevi şahsiyetini açık bir şekilde aşağıladığı, halkı kanunlara karşı gelmeye teşvik edici sözler kullandığı ve kanunları açıkça tahkir ettiği gerekçesiyle kovuşturma yapılabilmesi için dokunulmazlığının kaldırılması istenmiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem:8, Toplantı: 2, Cilt: 10, Birleşim: 45, 20.02.1948, s. 66). Aldoğan'ın toplantı sırasında söz alarak: *"Bizde kanun, küçük bir hizbin menfaatini saklamak için yapılır. Bu Efendiler, ruhu, mayası ve soyu küçük bu herifler sıkıştıkça kanun yaparlar, dara geldikçe kanun çıkarırlar. Bize sorulmadan ve bize yaramak için yapılmayan kanunların hiçbir kıymeti yoktur. Biz böyle kanunları dinlemeyeceğiz. Bizim arzumuzla yapılmayan kanunlara itaat etmeyeceğiz bu soysuz efendilerin şahsi menfaatleri için yaptıkları kanunlara itaat etmeyin. Ya kanunlar millet menfaatine yarayacak şekilde düzeltilecektir. Yahut biz bu küçük efendilerin kafalarına vura vura bunları düzelteceğiz"* dediği ve kanunların milletin ihtiyacına göre düzenlenmesi gerektiğini söylediği iddia edilmiştir (Çufalı, 2012b, ss. 317-322). Bunun ardından Aldoğan, kendisine isnat edilen bu sözleri kullanmadığını, sözlerinin çarpıtılarak ve değiştirilerek aktarıldığını iddia etmiş, mebusu olduğu Meclisin manevi şahsiyetine aşağılayıcı sözler söylemesi için bir insanın deli olması gerektiğini ifade etmiştir (Çufalı, 2012b, ss. 317-322).

Karma Komisyonun raporu 13 Şubat 1948'de Genel Kurulda görüşülmüş ve raporla ilgili ilk konuşmayı Aldoğan yapmıştır. Aldoğan, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyenlere karşı kendisini savunmak amacıyla konuşmadığını, bu kürsüye ancak milletin hâkimiyetini kullanmak için çıktığını belirtmiş ve milletin egemenlik hakkını kullananlardan biri olmakla sınırsız bir iftihar duyduğunu söylemiştir. Ardından anlamayan kişilere milletin egemenliğinin ne olduğunu anlatacağını belirtmiştir. Aldoğan'a göre milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyenler, millet egemenliğinin ne olduğunu anlayamamış olan kişilerdir. Milletin egemenliğini milletvekilleri aracılığıyla kullandığını, bunun için bir milletvekilinin, milletin isteğini kayıtsız şartsız belirtmek ve bunu kanun haline getirmek için sınırsız bir yetkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Bir milletvekili, milletin

iradesini açıklamada ve aynı zamanda bunu yerine getirecek olan oyunu açıklamada hiçbir kanun etkisine tabi tutulmamalıdır. Çünkü Aldoğan'ın anlayışına göre, milletin egemenlik hakkı tüm kanunların üzerindedir. Aldoğan, Anayasanın 17. maddesine dayanarak, bir milletvekilinin Meclis içerisindeki düşünce, oy ve demeçlerinden ya da bunları Meclis dışında söylemekten sorumlu tutulamayacağını belirtmiştir. Aldoğan: *"... Aldoğan Anayasamızın kendisine tanıdığı hâkimiyetini kullanma hakkını, yani: Meclis içindeki oylarını, düşüncelerini, Meclis dışında da söyleyip, açığa vurma hakkını, Anayasanın bu maddesine dayanarak hiçbir kanun ve kuvvet önünde yılmıyarak yapıyor ve müvekkillerinin itimadına sahip kalmak saadetini muhafaza ettiği müddetçe bu mukaddes hakkı, hudutsuz bir hürriyet içinde kullanacaktır. Miletin hakimiyet hakkını, birtakım parti ihtiraslarına kapılarak, kendileri için çok görenlere, Meclise girdikleri gün, içtikleri andın içinde, (Milletin kayıtsız şartsız egemenliğine aykırı bir amaç gütmiyeceğim) diye namusları üzerine vermiş oldukları sözü hatırlatmayı bir vazife sayarım."* sözleriyle düşüncelerini dile getirmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 10, Birleşim: 42, 13.02.1948 s. 120). Aldoğan, milletten aldığı vekâlet hakkını Anayasanın 17. maddesine dayanarak, kendisini hiçbir kanunla kayıtlı görmeden sınırsız bir hürriyet içinde kullandığını, bu yüzdende Allah'tan başka hiç kimseye hesap vermeyeceğini belirtmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 10, Birleşim: 42, 13.02.1948, ss. 119-120; Çufalı, 2012b, s. 321). Aldoğan, bir milletvekilinin hiçbir kayıt ve şarta tabi olmadan halkın adına konuşma hakkına sahip olduğunu belirterek: *"Milletin vekilini, millet adına konuşmaktan menetmeğe kalkmak milletin egemenlik hakkına tecavüzdür. Ve meclise girerken verilmiş olan namus sözünü unutmaktır."* demiştir (Aldoğan, 1947, s. 25).

Aldoğan savunmasında, kendisine dayatılan TBMM'nin ve hükümetin manevi şahsiyetini zedeleyen onur kırıcı sözleri kullanmadığını iddia etmiştir. Bazı kişiler Aldoğan'ın ağzından bu tarzda sözler duymadıklarını belirtmelerine rağmen, Aldoğan'ın bu sözleri kullandığını söyleyenler de olmuştur. Mecliste uzun tartışmalar yapılmış ve ardından Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasına Komisyonun oy çokluğuyla karar verilmiştir (Çufalı, 2012b, ss. 319-321). Komisyonda konuşmalar yapıldıktan ve görüşler bildirildikten sonra dosyanın dönem sonuna bırakılması adına önergeler oya sunulmuş ve dosya oy çokluğuyla dönem sonuna bırakılmıştır (Çufalı, 2012b, s. 325).

Reşat Aydınlı tarafından yapılmış olan İnönü ve Bayar'a suikast iddiası, Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması konusunu bir kez daha gündeme getirmiştir. Sadık Aldoğan, 1949 yılında suikast iddiayla suçlanınca hakkında araştırma yapılabilmesi için milletvekili dokunulmazlığı kaldırılmak istenmiştir. Savcılık, Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasını talep etmiş ancak, Mecliste kurulan Karma Komisyon dokunulmazlığının kaldırılmaması yönünde rapor hazırlamıştır. Bunun ardından hükümet, Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması talebini Meclisten geri çektiğini bildirmiştir (Çufalı, 2012b, s. 325). Ankara Cumhuriyet Savcılığı, 22 Kasım 1949 tarihli ve 11807 sayılı yazısında, Afyon milletvekili General Sadık Aldoğan'la arkadaşları hakkında yapılan soruşturma sonucunda, kamu davası açılması için yeterli delil ve ipucu elde edilememiş olması nedeniyle kavuşturma yapılmasına gerek olmadığına karar vermiş ve bu işe ait dosyanın geri gönderilmesini talep etmiştir (CCA, 6/2, 9-52-27, 24.11.1949). Sonuç olarak Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığı delil yetersizliği nedeniyle kaldırılmamıştır.

Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması için Meclise birçok kez başvurularda bulunulmuş ve bu başvurular Karma Komisyon'da görüşülmüştür. Komisyon, 22 Mart 1950 tarihli raporunda Aldoğan'ın üç ayrı dosyala ilgili dokunulmazlığının kaldırılmasına oy çokluğuyla karar vermiştir. Bunlardan ilki, Aldoğan'ın 5 Mart 1950 tarihinde Millet Partisi'nin Kumkapı şubesinin açılış hasebiyle yaptığı bir konuşmasıyla ilgilidir. Aldoğan'ın konuşma yaparken cumhurbaşkanına ve hükümetin manevi kişiliğine hakaret ettiği iddia edilmiş, bunun üzerine Karma Komisyon konuyla ilgili rapor hazırlamıştır (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, s. 292). Raporda, Aldoğan'ın hükümetin manevi şahsiyetini aşağıladığı belirtildikten sonra Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verileceği sonucuna varılmıştır. Karma Komisyon ise Anayasa hükmü uyarınca Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, s. 293).

Aldoğan hakkındaki ikinci rapor, 1949 yılında Cumhurbaşkanın ve Hükümetin manevi şahsiyetini zedelediği iddiasıyla hazırlanmıştır. Karma Komisyon raporda Aldoğan'ın hükümet için kullandığı hakaretlere yer vermiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, s. 293). Komisyon Aldoğan'ı davet

etmesine rağmen Aldoğan, bu çağrıya cevap vermemiştir. Evrakları inceleyen komisyon, Aldoğan'ın işlediği suçun Türk Ceza Kanununun 159. Maddesindeki tertipli suçlar kapsamında olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla Anayasa ve İçtüzük hükümleri gereğince Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu durum düzenlenen raporla Karma Komisyona sunulmuş, Karma Komisyonsa raporu inceledikten sonra Anayasanın ilgili hükümleri gereğince Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, s. 294).

Aldoğan hakkında üçüncü ve son rapor, Aldoğan'ın 1949 yılında hükümetin manevi şahsiyetini aşağıladığı, alay ettiği ve Cumhurbaşkanına gıyabında sözlü olarak tacizde bulunduğu iddiasıyla hazırlanmıştır. Karma Komisyon, 22 Mart 1950 tarihli kararıyla hükümetin manevi şahsiyetini aşağıladığından dolayı Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına oy çokluğuyla karar vermiştir (Çufalı, 2012b, s. 330). Aldoğan hakkındaki evrak Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığa gönderilmiş ve Başkanlıkça da Anayasa ve Adalet Komisyonlarından oluşan Karma Komisyona sunulmuş ve daha sonra İçtüzüğün 178. maddesi gereğince Hazırlama Komisyonuna gönderilmiştir. Hazırlama Komisyonu 21 Mart 1950 tarihinde savunma yapmak üzere Aldoğan'ı komisyona davet etmiştir. Aldoğan'ın davete icap etmemesi üzerine dosya üzerinde inceleme yapan komisyon, Aldoğan'ın Hükümetin manevi şahsiyetini açık bir şekilde aşağıladığını ve Cumhurbaşkanı aleyhine sözlü tecavüzde bulunduğunu tutanakla tespit etmiştir. Aldoğan'a yüklenen fiillerden biri, cumhurbaşkanı aleyhinde ve gıyabında sözlü tacizde bulunduğu iddiasıdır. Bu eyleminden dolayı kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasına karar verilmiştir. Diğeriyse hükümetin manevi şahsiyetini aşağıladığı iddiasıdır ki komisyon, bu eylemi Anayasanın 12. maddesinde yazılı cezaları gerektiren suçlardan biri kabul ederek Aldoğan'ın Milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, s. 294).

Bu iddialar Meclis Genel Kurulunda görüşülerek Aldoğan'a kendisini savunma hakkı tanınmıştır. Aldoğan: *"Ben, bir milletvekili olarak, siyasi fikir ve kanaatlarımı pervasız, hudutsuz, hudutsuz diyorum, kayıtsız, şartsız kullanan bir insanım. Kabahatse, kabahatim bu benim, Ben, siyasi fikirlerimi vatandaşlara anlatan, insan*

haklarını vatandaşlara anlatan, başka hiçbir ideali olmıyan, bu memlekette demokrasinin ve halk hâkimiyetinin teessüsünü canı pahasına temine çalışan bir arkadaşınızım… Ben vatandaşlarla konuşurken içimde bir şey yoktur. Ne geliyorsa aklıma, ne düşünüyorsam, kemali samimiyetle onu söylüyorum. Ama arkadaşlar ben bu kadar cesaretle, bu kadar pervasız neye istinaden konuşuyorum? Sizi temin ederim ki Anayasa 'nın 17 nci maddesinin birinci fıkrasına istinat ediyorum. Beni o kadar cesur zannetmeyin. Anayasa'nm 17 nci maddesinin birinci fıkrasına dayanıyorum. Ama, diyeceksiniz ki; sen argo da konuşursun, yok bilmem ne yaparsın, falan... Hakikaten ben argo da konuşurum, bazan dekolte şeyler de söylerim, ama, samimiyim arkadaşlar, samimi!" demiştir (T.B.M.M, Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, s. 1018). Milletvekili sorumsuzluğunun, hem Türk Anayasasında hem de diğer Anayasalar da düzenlendiğini, bu yüzden de bir milletvekilinin düşüncelerini ifade etmesinden dolayı sorumlu tutulamayacağını iddia etmiştir. Kendi şahsiyeti, maneviyatı ne ise hükümet üyeleri için de o olduğunu belirtmiş, Anayasanın kendisine vermiş olduğu ifade özgürlüğünü kullanamadığını söylemiştir. Aldoğan, yapmak istediği şeyin, CHP iktidarının Anayasaya aykırı kanunlarına karşı muhalif olmak olduğunu belirtmiştir. Meclistekilere, Türkiye'nin 1945 yılında Birleşmiş Milletler Anayasasını kabul ettiğini ve İnsan Hakları Beyannamesini imzaladığını ancak bunların neden uygulanmadığını sormuş, bunları düşündükçe uykularının kaçtığını ve ülkesi adına üzüntü duyduğunu belirtmiştir (T.B.M.M, Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, ss. 1018-1021). Aslında Aldoğan'a üslubunun ağır olmasından ve argo kelimeler kullanmasından dolayı karşı çıkılmıştır. Aldoğan ise Karma Komisyonun raporunun Anayasanın 17. maddesini ortadan kaldırdığını, bu konunun tartışma konusu bile olmayacağını, çünkü raporun Anayasaya aykırı olduğunu söylemiştir (T.B.M.M, Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, s. 1021).

Komisyonun sunmuş olduğu üçüncü raporun görüşülmesi kısa sürmüş ancak ortamın gerilmesine neden olmuştur. Eskişehir milletvekili Ahmet Oğuz'un, Mecliste Aldoğan'ın mahkemeye gidişinin onun için şan ve şeref olduğunu ve diktatörle mücadele eden Aldoğan'ın ne derece büyük bir adam olduğunu söylemiş olması CHP'li vekillerin tepkilerine neden olmuştu. Oğuz, konuşmasının devamında Aldoğan için: *"O diktatörün emriyle, onun sevkü idaresiyle bu hürriyet kahramanı, evet, adalete gidiyor"* demiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim:

72, 24.03.1950, ss. 1035-1036). Yapılan oylamada oy çokluğuyla komisyonun üçüncü raporu da kabul edilmiş ve Aldoğan'ın üç ayrı davadan yargılanmasının önü açılmıştır (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, ss. 1035-1037).

Aldoğan hakkındaki dokunulmazlık tezkereleri Millet Partisi döneminde de devam etmiştir. Bu tezkerelerin çoğu, Aldoğan'ın halka açık umumi toplantılarda, Millet Partisi binasında ya da kahvehanelerdeki siyasi toplantılarda yapmış olduğu konuşmalarıyla ilgilidir. Aldoğan'ın konuşmalarında, hükümetin manevi şahsiyetini açık ve onur kırıcı bir şekilde zedelediği ve Cumhurbaşkanına gıyabında saldırgan sözler kullandığı iddia edilmekteydi (CCA, 67/222, 10-5-950, 09.05.1950). Ayrıca İbret gazetesinde 12.04.1950'de yayımlanan "Ne yüzle seçimlere girecekler" yazısında kullandığı ifadeler yüzünden tezkere hazırlanmıştır (CCA, 1445/2, 9-53-6, 1445/2, 30.05.1950). Aldoğan'ın MP Ocağının açılış töreni nedeniyle 24 Kasım 1949'da yapılan toplantıda, parti propagandası yoluyla halkı kanunlara karşı itaatsizliğe tahrik eder nitelikte sözler söylediği ihbar edilmiştir. Bundan dolayı hakkında Anayasanın 17. maddesi hükümleri gereğince gereken karar verilmek üzere tezkere düzenlenmiştir (CCA, 6/2, 9-53-6, 30.05.1950).

Sadık Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması için hükümet tarafından birçok kez tezkereler verilmiştir. Ancak Aldoğan IV. Dönemde milletvekili seçilmediği için dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki 24 dosya ilgililer tarafından geri çekilmiştir (CCA, 40/121, 9-53-6, 30.05.1950). Aldoğan siyasi hayatı boyunca kullanmış olduğu üslup ve tutumları nedeniyle sorunlar yaşamıştır. Aldoğan'ın konuşmalarındaki aşırılıkların askerlik geçmişinden kaynaklı olduğu söylenerek üslubunun sert olduğu kabul edilmiş, ancak iyi niyetinin ve samimiyetinin göz ardı edilmemesi gerektiği de belirtilmiştir (T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, 24.03.1950, s. 336).

5. SONUÇ

Sadık Aldoğan, otuz sekiz yıl boyunca askerlik yapmış ve birçok savaşta ülkesini savunarak başarılar göstermiştir. Aldoğan, asker olarak görev yaptığı zamanlarda ülkesini ve milletini daha iyi korumak adına savaş taktik ve stratejilerini araştırıp inceleyerek bu konularda kitaplar kaleme almıştır. Askerlik hayatında rütbe elde etmek için olsa bile doğru bildiği yoldan ayrılmamış, üstlerini rahatsız eden durumlar yaşandığında da bunu açıkça söylemekten çekinmemiştir. Uzun bir askerlik hayatından sonra siyasete atılmaya karar veren Aldoğan, o döneme "eski hamam eski tas yalnız tellaklar değişti" cümlesiyle damgasını vurmuş, kurmuş olduğu bu cümle onun siyasette ün kazanmasına ve o dönemde konuşulan siyasetçiler arasında yer almasına neden olmuştur. Aldoğan, siyasette eleştirilerini yöneltirken sert bir üslup benimsemiştir. Onun bu sert çıkışı ve eleştiri üslubu hasımları tarafından hoş karşılanmasa da, Aldoğan, karşısına çıkan engelleri, kişileri ve uygulamaları bahane etmeyerek, demokrasinin ve özgürlüğün önünde duran her şeye muhalefet etmiş ve tepki göstermiştir. Aldoğan'ın asker olmasına, fiziğine ve duruşuna bakılarak kişiliğinin sert olduğu çıkarımı yapılmıştır. Ancak özel hayatında yumuşak bir karaktere sahip olan Aldoğan, diktatör rejimleri sert eleştiriler yönelterek yıkabileceğine inandığı için sert bir tavır takınmıştır. Aldoğan için bizzat Milli Şeflik sistemi demokrasinin ve özgürlüğün önündeki en büyük engeldir. Aldoğan, bu anti demokratik düzenin değişmesi ve halk tarafından halkın yararına olan bir düzenin kurulması için büyük mücadele etmiştir. Özgürlüğe büyük önem veren Aldoğan'ın en önem verdiği özgürlük türü ise düşünce ve ifade özgürlüğüdür. Yaşamı boyunca bunların savunuculuğunu yaparak insanları bilinçlendirmek istemiş, bu durumsa özgürlük savaşçısı diye anılmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet kurulduktan sonra demokrasinin bir gereği olarak çok partili hayata geçilmek için çalışılsa da yaşanılan birtakım olumsuz olaylardan dolayı Türkiye'nin çok partili hayata hazır olmadığı anlaşılmış ve yapılan girişimler başarısızlıklarla sonuçlanmıştır. Çok partili hayata geçinilemediğinden dolayı ülke uzun bir süre tek parti hükümeti tarafından yönetilmiştir. Bunlara şahit olan Aldoğan, cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'nin tek partili bir rejimle yönetilmesi durumunu o günün şartlarında gerekli görmüş, belirli bir süre boyunca demokrasi ve özgürlük ortamının sağlanamayacağını kabul etmiştir. Çünkü oda cumhuriyetin kuruluş ve cumhuriyet

esaslarının yerleşmesi sırasında bunların gerçekleşemeyeceğinin farkındadır. Bunun yanında Türk toplumunun demokrasi ve özgürlük kavramına yabancı olduğunu ve eski zihniyetinden kopamadığını da görmüştür. Öte yandan cumhuriyetin ilk yıllarında toplumda ve bireyde düşünce özgürlüğünün yer bulmadığı ve ilerleyen zamanlarda da iktidara gelenlerin düşünme ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan uygulamalar yaptığı da görülmektedir. Ancak 1946 yılına gelindiğinde tek parti rejiminin devam ettirilmesine karşı çıkmıştır. Çünkü o yıllarda dünya siyasetinde birçok değişim ve dönüşüm yaşanmış, demokrasi özel bir gelişim göstermiş ve birçok ülke çok partili hayata ve demokrasiye geçmiştir. Ona göre Türkiye'de bu değişim ve dönüşümlerin dışında kalamazdı ve çok partili hayata geçmeliydi. Aldoğan, yurt dışında bulunduğu ve oradaki gelişmeleri yakından takip ettiği için bu durumun farkındaydı. Aldoğan işte böyle bir dönemde siyasete atılmıştı. Yaşanan olumsuz olaylardan sonra halkın siyasetten soğuduğunu belirten Aldoğan, zaten halkın siyasi haklarının kullanmayı bilmediğini, bununla birlikte CHP'nin çıkarılan birtakım kanunlarla halkın siyasi haklarını zedelediğini, aynı şeyi DP'nin de devam ettirdiğini iddia ederek, insanları siyasi hakları konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştı. Aldoğan, toplumun; demokrasi, özgürlük, politika hürriyeti gibi kavramları pek fazla kavrayamadığını bildiğinden halkı bilinçlendirmek adına, bu konular hakkında kitap yayınlamış, gazetelerde makale yazmış ve sözlü olarak nutuklarda bulunmuştu. Aldoğan, CHP'yi Anayasaya aykırı kanunlar yapmakla suçlamış, CHP'nin Anayasayı tam manasıyla anlayamadığını ya da anlamak istemediğini iddia etmiştir. Aldoğan o dönemde halkın hâkimiyet hakkının ve cumhuriyet esaslarının anlaşılmadığını, halkın hâkimiyeti yerine bir şahsın ve onun etrafında toplanmış olan bir zümrenin hâkimiyetinin geçerli olduğunu belirtmiş, cumhuriyet esaslarının sadece kuramsal olarak kaldığını ve hükümdarlık devrindeki adet ve usullerin devam ettirildiğini öne sürmüştür. Halk hâkimiyetinin, özgürlüğün ve demokrasinin ağızdan dolma sözler gibi dillerde dolaştığını, ancak fiiliyata geçirilemediğini belirtmiştir. Bunun dışında Aldoğan, cumhurbaşkanını, vatandaş ve Millet Meclisinden üstün tutarak onu kutsal bir varlık haline getirmenin yanlış olduğunu, Amerika'da, Fransa'da İsveç'te olduğu gibi cumhurbaşkanını da bir milletvekili gibi kabul ederek, ona Anayasayla verilmiş olan vazifeleri yapacak bir vatandaş olarak bakmak gerektiğini söylemiştir. Ancak CHP'nin bunu yapmadığını, cumhurbaşkanı sıfatındaki İsmet İnönü'yü koruyan birtakım kanunlar çıkardığını ima ederek bu durumu eleştirmiştir. Bunu yapmakla, cumhurbaşkanını eleştirme

özgürlüğünden alıkoymak istediklerini iddia etmiştir. Aldoğan, halkın ve kendilerinin demokrasi ve siyasi hürriyet hasreti çektiklerini, ancak başlarındaki tek parti zihniyetine mensup kişiler nedeniyle bu hürriyetlerine ve hakiki demokrasiye kavuşamadıklarını ifade etmiştir.

Aldoğan, CHP'nin eski zihniyetini devam ettirdiği ve yönetim tarzını yanlış bulduğu gerekçeleriyle DP ile siyasi hayatına başlamıştır. DP'ye katılarak çağdaş demokrasiyi ve ifade özgürlüğünü tek parti iktidarına karşı savunmak istemiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda DP'nin CHP'ye karşı muhalefetini yumuşak bulmuş, bu durumu eleştirdiği için kurucularla arası açılmıştır. Aldoğan'ın fikir özgürlüğünü savunmak için girmiş olduğu partiden, farklı fikirde olduğu için yolunu ayırdığı görülmektedir. Aldoğan, DP'ye demokrasinin işlerlik kazanması adına girmiş, ancak ilerleyen zamanlarda DP'de işlerin hiç de demokrasi olmadığını anlamıştır. DP'nin iktidara gelmeden sergilemiş olduğu parlamenter diktatörlüğü görmeye başlayan Aldoğan, kendi içinde bulunduğu partiyi eleştirmekten çekinmemiştir. Aldoğan'ın DP içindeki tavırları incelendiğinde, onun demokrasi ve özgürlük adına uzlaşmaz bir mücadele yürüttüğü görülmektedir. Onun bu tavrından dolayı parti içerisinde anlaşmazlıklar yaşadığı ve partiden ihraç edildiği görülmektedir. Ancak mücadelesini bırakmak istemeyen Aldoğan, MP kurucuları arasında yerini alarak siyasi hayatına devam etmiştir. MP kapatılana kadar eleştirilerini yöneltmekten geri kalmayan Aldoğan'ın cezalar almasına rağmen eleştirilerinin şiddetini daha da arttırdığı görülmektedir. Ardından Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin kurucularından olan Aldoğan, CMP'de iken muhalefet arası işbirliğini savunduğu için parti başkanı ve diğerleriyle fikir ayrılığına düşmüştür. Aldoğan'a göre o dönemde siyasette yaşanan buhran, TBMM'nin bir siyasi partinin mutlak hâkimiyeti altında yürüyen bir parti meclisi haline gelmesinden kaynaklıdır. Bundan dolayı da muhalefet partilerinin bir araya gelerek DP iktidarı karşısında birlik olması gerektiğini savunmuştur. Son olarak da Osman Bölükbaşı'nın kurmuş olduğu Millet Partisi'nde bulunarak kurucu meclis üyeliği yapmıştır.

Aldoğan demokrasi mücadelesini, herhangi siyasi bir partiyle bağlantı kurarak vermemiştir. Zaten Aldoğan'ı demokrasi militanlığından çıkararak, özgürlüğün savaşçısı durumuna getiren de bu nokta olmuştur. Aldoğan, eleştirilemeyecek gibi görülen şeylerin aslında eleştirilebileceğini göstererek, halkta oluşan düşüncelerini ifade etme korkularını yıkmak istemiştir. Aldoğan'ın siyasi hayatta sert bir tavır

takındığı ve sivri bir dil kullandığı göze çarpmaktadır. Ancak Aldoğan'ın bunu tek parti yönetimine karşı, özgürlüğü ve demokrasiyi savunmak adına yaptığı görülmektedir. Aldoğan'ın kızının belirttiğine göre Aldoğan; demokrasi ve özgürlük mücadelesini hiçbir tavize ve uzlaşmaya yer vermeden, diktatörlük rejimi karşısında durmuş ve bu şekilde diktatör rejimlerin ortadan kalkabileceğine inanmıştır.

Aldoğan özgürlüğe, özellikle de ifade özgürlüğüne büyük önem vermiştir. Aldoğan'ın radyoda konuşma yapması ya da Mecliste konuşması engellenerek düşünce ve ifade özgürlüğü kısıtlanmak istenmiştir. Hükümete ve Cumhurbaşkanının manevi şahsiyetine aşağılayıcı sözler kullandığı iddia edilmiş, fikirlerini ifade etmesi ve eleştiri yapması engellenmeye çalışılmıştır. Aldoğan kendisinin her zaman millet adına konuştuğunu ve onu kısıtlamak isteyenlerin aslında milletin hâkimiyetini ve fikir hürriyetlerini kısıtlamak istediklerini söylemiştir. Öte yandan Aldoğan'ın askerlik geçmişinin bulunması ve mizacının sert olması onun ihtilalcilikle suçlanmasına neden olmuştur. Onun hakkında anlatılanlardan yola çıkarak Aldoğan'ın, tüm hayatı boyunca doğru bildiği yoldan ayrılmadığı ve hangi doğruya inandıysa onu savunmaktan geri durmadığı görülmektedir. Eleştirel bir yaklaşım tarzı benimseyen Aldoğan'ın bu tutumu birçok kişi tarafından hoş karşılanmamıştır. Aldoğan siyasette etkili bir şekilde hitabet sanatını kullanarak kendinden söz ettirmeyi başarmıştır. Kongrelerde, toplantı salonlarında, halka açık umumi alanlarda insanları etkileyen konuşmalar yapmış ve halkı etrafında toplamayı başarmıştır. Aldoğan, Mecliste yapmış olduğu sert konuşmalarla da dikkatleri üstüne çekmiştir. Meclis içerisinde konuşma yaparken uyarılar almış, birçok kişiyle de tartışmalar yaşamıştır.

İsmet İnönü'nün Milli Şefliği kurumsallaştırdığını, kendisini söz söylenemez, dokunulamaz ve vesayet idaresinin vazgeçilmez temsilcisi haline getirdiğini iddia eden Aldoğan, Milli Şefliği eleştirerek halkın gözünde oluşan korku tabularını yıkmaya ve onun da eleştirilebileceğini göstermeye çalışmıştır. Bunu sağlayana kadar Milli Şefliği eleştirmeye devam edeceğini söylemiştir. Demokrasinin hâkim olduğu ülkelerde mukaddes şahısların, müesseslerin ya da makamların olmadığını, mutlakıyet devrinde olduğu gibi bu kurumlara kutsiyet atfedilemeyeceğini, kim olursa olsun vatandaşlardan daha yüksek bir hak iddiasında bulunamayacağını söylemiştir. Yönetimde ve toplumda söz sahibi olmak isteyenler her partide ve dönemde görülmektedir. Ancak Sadık Aldoğan'a göre yönetimde asıl söz sahibi halktır. Halkın

seçtikleri kişiler aracılığıyla politikada söz sahibi olması gerektiğini ve demokrasinin de bu olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda halkın yönetimde görmüş olduğu yanlışları eleştirmesinin en büyük hakkı olduğunu belirterek, bunun için özgürlük ortamının oluşturulması ve yöneticilerin eleştirilere karşı hoşgörülü olması gerektiğini söylemiştir.

Aldoğan'a göre Türkiye'nin kendini kurtarabilmesi, gerçek yani özgürlüklerin tümünü ön plana alan demokrasiye geçmesiyle mümkündür. Ona göre ulusların kurtulması, vesayet idaresi devrinin kapanmasıyla sağlanabilir. Bunun dışında ona göre, demokrasinin ve özgürlüğün fiiliyata geçirilebilmesi, hür bir basın ve etkili bir denetleme yapan bir muhalefetle mümkündür. Yurt dışında bulunduğu sürece politik gelişmeleri yakından takip eden Aldoğan'ın söylediklerini ve düşüncelerini sağlam politik fikir temellerine oturttuğu görülmektedir. Sadık Aldoğan, siyasi hayatı boyunca yargılanmış, yasama dokunulmazlığı kaldırılmak istenmiş, yargılanmış olduğu suçların birkaçından beraat etmiş, hüküm giymiş ve tutuklanmıştır. Ancak yaşamış olduğu tüm bu olumsuzluklara rağmen vermiş olduğu demokrasi ve özgürlük savaşından vazgeçmemiştir. Aldoğan'ın, birçok politikacı gibi kendi çıkarları peşinde koşmadığı ve maddi sıkıntılar yaşasa da savunduğu yoldan geri adım atmadığı görülmektedir. İktidara gelmek gibi bir arzusu olmayan Aldoğan, Türkiye'de özgürlüğün ve demokrasinin yerleşmesi adına kendisine özgü bir savaş vermiştir. Aldoğan'ın siyasi yaşantısına baktığımızda, onun insanlara yol göstermeye ve siyasi hakları konusunda bilinçlendirmeye çalıştığı ve verdiği savaşın boş olmadığı görülmektedir. Aldoğan, demokrasi ve özgürlük savaşını araştırmalar ve incelemeler sonucunda ulaşmış olduğu sağlam düşünsel temellere dayanarak vermiştir. Onun ileri görüşlü olduğu ilerleyen zamanlarda savunmuş olduğu birçok fikrin fiiliyata geçirilmesinden sonra görülmüştür.

KAYNAKÇA

1-) Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı [CCA], 150-33-17, 11.12.1941

CCA, 6/2, 9-52-27, 24.11.1949

CCA, 67/222, 10-5-950, 09.05.1950

CCA, 1445/2, 9-53-6, 1445/2, 30.05.1950

CCA, 6/2, 9-53-6, 30.05.1950

CCA, 40/121, 9-53-6, 30.05.1950

2-) Süreli Yayınlar

Gazete ve Mecmualar

Akis

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Kudret Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Millet Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vatan Gazetesi

Yeni Sabah Gazetesi

Yeni İstanbul Gazetesi

Zafer Gazetesi

3-) T.B.M.M Tutanak Dergileri

T.B.M.M VIII. Dönem Tutanak Dergileri

4-) Kitaplar

Ahmad F. (1992). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1960).* İstanbul: Hil Yayın.

Ahmad F. Ve Ahmad B.T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971).* Ankara: Bili Yayınevi.

Ağaoğlu S. (1992). *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Akkerman N.C. (1950*). Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar.* Ankara: Ulus Basımevi.

Aldoğan S. (1947). *Halk Hâkimiyeti ve Politika Hürriyeti.* İstanbul: Kenan Matbaası.

Aldoğan S. (1945). *Terbiye: Ruhî ve Ahlâkî Kuvvetler*. İzmir: Cumhuriyet Matbaası.

Aldoğan S. (1937). *Taktik.* İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Akbıyık N. (Ed.). (2010*). Kemal H. Karpat: Türk Demokrasi Tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı. *Kore Savaşı Şehitlerinin Biyografileri (1992).* Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı.

Bölükbaşı D. (2005). *Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Bölükbaşı O. (1949). *Suikast İftirasının İçyüzü ve Celal Bayar*. Ankara.

Bozdağ İ. (1986). *Celal Bayar: Başvekilim Adnan Menderes*. İstanbul: Baha Matbaası.

Bozdağ İ. (1975*). Demokrat Parti ve Ötekiler.* İstanbul: Kervan Yayınları.

Bozdağ İ. (1991). *Demirkırat Aldatmacası.* İstanbul: Emre Yayınları.

Cumhuriyetçi Millet Partisi: *Cumhuriyetçi Millet Partisi Programı.* (1954). Ankara: Yeni Matbaa.

Cumhuriyetçi Millet Partisi: *Cumhuriyetçi Millet Partisi Ana Nizamnâme.* (1954). Ankara: Yeni Matbaa.

Çaylak A. (2010). *İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Çufalı M. (2004). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönem (1945-1950).* Ankara: Babil Yayıncılık.

Çufalı M. (2012a). *Türk Parlamento Tarihi: TBMM VIII. Dönem (1946-1950) I. Cilt.* Ankara: TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları No:146.

Çufalı M. (2012b). *Türk Parlamento Tarihi: TBMM VIII. Dönem (1946-1950) II. Cilt*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları No:146.

Çufalı M. (2012c). *Türk Parlamento Tarihi: TBMM VIII. Dönem (1946-1950) III. Cilt*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları No:146.

Çavdar T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950).* Ankara: İmge Kitapevi.

Eroğlu C. (2013*). Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi.* İstanbul: Yordam Kitap.

Erer T. (1963). *Türkiye'de Parti Kavgaları*. İstanbul: Ticaret Matbaası.

Demirel A. (Haz.). (2000). *İsmet İnönü: Defterler (1919-1973) I. Cilt*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Demirel A. (Haz.). (2005). *Nihat Erim: Günlükler (1925-1949) I. Cilt*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dursun D. (2014). *Siyaset Bilimi.* Ankara: Beta Basım Yayım.

Goloğlu M. (2009*). Türkiye'de Cumhuriyet Tarihi IV: Demokrasiye Geçiş (1946-1950).* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Güzel H.C ve Birinci A. (Ed.). (2002*). Genel Türk Tarihi*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kocabaş S. (2009). *1923'den 2023'e Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tarihi V: İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş (1938-1950).* İstanbul: Bayrak Matbaacılık.

Kutlu Ö. (Ed.). (2014). *Siyaset Bilimine Giriş.* İstanbul: Lord Matbaacılık.

Müstakil Demokratlar Grubu. (1949). *Demokrat Partinin Kurucuları Bu Davanın Adamı Değillerdir.*

Mete O. (1947*). Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Partinin Birinci Büyük Kongresi 7 Ocak 1947.* İstanbul: Ticaret Dünyası Matbaası.

Nebioğlu O. (1962). *Türkiye'de Kim Kimdir?* İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Nutku E. (1979). *Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar (1946-1958).* İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Ömür S. (1962). *Büyük Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri Dehâsı Siyasî Hayatı.* İstanbul: Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi.

Pektaş Ş. (2003*). Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi (1938-1950).* İstanbul: Fırat Yayınları.

Saçlıoğlu N. (1990*). Bir Özgürlük Savaşçısı: Sadık Aldoğan.* İstanbul: Kendi Yayını.

Sencer M. (1971). *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri.* İstanbul: Geçiş Yayınları.

Tanyeli H. ve Topsakaloğlu A. (1958). *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi.* İstanbul: İstanbul Matbaası.

Toker M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973).* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Toprak B. (Ed.). (2002). *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1946-1960) Cilt: 2.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tökin F.H. (1965). *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi (1839-1965).* İstanbul: Elif Yayınları.

Tuna I. (2018). *Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri (1946-1960).* İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık A.Ş.

Tunaya Z.T. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952).* İstanbul: Doğan Kaedeş.

Yalçın E. (Ed.). (2007). *Hilmi Uran: Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti, Hatıralarım.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yalman A.E. (1970-1971). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt IV (1945-1970).* İstanbul: Yenilik Basımevi.

Yankı-Pamuk İşbirliğiyle. (t.y). Türkiye Cumhuriyeti Parlamenter Ansiklopedisi 23 Nisan 1920- 6 Kasım 1938/ Yankı-Pamuk İşbirliğiyle.

5-) Tezler

Albayrak. B. (2004). *Demokrat Parti'de Parti İçi Muhalefetin Gelişimi ve Sonuçları (1946-1960).* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü. Ankara.

Albayrak M. (1992). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960).* (Doktora Tezi). Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü. Ankara.

Bal M. (2019). *Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinde Parti Kapatmaları ve Millet Partisi Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı. Diyarbakır.

Çaylak A. (2004). *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı.* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Çiçek M. (2014). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri.* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. İstanbul.

Onak N. (1993). *Millet Partisi (Türk Siyasal Hayatında 1960'a Kadar Durduğu Yer).* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Pancaroğlu A.F. (2006). *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977).* (Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.

Şimşek S. (2008). *Türk Siyasal Hayatında Ahmet Tahtakılıç.* (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar.

Teksoy B.Y. (2010). *Demokrat Parti'de Parti İçi Demokrasi (1946-1960).* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Zümrüt Ş. (2004). *Mareşal Fevzi Çakmak'ın Siyasal Kişiliği ve Millet Partisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

6-) Makaleler

Aydın A. (2014). Demokrat Partinin Kuruluşunun İlk Yıllarında Parti İçinde Meydana Gelen Hizipleşme ve Müstakil Demokratlar Grubu. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(19), 269-288. DOI No: http://dx.doi.org/10.14225/Joh557

Bozkurt B. (2011). Türkiye'de "Milli Şef" Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Belgi Dergisi*, (2), 183-202.

Çaylak A. (2005). 1946-1950 Arası Dönemde Müfrit Muhafazakar Demokratlar ve Türk Demokrasisinin Almış Olduğu Biçim. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,* 62(1), 17-41.

Çaylak A. Ve Nişancı Ş. (2017). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Hayatı. A. Çaylak ve S. A. Avcu (Ed.). *Türkiye'de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş: Demokrasiye Geçiş Mi Siyasal Rejimin Restorasyonu Mu?*. (ss.339-385). Ankara: Savaş Yayınevi.

Eraslan C. (1998). Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz 1947 Beyannamesi. *Atatürk Yolu Dergisi,* 6(22), 141-155.

İnan S. (2005). 1949'da İnönü ve Bayar'a Suikast İddiası: Reşat Aydınlı Olayı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 4(11), 202-230.

Limoncuoğlu A. (2018). Türkiye'de Üçüncü Yolun Başı; Millet Partisi (1948). *Akademik Hassasiyetler,* 5(10), 145-155.

Kılavuz N. (2021). Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler Tarihinde Bir İnceleme Millet Partisi (1948-1977). *Nevşehir Hacı Bektaşi Veli Üniversitesi SBE Dergisi,* 11(3), 1260-1270.

Onar S. *Kore Şehidi Yüzbaşı Halit Kaya Aldoğan.*

Öztürkci A. (2019). Türk Siyasal Tarihinde Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresi. *Cedrus The Journal OF MCRI,* 7, ( ), 741-755. https://doi.org/10.13113/CEDRUS.201934

7-) İnternet Kaynakları

Aydınpost Aydın'da Haber Merkezi, Hüseyin Asar, https://www.aydinpost.com/sehit-halit-kaya-aldogan-makale,2963.html adresinden erişildi, Erişim Tarihi: 24 Mart 2021,

Demokrasi ve Özgürlük Kavgacısı Bir Adam: Sadık Aldoğan, Mithat Atabey, http://www.canakkaleaynalipazar.com/yazarlar/dr-mithat-atabay/demokrasi-ve-ozgurluk-kavgacisi-bir-adam-sadik-aldogan/102/ adresinden erişildi, Erişim Tarihi: 5 Şubat 2021.

Biyografya Beta, https://www.biyografya.com/biyografi/11373 adresinden erişildi. Erişim Tarihi: 12 Ocak 2021.

Gazetearşivi.com

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Miralay_Sad%C4%B1k_Bey#:~:text=Miralay%20Sad%C4%B1k%20Bey%20(1860%2D1940,ve%20Terakki%20Cemiyeti'ne%20girmi%C5%9Ftir, Erişim Tarihi: 14.04.2022).

(https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zg%C3%BCrl%C3%BCk, Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2022).

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Anayasa, Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2022)

EKLER

EK 1

Mecliste sıkıyönetimin altı ay daha uzatılması konusunda konuşma yapan Sadık Aldoğan'ın 15 gün boyunca meclisten uzaklaştırılması kararı hakkındaki haber.

Cumhuriyet

24 üncü yıl Sayı : 8184 — Perşembe 29 Mayıs 1947

FOTOĞRAFLA ATATÜRK

Mecliste Dünkü Fırtınalı Toplantı

Sıkıyönetimin temdidi tartışmaları çok şiddetli oldu, Demokrat milletvekili Sadık Aldoğan hakkında 15 gün Meclisten ihrac kararı verildi

Tartışmalar dört saat sürdü, iki partiden yirmi hatib söz aldılar

Başbakan uzunboylu izahat verdi, Celâl Bayar da 7 senedenberi ilk defa olarak kürsüde konuştu

Demokratlar bugün bizden başka dünyanın hiç bir yerinde bulunmıyan sıkıyönetimin Anayasaya ve demokrasiye aykırı olduğunu, siyasete alet edildiğini ileri sürdüler, tasarının reddini istediler

Mecliste Sadık Aldoğan hâdisesi nasıl oldu?

Hatib «Sıkıyönetim, mutlakıyet idaresine bile rahmet okutan zalimane bir idaredir» deyince şiddetli gürültüler başladı

Türk politikası

Neticede altı ilde sıkıyönetimin altı ay daha temdidi kabul edildi

Dünkü Meclisten intıbalar

Türkiyede ecnebi sermayesi

Türkiyenin Müttefiklere fiilî yardımları

Bir İngiliz mareşali, Türk düşmanı propagandaya cevab teşkil eden ifşaatta bulunuyor

Yunan çetecileri hücuma geçtiler

Makedonyada birçok kasabalarda çarpışmalar oldu, Yunan askerlerine Yugoslav hududunun ötesinden ateş açıldı

Papen kampta hücuma uğradı

Sabahaddin Ali nihayet hapse girdi

Karar tadile edildiğinden Meclisçe 4 ay hapis yetecek

Şevki Koru geldi

Bestendaki milletlerarası Maraton müsabakasında 181 atlet arasında yedinci gelen kıymetli sporcumuz, hararetle karşılandı

Bütün dünya çocukları için lâne toplanacak

EK 2

Sadık Aldoğan radyo konuşması yapacağı sırada tutuklanmış ve konuşmayı onun yerine kız Gönül Aldoğan yapmıştır. Bu konuşmayla ve Aldoğan'ın tevkif edilmesiyle ilgili gazete haberi.

Cumartesi 6 MAYIS 1950 Yıl: 2 — No. 373

Başmuharriri: Mümtaz Faik Fenik
Dekalitler Caddesi: 3
Posta Kutusu: 193 — ANKARA
Telgraf: Zafer Gazetesi Ankara
Başmuharrir tel: 13618
Yazı işleri, idare: 15315
Fiyatı her yerde 10 kuruştur.

ZAFER

DEMOKRASİNİNDİR

MAHİR
(İstanbul Elbise Evi eski kâtibi)
Hazır ve İmalâtlara Tuhafiye ve Elbise
MAĞAZASI AÇILDI
Cenin kartı — Ataşet fotoğrafa veya müşterilerinin emirlerine hazırdır.
Atatürkler, Alaaddin Cad. 27 - Yeni Belediye binası altında
Telefon: 2670

Bayar Diyarbakır'da
BAYAR BUGÜN ELÂZIĞDA İNÖNÜYE CEVAP VERECEK

Celâl Bayar Anka ra tayyare meydanında

D.P. Başkanı Erzurumda da konuşacak

Diyarbakır 5 (Telefonla) — Demokrat Parti Başkanı Celâl Bayar bugün saat 12,30 da Uçakla Diyarbakır'a gelmiş ve hava alanında coşkun tezahüratla karşılanmıştır.

Uçak Diyarbakır'a bir buçuk saatten fazla bir rötarla varmış olduğundan doğrudan Demokrat Parti teşkilâtının tertiplediği miting alanına geçilmiştir. Miting saatinin geçmiş olmasına rağmen halk meydandan ayrılmamakta idi. Bu vaziyet karşısında Celâl Bayar halka kısa bir hitabede bulunmuş, Demokrat Parti'yi bir nizam, intizam ve kanun partisidir diyerek, vaktin geçmiş olduğundan kendileriyle bu anda memleket meseleleri üzerinde açık havada görüşemiyeceğini, ancak dileyenlerin bulunuşlarını...

Bu kısa konuşmayı müteakip Celâl Bayar coşkun tezahüratla halkın arasından ilerinde parti binasına kadar götürülmüştür. Celâl Bayar yarın sabah halk ile bir konuşma yapacaktır.

Diyarbakır, 5 (Telefonla) — Celâl Bayar Diyarbakır yolundu Savur ve Ergani hava meydanlarında tezahüratla karşılanmış ve teşkilât mensupları ile temaslar yapmıştır. Hükümet müsait olmaması dolayısiyle açık Malatya'ya inmek mecburiyetinde kalmıştır.

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 2 de)

Dün tevkif edilen Aldoğan kızı ile beraber

İnönü'ye hakaret ettiğinden
Gl. Aldoğan tevkifedildi

Gl. dün radyoda konuşamadı
ALDOĞAN'IN KIZI RADYODA BABASININ YERİNE KONUŞTU

Afyon milletvekili Sadık Aldoğan bundan bir müddet evvel Cumhurbaşkanına ve hükümete hakaret etmiş ve bu yüzden teşrii masuniyeti kaldırılmıştı.

İstanbul adliyesince hakkında tahkikat yapılan Aldoğana tevkifhane hazırlıklarının ve dün İstanbul Savcılığı tarafından Ankara Ağırceza Mahkemesi Generalin tevkif edilip İstanbula gönderilmesi telgrafla bildirilmiştir.

Bunun üzerine İkinci Şube mü...

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 2 de)

Malatyada feci bir hâdise
Malatyalı bir demokrat tabanca ile öldürüldü

Malatya 5 (Telefonla) — Demokrat Parti Merkez İlçe İdare Kurulunun çok kuvvetli bir elemanı olan Mehmet Karakaş dün akşam saat 16,30 da Şehir kulübünde oturarken Belediye Daimî Encümeni üyesi C. H. P. li Nuri Şeftalici sarhoş bir vaziyette Şehir Kulübüne girerek: «Ne kadar Demokrat varsa...» diye hitfetmeğe başlamıştır.

Bu sırada Mehmet Karakaş «Neden hitedliyorsun» diye bir tokat atmış, fakat bu sırada Nuri Şeftalici tabancasını çekerek: «Demokratların hepsini öldüreceğim» diye Mehmet Karakaşın üzerine altı el ateş etmiştir.

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 1 de)

ZAFER'in adayları
Zeki Rıza Sporel Rizeye, Muhip Dıranas da Sinop'a hareket ettiler

Mümtaz Faik Fenik hapiste olduğu için mücadeleye bilfiil katılamıyor

Gazetemiz kadrosundan üç arkadaşımız, muhtelif vilâyetlerimizden Demokrat Parti Milletvekili aday listesinde yer almışlardır.

Bunlardan Zeki Rıza Sporel, Rize... reden, Muhip Dıranas Sinoptan, ve Başmuharririmiz Faik Fenik Ankaradan milletvekili adayı gösterilmişlerdir.

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 1 de)

Partilerin Radyo konuşmaları

D. P. sözcüleri partinin idarî ve iktisadî politikasını açıkladılar

Partilerin radyodaki konuşmaları büyük bir alâka toplamaktadır. Radyo dinleyicileri iki gündenberi radyonun tadını almağa başlamışlardır. Bugüne kadar sade iktidarın söyleyeceklerini dinlemeğe alışmış mikrofon başından sesin edilmediğini görmüş ve biraz inanılmaz olmağa başlamıştır.

D. P. sözcüleri, İstanbul ve Ankara radyosunda kendilerine ayrılan muhtelif saatlerde muhtelif memleket meselelerine temas ederek halkı aydınlatmaktadırlar. C. H. P. sözcülerinin radyo başına bile gitmeğe temayül etmeyişi ve sözlerini pâk vaktinde halka yaymaması, halk tarafından hayretle karşılanmıştır.

Bu hususa dair İstanbul gazetelerinde neşredilmiş yazılar C. H. P.

★ (Devamı 2 sayfada)

Karabükte üzücü bir hâdise
C. H. P. adayları D. P. ye gere çirkin tecavüzlere başladılar

Karabük, 5 (Telefonla) — Karabük bugün seçim mücadelesinin en heyecanlı gününü yaşadı.

Dün akşam Zonguldaktan gelen C. H. Partisi adaylarından Hasan Saydam, Akif İyidoğan, Orhan Seyfi Orhan ve Sebahi Akalın, D. Parti adaylarından Abdurrahman Boyacıoğlu ile dahil olmak üzere bugün C. H. P. ve D. P. kâhileri bünde Karabük, Safranbolu ve Toprak Cuma'da propaganda toplantıları ve konuşmaları yapılar.

Safranbolada açık hava toplantısı yapan C. H. P. adaylarından bu toplantıda konuşan Orhan Seyfi Orhan'ın «Bu memleket, bunu kim kurtardı? Celâl Bayar, Koprülü Fuad, Stalin Yoldaş mı?» şeklindeki cümlesi mahalle çok ağır bir hava yarattı. Ve D. Partililer bir zabıt tanzim ederek hakaret mahiyetiyle başvurdular.

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 2 de)

Yukarıdaki resimde kendisini gördüğünüz kıymetli yazı arkadaşımız Zeki Rıza Sporel, sn. D. P. kongresinde

iktidar partisinin tahakkümünü yıkmağa çalışırken başıbozuklarca Faik Fenik, tevkifi gününde...

Arkadaşımız Muhip Dıranas seçim bölgesi olan Sinoba hareket etmiştir. Resimde arkadaşımızı son sefer hatine cıkarken görüyorsunuz.

Bu 14 vatandaşın günahı neydi?

Adviye FENİK

Seçim devresinin pek hareketli günlerine girmiş olmasından mı, nedir? Memleketin sırasında bırsanda yine yer yerinden oynatılan sel felâketlerine karşı lâzımgelen hassasiyeti göstermiş değiliz. Fakat köylüde sellerin yaptığı son feci zayiat, ateşlide bir zabıta vakasından farksız gibi gazetelerimize aksetti. Hükümet çevrelerinde de hiç bir tepki yapmadı.

Eskişehir sel felâketinden sonra, bu gibi faciaları kanıksadığımızı iddia edemeyiz. Fırsak bırakınca gemi azıya alması üzerine memleketteki umumî temsir ve hassasiyeti en canlı bir şekilde yakından görmüştük. Vakıa Eskişehirde binlerce ev yıkılmış, bir çok aileler evsiz ve barksız kalmışlardı. Fakat Allaha bin şükür, can kaybımız pek az olmuştu.

Halbuki Polatlıdaki sel baskınında maldan ziyade can kaybımız çok büyük ve feciidir. 9 masum çocuk, ve dört Türk anası, bir kaç dakika içinde en acıklı bir şekilde ölümü bulmuşlardır.

Babaları ve kocaları askerlik gibi mukaddes bir vazife ifa eden bu masum kurbanlar, ebedîe kadar hiç bir vatandaşlarını... Askerlik vazifesi kadar vergilerini de vermiş, devlete karşı olan borçlarını ödemişlerdi. 9 masum çocuk ve aziz dört Türk anası, bu memlekette daha da bir çok hizmetler ve vazifeler ifa edecekleri...

Acaba, hükümet, bu iyi vatandaşların mallarını ve canlarını muhafaza etmek vazifesiyle mükellef

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 4 de)

Fuat Seyhun

D. P. Ankara adayları : 11

FUAT SEYHUN

Kırıkkalede bulunan Fuat Seyhun ile bir milletvekili arkadaşımız için spey güçlük çektiğimi ifşaf etmeliyim. Kırıkkalenin hareketli ve fazl. İlçe Başkanı ve D. P. Ankara Milletvekili adayı ile, ilçelerde bir geziye çıkmak üzere iken ancak alelacele ayak üstü görüşebildim. 4 senelik parti çalışmaları ve

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 2 de)

Tabanca ile Hocasını tehdit eden talebe
Gazi Lisesinden bir talebe hocasına tabanca çekti

Dün şehrimizde mühim bir hâdise olmuş ve Gazi Lisesinden bir talebe derslerinden kırık not aldığı İngilizce hocasını tabanca ile tehdit etmiştir.

Talebenin yakalanması üzerine hâdise aşılıyaya intikal etmiş ve suçlu tâkibatlarına göre talebe aleyhine açılan dâvaya nöbetçi 5 inci Asliye

★ (Devamı Sa. 6 Sü: 1 de)

Ankara'ya getirilen komünistler

Ankara zabıtası tarafından şehrimizde meydana çıkarılan komünist şebekesinin mensup olan ve İstanbulda yakalanarak tevkif edilen altı kişi, mevkiî idarisi için şehrimize getirilmiş ve sarıcılık yoluyla Cezaevine gönderilmişlerdir.

Yaşları 25 ile 29 arasında bulunan bunlar memur, öğrenci işçi, diğer dördü de talebe olan Salâhaddin Erbaş, Ayni Öztürk, Necmettin Erkan, Hasan Öztürk, Portey Vardi ve Fuat İğdebeli isimlerinde komünistler Ankara Sulhceza mahkemesinin verdiği bir kararla üzerine İstanbulda tevkif edilmiş ve evleri aranmıştır.

İnönü Egede propaganda nutuklarına devamediyor

C. H. P. Genel Başkanı Manisada söylediği nutukta her şeyi gül, gülistan gösterdi.

İzmir, 5 (Telefonla) — C. H. P. Genel Başkanı İnönü, bugün yanlarında noatat zerat olduğu halde 9,30 da otomobillerle Manisaya hareket etmiştir.

Yol boyunca köylerde C. H. Partililer tarafından karşılanmış ve ilk tevkifaf Menemen'de olmuştur. Burada zelzele felâketi geçiren vatandaşlarla kısa bir konuşma yapan İnönü, Manisaya doğru yoluna devam etmiştir.

Yurttaş

Bu akşam Ankara Radyosunda 19,30 ve 21,15 de, İstanbul Radyosunda 18,20 ve 20,20 de Demokrat Parti adına yapılacak konuşmaları dinle...

AKINTIYA KÜREK

Arkadaşımız YEDEKÇİ Hapsedildi

Can Ahmedin devri daimi!

Sultanahmet Cezaevine rağbet yine azdı! Üniversiteli gençler, Milleteekili generaller... Muhalif gazetecilerden başkaları...

Fakat nedense, Pilâvoğlu'nu da bıraktılar Ankara Cezaevini iktidarın gözü hiç tutmuyor! Şimdilik, para ile değil, sıra ile mi gerçekten? Gülüyor Amerikalılar bu mavi kitap dağıtafadurtsunlar! Bu gidişle, okuma bilenleri birer birer toplatacağa benziyor! Hem okudukları da, yeter! Biraz da düşünsünler!

Hey gidi, çağı gidip sarı kalanlar; hepinize selâm olsun! —

Yedeksinin YEDEĞİ

EK 3

Sadık Aldoğan ve dört milletvekilinin Demokrat Parti'den ihracıyla ilgili Yeni Sabah gazetesinde çıkan haber.

Yeni Sabah

HÜRRİYET VE HAKKIN YILMAZ MÜDAFİİYİZ

— Yarın —
Gl. Sadık Aldoğan'ın mühim bir makalesi:

5 Milletvekili D.P. den ihraç edildi

Sadık Aldoğan müdafaasında: «Tenkid hürriyeti kaldırıldığı gün dört buçuk adamın fikrî tahakkümü altında bu parti çöker» dedi

D. P. den çıkarılan Milletvekilleri:

1 - Sadık Aldoğan, 2 - O. Nuri Köni, 3 - Kemal Silivrili, 4 - Necati Erdem, 5 - Mithat Sakaroğlu

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu ile Meclis Grupu da bugün tekrar toplanacak, daha başka Milletvekillerinin de hayiget divanına verilib verilmiyecekleri de belli olacak

Genel idare kurulundan 6 üye derhal istifa etti

Milletvekilliğinin manası bu mu?

Memurlar kanun tasarısı

Buna göre devlet memurları ehliyet seçimine tâbi tutulacak

Dış Bakanı bugün Londraya gidiyor

Sadak, Londra ve Pariste yapacağı temasları izah etti

Yeni Sovyet Büyük Elçisi dün gelmedi

D. P. Eyüb Teşkilâtındaki İstifalar

D. P. İl idare Kurulu bir tebliğ neşretti

Çek Dışişleri Bakanı dün intihar etti

Suad Hayrinin isticvabı bitti

Yüce Divânda bugün N. Batur dinlenecek

Eski Tekel Bakanı, Tomruk ve Orman işlerinden bahsederken şimdiki İç işleri Bakanının da ismini verdi

YARIN
Üçüncü Dünya Harbi yakın mı?
Ekrem Rıfkı

Fırıldakçıbaşı yine azıtı

Tütün ekimi

MISIR MEKTUBLARI

Kahiredeki I inci Fuad üniversitesini ziyaret

Her yerde olduğu gibi bugün Mısır üniversite gençliği de candadır, faaliyette

Yazan: Paule Herbert

TAKVİMDEN BİR YAPRAK

Kâtil Deliler ve İlletli kadınlar

ULUNAY

EK 4

Reşat Aydınlı, İnönü ve Bayar'a suikast yapılacağına dair ihbarda bulunarak, suikastı Aldoğan ve arkadaşlarının yapacağını iddia etmiştir. Ancak Aydınlı daha sonra ihbarı yaptığını inkâr etmiştir. Aydınlı'nın yapmış olduğu inkârla ilgili gazete haberi.

Yarın
Küçük ilânlar

AKŞAM

EV KADIN MODA
BUGÜN 6 INCI SAYFADA

Reşat Aydınlı inkâr ediyor

Suikast hakkında ihbarda bulunmadığını söylüyor

Halbuki Başbakanın huzurunda söyledikleri plâğa alınmak suretile tesbit edilmiştir

Tahkikat neticesinde hâdise aydınlanacak, ya Sadık Aldoğanın, yahut iftira töhmetile Reşat Aydınlının teşrifi masuniyetinin kaldırılması istenecektir

İlk ihbar

İkinci ihbar

İhbar doğru mu değil mi?

Reşat Aydınlı'nın inkârı

Celâl Bayarın ihbarı

Başbakanlığın tebliği

Bakanlar Kurulu dün toplandı

Tıp fakültesi tekrar Haydarpaşaya dönebilir mi?

Prof. M. Kemal Öke ve Dr. Esat Durusoy Fakültenin dağınıklıktan kurtarılmasına taraftar

Dr. Esat Durusoy

Prof. M. Kemal Öke

Suriye seçimi

Tamamlayıcı seçim 23 kasımda yapılacak

Tütün kongresi dün toplandı

Tütün piyasasının açılış tarihi tesbit edilecek ve ihraç işleri görüşülecek

DİKKATLER

Kaymakamlarımız da valilerimiz gibi faaliyet göstermelidirler

Ingilterede seçim

Churchill hükümete müracaatta bulundu

Orta Doğu ve Amerika

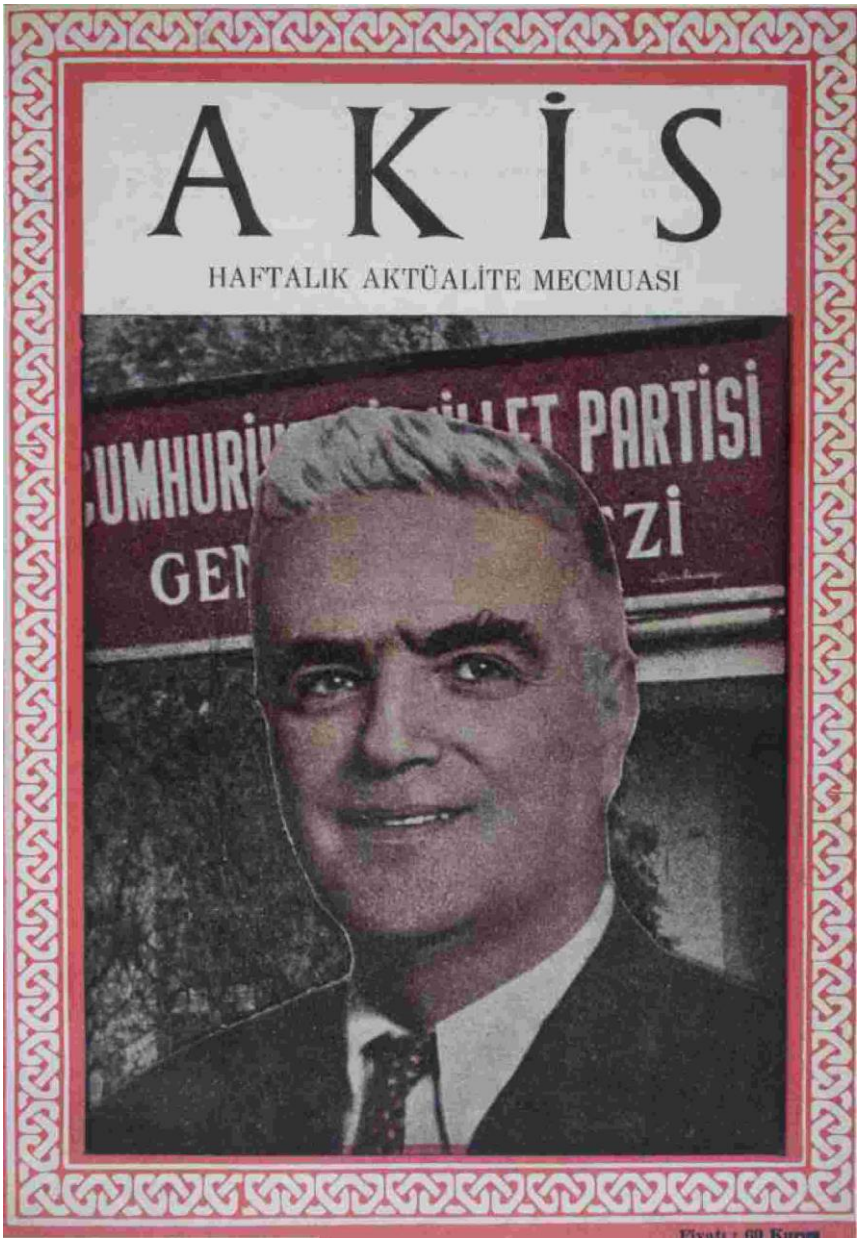
Amerikan'ın Rasdat elçisinin demeci

Milletlerin garip âdetleri

Bu meraklı yazı serisine dördüncü sahifemizde devam ediyoruz

EK 5

Akis Dergisinin kapak fotoğrafında Sadık Aldoğan.

EK 6

Hükümetin, İnönü ve Bayar'a suikast iddiasıyla ilgili delil bulunamadığından Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki tezkeresini geri çekmesiyle ilgili gazete haberi.

Son Posta

Sene 20 — No. 6637 + 1300 ÇARŞAMBA 23 KASIM 1949

Karma Komisyon Aldoğan'ın masuniyetinin kaldırılmamasına karar verdi

Hükûmet teşrîî masuniyetin ref'i hakkındaki talebini geri aldı

Bugün Mecliste hükûmetin tezkeresi okunacak

Kâzım Özalp Bayarın hendisine suikast tertibi hakkında söyle dikleriniz Çanhayada Hâmi Uran, Tevfik Fikret Silay, Nihat Erim ve Barut zanan da bulunduğu bir toplantıda anlatmış

Aydınlı ihbar yapmadığını ısrarla tekrarlıyor

Politikanın sokağa düşürülmesi nefretle karşılandı

Bayara yapılan tecavüz derin bir infial yarattı

D.P. ye gelen yüzlerce telgrafta tecavüz takbih edilmekte, kötü niyet ve hareketlerin Demokratları çözülmez ve aşılmaz bir kilit halinde birleştirdiği bildirilmektedir

HERGÜN:

Her hakaret muhayyerdir hele siyasette...

"Kalp akçe sahibine raddir,,

Yazan: Selim Ragıp EMEÇ

Sahte ithal permileri yapan bir şebeke yakalandı

Sterling bölgesinden Ticaret Müdürlüğünün sahte vesaikile bir milyon liralık ithalât yapılmış

Şehir Tiyatrosu ihtilâfı halledildi

Artistlerin hepsi mukaveleyi imzalayarak ŞehirTiyatrosuna dönmeyi kabul etiler

Don Kişotun atı ve Avrupa

Midhat Cemal KUNTAY

Senenin en güzel eseri

Dünyayı Aydınlatan Şehvet

YAZAN: Moris Dö Kobra

ÇEVİREN: A. S. Koral

Yarın Son Posta'da

EK 7

Sadık Aldoğan'ın kardeşi Halit Kaya Aldoğan'ın Kore Savaşı'nda şehit düşmesi ve Aldoğan'ın bu konu hakkındaki konuşmasıyla ilgili gazete haberi.

General Sadık Aldoğan'ın Kardeşi

Yzb. Kaya Aldoğan Koredeşehit oldu

Yüzbaşının kahramanlık destanları yarattığı bildiriliyor

Grl. Sadık Aldoğan diyor ki:

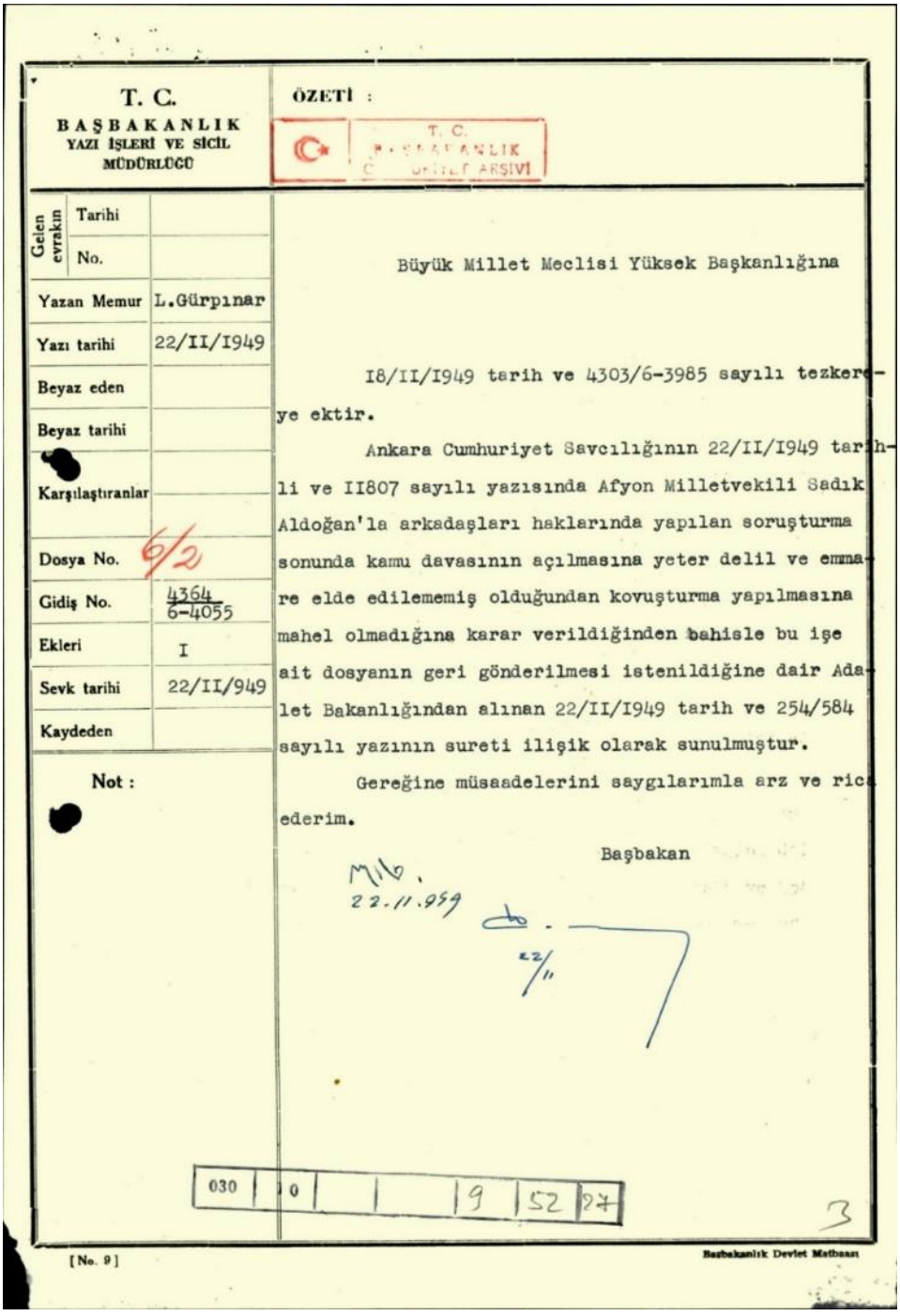
Bu şehadeti; ailemizin en büyük şerefi olarak muhafaza edeceğiz. Tanrıdan Kayanın ruhuna mağfiret dilerken diğer kahramanların hayatları için dua ediyorum

Şehit yüzbaşının eşine son mektubu "Benim kara kızlarıma iyi bakmanı istiyorum„ - Generalin evinde gördüklerimiz

e bir ölüm
safhasıdır

EK 8

Sadık Aldoğan'ın İnönü ve Bayar'a karşı suikast yapacağı iddiasıyla milletvekili dokunulmazlığı düşürülmek istenmiş, ancak yeterli delil bulunamaması sebebiyle kamu davası açılmasına gerek duyulmamış, olayla ilgili dosya geri çevrilmiştir. Dosyanın geri çevrildiğine dair arşiv belgesi.

T. C.
BAŞBAKANLIK
YAZI İŞLERİ VE SİCİL
MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZETİ :

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Gelen evrakın	
Tarihi	
No.	
Yazan Memur	L.Gürpınar
Yazı tarihi	22/II/1949
Beyaz eden	
Beyaz tarihi	
Karşılaştıranlar	
Dosya No.	6/2
Gidiş No.	4364 6-4055
Ekleri	I
Sevk tarihi	22/II/949
Kaydeden	

Not :

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

18/II/1949 tarih ve 4303/6-3985 sayılı tezkere-ye ektir.

Ankara Cumhuriyet Savcılığının 22/II/1949 tarih-li ve 11807 sayılı yazısında Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'la arkadaşları haklarında yapılan soruşturma sonunda kamu davasının açılmasına yeter delil ve emma-re elde edilememiş olduğundan kovuşturma yapılmasına mahel olmadığına karar verildiğinden bahisle bu işe ait dosyanın geri gönderilmesi istenildiğine dair Ada-let Bakanlığından alınan 22/II/1949 tarih ve 254/584 sayılı yazının sureti ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaadelerini saygılarımla arz ve rica ederim.

Başbakan

Mlb.
22.11.959

22/11

030 | 10 | | 1 | 9 | 52 | 27

3

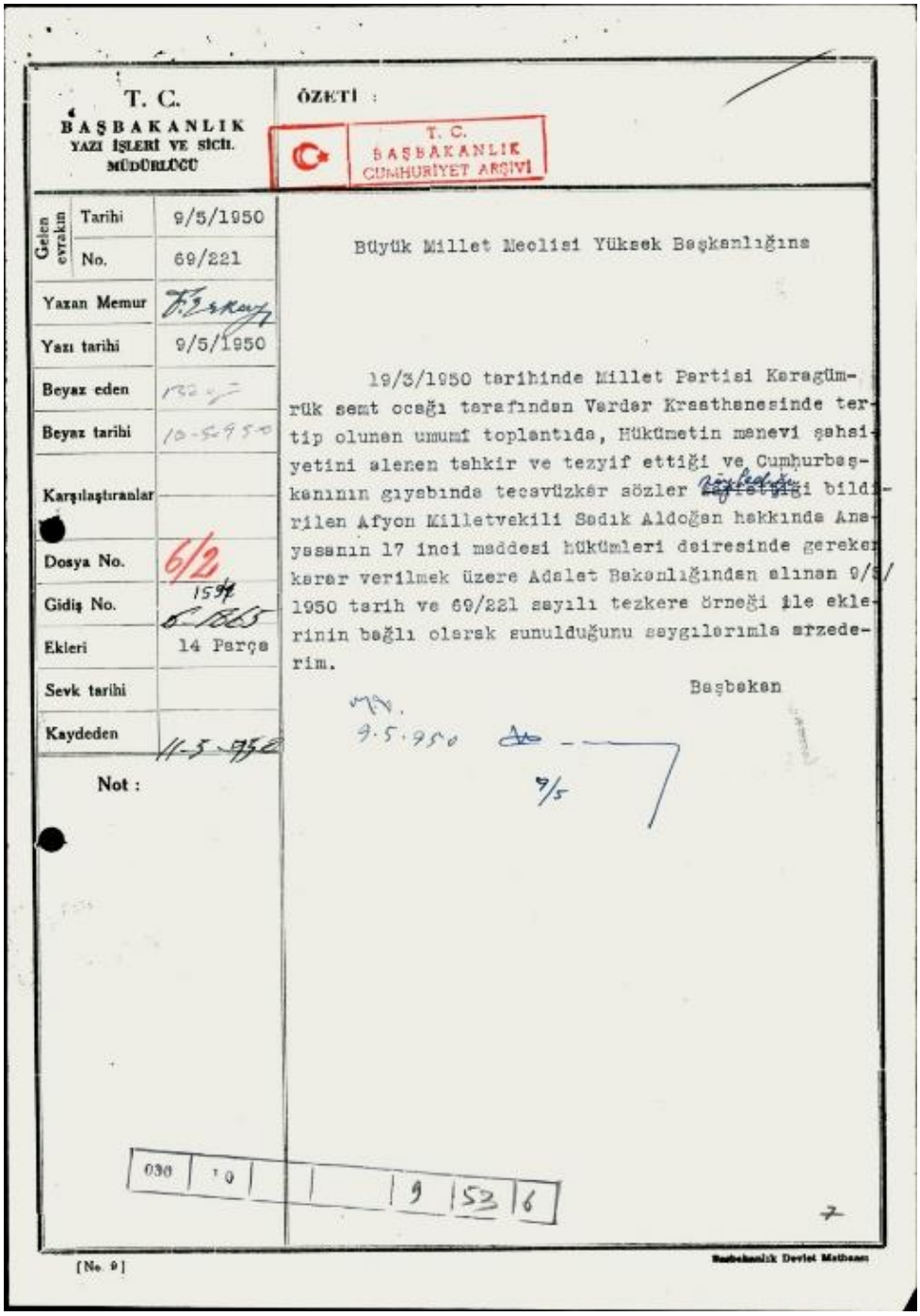
[No. 9]

Başbakanlık Devlet Matbaası

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30. 00. /9. 52. 2

EK 9

Sadık Aldoğan'ın umumi toplantıda hükümetin manevi şahsiyetine ve Cumhurbaşkanına tecavüzkâr sözler kullandığı iddiasıyla milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmak istenildiğine dair arşiv belgesi.

T. C.
BAŞBAKANLIK
YAZI İŞLERİ VE SİCİL
MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZETİ :

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Gelen evrakın	
Tarihi	9/5/1950
No.	69/221
Yazan Memur	
Yazı tarihi	9/5/1950
Beyaz eden	
Beyaz tarihi	
Karşılaştıranlar	
Dosya No.	6/2
Gidiş No.	1594
Ekleri	14 Parça
Sevk tarihi	
Kaydeden	

Not :

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

19/3/1950 tarihinde Millet Partisi Karagümrük semt ocağı tarafından Vardar Kıraathanesinde tertip olunan umumî toplantıda, Hükümetin manevî şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Cumhurbaşkanının gıyabında tecavüzkâr sözler [illegible] bildirilen Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan hakkında Anayasanın 17 inci maddesi hükümleri dairesinde gereken karar verilmek üzere Adalet Bakanlığından alınan 9/5/1950 tarih ve 69/221 sayılı tezkere örneği ile eklerinin bağlı olarak sunulduğunu saygılarımla arzederim.

Başbakan

9.5.950

9/5

030 | 10 | | 9 | 53 | 6

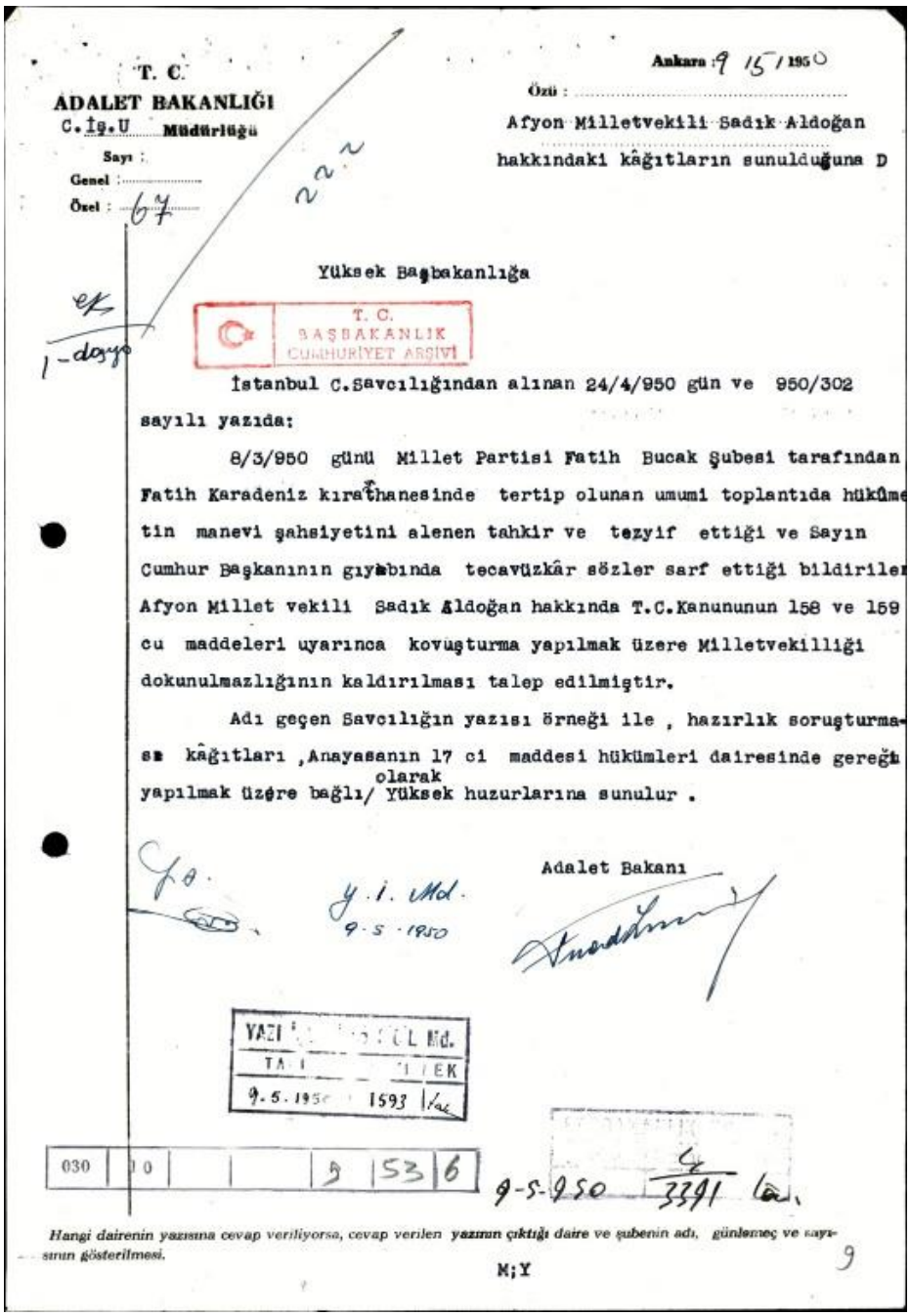
[No. 9]

Başbakanlık Devlet Matbaası

BCA, 30.10/9.53.

EK 10

Sadık Aldoğan'ın hükümetin manevi şahsiyetine ve Cumhurbaşkanına tecavüzkâr sözler kullandığı iddiasıyla milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmak istendiğine dair arşiv belgesi.

T. C.
ADALET BAKANLIĞI
C. İş. U Müdürlüğü
Sayı :
Genel :
Özel : 67

Ankara : 9 / 5 / 1950
Özü : Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan hakkındaki kâğıtların sunulduğuna D

Yüksek Başbakanlığa

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

İstanbul C.Savcılığından alınan 24/4/950 gün ve 950/302 sayılı yazıda:

8/3/950 günü Millet Partisi Fatih Bucak Şubesi tarafından Fatih Karadeniz kıraathanesinde tertip olunan umumi toplantıda hükûmetin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Sayın Cumhur Başkanının gıyabında tecavüzkâr sözler sarf ettiği bildirilen Afyon Millet vekili Sadık Aldoğan hakkında T.C.Kanununun 158 ve 159 cu maddeleri uyarınca kovuşturma yapılmak üzere Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmiştir.

Adı geçen Savcılığın yazısı örneği ile, hazırlık soruşturması kâğıtları, Anayasanın 17 ci maddesi hükümleri dairesinde gereğinin olarak yapılmak üzere bağlı/ Yüksek huzurlarına sunulur.

Adalet Bakanı

y. i. Müd.
9-5-1950

YAZI İŞLERİ Md.
TAHAKKUK EK
9.5.1950 1593

030 | 10 | | | 9 | 53 | 6

9-5-950 3391

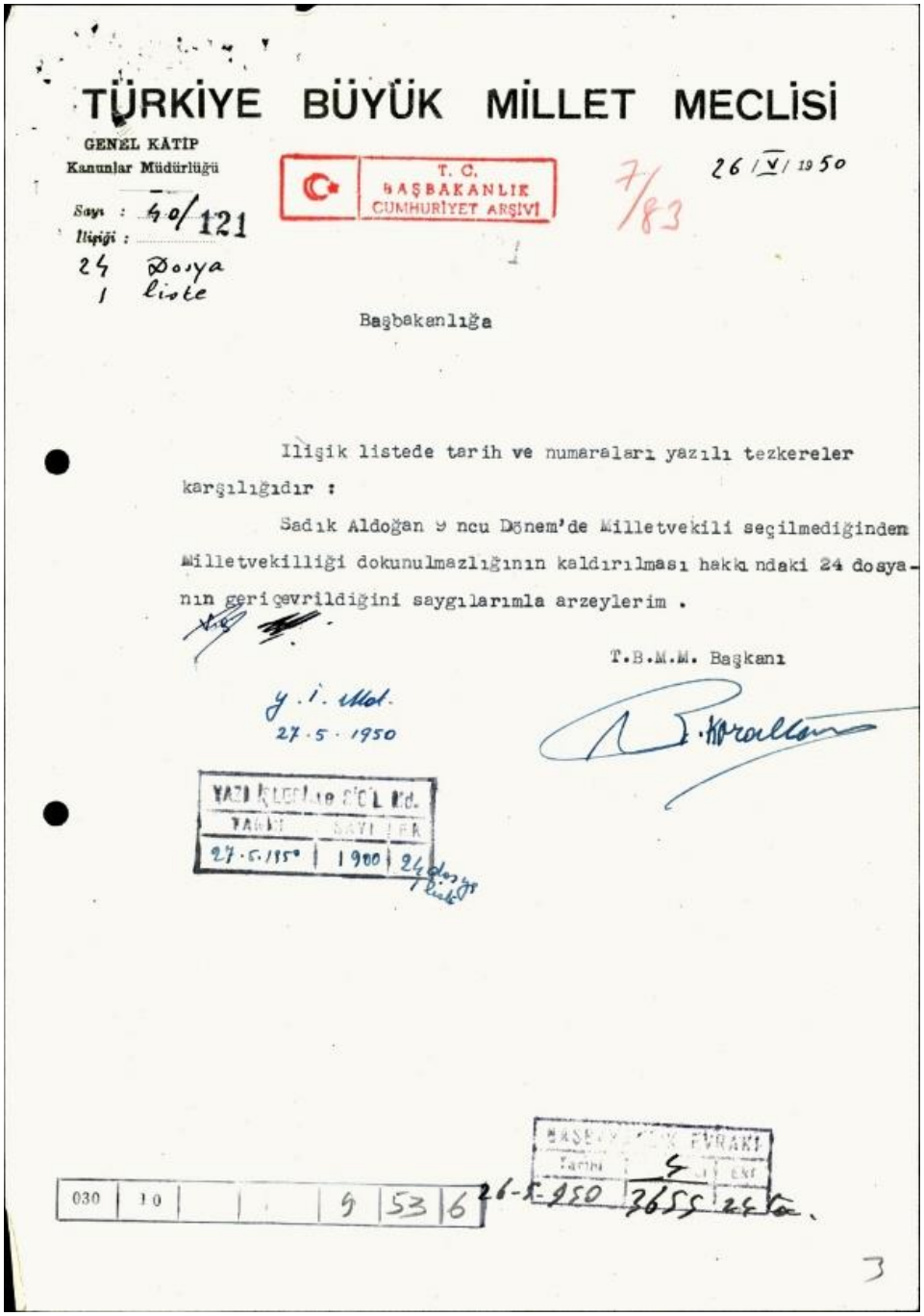
Hangi dairenin yazısına cevap veriliyorsa, cevap verilen yazının çıktığı daire ve şubenin adı, günleme ve sayısının gösterilmesi.

M;Y

BCA, 30.10/9.53.6

EK 11

IX. Dönemde Sadık Aldoğan'ın birçok kez milletvekili dokunulmazlığı kaldırılmak istenmiş ancak, Aldoğan IX. Dönemde milletvekili seçilmediği için milletvekili dokunulmazlığı kaldırılması hakkındaki 24 dosyası geri çevrilmiştir. 24 dosyanın geri çevrildiğine dair arşiv belgesi.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

GENEL KATİP
Kanunlar Müdürlüğü

Sayı : 40/121
İlişiği : 24 Dosya, 1 liste

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

7/83

26/V/1950

Başbakanlığa

İlişik listede tarih ve numaraları yazılı tezkereler karşılığıdır :

Sadık Aldoğan 9 ncu Dönem'de Milletvekili seçilmediğinden Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki 24 dosyanın geri çevrildiğini saygılarımla arzeylerim .

T.B.M.M. Başkanı

y. i. Mol.
27.5.1950

27.5.1950 | 1900 | 24 dosya

030 | 10 | 9 | 53 | 6

26-5-950 | 3655 | 24

3

BCA, 30.10/9.53.6

EK 12

Sadık Aldoğan'ın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasıyla ilgili Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonunun konu hakkındaki raporu.

T. C.

Başbakanlık

Yazı İşleri ve Sicil Müdürlüğü

14.II.1947

Özel No. 6/2 - 381, 6/415

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Demokrat Parti Kurultayının 9.1.1947 günlü oturumunda Devletçilik konusu etrafında konuşmuş olan Sadık Aldoğan'ın, köylünün durumundan bahsederken (eski hamam eski tas, yalnız tallâklar değişti) dediği ve 12.1.1947 günlü Ulus Gazetesinde yayınlanan mektubunda da bu sözlerinin jandarmaya matuf olduğunu açıkladığı cihetle Devletin emniyet kuvvetlerine hakareti tazammun eden bu sözlerinden dolayı kovuşturma yapılabilmesi için halen Afyon Milletvekili bulunan adı geçen hakkında Anayasanın 17'nci maddesine göre gereken karar verilmek üzere Adalet Bakanlığından alınan 7.II.1947 tarih ve 45/17 sayılı tezkere örneği ile eklerinin ilişik olarak sunulduğunu arz ederim.

Başbakan

R. Peker

Demokrat Parti Kurultayının 9.I.1947 günlü oturumunda Devletçilik konusu etrafında konuşmuş olan Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'ın köylünün durumundan bahsederken «eski hamam eski tas, yalnız tellâklar değişti» dediği ve 12.I.1947günlü Ulus gazetesinde yayınlanan mektubunda da bu sözlerinin jandarmaya mâtuf olduğunu açıkladığı cihetle Devletin emniyet kuvvetlerine hakareti tazammun eden bu sözlerinden dolayı hakkında kovuşturma yapılabilmek için Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hususunda gereken işlemlerin ifası Ankara C.

Savcılığından istenmiştir. Bu hâdise sebebiyle Sadık Aldoğan hakkında kovuşturma yapılması isteğiyle Jandarma Yarbayı Galip Yüksel tarafından C. Savcılığına verilmiş olan şikâyet dilekçesiyle Ankara C. Savcılığının yazısı ve hakaret teşkil ettiği ileri sürülen sözleri ihtiva eden gazete ve bununla ilgili yazılar Yüksek huzurlarına sunulmuştur. Anayasanın 17 nci maddesi uyarınca gereğinin ifasına müsaadelerini üstün saygılarımla arz ve rica ederim.

Adalet Bakanı

Ş. Devrin

Aldoğan'ın 9 Ocak 1947 yılında Demokrat Parti Kongresinde yapmış olduğu konuşmasıyla ilgili rapor (Afyonkarahisar milletvekili General Sadık Aldoğan'ın Milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması hakkında başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonu Raporu, (3/89), s.1-4).

(T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 36 (30.01.1948), s.65).

EK 13

Sadık Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu.

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu

T. B. M. M.

Anayasa ve Ada. Ko.

Esas No. 3/506

Karar No. 25

22.III.1950

Yüksek Başkanlığa

5 . III . 1950 tarihinde Millet Partisinin Kumkapı Şubesinin açılışı münasebetiyle Kumkapı Türbeli caddesi 33 sayılı kahvehanesinde yapılan umumi toplantıda Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir 9ve tezyif ettiği ve Cumhurbaşkanının gıyabında tecavüzkâr sözler söylediğinden dolayı suçlu sanılan Afyon Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki Başbakanlık tezkeresi Karma Komisyonumuza havale edilmekle İçtüzük gereğince ad çekme suretiyle Hazırlama Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon 22 . III . 1950 saat 10 da Sadık Aldoğan'ı dinlemeye karar vererek kendisine tebligat yapmışsa da mumaileyh yazılı olarak verdiği cevapta gelemiyeceğini bildirmesi üzerine evrak üzerinde inceleme yapılarak:

1. Sadık Aldoğan adı geçen Millet Partisinin Kumkapı Ocağının açılış töreninde söylediği nutukta, Cumhurbaşkanının gıyabında lisanla tecavüzde bulunmakta ise de bu cürüm Ceza Kanunu hükümlerine göre terhipli cezayı gerektirir suçlardan olmaması dolayısiyle İçtüzük'ün 180 nci maddesi gereğince soruşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılmasını muvafık olacağı,

2. — Adı geçen Sadık Aldoğan'ın aynı konuşmasında «. . . . Hükümete bir şey söylenemez, istediği kepazeliği yapsınlar...», «... Sanf ransisko'daki toplantıda sözünü tutmıyan iki rezil Hükümet kaldı, biri rezil Halk Partisi Hükümeti, diğeri de rezil Sovyet Rusya Hükümeti-'idîr...» « . . . Biz bunu tenkit ettiğimiz zaman herifler bizi

tenkit ediyorsunuz diyorlar, yedikleri b…(alıntı yap aşağı tarafa; metindeki argo kelimeler çıkarılmıştır.) bak kerataların, sizi tenkit etmiyelim de kimi tenkit edelim...» gibi sözleri sarf ettiği dosyada mevcut 5 . III 1950 tarihli zabıt varakasından anlaşılmakla bu suretle Hükümetin mânevi şahsiyetini tahkir ettiği ve bu fiilin T. C. K. nun 159 neu maddesnîn tatbikim gerektirir terhipli cezalardan bulunduğu cihetle Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre. Sadık Adoğan'm Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasının icabedeceği sonucuna varmıştır. Karma Komisyonda, Hazırlama Komisyonunun bu raporu ve dosyadaki zabıt varakaları okunduktan ve yapılan görüşmelerden sonra Sadık Aldoğan'ın yukarda izah edilen yelemi T. C. K. nun 159 ucu maddesine giren terhipli cezayı istilzam ettiğinden Anayasa hükmü uyarınca Milletvekilliği dokunulmazlığının kadırılması lâzımgeldiğine çoğunlukla karar verilmiştir.

Kamutayın Yüce tasvibine arzolunmak üzereYüksek Başkanlığa sunulur.

Karma Komisyon Başkanı	Kâtip	Sözcü
Tokad	Samsun	Konya
Nazım Poroy	Dr. Sadi Konuk	Ali Rıza Türel
Afyon K.	Balıkesir	Balıkesir
Karara muhalifim	Orgl. Kâzım Özalp	O. N. Burcu
Hasan Dinçer		
Bursa	Bursa	Bursa
A. Akgüç	M. Baha Pars	M. Erkmen
Denizli	Erzincan	Erzincan
N. Küçüka	A. Fırat	S. Sağıroğlu
Erzurum	İsparta	İstanbul
Ş.İbrahimhakkıoğlu	R. Güllü	A. Ödül
İstanbul	İzmir	Kırklareli
Karara muhalif	E.Oran	Dr. F. Umay
O. N. Köni		

Manisa	Mardin	Rize
K. Coşkunoğlu	M. K. Boran	Dr. S. A. Dilemre

Tekirdağ

Karma Komisyon, 22 Mart 1950 raporunda Aldoğan'ın üç ayrı dosyala ilgili dokunulmazlığının kaldırılmasına oy çokluğuyla karar vermiştir. Bunlardan ilki, Aldoğan'ın 5 Mart 1950 tarihinde Millet Partisi'nin Kumkapı şubesinin açılış sebebiyle bir kahvehanede yapmış olduğu konuşmasıyla ilgili olmuştur. Aldoğan'ın konuşma yaparken Cumhurbaşkanına ve Hükümetin manevi kişiliğine hakarette bulunduğu iddia edilmiş, bunun üzerine Karma Komisyon rapor hazırlamıştır (Afyonkarahisar Milletvekili GL. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/506), 292 sıra sayılı basma yazı, s.2).

(T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, (24.03.1950), s.292).

EK 14

Sadık Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu.

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karına Komisyon raporu

T. B. M. M.

Anayasa ve Adalet Ko.

Esas No. 3/442

Karar No. 24

22.III.1950

Yüksek Başkanlığa

Millet Partisi mensupları tarafından İstanbul'da muhtelif tarihlerde Kâğıthane, Sarıyer, Tophane, Beşiktaş, Yenişehir ve Ortaköy semt ocaklarında tertip olunan umumi toplantılarda Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ettiği, Cumhurbaşkanının gıyabında lisan en tecavüzde bulunduğu ve kanunlara alenen sövdüğünden dolayı suçlu sanılan Afyon Karahisar Milletvekili Gl. Sadık Aldoğan'm Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılmasına dair Başbakanlığın 6 - 4271 sayı ve 6 . XII 1949 tarihli yazısiyle ilişiği dosya, İçtüzüğün 178 nci maddesi gereğince adçekme suretiyle ayrılan Hazırlama Komisyonuna havale edilmekle bu Komisyonca dinlenmek üzere kendisine tebligat yapılmış ise de gelmediğinden yalnız evrak incelenerek : 1. Sadık Aldoğan'm İstanbul'da Millet Partisinin muhtelif toplantılarında Cumhurbaşkanına gıyabında mütecavizane bir lisan kullandığı ve kanunlara alenen sövdüğü anlaşılmakta ise de bu cürümler Ceza Kanununun hükümlerine göre terhipli cezayı istilzam eden fiillerden olmaması dolayısiyle İçtüzük'ün 180 nci maddesi gereğince soruşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılması; 2. Yine Sadık Aldoğan'm, a) 7 . VIII . 1949 tarihinde Kâğıthane köy ocağında yapılan toplantıda «... bizde de idarenin, Romanya, Bulgaristan, en mülevves tanıdığı Moskof idaresi olduğunu belirterek utanmazlar, utanmazlar".... »; b) 13 . VIII. 1949 tarihinde Sarıyer Semt 0- **cağmda** söylediği nutukta, da «İnsan Hakları Beyannamesine imzasını koyan Halk Partisi Hükümeti vermiş olduğu sözü tutmuyor, sözünü tutmamayabiri Sovyet Hükümeti, diğeri Halk

Partisi Hükümeti, bunlar bütün dünya utanmı**yonlar** mı? Bu memlekette millet işlerini Millîşef, onun adamları yani uşakları görüyor. «,» fbu Halk Partisi hükümetleri bu iktidarı ele geçirdiklerigünden beri, bu uğursuz Hükümet...»;c) 16 . VIII. 1949 tarihinde Tophane Semt Ocağında da «Cumhurreisininde hükümetinde kabahatini bu halk suratlarına vurabilir, hey utanmazlar, halka çamur gibi ekmek yediren sersem Hükümet . . . . » , «Canı yanan vatandaş Allah belâsını versin bu idarenin diyebilir, Allah belâlarını versin diyoruz, evet size hakaret ediyorum....», d) 30 . 8 . 1949 tarihinde Beşiktaş semt ocağında da,. -«Demokrasinin birinci şartı Hükümetin millet tarafından seçilmesi demektir, şimdikiler gibi Devlet başkasının elinde bir oyuncak olurlarsa buna Hükümet değil maskaralık derler.» Efendisinden başka bir şey düşünmiyen bu Hükümet...», «bu idareye utanmadan arlanmadan demokrasi diyenlerin.», e) 1 . IX . 1949 tarihinde Beyoğlu Yenişehir semt ocağında da, «bunlar abdal adamlardır, bu adamlar iktidara geçtikleri günden beri.. Sersem budala, burnunu görmekten âciz bu adamlara oy verilir mi? «Bu adamlar şimdi şefin tersi, şef de onların tersidir.» f) 4 . IX . 1949 tarihinde Ortaköy Mecidiye ocağında da «herkesin gözü önünde bu pis diktatörlük yıkılacaktır, bu pis, menhus diktatörlüğü memleketten silip süpürmek istiyoruz, behemahal bu pis diktatörlükten kurtulacağız; Gibi sözler sarf ettiği dosya içinde mevcut vesikalardan anlaşılmış olduğu bu sözlerle Sadık Aldoğan'm Hükümetin minevi şahsiyetini tahkir ettiği ve Hükümetin mânevi şahsiyetini tahr kir ise Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesine göre tertipli cezayı gerektiren cürümlerden olduğu için Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre Aldoğan'm dokunulmazlığının kaldırılması icabedeceği neticesine varılmış olduğu tanzim edilen bir raporla Karma Komisyonumuza arzedilmiştir. Karma Komisyonda, Hazırlama Komisyonunun bu raporu ve dosyadaki zabıt varakaları okunduktan ve yapılan görüşmelerden sonra Sadık Aldoğan'm yukarda izah edilen eylemi Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesine giren terhipli cezayı istilzam ettiğinden Anayasa hükmü uyarınca milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması lâzımgeldiğine çoğunlukla karar verilmiştir. Kamutayın Yüce tasvibine arzedilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Karma Komisyon Başkanı	Sözcü	Kâtip
Tokad	Konya	Samsun
Nazım Poroy	*Ali Rıza Türel*	*Dr. Sadi Konuk*

Afyon K.	Balıkesir	Balıkesir
Karara muhalifim	*Orgl. K Özalp*	*O. N. Burcu*
H. Dinçer		
Bursa	Bursa	Bursa
A. Akgüç	*M. B. Pars*	*M. Erkmen*
Denizli	Erzincan	Erzincan
N. Küçüka	*A. Fırat*	*S. Sağıroğlu*
Erzurum	İsparta	İstanbul
Ş.İbrahimhakkıoğlu	*R. Güllü*	*A. Ödül*
İzmir	Kırklareli	Manisa
E. Oran	*Dr. F. Umay*	*K. Coşkunoğlu*
Mardin	Rize	Tekirdağ
M. K. Boran	*Dr. S. A. Dilemre*	*F. Öztrak*

Aldoğan hakkındaki ikinci raporsa, 1949 yılında farklı aylarda ve çeşitli yerlerde yapmış olduğu konuşmalarda, Cumhurbaşkanın ve Hükümetin manevi şahsiyetini zedeleyici nitelikte konuşmalar yaptığı iddiasıyla açılan davalarla ilgili olmuştur. Bunun ardından Karma Komisyon oy çokluğuyla Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir. Karma Komisyonun bu konu hakkındaki raporu (438 Afyonkarahisar Milletvekili GL. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/442), 293 sıra sayılı basma yazı, ss.2-3, T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, (24.03.1950), s.293).

(T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, (24.03.1950), s.294).

EK 15

Sadık Aldoğan'ın milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu.

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu

T. B. M. M.

Anayasa ve Adalet Komisyonu

Esas No. 3/398

Karar No. 2

22.III.1950

Yüksek Başkanlığa

Hükümetin mânevi şahsiyetini tahkir ve tezyif ettiği, Cumhurbaşkanına gıyabında lisanen tecavüzde bulunduğu ihbar edilen Afyon Karahisar Milletvekili Sadık Aldoğan hakkındaki evrak Başbakanlığın 15.IX.1949 tarih ve özel 6-2/3342 ve genel 8/6-3394 sayılı yazısiyle Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına gönderilmiş ve Başkanlıkça da Anayasa ve Adalet Komisyonlarından mürekkep Karma Komisyona tevdi edilmiş ve İçtüzüğün 178'inci maddesi gereğince (ad çekme) suretiyle ayrılan beş kişilik Hazırlama Komisyonuna verilmişti. Hazırlama Komisyonu tüzüğün adı geçen maddesi hükmüne tevfikan 21.III.1950 Salı günü saat 14'de Sadık Aldoğan'ı dinlemek üzere davet etmiş ise de gelmediğinden dosya üzerinde incelemelerini yaparak aşağıda yazılı sonuca varmıştır: Bu Komisyonca incelenen dosya münderecatına göre: Millet Partisi mensupları tarafından 20.VII.1949 gecesi İzmir'in Karşıyaka Ar Gazinosunda tertip edilen toplantıda söz alan Afyon Milletvekili Sadık Aldoğan'ın konuşma sırasında: (Burasını İngiltere mi sanıyorsunuz? Çörçil gibi adam kazanamadı ama, o memleketteki hükümetlerde namus vardır. Onlarda sandalyalarına yapışacak kadar zillet yoktur. Yoksa işkembesini doldurmak için iktidarda durmak zillettir. Namuslu bir adam verdiği sözü tutmazsa o adama ve o Hükümete namussuz denir.) ve 24.VII.1949 gününde yine aynı partinin İzmir Ballıkuyu Ocak binasında yaptığı toplantıda konuştuğu sırada (İkinci Dünya harbinin sonunda Birleşmiş

Milletler camiasına biz de dâhil olduk. Fakat milletin sırtına bir kâbus ve ahtapot gibi yapışan şef ve onun hükümetleri buundukça vadedilen insan hakları hiçbir suretle sağlanamaz) demek suretiyle Hükümetin manevî şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif ettiği ve Cumhurbaşkanı aleyhinde lisanen tecavüzde bulunduğu yerlerinde tutulan 20.VII.1949 ve 24.VII.1949 tarihini taşıyan 2 tutanakla tesbit ve bu tutanaklar münderecatı da onu imza edenlerin savcılıkta alınan ifadeleriyle teyit olunmuştur. Bu açıklama ve dosya münderecatına göre Sadık Aldoğan'a isnadolunan fiil:

1. Cumhurbaşkanı aleyhinde ve gıyabında lisanen tecavüzde bulunmak,

2. Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif etmek, den ibaret olmak üzere ikidir.

1. Bu eylemlerden birincisi, yani (Cumhurbaşkanı aleyhine gıyabında lisanen tecavüzde bulunmak) Türk Ceza Kanununun 158 nci maddesinin 2 nci fıkrasına göre cezalandırılması icabeden fiillerden bulunmasına ve Anayasanın 12 ve 27 nci maddelerinde yazılan yasak eylemlerden olmamasına mebni İçtüzük'ün 180 nci maddesinin 2 nci fıkrası hükmüne tevfikan bu eylemden ötürü kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

2. Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyifte bulunduğu hakkındaki yasak eyleme gelince,

Adı geçen Sadık Aldoğan'ın, yukarda özetlendiği gibi 20. VII. 1949 tarihinde yapılan toplantıda konuşurken, Hükümetin yaptığı işleri tenkid ettiği sırada ve mevzu tamamen Hükümet icraatı ve seçim işleri iken, seçimin Millî Şefin emriyle yapıldığı ve bunun mesulü Hükümet olduğu ifade edildikten ve Seçim Kanunu tadilâtına da temas olunduktan sonra bilhassa: (Hasan Saka zamanında ecnebilere de gösterdikleri Seçim Kanunu iyi imiş, Hasan Saka diyor ki, bu kanunla seçime girilebilir. Aklınla yaşa memleketlerdeki hükümetlerde namus vardır. Onlarda sandalyalarına yapışacak kadar zillet yoktur. Yoksa, işkembesini doldurmak için iktidarda durmak zillettir. Bizim Seçim Kanununu mütehassıslara göstermeye lüzum yoktur. Bu işin yapılması ancak namuslu bir hükümetin bulunmasında görülür. Ama bizim namusumuzdan şüpheniz mi var! Evet şüphe ediyorum. Şüphelenmek vatandaşın hakkıdır. 1946 daki marifetler unutulamaz. O ateş yanıyor katiyen söndürülemez) dedikten sonra mevzuu Devletlerarası münasebete intikal ettiren Sadık Aldoğan, (İkinci Dünya Harbinden muzaffer çıkan Ruzvelt'le, Çörçil 4 maddelik bir Atlantik Beyannamesi yaptılar.

Birleşmiş milletler camiasına bizi de aldılar. Hasan Saka oraya imza koydu. Bu Halk Partisi Hükümeti imzasını tuttu mu? Bunu bu Halk Partisi Hükümetinden soruyorum? Namuslu bir adam verdiği sözü yapmazsa o adam ve o Hükümete namussuz denir. Ya imzasını tatbik eder, etmezse namussuzun kendisidir. Ben başkasını tanımıyorum. 159 ncu madde filân tanımıyorum. O halde ne halt etmeye bu imzanızı tatbik etmiyorsunuz) demiş ve 24.VII.1949 tarihinde Ballıkuyu Ocak toplantısında yaptığı konuşmada da memlekette 41 seneden beri hakikî hürriyetin teessüs edemediğini Cumhuriyetin ilânından sonra da bir tek parti ve şef ile onun hükümetlerinin ve adamlarının arzusuna göre idare edildiğini beyan ve Hükümet icraatını tenkid ederken (İkinci Dünya Harbinin sonunda Birleşmiş Milletler camiasına bizim de dâhil olduğumuzu, fakat milletin sırtına bir kâbus ve bir ahtapot gibi yapışan şef ve onun hükümetleri bulundukça vâdedilen insan haklarının hiç bir surette sağlanamıyacağını) ifade etmiş olduğunu bildirmiş ve Hazırlama Komisyonu da buna kanmış ve Sadık Aldoğan'ın söylediği bu sözlerin ifade ettiği açık mâna ve konuşmanın genel konusu itibariyle Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesinin 1 ve 2 nci fıkraları hükümlerine uygun şekilde Hükümetin mânevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif mahiyetinde olduğunu kabul etmiştir. Bu yasak eylem ve buna terettüp eden ceza ise Anayasanın 12 nci maddesinde yazılı terhipli cezaları gerektiren suçlardan bulunduğundan ve Hazırlama Komisyonu da buna kandığından bu madde için Sadık Aldoğan'ın İçtüzük'ün 180 nci maddesi hükmüne uyularak Milletvekiliği dokunulmazlığının kaldırılması gerektiği sonucuna varmıştır. Karma Komisyonda, Hazırlama Komisyonunun bu raporu ve dosyadaki zabıt varakaları okunduktan ve yapılan görüşmelerden sonra Sadık Aldoğan'ın yukarda izah edilen eylemi, Türk Ceza Kanununun 159 ncu maddesine giren terhipli cezayı istilzam ettiğinden Anayasa hükmü uyarınca Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması lâzımgeldiğine çoğunlukla karar verilmiştir.

Kamutayın Yüce tasvibine arzolunmak üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Karma Komisyon Başkanı	Kâtip	Sözcü
Tokad	Samsun	Konya
Nazım Poroy	*Dr. S. Konuk*	*Ali R. Türel*
Afyon K.	Balıkesir	Balıkesir

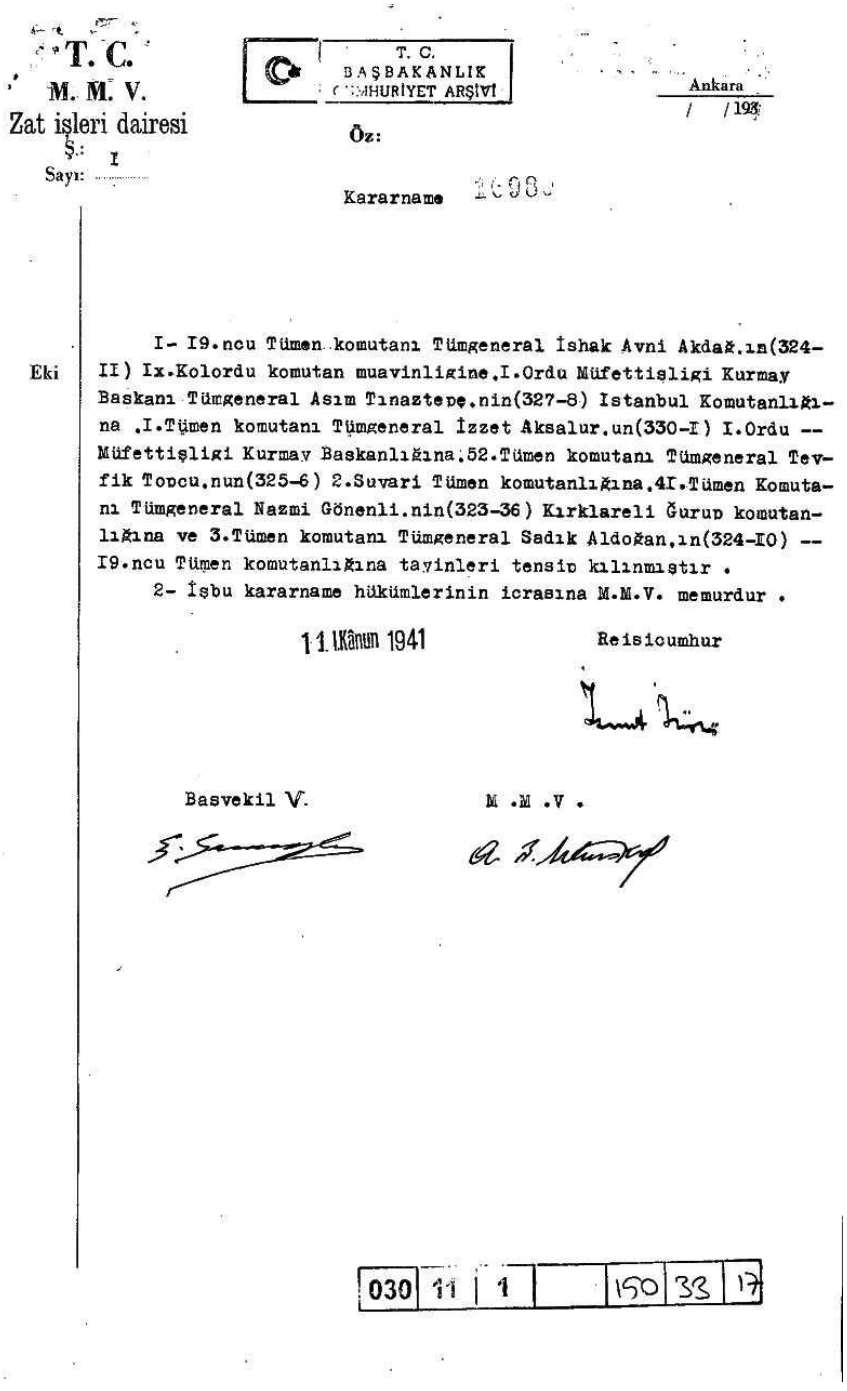
Karara muhalifim	*Orgl. K. Özalp*	*O. N. Burcu*
Hasan Dinçer		
Bursa	Bursa	Bursa
A. Akgüç	*M. B. Pars*	*M. Erkmen*
Denizli	Erzincan	Erzincan
N. Küçüka	*A. Fırat*	*S. Sağıroğlu*
Erzurum	İsparta	İstanbul
Ş.İbrahimhakkıoğlu	*R. Güllü*	*A. Ödül*
İstanbul	İstanbul	İzmir
Karara muhalif	Karara muhalif	*O. N. Köni*
E. Oran	F. H. Demirelli	
Kırklareli	Manisa	Mardin
Dr. F. Umay	*K. Coşkunoğlu*	*M. K. Boran*
Rize	Tekirdağ	
Dr. S. A. Dilemre	*F. Öztrak439*	

Aldoğan hakkında son ve üçüncü rapor, 1949 yılında hükümetin manevi şahsiyetini aşağıladığı, alay ettiği ve Cumhurbaşkanının gıyabında sözlü olarak tacizde bulunduğu iddiasıyla, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasının talep edilmesiyle ilgili olmuştur. Karma Komisyon 22 Mart 1950 tarihli kararıyla, hükümetin manevi şahsiyetini aşağıladığından dolayı Aldoğan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasına oy çokluğuyla karar vermiştir. Karma Komisyonun raporu (Afyonkarahisar Milletvekili GL. Sadık Aldoğan'ın Milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından kurulan Karma Komisyon raporu (3/(398) basma yazı: 2).

(T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 72, (24.03.1950), s.294).

EK 16

Sadık Aldoğan'ın 19.Tümen Komutanlığına tayin edildiği hakkında arşiv belgesi.

T. C.
M. M. V.
Zat işleri dairesi
Ş.: I
Sayı:

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara
/ /193

Öz:

Kararname 10980

Eki

I- I9.ncu Tümen komutanı Tümgeneral İshak Avni Akdağ.ın(324-II) Ix.Kolordu komutan muavinliğine,I.Ordu Müfettişliği Kurmay Baskanı Tümgeneral Asım Tınaztepe.nin(327-8) Istanbul Komutanlığına ,I.Tümen komutanı Tümgeneral İzzet Aksalur.un(330-I) I.Ordu -- Müfettişliği Kurmay Baskanlığına,52.Tümen komutanı Tümgeneral Tevfik Topcu.nun(325-6) 2.Suvari Tümen komutanlığına,4I.Tümen Komutanı Tümgeneral Nazmi Gönenli.nin(323-36) Kırklareli Gurup komutanlığına ve 3.Tümen komutanı Tümgeneral Sadık Aldoğan.ın(324-I0) -- I9.ncu Tümen komutanlığına tayinleri tensip kılınmıştır .

2- İşbu kararname hükümlerinin icrasına M.M.V. memurdur .

11.Kânun 1941 Reisicumhur

İsmet İnönü

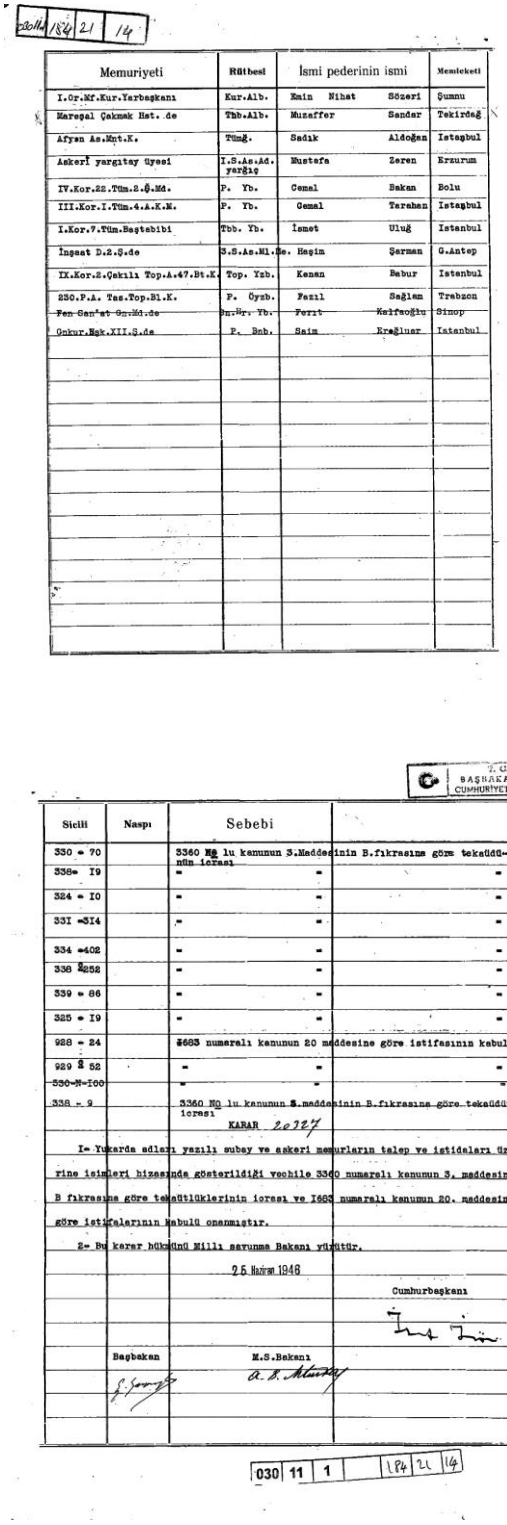
Basvekil V. M .M .V .

030 | 11 | 1 | | 150 | 33 | 17

BCA, 30.11.1/150.33.17

EK 17

Sadık Aldoğan, VIII. Dönemde Demokrat Parti'den milletvekilli adaylığını koymak için askerlikten istifa etmiştir. Aldoğan'ın istifa ettiğine dair arşiv belgesi.

Memuriyeti	Rütbesi	İsmi pederinin ismi		Memleketi
I.Or.Mf.Kur.Yarbaşkanı	Kur.Alb.	Emin Nihat	Sözeri	Şumnu
Mareşal Çakmak Hst. de	Tbb.Alb.	Muzaffer	Sandar	Tekirdağ
Afyon As.Mnt.K.	Tümğ.	Sadık	Aldoğan	İstanbul
Askerî yargıtay üyesi	I.S.As.Ad. yarbay	Mustafa	Zeren	Erzurum
IV.Kor.22.Tüm.2.Ş.Md.	P. Yb.	Cemal	Bakan	Bolu
III.Kor.I.Tüm.4.A.K.K.	P. Yb.	Cemal	Terahan	İstanbul
I.Kor.7.Tüm.Başkatibi	Tbb. Yb.	İsmet	Uluğ	İstanbul
İnşaat D.2.Ş.de	S.S.As.Mİ.Be.	Haşim	Şarman	G.Antep
IX.Kor.2.Çekili Top.A.47.Bt.K.	Top. Yzb.	Kenan	Babur	İstanbul
230.P.A. Tas.Top.Bl.K.	P. Üyzb.	Fazıl	Sağlam	Trabzon
~~Fen Gen'at Gn.Md.de~~	~~Dz.Kr. Yb.~~	~~Ferit~~	~~Kalfaoğlu~~	~~Sinop~~
Ünkur.Hgk.XII.S.de	P. Bnb.	Saim	Kreğlıar	İstanbul

Sicili	Nası	Sebebi	
330 - 70		3360 No lu kanunun 3.Maddesinin B.fıkrasına göre tekaddünün icrası	
338- I9		-	-
324 - I0		-	-
33I -3I4		-	-
334 -402		-	-
336 -252		-	-
339 - 86		-	-
325 - I9		-	-
928 - 24		3683 numaralı kanunun 20 maddesine göre istifasının kabulü	
929 - 52		-	-
~~330-M-I00~~		-	-
338 - 9		3360 NO lu kanunun 3.maddesinin B.fıkrasına göre tekaddünün icrası	

KARAR 20727

I- Yukarda adları yazılı subay ve askeri memurların talep ve istideleri üzerine isimleri hizasında gösterildiği vechile 3360 numaralı kanunun 3. maddesinin B fıkrasına göre tekaddülüklerinin icrası ve 3683 numaralı kanunun 20. maddesine göre istifalarının kabulü onanmıştır.

2- Bu karar hükûmü Millî savunma Bakanı yürütür.

25 Haziran 1948

Cumhurbaşkanı

Başbakan

M.S.Bakanı

030 | 11 | 1 | 184 | 21 | 14

BCA, 30.11.1/184.21.14

EK 18

Sadık Aldoğan'ın, evinde yapılan aramayla ilgili Adalet Bakanına ve Başbakana yaptığı sözlü soru önergesi.

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İnönü ve Bayar'a suikast tertip ettiğime dair Denizli Milletvekili Reşad Aydınlı tarafından vâki ihbar üzerine 16 Kasım 1949 günü hâkim karan ile evimde arama yapıldı, üstüm de arandı ve iki saat evimde tutulmuş oldum. Anayasanın Milletvekili dokunulmazlığına ait 17'nci maddesinin ikinci fıkrasındaki: «Seçimden gerek önce ve gerek sonra üstüne suç atılan bir Milletvekili Kamutayın kararı olmadıkça, sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamaz.» sarih hükmü hâkimin kararı ile çiğnendi. Teşrii masuniyetime dokunan bu tecavüze nasıl cüret edildiğini Adalet Bakanından ve Başbakandan sözlü soruyorum.

Afyonkarahisar Milletvekili

GL. Sadık Aldoğan

(T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 22, Birleşim: 13, (05.12.1949), s.52)

2.III.1950

Yüksek Başkanlığa

Düşünme, söz ve yayım hürriyetlerinin i Türk'ün tabiî hakları arasında bulunduğu Ana-yasamızın 70. maddesinde yazılıdır. Diğer cihetten, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun bütün dünyaya şâmil olmak üzere yayınlamış olduğu ve bizim de Resmî Gazetede yayınlamış olduğumuz «İnsan Hakları Beyannamesi» nin 19. maddesinde de şu yazılıdır: «Her şalısın fikir ve fikrini izhar hürriyetine ve bu yüzden rahatsız edilmemek hakkı vardır. Bu hak her türlü fikir ve haberlerin sınır kaydı olmaksızın, her türlü ifade vasıtasiyle aranması, elde edilmesi ve neşrini de tazammum eder. Madde 19.» Gerek Anayasamızın ve gerekse yeni «İnsan Hakları Beyannamesi» nin bu sarih hükümlerinin totaliter idareye can verip yaşatan mevzuatımızla tamamen hükümsüz bir hale gelmiş bulunduğunu aklı başında hiçbir kimse inkâr edemez. Bu itibarla Başbakandan ve Adalet Bakanından şu suallerime sözlü olarak cevap

verilmesini istiyorum: a) Muhalif partiler mensup vatandaşların, muhtelif siyasi toplantılarda izhar ettikleri siyasi fikir ve kanaatlerinden dolayı haklarında adlî takibata girişilmesi, savcılıklarda, mahkemelerde, hapislerde süründürülmesi Hükümeti hiç düşündürmüyor mu? Birleşmiş Milletlere vermiş olduğu sözü kendisine hiç hatırlatmıyor mu? b) Muhalif gazete başyazarlarının siyasi fikir ve kanaatlerini hür olarak izhar etmiş olmalarından dolayı haklarında kanuni takibata geçilmesi, bu vatandaşların fikir hürriyetine açıkça tecavüz değil midir? e) Bir milletvekilinin beyanatını gazetesinde neşretmiş olmaktan dolayı bir gazete sahibinin tevkifi insan hakları ile kabili telif midir?

Afyonkarahisar Milletvekili

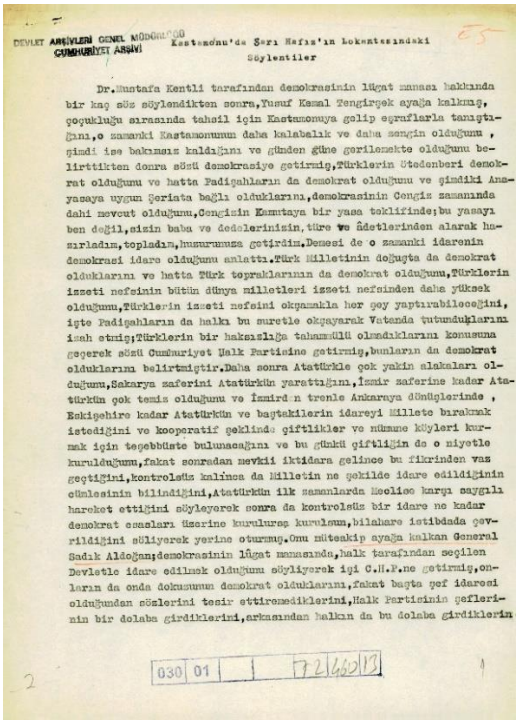
GL. Sadık Aldoğan

(T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 25, Birleşim: 62, 10.03.1950, s.270).

Sadık Aldoğan'ın meclise sunmuş olduğu soru önergeleri.

EK 19

Kastamonu Sarı Hafız'ın lokantasında Dr. Mustafa Kentli, Yusuf Kemal Tengirşek, Sadık Aldoğan ve Suphi Batur'un demokrasi hakkındaki konuşmalarının arşiv belgesi.

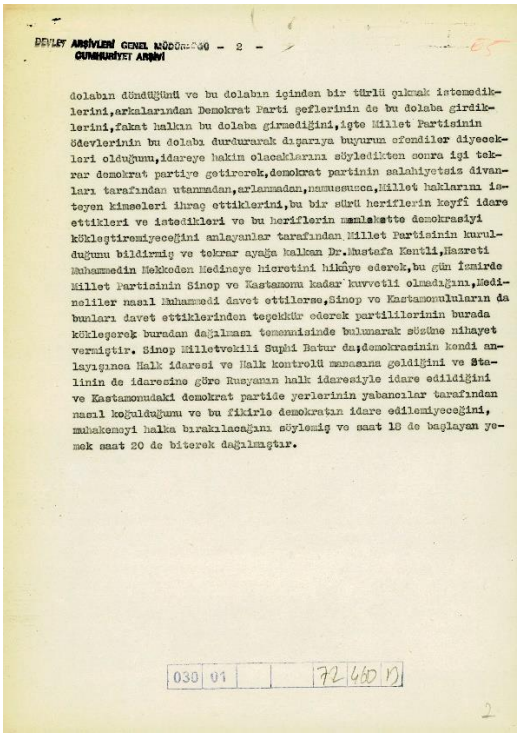
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kastamonu'da Sarı Hafız'ın Lokantasındaki Söylentiler

Dr.Mustafa Kentli tarafından demokrasinin lûgat manası hakkında bir kaç söz söylendikten sonra,Yusuf Kemal Tengirşek ayağa kalkmış, çocukluğu sırasında tahsil için Kastamonuya gelip eşraflarla tanıştığını,o zamanki Kastamonunun daha kalabalık ve daha sanşin olduğunu , şimdi ise bakımsız kaldığını ve günden güne gerilemekte olduğunu belirttikten sonra sözü demokrasiye getirmiş,Türklerin ötedenberi demokrat olduğunu ve hatta Padişahların da demokrat olduğunu ve şimdiki Anayasaya uygun şeriata bağlı olduklarını,demokrasinin Cengiz zamanında dahi mevcut olduğunu,Cengizin Kanuntaya bir yasa teklifinde;bu yasayı ben değil,sizin baba ve dedelerinizin,töre ve âdetlerinden alarak hazırladım,topladım,huzurunuza getirdim.Demesi de o zamanki idarenin demokrasi idare olduğunu anlattı.Türk Milletinin doğuşta da demokrat olduklarını ve hatta Türk topraklarının da demokrat olduğunu,Türklerin izzeti nefsinin bütün dünya milletleri izzeti nefsinden daha yüksek olduğunu,Türklerin izzeti nefsini okşamakla her şey yaptırabileceğini, işte Padişahların da halkı bu suretle okşayarak Vatanda tutunduklarını izah etmiş;Türklerin bir hakszlığa tahammülü olmadıklarını konusuna geçerek sözü Cumhuriyet Halk Partisine getirmiş,bunların da demokrat olduklarını belirtmiştir.Daha sonra Atatürkle çok yakin alakaları olduğunu,Sakarya zaferini Atatürkün yarattığını,İzmir zaferine kadar Atatürkün çok temis olduğunu ve İzmirden trenle Ankaraya dönüşlerinde , Eskişehire kadar Atatürkün ve başkalarının idareyi Millete bırakmak istediğini ve kooperatif şeklinde çiftlikler ve nümune köyleri kurmak için teşebbüste bulunacağını ve bu günkü çiftliğin de o niyetle kurulduğunu,fakat sonradan mevkii iktidara gelince bu fikrinden vaz geçtiğini,kontrolsüz kalınca da Milletin ne şekilde idare edildiğinin cümlesinin bilindiğini,Atatürkün ilk zamanlarda Meclise karşı saygılı hareket ettiğini söyleyerek sonra da kontrolsüz bir idare ne kadar demokrat esasları üzerine kurulursa kurulsun,bilahare istibdada çevrildiğini söyleyerek yerine oturmuş.Onu müteakip ayağa kalkan General Sadık Aldoğan;demokrasinin lûgat manasında,halk tarafından seçilen Devletle idare edilmek olduğunu söyliyerek işi C.H.P.ne getirmiş,onların da onda dokusunun demokrat olduklarını,fakat başta şef idaresi olduğundan sözlerini tesir ettiremediklerini,Halk Partisinin şeflerinin bir dolaba girdiklerini,arkasından halkın da bu dolaba girdiklerin

030 01 72/460/13

2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

dolabın döndüğünü ve bu dolabın içinden bir türlü çıkmak istemediklerini,arkalarından Demokrat Parti şeflerinin de bu dolaba girdiklerini,fakat halkın bu dolaba girmediğini,işte Millet Partisinin ödevlerinin bu dolabı durdurarak dışarıya buyurun efendiler diyecekleri olduğunu,idareye hakim olacaklarına söyledikten sonra işi tekrar demokrat partiye getirerek,demokrat partinin salahiyetsiz divanları tarafından utanmadan,arlanmadan,namussuzca,Millet haklarını isteyen kimseleri ihraç ettiklerini,bu bir sürü heriflerin keyfî idare ettikleri ve istedikleri ve bu heriflerin memlekette demokrasiyi köklegtiremiyeceğini anlayanlar tarafından Millet Partisinin kurulduğunu bildirmiş ve tekrar ayağa kalkan Dr.Mustafa Kentli,Hazreti Muhammedin Mekkeden Medineye hicretini hikâye ederek,bu gün İzmirde Millet Partisinin Sinop ve Kastamonu kadar kuvvetli olmadığını,Medinelilerin nasıl Muhammedi davet ettilerse,Sinop ve Kastamonuluların da bunları davet ettiklerinden teşekkür ederek partililerinin burada köklegerek buradan dağılmasa temennisinde bulunarak sözüne nihayet vermiştir. Sinop Milletvekili Suphi Batur da;demokrasinin kendi anlayışınca Halk idaresi ve Halk kontrolü manasına geldiğini ve Stalinin de idaresine göre Rusyanın halk idaresiyle idare edildiğini ve Kastamonudaki demokrat partide yerlerinin yabancılar tarafından nasıl koğulduğunu ve bu fikirle demokratın idare edilemiyeceğini, muhakemeyi halka bırakalacağını söylemiş ve saat 18 de başlayan yemek saat 20 de biterek dağılmıştır.

030 01 72/460/13

2

BCA, 30.01/72.460.13

EK 20

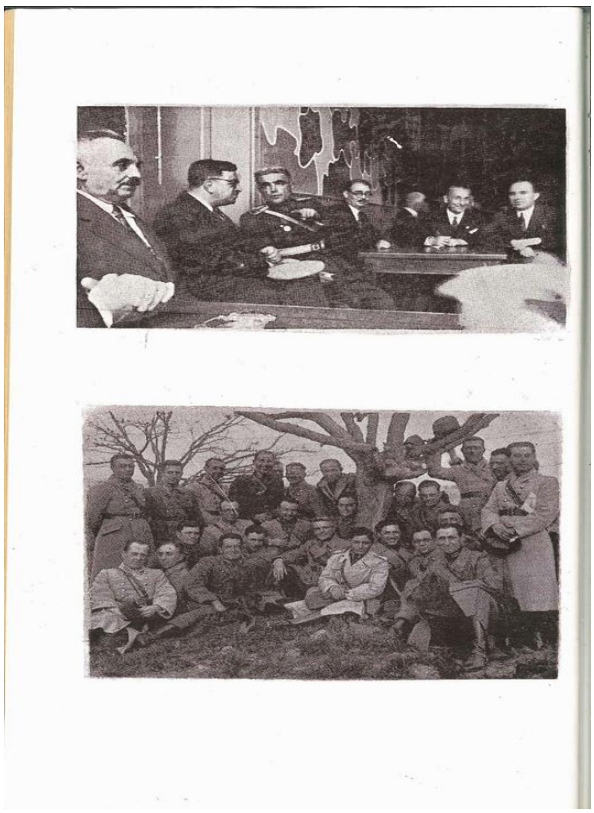
Sadık Aldoğan'ın Siyasi Hayatından Fotoğraflar

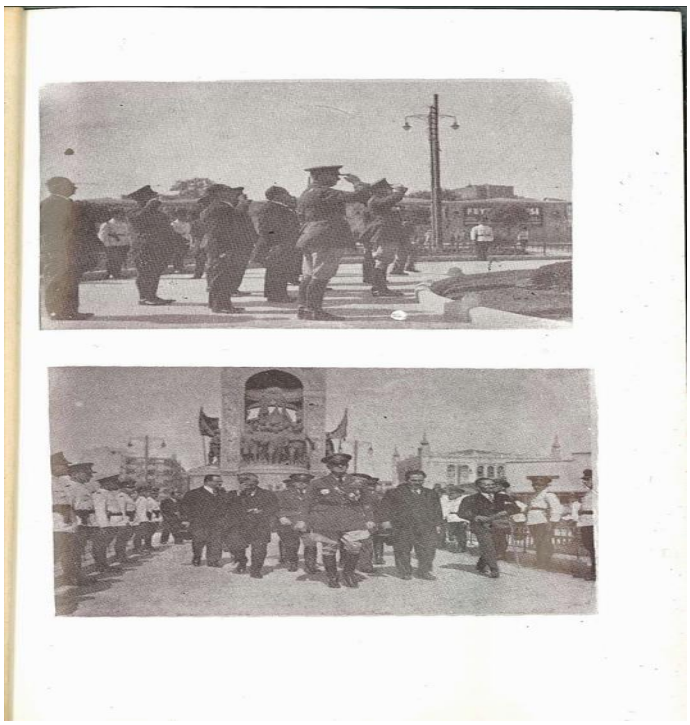

Kaynakça: Nahit Saçlıoğlu, Bir Özgürlük Savaşçısı: Sadık Aldoğan.

EK 21

Sadık Aldoğan'ın Askeri Hayatından Fotoğraflar

Kaynakça: Nahit Saçlıoğlu, Bir Özgürlük Savaşçısı: Sadık Aldoğan.

ÖZGEÇMİŞ

ORCİD	0000-0002-5393-7708
Adı Soyadı	Seher KANDEMİR
Doğum Yeri	Çankırı
Doğum Tarihi	05.07.1996

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversite
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

İLETİŞİM

e- mail	seherkandemir756@gmail.com